

SOTAOLISSA VUOSINA 1914-22 SURMANSA SAANEET

Tilastoraportti

VALTIONEUVOSTON
KANSLIAN
JULKAISUSARJA
10/2004

Lars Westerlund (toim.)

SOTAOLISSA VUOSINA 1914–22
SURMANSA SAANEET
Tilastoraportti
Lars Westerlund (toim.)

ISBN 952-5354-52-0

ISSN 0782-6028

Julkaisija: Valtioneuvoston kanslia

Painotyö: Edita Prima Oy, Helsinki 2004

Julkaisun tilaukset: Kirjasto@vnk.fi p. 1602 2060

Julkaisija
VALTIONEUVOSTON KANSLIA

KUVAILULEHTI
15.3.2004

Tekijät (toimielimessä: toimielimen nimi, puheenjohtaja):
Lars Westerlund (toim.)

Julkaisun laji:

Toimeksiantaja:
Valtioneuvoston kanslia

Toimielimen asettamispäivä:
1.4.1998

Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen):

Sotaoloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet. Tilastoraportti

Julkaisun osat:

Tiivistelmä

Tilastoihin perustuvassa yleisesityksessä vuosina 1914–22 sotaoloissa surmansa saaneista on runsaasti tietoja eri sotatoimien henkilötappioista. Laaja tilastoaineisto on laadittu Suomen sotaurmat 1914–22-projektin nimitiedoston perusteella ja se valaisee surmansa saaneiden taustoja, kuolintapoja ja lukumääriä. Suurin osa esityksestä koskee vuoden 1918 sodan henkilötappioita. Kirjaan sisältyvät myös katsaukset vuosina 1914–17 sekä vuosina 1919–22 sotaoloissa menehtyneistä.

Avainsanat:

Muut tiedot:

Sarjan nimi ja numero:
Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 10/2004

ISSN:
0782-6028

ISBN:
952-5354-52-0

Kokonaissivumäärä:

Kieli:
Fi

Hinta:

Luottamuksellisuus:
Julkinen

Jakaja:
Kirjasto@vnk.fi p. 160 22060

Kustantaja:
Valtioneuvoston kanslia

Sisällys

Lukijalle	7
AIKAISEMPI TUTKIMUS	
ARVIOT SURMANSA SAANEIDEN LUKUMÄÄRÄSTÄ	
Lars Westerlund	15
NIMITIEDOSTON LÄHTEET	
NIMITIEDOSTON LÄHDEAINEISTO, RAKENNE JA ONGELMATAPAUKSET	
Lars Westerlund	27
YLEISKATSAUS	
SOTAOLLOISSA VUOSINA 1914–22 SURMANSA SAANEET	
Lars Westerlund	41
VUOSINA 1914–17 MENEHTYNEET	
SOTASURMAT VUOSINA 1914–17	
Lars Westerlund	47
VUODEN 1918 SOTA	51
VUODEN 1918 SODAN KOKONAISLUVUT	
Lars Westerlund	53
KAATUNEET	
Aapo Roselius	73
TELOITETUT, AMMUTUT JA MURHATUT	
Marko Tikka	93
TAISTELUJEN JÄLKEEN VÄLITTÖMÄSTI PAIKALLA AMMUTUT	
Aapo Roselius & Marko Tikka	107
VANKILEIRIEN JA -LAITOSTEN KUOLINTAPAUKSET	
Pentti Mäkelä & Panu Saukkonen & Lars Westerlund	115
EPIDEEMISIIN SAIRAUKSIIN MENEHTYNEET	
Pentti Mäkelä	135
MUUT VUONNA 1918 MENEHTYNEET	
Lars Westerlund	151
VUOSIEN 1919–22 SOTASURMAT	
SOTASURMAT VUOSINA 1919–22	
Lars Westerlund	155

ERIKOISAIHEET

SURMANSA SAANEET VENÄLÄISET VUOSINA 1914–22	
Lars Westerlund	161
SAKSALAISTEN HENKILÖTAPPIOT SUOMESSA VUONNA 1918	
Aapo Roselius	165
SUOMEN RUOTSINKIELISTEN SOTASURMAT 1914–22	
Magnus Westerlund	177
SURMANSA SAANEET RUOTSIN KANSALAISET VUOSINA 1914–22	
Lars Westerlund	185
NAISTEN KUOLLEISUUS VUODEN 1918 SODASSA	
Lars Westerlund	187
VUONNA 1918 SOTAOLLOISSA MENEHTYNEET 0–17-VUOTIAAT	
Lars Westerlund	195
VUODEN 1918 SODASSA KUOLLEET YLI 65-VUOTIAAT	
Lars Westerlund	203
PELKÄSTÄÄN SDP:N TILASTOON PERUSTUVAT TAPAUKSET	
Lars Westerlund	209
KADONNEET	
Lars Westerlund	213
KUNTATILASTO VUODEN 1918 SODAN UHREISTA	
Sami Outinen	215
VUODEN 1918 SODAN KUNTATILASTON VAADINTAPERUSTEET	
Sami Outinen	233
KUNTATILASTO MUIDEN SOTATAPAHTUMIEN UHREISTA	
Sami Outinen	239
TAULUKKO- JA KUVIOLUETTELO	257
LÄHTEET	265
AN ENGLISH SUMMARY:	
Victims of war between 1914 and 1922	
Statistical report edited by Lars Westerlund.	268

Lukijalle

Valtioneuvosto asetti keväällä 1998 Suomen sotasurmat 1914–22 –projektin valtioneuvoston kanslian alaiseksi tutkimushankkeeksi. Sen tehtäväksi määriteltiin vuosina 1914–22 eri sodissa ja aseellisissa konflikteissa tapahtuneiden Suomea koskeneiden sotasurmien tutkiminen. Keskeisellä sijalla niistä on vuoden 1918 sota johtuen sen suurista henkilotappioista. Sotasurmaprojektin tutkimuskohteeksi valittiin kuitenkin myös vuodet 1914–22, koska vuosina 1914–17 ja 1919–22 tapahtui tuhansia sotasurmia, joista ei ollut tutkimustietoa. Jo maailmansodan ensimmäisinä vuosina Suomen maaperällä menehtyi useita satoja venäläisiä sotilaita ja läheisillä merialueilla heitä kuoli tuhansia. Maailmansotaan osallistuneiden maiden armeijoiden riveissä kaatui vähintään pari sata suomalaista ja vuoden 1918 sotaa edeltäneissä poliittisissa väkivaltaisuuksissa vuonna 1917 ja tammikuussa 1918 sai Suomessa surmansa yli 200 henkilöä. Myös vuoden 1918 sodan ja vuosina 1918–22 käytyjen heimosotien välillä on yhtymäkohtia mm. siten, että valkoisen puolen ns. koillisrintama ulottui kevättalvella 1918 Venäjän Karjalaan.

Tässä johdannossa on tietoja tilastoraportin kohteesta, perustasta, luonteesta ja sisällöstä. Se on kirjoitettu tilastoraportin ymmärtämisen ja käyttämisen helpottamiseksi.

Käsite sotasurma

Sotasurma-käsitteellä viitataan vuosina 1914–22 sotaoloissa surmansa saaneisiin riippumatta siitä, oliko menehtynyt sotilas- vai siviilihenkilö. Sotasurmaprojekti määrittelee sotasurmiksi kaikki Suomessa sotaoloissa menehtyneet suomalaiset ja ulkomaalaiset. Myös kaikki ulkomailla sotaoloissa surmansa saaneet suomalaiset kuuluvat tutkimuksen piiriin. Käsitteellä ”sotaolot” tarkoitetaan sitä, että surmatapausta on asiallisesti liitettävissä sotatoimiin eli henkilö on kuollut taistelukentällä, sotavankina, miinaräjähdyksessä, torpedoidun laivan mukana tai sodankäynnistä ja -valmistelusta johtuvan tapaturman kuten vahingonlaukauksen seurauksena.

Nimitiedosto on luonteeltaan lähdejulkaisu

Projektin useista eri osahankkeista suurin ja vaativin on ollut sähköisen nimitiedoston luominen vuosina 1914–22 sotaoloissa surmansa saaneista. Tähän on panostettu noin puolet käytettävissä olleesta henkilötötyövuosimäärästä. Surmansa saaneiden henkilötietojen tallentaminen aloitettiin kesäkuussa 1999. Tätä tarkoitusta varten rakennettiin ennen sitä oma tietokoneohjelma. Tallennusprosessi päättyi kesäkuussa 2003 neljän vuoden työurakan jälkeen. Tänä aikana sähköiseen muotoon tallennettiin kaikki tärkeimmät lähdeaineistot. Sotaoloissa surmansa saaneille löydettiin yhteensä 123 496 nimitiedostoon näkyviin jäänyttä lähdemerkintää eri lähderyhmistä, kun yksi lähderyhmä, esimerkiksi vuoden 1918 sotavankilaitos, lasketaan mukaan yhden henkilön kohdalla kerran. Työn tuloksena syntyi 39 550 sotaoloissa kuollutta käsittävä nimitiedosto. Vuoden 2002 keväästä lähtien nimitiedoston

merkittävin tietosisältö on ollut kaikkien käytettävissä projektin julkaisemassa internet-tiedostossa www.narc.fi + liittymä Suomen sotasurmat 1914–22 (Kansallisarkiston internet –sivuilla).

Nimitiedostoon viedyt henkilöt on luokiteltu joko sotasurmatapauksiksi tai epä-varmoiksi sotasurmatapauksiksi. Viimeiseksi mainittuun ryhmään on merkitty ne kuolintapaukset, joiden kuolemalla on todennäköisesti vaan ei varmasti yhteys sotaoloihin. Nimitiedostossa on 2 197 epävarmaa sotasurmatapausta, mikä vastaa 6 %:a menehtyneiden kokonaismäärästä. Mukana on myös tiedot 381 henkilöstä, jotka jokin lähde virheellisesti ilmoitti kuolleen sotaoloissa.

Sotasurmaprojektin nimitiedosto on sotaoloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneita koskeva tietokanta. Jokaiselle surmansa saaneelle on tehty sähköinen henkilökortti, jonka kymmeniin tietokenttiin on koottu eri lähteistä löydetyt uhrien henkilöllisyyttä, kuolinolosuhteita ja yhteiskunnallista asemaa koskevat tiedot. Sotasurmaprojektin nimitiedosto on luonteeltaan lähdejulkaisu, ei tutkimustulos. Lähdetiedot on viety nimitiedostoon muuttamatta lähteissä esiintyneitä ilmaisuja tai sanamuotoja. Eri lähteistä löydetty samaa henkilöä koskevat tiedot on koottu yhteen henkilökorttiin siten, että todennäköisimmiksi katsotut tiedot on mainittu ensiksi ja niistä mahdollisesti poikkeavat tiedot on merkitty ns. vaihtoehtoisiksi tiedoiksi. Nimitiedoston tietoja ei ole myöskään tulkittu, vaan sähköiseen muotoon on tallennettu vain suoraan lähteistä luettavissa olevat tiedot. Jokaisen yksittäisen tiedon yhteyteen on aina myös merkitty, mistä lähteestä tieto on peräisin. Näiden lähdetietojen perusteella voi jokainen nimitiedoston käyttäjä itse arvioida tietojen luotettavuutta ja käyttökelpoisuutta.

Sotasurmaprojektin nimitiedosto ei välitä täysin kattavia ja täydellisiä tietoja surmansa saaneista. Noin viidestä tuhannesta Suomen kansalaisesta ei ole löytynyt seurakunnallisia tietoja kirkonkirjoista tai niihin nojaavasta Papiston tilastosta. Heistä suurin osa eli noin 2 400 on tallennettu nimitiedostoon pelkästään SDP:n tilastosta, noin tuhat vain vuoden 1918 sodan vankileirilaitoksen tai vankeinhoitohallituksen sotavankeja koskevasta aineistosta ja loput muista yksittäisistä lähteistä. Tämä tarkoittaa sitä, että näiden suomalaisen sotaoloissa surmansa saaneen henkilöllisyys ja viralliset henkilötiedot ovat varmistamatta. Nimitiedostossa on myös mukana toista tuhatta henkilöä, jotka ovat jonkin lähteen mukaan kuolleet vankileireillä, mutta henkilöitä ei ole löytynyt vankileirien kuolleiden luetteloista ja kortistoista tai muusta kirjanpidosta. Osa tapauksista selittyy vankileirien kirjanpidon aukoilla ja epäselvyyksillä, mutta kaikki tuskin kuolivat ainakaan vankileireillä. Nimitiedostoon on kulkeutunut lisäksi jonkin verran eri lähteissä kadonneiksi ilmoitettuja henkilöitä, jotka ovat vain kadonneet lähdemerkinnän tehneen tahon silmistä vuoden 1918 tapahtumien seurauksena, eivät suinkaan kuolleet. Huomattava osa tiedoista on myös peräisin sellaisista lähteistä, joiden henkilötiedot ovat monin paikoin hataria ja suppeita. Näin on tilanne mm. nimitiedostosta löytyvien noin 1 600 surmansa saaneen venäläisen osalta.

Tilastoraportissa esitettäviin surmansa saaneita koskeviin lukumäärätietoihin vaikuttavat käytetyt rajaukset. Nimitiedostossa on mukana noin 600 SDP:n tilaston

mukaan vankileiriltä vapauduttuaan leirirasituksiin menehtynyttä henkilöä. Tätä ryhmää ei ole kuitenkaan tarkemmin tutkittu, jonka johdosta lukumäärä saattaa olla melko sattumanvarainen. Lisäksi nimitiedostosta puuttuvat lähes kokonaan sodasta johtuviin tartuntatauteihin kuolleet. Samoin vuosina 1919–22 sodan aiheuttamiin sairauksiin, sotavankeudessa oloon tai muihin sotaan liittyviin syihin kuolleita löytyy vain sattumanvaraisesti, sillä projekti ei ole yksityiskohtaisesti henkilötasolla tutkinut näitä aihepiirejä.

Tilastoraportin esittämät tilastot mahdollistavat tulkinnat

Tilastoraportissa esitetyt määrälliset luvut eri surmansa saaneiden ryhmistä lienevät suuruusluokaltaan jokseenkin oikeat, sillä sotasurmaprojektin nimitiedostoon on tallennettu kokonaisuudessaan usean peruslähteen tiedot täydennyttynä useiden kymmenien yksittäisten lähteiden tiedoilla. Nimitiedostossa ei ole kuitenkaan tyhjentäviä tietoja vuosina 1914–22 sotaoloissa surmansa saaneista ja sitä olisi vielä mahdollista täydentää uusilla tiedoilla. Nimitiedosto ei siis ole tutkimukseen tuloksena syntynyt lopullinen luettelo ko. ajanjakson sotaolojen henkilötappioista vaan perustiedoiltaan osittain vajavainen, epävarmoja tietoja sisältävä ja rakenteeltaan paikoin hajanaiseksi jäänyt lähdetietopankki sotatoimien uhreista. Nimitiedostosta puuttuu arviolta muutamia satoja sotaoloissa surmansa saaneita, samalla kun siihen myös sisältyy jonkin verran kahdentumia, elossa olevia tai muita nimitiedostoon kuulumattomia henkilöitä. Nimitiedoston aukkojen ja puutteiden kokonaisvaltainen täydentäminen vaatisi kuitenkin hyvin suurta lisätyötä.

Sotasurmaprojektin tilastoraportissa esitetyt tiedot edustavat vain murto-osaa niistä tiedoista, joita on mahdollista etsiä sotasurmaprojektin nimitiedostosta. Tarkoituksena on kuitenkin esittää surmansa saaneita koskevia perustietoja ja keskeisiä rakenteita menehtyneiden lukumääristä, kotipaikoista sekä kuolintavoista, -ajankohdista ja -paikoista.

Tilastoraportti on laadittu yleiskäyttöön siten, että se pystyy palvelemaan eri käyttäjäryhmiä ja niiden tarpeita. Se sisältää sekä suoraan nimitiedostosta haettuja tilastotietoja että tulkintoja käytetystä tilastoaineistosta. Yleiskatsauksissa esitetään tilastosarjat ja selitetään lyhyesti, mistä on kysymys. Varsinkin vuoden 1918 sodan kaatuneista, teloitetuista ja vankileireillä kuolleista esitetään kuitenkin myös tulkintoja tilastotiedoista. Tällä tavalla lukija saa syvällisemmän kuvan siitä, millaista tietoaaineistoa nimitiedosto sisältää.

Tilastoraportin sisältämät tilastot kertovat jokseenkin asianmukaisia ja kattavia, joskaan ei ehdottoman lopullisia tietoja sotaoloissa vuosina 1914–22 menehtyneistä. Tilastot välittävät tietoaaineistoja ja pohjalukuja, joiden perusteella on mahdollista tehdä päteviä tulkintoja sotaoloissa surmansa saaneista sekä sotatoimien vaikutuksista ja seurauksista osallistujille tai muuten sotatoimet kokeneille.

Tilastoraportti ja vuoden 1918 paikallisia sotatapahtumia koskeva aikaisempi tutkimus

Tilastoraportin tiedot perustuvat nimitiedoston tietoihin joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta. Kuolin- ja kirjoillaolokunta-kohtaiset surmaluvut saattavat poiketa paikallisissa tutkimuksissa esitetyistä tiedoista. Varsinkin viime vuosikymmeninä on tehty runsaasti vuoden 1918 sotaa koskevia paikkakunta-kohtaisia tutkimuksia, joissa on lueteltu surmansa saaneet. Tällaiset tutkimukset on hyvin usein tehty Papiston tilastoaineiston tai seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloiden perusteella, jonka jälkeen tietoja on täydennetty muilla lähdetiedoilla. Hyvin usein on paikkakunnalla menehtyneisiin laskettu kirjoilla olleiden lisäksi myös ulkopaikkakuntalaisia, joilla on jokin yhteys kyseessä olevaan paikkakuntaan. Seurauksena tästä on päädytty hyvin suuriin paikkakunta-kohtaisiin surmalukuihin. Sotasurmaprojekti on onnistunut liittämään hyvin suuren osan sotasurmatapauksista vain yhteen kirjoillaolo- tai asuinpaikkakuntaan ja osannut tunnistaa lähteissä useampaan kertaan esiintyneet surmansa saaneet. Näin ollen sotasurmaprojektin esittämät paikkakunta-kohtaiset surmaluvut ovat jonkin verran monissa paikallistutkimuksissa kerrottuja pienempiä. Tämä johtune kahdesta syystä: Ensinnäkin projektilla on ollut käytössä laajempi lähteaineisto, maata kattava surmansa saaneiden henkilötietoja koskeva vertailupohja ja sitä kautta paremmat edellytykset järjestelmällisen karsinnan suorittamiseksi. Toinen syy on, että eräät paikallishistorioitsijat ovat käyttäneet paikallisia arkistoja tai muuten paikkakunta-kohtaisesti laajempaa arkistoaineistoa kuin sotasurmaprojekti.

Tilastoraportin jäsentely

Tilastoraportti koostuu seuraavista kahdeksasta osasta: Aikaisempia lukumäärä-arvioita koskevassa katsauksessa käsitellään tähän mennessä esitettyjä tietoja surmansa saaneiden suuruusluokista. Nimitiedoston lähteitä käsittelevässä katsauksessa esitellään ne useat kymmenet lähteet, joihin nimitiedoston henkilötiedot pohjautuvat. Yleiskatsauksessa esitetään surmansa saaneiden kokonaisluvut sekä tiedot sotasurmatapausten vuosittaisesta ja läänikohtaisesta jakautumisesta. Vuosien 1914–17 sotasurmia käsittelevässä katsauksessa esitetään lukumäärätietoja tämän ajanjakson kuluessa surmansa saaneista jaoteltuna eri kansallisuuksiin ja sotatapahtumiin.

Vuoden 1918 sodassa kuolleita koskeva katsaus on osista kaikkein laajin. Siihen kuuluvat esitykset kaatuneista, teloitetuista, vankileireillä menehtyneistä, kadonneista ja muihin syihin kuolleista. On huomattava, että eri surmaryhmiä koskevat seikka-peräiset kirjoitukset koskevat pelkästään Suomen kansalaisia. Niissä esitetyt surmattujen lukumäärää koskevat tiedot poikkeavat myös jonkin verran sotasurmaprojektin nimitiedoston perusteella lasketuista surmaluvuista, koska rajauksissa, käytetyssä lähdepohjassa ja kirjoitusajankohdissa on pieniä eroja. Vuoden 1918 sodan henkilötappioihin on vankileiriartikkelissa laskettu myös ne vuonna 1918 vangitut henkilöt, jotka nimitiedoston mukaan menehtyivät pakkotyölaitoksissa ja

vankiloissa vuosina 1919–22. Nämä 250 henkilöä puuttuvat tilastoraportissa esitetyistä vuoden 1918 sodan lukumäärätiedoista.

Vuosien 1919–22 sotasurmakatsauksessa esitetään tietoja tänä ajanjaksona surmansa saaneiden lukumäärästä ja jakautumisesta eri surmaryhmiin.

Omassa osassa esitetään tietoja myös eräistä erillisistä surmansa saaneiden ryhmistä kuten venäläisistä, saksalaisista, Ruotsin kansalaisista, naisista, alaikäisistä, vanhuksista ja Suomen ruotsinkielisistä.

Viimeisenä esitetään kuntatilasto, jossa on tiedot kaikkien kuntien surmaluvuista. Lääneittäin kuntakohtaisessa aakkosjärjestyksessä etenevä esitys huomioi myös ne kunnat, joissa kirjoilla olleita ei nimitiedoston mukaan kuollut sotaoloissa.

Projektin johtaja

Lars Westerlund

AIKAISEMPI TUTKIMUS

ARVIOT SURMANSA SAANEIDEN LUKUMÄÄRÄSTÄ

Lars Westerlund

Seuraavassa kirjoituksessa tarkastellaan aikaisempia arvioita vuoden 1918 sodan surmaluvuista. Vuosina 1914–17 ja 1919–22 sotasurmaprojektin tutkimissa sotaoloissa surmansa saaneiden yhteistä lukumäärää ei ole aikaisemmin tarkemmin arvioitu.

Katsauksen lähtökohtana ovat sotasurmaprojektin lukumääräarviot vuoden 1918 sodan henkilötappioista. Näiden arvioiden mukaan valkoisia kaatui noin 3 400, ammuttiin noin 1 500 ja menehtyi muilla tavoin noin 300 eli valkoisten kokonaisurmaluku on noin 5 200. Punaista kaatui noin 5 300, ammuttiin noin 10 000, kuoli vankileireillä noin 13 500 ja menehtyi muilla tavoin noin 800 eli yhteensä noin 29 600. Näiden lisäksi menehtyi vielä noin 700 henkilöä, joiden osapuolesta ei ole tietoa, joskin suurin osa heistä lienee laskettavissa punaisiin. Vuoden 1918 sodassa menehtyneet ulkomaalaiset eivät sisälly näihin lukuihin. Projektin nimitiedoston tietojen mukaan vuoden 1918 sodassa sai surmansa 35 500 suomalaista ja 1 140 ulkomaalaista eli yhteensä 36 640 henkilöä. Tämä ei ole kuitenkaan vuoden 1918 sodassa menehtyneiden kokonaisluku, sillä vielä vuosina 1919–22 kuoli yhteensä noin 400 vuoden 1918 sodan seurauksena surmansa saanutta suomalaista. Suomessa menehtyneet ulkomaalaiset mukaan lukien lienee vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden kokonaisluku suuruusluokkaa 38 400–38 800.

Tiettävästi ensimmäisen lukumääräarvion vuoden 1918 sodan henkilötappioista ilmoitti sotavoimien pääesikunnan päällikkö Ruotsin sotilasattasealle heinäkuussa 1918.¹ Arvion mukaan olisi sodassa menehtynyt noin 2 500 ja kadonnut noin 170 valkoista. Punaisten henkilötappioiksi arvioitiin 25 000 ja punaisten Venäjälle päässeiden lukumääräksi 25 000–80 000. Pääesikunnan arvio valkoisen puolen henkilötappioista oli siten selvästi liian pieni, mutta punaisten henkilötappioiden osalta jokseenkin oikea. Arvio Venäjälle paenneiden punaisten lukumäärästä oli sen sijaan selvästi liian suuri. Myös Pietarissa ilmestynyt suomalaisten punapakolaisten Vapaus-lehti esitti helmikuussa 1919 arvion, jonka mukaan vähintään 25 000 punaista oli kuollut vuoden 1918 sodassa.²

Vaasan läänin maaherra Bruno Sarlin ilmoitti eduskunnassa 30.4.1919, että 11 783 vankia oli menehtynyt vankileireillä.³ Sosialidemokraattinen kansanedustaja Väinö Hakkila puolestaan arvioi vankileirien viikkoraporttien perusteella, että kaikkiaan 14 000 vankia olisi menehtynyt.⁴ Verrattuna sotasurmaprojektin laskelmaan, on Sarlinin esittämä luku liian alhainen ja Hakkilan luku liian suuri.

¹ Krigsarkivet. Generalstabens. Utrikesavdelningen. Serie E1a. Inkomna skrivelser, Finland. Vol 1 1918. Militärattachén i Helsingfors rapport 16.7.1918.

² Valkoinen murhatilasto. Nimimerkki "Kynäsoturin" kirjoitus Vapaus-lehdessä 25.2.1919.

³ Vala 1944, 46.

⁴ Eduskunnan I valtiopäivät 1919. Pöytäkirja 245–259 ja 269.

Tilastollinen päätoimisto julkaisi vuonna 1921 Papiston tilastoaineistoon perustuvan selvityksen vuoden 1918 sodan henkilötappioista. Kyseessä ei kuitenkaan ollut aihetta koskeva erillistutkimus vaan kahden sivun mittainen esitys, joka sisältyy vuosien 1917–18 väestönmuutoksia käsittelevään laajempaan väestötieteelliseen selvitykseen. Tapaturmien ja ulkonaisen väkivallan aiheuttamien kuolemantapausten ryhmää koskevassa esityksessä todettiin väkivaltaisten kuolemantapausten lisääntyneen vuodesta 1917 vuoteen 1918 918,5 %:lla, mikä lisäys oli ”melkein kokonaan punakapinan aiheuttama”. Selvityksessä esitettiin seuraava laskelma niistä henkilöistä, jotka vuonna 1918 olivat syystä tai toisesta kuolleet sodan johdosta:⁵

Taulukko 1. Tilastollisen päätoimiston laskelma vuoden 1918 sodan henkilötappioista

Kuolintapa	Valkoisia (n)	Punaisia (n)	Tuntemattomia (n)	Yhteensä (n)
Kapinallisten murhaamia	1 365	99	116	1 580
Sodassa kaatuneita	3 178	3 463	153	6 794
Ammuttuja	-	4 904	68	4 972
Räjähdyksissä ym. syistä kuolleita	101	215	192	508
Sodan aiheuttamiin tauteihin kuolleita	94	311	38	443
Vankileireillä kuolleita	-	9 468	28	9 496
Kadonneita	40	2 107	124	2 271
Yhteensä	4 778	20 567	719	26 064

Tilastollisen päätoimiston luku surmansa saaneista valkoisista on sotasurma-projektin tuloksiin verrattuna liian pieni, sillä siitä puuttuu 400 henkilöä. Punaisten osalta aukko on taas moninkertainen, sillä laskelmasta puuttuu 9 000 surmansa saanutta punaista. Tilastollinen päätoimisto antoi kuitenkin ymmärtää laskelman olevan luotettava sen pyrkiessä luomaan ”mahdollisimman täydellisen kuvan siitä ihmistappion suuruudesta, minkä kapina suoranaisesti tai välillisesti oli tasavallalle maksanut”. Ainoat Tilastollisen päätoimiston myöntämät epäselvyydet koskivat tietoja surmansa saaneiden osapuolesta osassa surmatapauksia sekä kadonneita ja vankileireillä kuolleita. Osapuolitiedoista todettiin, että pappien oli ollut monessa tapauksessa mahdoton selvittää, olivatko vieraalla paikkakunnalla menehtyneet olleet punaisia vai valkoisia. Kadonneista todettiin, että suuri osa heistä pitäisi oikeastaan luokitella muiden nimikkeiden alle. Lisäksi selvityksessä arvioitiin, että taulukossa esitetty vankileirillä kuolleiden luku 9 496 oli ”huomioon ottaen tietojen puutteellisuuden” liian pieni. Todellinen luku arvioitiin noin 10 000:ksi ja ”ehkä jonkin verran suurimmaksikin”.

⁵ Suomen virallinen tilasto VI. Väestötilasto 53. Väestönmuutokset vuosina 1917 ja 1918. Helsinki 1921.

Papiston tilasto leimaa tietty asenteellisuutta johtuen siitä, että henkilökaavakkeessa on eräissä kohdin eri standardit valkoisille ja punaisille surmansa saaneille. Tilastosarakkeiden otsikoissa valkoiset ammutut luokiteltiin etukäteen ”murhatuiksi” ja punaiset ammutut ”mestatuiksi”.

Tilastollisen päätoimiston selvityksen vaikutus oli suuri kahdesta syystä. Ensinnäkin se antoi jokseenkin asianmukaisen kuvan valkoisten henkilötappioista, mutta toisaalta se loi myös käsityksen punaisten henkilötappioiden suurusluokasta, joka selvityksen mukaan oli noin 20 600. Koska punaisella puolella syytettiin valkoisia punaisten suurista henkilötappioista, voitiin Tilastollisen päätoimiston selvityksen perusteella sanoa ko. punaisten liioittelevan. Pääesikunnan päällikön kesällä 1918 tekemään salaiseen arvioon verrattuna Tilastollisen päätoimiston selvityksen mukaan punaisia surmansa saaneita oli 4 500 vähemmän.

Vuonna 1924 ilmestynyt Kuoleman kentiltä -teoksessa esitettiin seuraava tilasto:

Taulukko 2. Kuoleman kentiltä –teoksen kuolintapatilasto

Kuolintapa	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Taistelussa kaatuneita	3 658	17
Vankilassa kuolleita	8 541	40
Vankiloista päästyään kuolleita	712	3
Murhattu kansalaissodan aikana	3 00	1
Murhattu kansalaissodan jälkeen	6 165	29
Valtiorikosoikeudessa tuomittuja	135	1
Tietämättömiin kadonneita	1 915	9
Yhteensä	21 426	100

Kuoleman kentiltä -teoksessa korostettiin, että SDP:n tilasto oli puutteellinen, sillä useista kymmenistä kunnista ei ollut saatu henkilökaavakkeita ja useasta kunnasta oli saatu puutteelliset henkilökaavakkeet. Teoksen johtopäätös oli, että jokaisen SDP:n piirijärjestön olisi laadittava oma selvityksensä, jotta saataisiin ”osapuilleenkaan täydellinen tilasto”. Esimerkkinä esitettiin yksityiskohtaiset tiedot puolueen Hämeen eteläisen piirin alueelta. Selvityksen mukaan oli piirin 30 kunnassa menehtynyt ja kadonnut vuoden 1918 sodassa yhteensä 3 681 henkilöä. Kun verrataan tätä lukua sotasurmaprojektin vastaavaan lukuun 4 393, ilmenee, että melkein viidesosa surmansa saaneista henkilöistä puuttuu tästä selvityksestä.

Myös SDP:n tilaston henkilökaavakkeiden täyttö- ja käyttötavassa ilmenee tietty asenteellisuus. ”Murhattu” -sarakeeseen on satunnaisesti merkitty myös joitakin muita kuolintapoja, mutta silti murhattujen lukumäärä on saatu laskemalla yhteen kaikki ko. sarakeeseen merkityt henkilöt. SDP:n piirissä aineiston populaarinimi on ”Terroritilasto”, joksi se on myös luokiteltu Työväen Arkiston kokoelmissa. Tämä nimitys on kuitenkin epäasiallinen, koska SDP:n tilaston henkilökaavakkeet kattavat mm. kaatuneet sekä vankileireillä ja muilla tavoin menehtyneet, jotka eivät yksiselitteisesti menehtyneet valkoisen ”terrorin” uhreina.

Laajan kuusiniteisen virallisen teoksen "Suomen vapaussota 1918" vuonna 1925 ilmestyneessä kuudennessa niteessä käsiteltiin henkilötappioita hyvin suppeasti, vain noin kahdella sivulla. Esitys perustui melkein kokonaan Tilastollisen päätoimiston lukumääräarvioon vuodelta 1921, joskin siinä tulkitaan päätoimiston tuloksia. Teoksen mukaan vuoden 1918 sodassa menehtyi noin 4 900 valkoista. Punaisten henkilötappioista ei suoranaisesti esitetty lukumääräarvioita, mutta eri tietoja yhdistämällä voidaan teoksen perusteella päätellä, että punaisista noin 3 700 kaatui, 2 000–3 000 ammuttiin välittömästi taistelujen yhteydessä, tarkemmin määrittelemättömän määrä teloitettiin taistelujen ja koko sodan jälkeen, noin 10 000 kuoli vankileireillä ja noin 2 200 menehtyi muusta syystä tai kuolintapa ei ollut tiedossa. Näin ollen teoksen mukaan vuoden 1918 sodassa sai yhteensä surmansa runsaat 20 000 punaista.⁶

Suomen vapaussota 1918 -toimituskunnan pyrkimyksenä lienee ollut samalla sekä selittää että vähätellä punaisten henkilötappioita kyseenalaistamatta kuitenkaan Tilastollisen päätoimiston selvitystä. Tilastollisen päätoimiston laskelmasta toimituskunta esitti ainoastaan osan ja selitti 2 000–3 000 punaisen tulleen ammutuiksi "sodan aikana taistelujen välittömässä yhteydessä" mainiten myös taistelujen jälkeen tapahtuneet "ns. kansantuomiot", joskin erittelemättä niiden perusteella toimenpantujen teloitusten lukumäärää. Näiden lukumäärä olisi kuitenkin Tilastollisen päätoimiston laskelman perusteella ollut myös 2 000–3 000. Valkoisten haavoittuneina menehtyneiden osalta toimituskunta myönsi, ettei se yrityksestään huolimatta ollut päässyt lopputuloksiin. Sen sijaan se ei kertonut mitään epäonnistuneesta yrityksestään arvioida punaisen puolen henkilötappioita Suomen sosialidemokraatin kuolinilmoitusten perusteella. Toimituskunta kertoi kuitenkin rivien välissä epäilyksistään toteamalla, ettei tietoja voitu pitää aivan täydellisinä, "koska papisto on voinut merkitä kuolleiksi vain ne, joiden kuolemasta oli saatu aivan varmat tiedot".⁷

Vuonna 1927 ilmestyi vaasalaisen asianajajan H.J. Boströmin laaja Sankarien muisto -matrikkeliteos "Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolesta henkensä antaneista" kansalaisista.⁸ Yleinen käsitys lienee, että tämä pienoiselämänerroista koostuva teos koskee valkoisten henkilötappioita vuoden 1918 sodassa. Näin asia ei kuitenkaan ole, sillä teoksessa esiintyy myös jonkin verran muita kuin vuoden 1918 sodassa surmansa saaneita henkilöitä. Siinä mainittujen surmatapausten vuositainen jakauma on seuraava:

⁶ Suomen vapaussota vuonna 1918, osa VI 1925, 474–476.

⁷ Vapaussodan historiakomitea laati laajat nimiluettelot surmansa saaneista punaisista Suomen Sosialidemokraatin vuosina 1918–21 julkaistujen kuolinilmoitusten perusteella. Sota-arkisto. Vapaussodan arkisto. Vapaussodan historiakomitea. Punaisten kuolinilmoituksista koottuja tietoja C II 13.

⁸ Boström 1927.

Taulukko 3. H.J. Boströmin matrikkeliteoksessa mainittujen henkilöiden vuosittainen jakauma

Vuosi	Lukumäärä (n)
1916	15
1917	37
1918	4 771
1919	86
1920	5
1921	2
1922	5
Yhteensä	4 921

Taulukosta ilmenee, että Boströmin teoksessa mainitusta 4 921 surmansa saaneesta henkilöstä menehtyi vuoden 1918 sodassa 4 771 eli 97 %. Loput saivat surmansa muina vuosina muissa välikohtauksissa muiden sotatoimien yhteydessä. Muutamat Boströmin teoksessa mainitut henkilöt on jätetty tallentamatta, koska ne eivät täyätä sotasurmaprojektin määrittelemiä surmakriteerejä.⁹

Laajuudestaan huolimatta Boströmin matrikkeliteos ei kuitenkaan kata edes aivan kaikkia valkoisten henkilötappioita vuoden 1918 sodassa. Seuraavassa taulukossa on sotasurmaprojektin nimitiedoston tietoja menehtyneistä valkoisista:

Taulukko 4. Sotasurmaprojektin nimitiedoston tiedot valkoisten henkilötappioista vuoden 1918 sodassa

Kuolintapa	Lukumäärä (n)
Kaatunut	3 414
Teloitettu, ammuttu, murhattu	1 424
Vankileireillä kuollut	4
Kadonnut	46
Muu kuolintapa	291
Yhteensä	5 199

Taulukosta ilmenee, että valkoisia kuoli yhteensä 5 199, eli 428 enemmän kuin Boströmin matrikkeliteoksessa on vuonna 1918 menehtyneitä. Tämä tarkoittaa sitä, että Boströmin valkoisista sotasurmatapauksista kokoamien tietojen yleinen kattavuusaste on vain 91,8 %. Täten Boströmin matrikkeliteos ei ole kokonaisuutena niin kattava ja luotettava kuin on luultu. Todettakoon myös, että Boström ei käyttänyt vuonna 1919 koottua Papiston tilastoa, vaikka se olisi ollut hänelle erittäin käyttökelpoinen apuväline.

⁹ Emil Fridolf Barck jätettiin pois sillä perusteella, että hän kuoli 8.3.1923 eli projektin asettaman aikarajan jälkeen. 17.9.1919 kuollut Siro Aarne Sippola jätettiin pois sillä perusteella, että kuolinsyy oli sokeritauti ja 7.8.1921 kuollut Sven Erik Veckström siksi, että hänen sairastumisensa ei tapahtunut sotaoloissa.

Yhdysvalloissa vuonna 1927 ilmestyneeseen laajaan historiateokseen "Suomen luokkasota" sisältyy luku "Katsaus valkoiseen terrorismiin". Siinä on yritetty arvioida vuoden 1918 sodan henkilötappioita yhdistelemällä väestötilastojen tietoja tilastollisen päätoimiston selvitykseen vuodelta 1921 ja SDP:n tilastoaineistoon. Teoksessa esitetään seuraavat henkilötappioarviot:

Taulukko 5. Suomen luokkasota -teoksen arvio vuoden 1918 sodassa menehtyneistä

Ryhmä	Menehtyneet (n)
Valkoiset	
- kaatuneet	3 178
- tauteihin sotatoimien aikana kuolleet	195
- punaisten alueella surmattuja	630
Yhteensä	4 003
Tuntemattomat	
- kaatuneet	153
- tauteihin sotatoimien aikana kuolleet	270
Yhteensä	423
Punaiset	
- kaatuneet	3 463
- tauteihin sotatoimien aikana kuolleet	526
- valkoisten teloittamat	14 604
- vankileireillä kuolleet	13 217
Yhteensä	31 810
Kaikki yhteensä	36 236

Tämän arvion mukaan 36 236 henkilöä olisi saanut surmansa vuoden 1918 sodassa eli 1 800–2 600 vähemmän kuin sotasurmaprojektin luku. Jos henkilötappioiden suuruusluokka oli jokseenkin oikea, esiintyi arvion muissa luvuissa huojuvuutta ja sisäisiä ristiriitoja. Valkoisten kokonaistappioiksi arvioitiin noin 4 000 eli 1 200 vähemmän. Punaisten henkilötappioiksi arvioitiin melkein 32 000 eli 2 400 enemmän. Virhemarginaali johtui etupäässä siitä, että valkoisten teloittamien punaisten lukumäärän katsottiin olevan 14 600 eli noin 4 600 liikaa. Vankileireillä menehtyneiden lukumääräarvio oli jokseenkin oikea. Sen sijaan on punaisia arvioitu kaatuneen 3 500 henkilöä eli 1 800 henkilöä vähemmän.¹⁰ Suomen luokkasota -teoksen tilastoluvut antavat kuitenkin ristiriitaisen vaikutelman, sillä samalla kun teoksessa esitetään hyvin tarkat surmaluvut, todetaan, ettei täydellistä tilastoa valkoisen terrorin uhreista voida mitenkään saada.

¹⁰ Suomen luokkasota 1928, 336–344.

J.O. Hannulan "Suomen vapaussodan historia" valmistui vuonna 1933 ja siitä tuli eräänlainen vuoden 1918 sodan standarditeos, josta myöhemmin otettiin useita uusia painoksia. Teoksen eräässä suppeahkossa luvussa Hannula käsittelee henkilötappioita tukeutuen niihin selvityksiin ja tutkimuksiin, jotka aiheesta oli tehty. Edellä mainittujen teosten lisäksi Hannula viitasi myös Hj. von Bonsdorffin vuonna 1931 ilmestyneeseen teokseen "Sairaaloimi Suomen vapaussodassa".¹¹ Näiden lähteiden perusteella Hannula korjasi valkoisten surmalukuja ylöspäin tullen siihen tulokseen, että valkoisia kaatui 3 677. Punaisten murhaamien valkoisten lukumäärä oli 1 365 ja näiden lisäksi oli muista syistä kuollut 235 valkoista eli yhteensä 5 277 henkilöä. Punaisten oli Hannulan laskelman mukaan kaatunut noin 5 500. Koska valkoiset olivat teloittaneet 2 000–3 000 punaista, noin 200 henkilöä oli saanut surmansa räjähdyksissä ja muissa onnettomuuksissa sekä 10 000 henkilöä kuollut vankiloissa, oli punaisten menehtyneiden kokonaismäärä 17 700–18 700 henkilöä.¹² Pintapuolisesti voisi näyttää siltä, että Hannula oli luonut jokseenkin asianmukaisen kuvan punaisten kaatuneiden lukumäärästä, sillä sotasurmaprojektin laskelman mukaan kaatui 5 300 punaista. Selitys Hannulan esittämään lukuun on kuitenkin se, että hän on siirtänyt puolet Tilastollisen päätoimiston mukaan ammutuista punaisista kaatuneiden punaisten ryhmään. Hannulan luku punaisten kokonaistappioista alittaa Tilastollisen päätoimiston luvun 1 900–2 900 surmansa saaneella. Todettakoon, että myös Martti Santavuori yhtyi Hannulan laskelmaan vuonna 1942 ilmestyneessä teoksessaan "Suomen sotahistoria".¹³

Erkki Vala julkaisi vuonna 1944 kirjan, jossa hän yhdistämällä Tilastollisen päätoimiston selvityksen vuoden 1921 väestötilastojen kuolleisuustietoihin arvioi 36 239 suomalaisen menehtyneen vuoden 1918 sodassa. Vaikka Vala ei aivan yksityiskohtaisesti eritellyt lukujaan, voidaan päätellä hänen laskeneen noin 4 000 valkoisen, noin 30 000 punaisen ja noin 1 000 tuntemattoman menehtyneen vuoden 1918 sodassa.¹⁴ Todettakoon vielä, että vuonna 1947 ilmestynyt "Luokkasodan muisto" -teos yritti saada aikaan "lukumääräisen tilaston valkoisten suorittamista työläismurhista vuonna 1918". Pohjana oli maist. Sulo Wuolijoen aikaisemmin keräämät tiedot, joita täydennettiin pyytämällä sanomalehti-ilmoituksilla kansalaisilta lisätietoja. Vaikka vastauksia saapui suuri määrä, osoittautui kattavan ja luotettavan tilaston laatiminen kuitenkin ylivoimaiseksi tehtäväksi. Teoksen esittämän tilaston mukaan vähintään 18 564 punaista menehtyi, mutta tilastosta puuttui melkein puolet kaupungeista ja suurin osa maalaiskunnista.¹⁵ Vallitsevaa epävarmuutta kuvaa myös Väinö Tannerin vuonna 1948 esittämä arvio, jonka mukaan pelkästään teloitettuja punaisia laskettiin olleen noin 20 000.¹⁶ Antti Hyvönen arvioi vuonna 1967 valmistuneessa SKP:n historiassa valkoisen terrorin uhrien lukumäärän nou-

¹¹ von Bonsdorff 1931.

¹² Hannula 1938, 537–538.

¹³ Santavuori 1942, 144–145.

¹⁴ Vala 1944, 45–46.

¹⁵ Luokkasodan muisto 1947, 185–188.

¹⁶ Tanner 1948, 280.

sevan ainakin 29 000:een,¹⁷ laskien kuitenkin sekä punaisten kaatuneet että kaikki vankileireillä menehtyneet terrorin uhreiksi.

Jaakko Paavolainen julkaisi vuosina 1966–67 teoksensa punaisesta ja valkoisesta terrorista. Niiden mukaan punaiset surmasivat 1 649 valkoista¹⁸ ja valkoiset surmasivat noin 8 380 punaista.¹⁹ Vankileireillä menehtyi Paavolaisen vuonna 1971 ilmestyneessä ”Vankileirit Suomessa 1918” -tutkimuksessa esitetyn arvion mukaan 12 500 henkilöä.²⁰ Kaatuneita Paavolainen ei ole erityisesti tutkinut, mutta voita- neen otaksua Paavolaisen arvioineen yhteensä noin 5 000 valkoisen ja vähintään noin 25 000 punaisen menehtyneen vuoden 1918 sodassa.

Tilastollisen päätoimiston toinen selvitys vuoden 1918 sodan henkilötappioista ilmestyi vuonna 1970. Raportti oli suunnittelija Tor Hartmanin laatima. Kun 49 vuotta aikaisemmin ilmestyneessä ensimmäisessä selvityksessä oli puhuttu kapinoitsijoista, suhtauduttiin uudessa selvityksessä aiheeseen puolueettomasti. Tämä ilmenee jo otsikosta ”Vuonna 1918 sisällissodassa kuolleet ja kadonneet”.²¹ Kuten Tilastollisen päätoimiston edellinen selvitys, perustui myös uusi tilastoraportti Papiston tilastoon. Ero edelliseen selvitykseen ilmeni etupäässä siinä, että uudessa raportissa esitettiin huomattavasti yksityiskohtaisempia tietoja, varsinkin kuntakohtaisissa tilastoissa. Hartman päätyi käyttämänsä aineiston perusteella siihen tulokseen, että vuoden 1918 sodassa menehtyi 26 191 henkilöä, joskin hän myönsi, että Papiston tilaston lukumäärätieto eri syistä kuolleista ja hävinneistä punaisista oli ”jonkinlaisella varmuudella” liian pieni. Hän ei kuitenkaan esittänyt arviota menehtyneiden todellisesta lukumäärästä.

Osapuolten kuolintapojen jakaumasta Hartman esitti seuraavat tiedot:

Taulukko 6. Tor Hartmanin tilasto osapuolten kuolintapojen jakaumasta vuoden 1918 sodassa

Kuolintapa	Valkoisia (n)	Punaisia (n)	Tuntemat- ton (n)	Yhteensä (n)
Kaatunut	3 233	3 449	159	6 841
Murhattu	1 363	145	118	1 626
Teloitettu	4	4 870	39	4 913
Kuollut vankileirillä	-	9 427	57	9 484
Kuol. sodan aih. tautiin	94	312	31	437
Muu ja tuntematon	104	237	240	581
Hävinnyt	55	2 129	125	2 309
Yhteensä	4 853	20 569	769	26 191

¹⁷ Hyvönen 1968, 11–12.

¹⁸ Paavolainen 1966, 323.

¹⁹ Paavolainen 1967, 149 ja 159.

²⁰ Paavolainen 1971, 332.

²¹ Hartman 1970.

Hartmanin laskelma muistuttaa hyvin paljon Tilastollisen päätoimiston edellistä selvitystä, joskin jokainen yksittäinen luku on muuttunut jonkin verran. Valkoisia koskevat suurimmat muutokset olivat kaatuneiden lukumäärän väheneminen 55 ja hävinneiden 15 henkilöllä. Punaisten kaatuneiden lukumäärä oli kasvanut 14, teloitettujen lukumäärä 34 ja vankileireillä kuolleiden lukumäärä 41 henkilöllä. Hartmanin esittämä kokonaisluku oli 127 surmatapausta enemmän, mitä edellisessä selvityksessä oli esitetty. Selitys näihin eroihin lienee laskentatavassa. Ensimmäinen tilastoraportti laskettiin manuaalisesti, jolloin todennäköisesti osa kahdentumista huomattiin laskennan yhteydessä ja poistettiin. Hartmanin tutkimus toteutettiin taas siten, että Papiston tilaston tiedot siirrettiin reikäkortteihin, jonka jälkeen eri kuolinryhmät laskettiin automaattilukijan ja tietokoneen avulla. Tällä menetelmällä kahdentumat jäivät huomioimatta.

Hartman päätyi lopputulokseen, että vuoden 1918 sodassa menehtyi vähintään 26 191 Suomen kansalaista. Sotasurmaprojektin vastaava tieto on 35 500 eli 9 309 surmansa saanutta enemmän. Hartman on esittänyt noin 350 pienemmän valkoisten ja noin 9 000 pienemmän punaisten surmaluvun kuin sotasurmaprojekti.

Jari ja Jouni Eerolan vuonna 1998 julkaisema tutkimus "Henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918" sisältää jokseenkin oikeansuuruiset lukumääräarviot vuoden 1918 sodassa menehtyneistä, joskin tiedot eivät perustu kunta- ja kuolintapakohtaiseen tai muuhun yksityiskohtaiseen erittelyyn. Eerolat esittivät seuraavan taulukon vuosina 1917–19 menehtyneistä suomalaisista:²²

Taulukko 7. Jari ja Jouni Eerolan tilasto vuosina 1917–19 menehtyneistä suomalaisista

Vuosi	Lukumäärä (n)
1917	
- surmansa saaneet	21
1918	
- valkoiset	5 305
- punaiset	28 808
- siviilihenkilöt	240
1919	
- surmansa saaneet	121
Yhteensä	34 495

Eeroloiden taulukon mukaan vuoden 1918 sodassa menehtyi vuonna 1919 tapahtuneet sotasurmat mukaan lukien 34 474 henkilöä. Verrattuna sotasurmaprojektin tulokseen, Eeroloiden lopputulos on noin sata valkoista enemmän ja noin 800 punaista vähemmän. Sotasurmaprojektin esittämä lukumääräarvio vuoden 1918 sodassa menehtyneistä ylittää Eeroloiden lukumääräarvion 3 900–4 300 surmansa saaneella. On kuitenkin huomioitava, että sotasurmaprojektin arvio kattaa myös Suomessa surmansa saaneita ulkomaalaisia.

²² Eerola-Eerola 1998, s. 159.

Katsaus vuoden 1918 sodassa menehtyneitä koskeviin lukumääräarvioihin osoittaa, että jo vuosina 1918–19 esitettiin sekä valkoisten että punaisten henkilötappioista suuruusluokaltaan jokseenkin oikeat tiedot, sillä molemmilla tahoilla arvioitiin punaisia menehtyneen noin 25 000. Vuonna 1921 papiston keräämän puutteellisen tilastoaineiston pohjalta suoritettu selvitys aiheutti kuitenkin useiksi vuosikymmeniksi epävarmuutta sodassa menehtyneiden lukumäärästä. Vaikka Tilastollisessa päätoimistossa ja valkoisissa piireissä oltiin selvillä tilastoaineiston epäluotettavuudesta, tukeuduttiin siihen laajasti, koska punaisten väitteet vuoden 1918 sodan aiheuttamista suurista henkilötappioista haluttiin arvattavasti torjua vähättelemällä punaisten henkilötappioita. Sitä vastoin valkoisten henkilötappioista saatiin melkein asianmukainen kuva viimeistään vuonna 1927. Varsinkin 1960-luvulla alkoi myös arvovapaa tutkimus kyseenalaistaa Tilastollisen päätoimiston vuonna 1921 esittämiä lukuja, joskin saman viraston vuonna 1970 julkaiseman yksityiskohtaisemman selvityksen vaikutus on myös ollut suuri. Siinä esitetyt tiedot ovat kuitenkin osoittautuneet kestävämmiksi, kun vuoden 1918 sodan surmalukujen todelliset suuruusluokat on viime vuosina selvitetty.

NIMITIEDOSTON LÄHTEET

NIMITIEDOSTON LÄHDEAINEISTO, RAKENNE JA ONGELMATAPAUKSET

Lars Westerlund

Kirjoituksessa valaistaan Suomen sotasurmat 1914–22 -projektin nimitiedoston lähdeaineistoa, -rakennetta ja eri ongelmaryhmiä.

Lähteet ja tallennus

Nimitiedosto perustuu useisiin laajoihin nimiluetteloihin ja aineistoihin. Ensimmäinen nimitiedostoon viety lähdeaineisto oli vuonna 1919 koottu ns. Papiston tilasto vuoden 1918 sodassa surmansa saaneista.¹ Papiston tilasto syntyi siten, että seurakuntien kirkkoherrat täyttivät silloisen Tilastollisen päätoimiston laatimat henkilökaavakkeet. Tällä tavalla syntyi yli 26 000 surmansa saanutta käsittävä aineisto. Nimestään huolimatta Papiston tilasto ei kuitenkaan ole varsinainen tilasto, vaan tietoaaineisto, jonka pohjalta on mahdollista koota tilastotietoja vuoden 1918 sodassa menehtyneistä. Projekti tallensi Papiston tilaston henkilötiedot nimitiedostoon kesäkuun 1999 ja helmikuuhun 2000 välisenä aikana.

Papiston tilaston aineiston tallentamisen jälkeen alettiin nimitiedostoon viedä seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloiden tietoja. Projekti kokosi yhteistyössä seurakuntien ja maakunta-arkistojen kanssa kopiokokoelman evankelis-luterilaisten seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloista vuosilta 1914–22. Kokoelma käsittää arviolta yli 60 000 laskennallista A4-valokopiota. Aineistossa on henkilötietoja noin puolesta miljoonasta vuosina 1914–22 menehtyneestä, joista vajaan 29 000 on selviä sotasurmatapauksia. Seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloiden henkilötietojen tallennushanke alkoi maaliskuussa 2000. Päätoiminen tallennus päättyi lokakuussa 2000, joskin nimitiedostoa sen jälkeenkin täydennettiin sitä mukaan kun kopiölähetyksiä saapui seurakunnilta.

Lokakuussa 2000 projekti ryhtyi täydentämään nimitiedostoa SDP:n tilaston henkilötiedoilla. SDP:n tilasto on Papiston tilaston tapaan tietoaaineisto, josta on mahdollista koota tietoja vuoden 1918 sodassa menehtyneistä. Poiketen sekä valkoiset, punaiset että muut uhrit kattavasta Papiston tilastosta on SDP:n tilastoon merkitty periaatteessa ainoastaan punaisia uhreja. SDP:n tilasto syntyi siten, että sosialidemokraattisen puolueen paikallisosastot ja aktiivihenkilöt täyttivät keväällä 1919 puoluetoimikunnan asettaman tilastokomitean laatimat henkilökaavakkeet. Vasta 1920-luvun puolivälissä lopullisesti päättynyt keräilyhanke ei onnistunut täysin, sillä 70:stä kunnasta ei lähetetty henkilökaavakkeita, vaikka punaisia toisten lähteiden mukaan menehtyi ko. paikkakunnilla. Laajaa ja yksityiskohtaista tilastoraporttia tästä aineistosta ei tehty viiteenkymmeneen vuoteen, joskin vuonna 1924 siitä julkaistiin suppea yhteenveto.² SDP:n tilaston tallennuksen myötä projektin

¹ KA, Tilastokeskus (Tilastollinen päätoimisto). Luettelo kansalaissodan johdosta kuolleista tai hävinneistä henkilöistä. Maaliskuu 1919.

² Kuoleman kentiltä. Muistojulkaisu vuoden 1918 ajoilta. Hämeenlinna 1924, 251–254.

nimitiedosto täydentyi yli 20 000 henkilön tiedoilla. Kun tämän tietoaaineiston tallennus päättyi lokakuussa 2001, nimitiedostoon oli kertynyt yhteensä noin 35 000 henkilön tiedot.

SDP:n tilaston jälkeen nimitiedostoa täydennettiin marraskuussa 2001 Helsingin kaupungin tilastokonttorin kokoaman ns. Helsingissä kuolleita koskevan kortiston tiedoilla. Tämän pienehkön, joskin tärkeän aineiston tallennus kesti kaksi kuukautta. Kortisto kattaa paitsi suurimman osan vuosina 1914–22 menehtyneistä helsinkiläisistä, myös Helsingissä menehtyneet ulkopaikkakuntalaiset. Kyseessä on eräänlainen profaaninen kuolleiden ja haudattujen luettelo, joka on hyvin luotettava, koska tiedot sotasurmatapauksista perustunevat arvattavasti paljolti surmansa saaneita nähneiden lääkäreiden tietoihin.

Vuoden 1918 sotavankilaitoksen laajan kuolinaaineiston tallentaminen aloitettiin joulukuussa 2001 ja jatkui huhtikuuhun 2003. Useita satoja kansioita, niteitä ja kortistoja käsittävä arkisto on järjestetty vankileireittäin. Ainoastaan osassa aineistoa on tietoja menehtyneistä vangeista. Kokonaisuudessaan arkistoaineisto on epäyhtenäinen, sillä leirien kirjanpitotavat vaihtelivat. Käyttökelpoisimmat tiedot löytyivät yleensä suurten vankileirien arkistoista, sillä pienempien vankileirien arkistoissa on paljon aukkoja. Eräiden vankileirien arkistot ovat kaiken lisäksi kadonneet, joukossa mm. Lappeenrannan, Vaasan ja Uudenkaarlepyyn leirit. Myös vankeinhoitohallituksen arkistosta löydettiin jonkin verran tietoja sellaisista vankileireillä kuolleista, joista ei ollut kuolintietoja yksittäisten vankileirien arkistoissa.

Sotasurmaprojekti on koonnut tietoja surmansa saaneista myös seurakuntien rippikirjoista vapaaehtoisten avustajien täyttämien henkilökaavakkeiden avulla. Tällä tavalla koottiin rippikirjatiedot useista kymmenistä seurakunnista. Osan rippikirjoista sotasurmaprojekti tutki itse. Rippikirjatietojen tallentaminen aloitettiin joulukuussa 2001 ja jatkui huhtikuuhun 2003. Tämän aineiston tärkein anti on, että nimitiedostoon on tallennettu runsaasti tarkentavia tietoja sekä yhteensä 439 projektille aikaisemmin tuntematonta sotasurmatapausta. Projektin toiminta-aikana ehdittiin viedä nimitiedostoon 79 suurimman ja tärkeimmän seurakunnan rippikirjatiedot. Lopuista työn alla olleista 72 rippikirjasta nimitiedostoon tallennettiin yksittäistapauksia eli ne on käyty läpi osittain. Koska seurakuntien lukumäärä vuonna 1922 kuitenkin oli 632, löytyisi tutkimattomien seurakuntien rippikirjoista todennäköisesti vielä satoja sotasurmatapauksia. Projektin toimesta käytiin läpi etupäässä vain 1910- ja 1920-luvun rippikirjoja. Myös 1930–70-lukujen rippikirjoista löytyisi projektille tuntemattomia sotasurmatapauksia. Tutkimattoman rippikirja-aineiston seulonta olisi kuitenkin hyvin suuri työ.

Asianajaja H.J. Boströmin vuonna 1927 julkaiseman Sankarien muisto-matrikkeliteoksen tallentaminen aloitettiin heinäkuussa 2002 ja päätettiin joulukuussa samana vuonna. Teoksen sisältämät surmansa saaneiden valkoisten tiiviit pienoiselämäkerrat soveltuivat hyvin tallennukseen ja tuottivat runsaasti täydennyksiä nimitiedostoon.

Projekti on vuodesta 1998 lähtien saanut yhteensä yli 2 500 kansalaiskirjettä. Yli 2 000 henkilön kohdalla näissä on ollut tallennuskelpoisia tietoja. Kansalaiskirjeiden tietoja tallennettiin nimitiedostoon elokuusta 2002 kevääseen 2003.

Lisäksi nimitiedostoon on viety tietoja useasta pienemmästä asiakirjakokoelmasta, joistakin tutkimuksista ja eräistä muista lähteistä.

Lähterakenne

Sotasurmaprojektin nimitiedosto perustuu alla esiteltyihin 70 lähteeseen. Käsittelyjen lukumäärä –sarake kertoo, kuinka monen surmansa saaneen tiedot on löydetty kustakin lähdeaineistosta. Yhdestä surmansa saaneesta on keskimäärin 3,1 lähdetietoa.³ Nimitiedostossa esiintyville on löytynyt yhteensä 123 497 käyttökelpoista lähdemerkintää eri lähdeaineistosta, kun yksi lähdeaineisto lasketaan mukaan yhden kerran. Laajimmat yksittäiset lähderyhmät ovat henkilöjen esiintymiskertojen perusteella laskettuna SRK (23 %), PT (21 %), SDP (16 %), VL (11 %), RK (10 %), VHH (6 %), BO (4 %), HKA (2 %), SPA (2 %) ja VSS (1 %).

Surmansa saaneille löydettiin lähdetietoja seuraavasti:

Taulukko 8. Sotasurmaprojektin nimitiedoston lähterakenne

Lähde ⁴	Surmansa saaneiden lukumäärä (n)
SRK	28 699
PT	26 134
SDP	20 305
VL	13 049
RK	11 730
VHH	7 326
BO	4 935
HKA	2 222
SPA	2 054
VSS	1 624
KI	961
VRO	867

³ Jos seurakunnilta saadut tiedot (SRK, PT ja RK) katsottaisiin yhdeksi ainoaksi lähteeksi, olisi em. keskimääräiluku noin 1,7. SRK, PT ja RK eivät sisällä toisistaan riippumattomia tietoja, joskin ne ovat syntyneet eri ajankohtina. Kuolleiden ja haudattujen luetteloiden tietoja vuoden 1918 sodassa surmansa saaneista alettiin merkitsemään jo sodan aikana, mutta niitä täydennettiin jatkuvasti seuraavina vuosina. PT:n henkilökaavakkeet täytettiin tammi-maaliskuussa 1919. Rippikirjoihin ensimmäiset merkinnät tehtiin jo sodan aikana, mutta täydennyksiä on merkitty useiden vuosikymmenien aikana sitä mukaan, kun on saatu tietoja mm. pesänselvitysten yhteydessä. Näistä syistä on kuolleiden ja haudattujen luetteloista ja rippikirjoista tullut paljon täydennyksiä Papiston tilastoon. SRK:sta on täten löydetty vähintään 2 565 ja RK:sta vähintään 439 tapausta eli yhteensä 3004 tapausta, joista ei ole mainintaa PT:ssa. Tämä luku on kuitenkin vain vähimmäisluku todellisen luvun ollessa suurempi. Toisaalta SRK ja RK kattavat vuodet 1914–22 eikä PT:n tapaan vain vuoden 1918 sotaa.

⁴ Tilasto on laadittu hakemalla tietoja nimitiedoston kaikista kentistä. Jos henkilölle on löydetty lähteestä yksikin käyttökelpoinen tieto, näkyy se tilastossa.

ROS	534
OD	441
DB	304
FEN	278
JM	278
EK	271
SKP	203
VRYO	161
HSA	156
GEUST	152
HLV	113
EDR	74
SHK	60
SVENSK	55
LSKA	54
VTL	51
VRYO-PTK	43
SK	42
MY	42
ST	39
BOET	35
SKE	35
HVA	29
VSK	28
PK	26
HBL	9
IH	9
STE	9
LPA	6
FFF	4
KSR	4
LOGAV	4
SMJ	4
ZET	4
KTA	3
VSA	3
WIR	3
YLIK	3
DF	2
HYVÖ	2
BOND	1
BOND2	1
DP	1
ERHO	1

ESP	1
KUK	1
LACK	1
LAPP	1
LIND	1
MÄK	1
PAA	1
PII	1
PII2	1
UMT	1
VAP	1
WES	1
ÅL	1
ÅU	1
Yhteensä	123 497

Lyhtenteiden selitykset

Lyhenteiden selitykset ovat seuraavat (suluissa säilytyspaikat):

BO	– Boström, H.J: Sankarien muisto -teos 1927
BOND1	– Bondestam, Anna: Pietarsaaren talvi -teos 1991
BOND2	– Bondestam, Anna: Arbetet -teos
BOËT	– Boëthius, Axel: Svenska brigaden -teos
DB	– Deutsche Brüder in Finnlands Erde -teos 1918
DF	– Förteckning över dödförklarade och i utlandet döda personer (Espoon seurakunnan arkisto)
DP	– Dagens Press -lehti
EDR	– Erinnerungsblätter Deutscher Regiment -teos
EK	– Etsivän Keskuspoliisin nimiluettelo poliittisista pakolaisista 1921 (Kansallisarkisto)
ERHO	– Erho, Elsa: Majju Lassila -teos
ESP	– Espoon rakennuskulttuuri ja kulttuurimaisema -teos
FEN	– Fennian sotasairaalan nimiluettelo (Kansallisarkisto, VSA)
FFF	– För frihet och fädernesland -teos 1943
GEU	– Carl-Fredrik Geustin tiedot Suomalaiset ensimmäisessä maailman- sodassa -teoksessa
HBL	– Hufvudstadsbladet
HKA	– Helsingin kaupungin kuolleiden kortisto tai Helsingin kaupungin terveyshoitoviraston kuolleiden luettelo (Helsingin kaupunginarkisto)
HLV	– Hämeenlinnan lääninvankilan arkisto (Hämeenlinnan maakunta- arkisto)
HSA	– Heimosota-arkisto (Sota-arkisto, VSA)
HVA	– Helsingin valtaus -teos 1938
HYVÖ	– Hyvönen, Jaakko: Kohtalokkaat lennot -teos

IH	– Heino, Iris: Hinnalla hengen ja veren -teos 1999
JM	– Jääkärimatrikkelit 1937 ja 1975
KI	– Kuolinilmoitus (mainitussa lehdessä mainittuna ajankohtana)
KSR	– Kajaanin Sissi-Rykmentin arkisto (Sota-arkisto, VSA)
KTA	– Karjalan tiedekeskuksen arkisto (KTA, Petroskoi)
KUK	– Kukkonen, E. W: Punaisen pohjoisen rintaman (...) -kirjoitus
LACK	– Lackman, Matti: Kommunistien salainen toiminta -teos
LAPP	– Lappalainen, Jussi T.: Punakaartin sota I -teos
LIND	– Lindsten, Leo: Maiju Lassila -teos
LOGAV	– Viipurin lääninhallituksen arkisto (Leningradin alueen valtiollinen arkisto Viipurissa)
LPA	– Lappeenrannan piirilääkärin arkisto (Mikkelin maakunta-arkisto)
LSKA	– Lakkautettujen seurakuntien keskusarkisto (Mikkelin maakunta-arkisto)
MY	– Merimiehen Ystävä -lehti 1914–22
MÄK	– Mäkelä, Pentti: Kaarinan historia -teos
N	– Lähteessä esiintyvä nimimuoto korjattu todennäköisesti oikeaksi nimeksi tai litteroitu suomalaiseen muotoon
OD	– Saksan Ostee-Divisionin arkisto (Sota-arkisto, VSA)
PAA	– Paavolainen, Jaakko: Valkoinen terrori -teos 1967
PII	– Piilonen, Juhani: Algot Untolan viime vaiheet -kirjoitus
PII2	– Piilonen, Juhani: Vallankumous kunnallishallinnossa -teos
PK	– Varkauden kenttäoikeuden tuomiokirja (Sota-arkisto)
PT	– Papiston tilasto (Kansallisarkisto)
RK	– Rippikirja (mainitut seurakunnat)
ROS	– Roselius, Aapo: Heimosodan nuoret uhrat -teos 2002
SDP	– SDP:n tilasto (Työväen arkisto)
SHK	– Svenska flottans krigsförluster -teos 1921
SK	– Suojeluskunnat 1917–18 -kokoelma (Sota-arkisto)
SKE	– Suomen kansanedustajat -matrikkeli 2000
SKP	– Suomen kommunistisen puolueen arkisto (Moskovan ent. puolue-arkisto)
SMV	– Sjömansvännen-lehti
SPA	– Suomen sotasurmat 1914–22 -projektin arkisto (Kansallisarkisto)
SRK	– Seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luettelot (seurakunnat)
ST	– Norjan Søfartstidningen 1918 (Sotasurmaprojektin arkisto, Kansallisarkisto)
STE	– Nykvist, Nils-Erik: Stenarna tala -teos
SVENSK	– Den svenska insatsen i Finlands frihetskrig -teos
UMT	– Suomen Tallinnan lähetystön arkisto (Ulkoasiainministeriön arkisto)
VHH	– Vankeinhoitohallitus (Kansallisarkisto)
VAP	– Vapaus-lehti, Pietari (Helsingin yliopiston kirjasto)
VL	– Vuoden 1918 sotavankilaitos (Kansallisarkisto)
VRO	– Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto (Kansallisarkisto)

VRYO	– Valtiorikosylioikeus (Kansallisarkisto)
VRYO-PTK	– Valtiorikosoikeuksien pöytäkirja-aineisto (Kansallisarkisto)
VSA	– Vapaussodan arkisto (Sota-arkisto)
VSK	– Vapaussodan kertomuksia -teos 1933
VSS	– Venäläissurmat Suomessa 1914–22 -teos 2003
VTL	– Valtion tapaturmalautakunta (Kansallisarkisto)
WES	– Westerlund, Lars: Massakern i Jakobstad -teos 1993
WIR	– Wirén, Ernst: Från S:t Petersburgs fängelser –teos
YLIK	– Ylikangas, Heikki: Tie Tampereelle -teos 1993
ZET	– Zetterberg, Seppo: Jüri Wilmsin kuolema -teos
ÅL	– Åland-lehti
ÅU	– Åbo Underrättelser -lehti

Lyhenne N tarkoittaa sitä, että lähteessä esiintynyt nimi on korjattu todennäköisesti oikeaan muotoon tai litteroitu suomalaiseen muotoon. Tällaisia tapauksia on yhteensä 215 ja ne koskevat pääasiassa venäjänkielisiä nimiä tai suomalaisittain kirjoitettuja virheellisiä muotoja näistä.

Korjauksia lähdeaineistossa esiintyviin tietoihin

Tallennuksen yhteydessä on lähdeaineistossa havaittu runsaasti paikkaansa pitämättömiä tietoja ja ilmiselvää korjattavaa. Seuraava taulukko antaa kuvan siitä, kuinka paljon kahteen kertaan mukaan laskettuja tai sotatapahtumista elossa selvinneitä henkilöitä eräissä sotasurmatilastoissa esiintyy:

Taulukko 9. Kahdentumien esiintyneisyys eräissä lähteissä

Lähde	Lähteen luku	SSSP:n luku	Korjaus
Papiston tilasto/Hartman	26 191	26 134	- 57
SDP:n tilasto/henkilökaavakekartoitus	n. 22 200	20 305	n. - 1 900
SDP:n tilasto/Kuoleman kentiltä	21 426	20 305	- 1 121
Boström/Sankarien muisto	4 983	4 921	- 62

Taulukosta ilmenee, että pelkästään PT:stä, SDP:stä ja Boströmin matrikkeli-teoksesta on löytynyt yhteensä noin 2 000 kahdentumaa tai muuta ylimääräistä surmatapausta. Aineistojen välillä on suuria eroja, sillä vähennys verrattuna Papiston tilastoon on ainoastaan 0,22 % ja Boströmin teoskeen 1,24 %, mutta SDP:n tilastoon jopa 8,6 % (henkilökaavakekartoitus)⁵ ja 5,23 % (Kuoleman

⁵ SDP:n tilaston henkilökaavakeissa yhden tai useamman kerran esiintyvien henkilöiden lukumäärä on noin 1 900. Näiden ns. kahdentumien lukumäärä saattaa olla suurempikin, sillä sotasurmaprojektin nimitiedostossa on lukuisia SDP:n tilastosta tallennettuja henkilöitä, joilla on melko huonot henkilötiedot. Kymmeniä SDP:n tilastossa ilman kuolintietoja esiintyneiden henkilöiden tietoja ei tallennettu ollenkaan nimitiedostoon.

kentiltä -teoksen tieto).⁶ Vastaavaa korjattavaa on löytynyt myös muista lähteistä, mutta niistä ei ole mahdollista tehdä vastaavaa selvitystä.

Ongelmatapaukset

Nimitiedostossa on muutamia ongelmaryhmiä. Tällä ilmaisulla tarkoitetaan sitä, että käytetyssä lähdeaineistossa on aukkoja, puutteita tai epäselvyyksiä, jotka josakin suhteessa heikentävät nimitiedoston yhdenmukaisuutta ja laatua. Nämä ongelmaryhmät ovat 1) pelkästään yhteen lähteeseen perustuvat tapaukset, 2) kadonneet ja kuolleiksi julistetut henkilöt sekä 3) etunimettömät, sukunimettömät ja tuntemattomat henkilöt.

Pelkästään yhden lähteen tapaukset

Sotasurmaprojekti on pyrkinyt dokumentoimaan nimitiedostoonsa eri lähteissä esiintyvät tiedot surmansa saaneista siten, että jokaisesta sotasurmatapauksesta löytyisi vähintään kahden toisistaan riippumattoman lähteen tiedot. Tämä tavoite on onnistunut sikäli, että 82 %:lle nimitiedoston henkilöistä on löytynyt tietoja kahdesta tai useammasta lähteestä. Tällä tavalla dokumentoidut surmatapaukset voidaan katsoa kohtuullisen luotettavasti selvityiksi verrattuna pelkästään yhteen lähteeseen perustuviin tapauksiin.

Vajaalle 18 prosentille surmansa saaneista on tallennuksen päättyessä kuitenkin löytynyt tietoja vain yhdestä lähteestä. Yhden lähteen tapauksia esiintyy nimitiedostossa seuraavasti:

Taulukko 10. Yhden lähteen tapauksien esiintyisyys eri lähteissä

Lähde⁷	Surmatapauksia (n)
SDP:n tilasto	2 406
VSS	1 315
SRK	767
PT	681
VL	302
RK	439
ROS	219
OD	120
GEU	107
FEN	104

⁶ Kuoleman kentiltä -teos antaa surmansa saaneiden tai kadonneiden punaisten lukumääräksi 21 426. Tämä johtunee siitä, että henkilökaavakkeissa esiintyvien yli 22 000 henkilön joukosta lienee löydetty noin 600 kahdentumaa. Sotasurmaprojektin löytämien kahdentumien lukumäärä on tätä suurempi, koska sen muu käyttämä lähdeaineisto on laajempi ja sen suorittama henkilöseulonta tarkempi.

⁷ Tilasto on laadittu nimitiedoston sukunimikentän tietojen perusteella.

SPA	98
HKA	81
VHH	74
SHK	56
BO	46
ST	31
MY	28
JM	27
VSK	27
VTL	24
LSKA	23
HSA	12
DB	10
HLV	9
SKP	8
HBL	4
SVENSK	4
ZET	4
EDR	3
HVA	3
VRO	3
EK	2
LPA	2
LOGAV	1
Yhteensä	7 040

Taulukosta ilmenee, että tällaisten lähteiden lukumäärä on 34. Näiden lähteiden joukossa on sekä projektin käyttämiä peruslähteitä, kuten SRK, PT ja SDP, mutta myös verrattain harvoin käytettyjä lähteitä, kuten kirjoja, lehtikirjoituksia ja joitakin erityisiä arkistoja. Syy siihen, että joissakin tapauksissa on käytetty viimeksi mainittuja ryhmiä on se, että tietyt tunnetut henkilöt ovat kokonaan puuttuneet peruslähteistä. Valaiseva esimerkki tästä on Maiju Lassila-Algot Untola, josta ei ole löytynyt tietoja SRK:sta, PT:sta tai SDP:sta. Tästä syystä on tiedot Lassila-Untolas-ta viety nimitiedostoon eri kirja- ja lehtitietojen perusteella. Tällaisia tapauksia on muitakin, kuten mm. punainen ylipäällikkö Ali Aaltonen ja virolainen Jüri Vilms.

Se seikka, että nimitiedostossa on vain yhden lähteen tieto tietystä surmansa saaneesta, ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että tieto olisi epäluotettava. Yhden lähteen tapausten joukossa on toista tuhatta seurakuntien laatimiin asiakirjoihin perustuvaa tapausta (SRK, PT, RK) sekä satoja vuoden 1918 sodan vankilaitoksen asiakirjoihin perustuvia tapauksia (VL, VHH).

Joissakin tapauksissa on käytännöllisistä syistä käytetty lähteenä jotakin kirjaa tai tutkimusta kuten VSS, ROS ja GEU. Ominaista näille kirjoille on se, että ne perustuvat laajaan arkistomateriaaliin, johon olisi ollut hyvin epäkäytännöllistä viitata nimitiedostoa laadittaessa, sillä erilaisia viitteitä olisi tässä tapauksessa tullut

satoja. Tutustumalla em. kirjojen lähde- ja arkistoluetteloihin saadaan asianmukainen kuva niiden lähdeaineistoista.

Pelkästään SDP:n tilastoon perustuvat tapaukset

Nimitiedoston heikoimman kohdan muodostavat ne 2 406 tapausta, jotka perustuvat vain SDP:n tilaston tietoihin. Nämä tapaukset vastaavat 6 % nimitiedoston kokonaislukumäärästä. Kun SDP:n tilaston tallentaminen lokakuussa 2001 päättyi, lienee näiden tapausten lukumäärä ylittänyt 4 000. Tämän jälkeen jatkotallennus pienensi ja varsinkin vankileirien ja rippikirjatietojen kuolintietojen vieminen nimitiedostoon tasaisesti vähensi vain SDP:n tilastosta tallennettujen henkilöiden lukumäärää. Kun ensimmäiset tarkat lähderakennetiedot saatiin tammikuussa 2003, oli näiden tapausten lukumäärä 3 572, josta ne laskivat edelleen 2 406:een tallennuksen päättyessä 30.6.2003. Puolessa vuodessa selvitettiin siis 1 166 tapausta eli noin kolmasosa pelkästään SDP:n tilastoon perustuvista tapauksista. Avoin kysymys on, missä määrin olisi vielä korjattavaa. Osa tapauksista saattaa olla kahdentumia ja todennäköistä on, että tapausten joukossa on myös jonkin verran nimitiedostoon kuulumattomia tapauksia, kuten tosiasiallisesti elossa olevia henkilöitä, joiden SDP:n tilaston laatijat luulivat kuolleen vuoden 1918 sodassa tai sen jälkiselvittelyissä. Sama henkilö on lähdetietojen puutteellisuuden johdosta saatettu myös tallentaa kahteen kertaan nimitiedostoon osittain tai kokonaan eri nimellä. Näiden tapausten lukumäärää ei ole kuitenkaan mahdollista arvioida. Suurin osa pelkästään SDP:n tilastoon perustuvista tapauksista lienee yleisvaikutelman perusteella kuitenkin todellisia sotasurmia, vaikka projekti ei ole määräaikanaan onnistunut löytämään niistä tietoja muista lähteistä.

Kadonneet ja kuolleiksi julistetut

Sotavuosina katosi joko lyhyemmäksi ajaksi tai lopullisesti verrattain suuri määrä henkilöitä. Nämä on merkitty seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloihin tai muihin lähteisiin kadonneiksi tai kuolleiksi julistetuiksi. Tämä tarkoittaa yleensä sitä, että henkilöiden kuolinajasta, -paikasta tai -tavasta ei ole tietoja. Suppeista lähdemerkinnöistä on kuitenkin voitu päätellä katoamisen liittyvän sotatoimiin. Tapausten sotasurmaluonteesta ei ole kuitenkaan täyttä varmuutta.

Nimitiedostosta löytyy yhteensä 2 104 kadonnutta ja 247 kuolleeksi julistettua⁸ eli yhteensä 2 351 henkilöä, joista 1 106 on SDP:n tilastosta. Lisäksi nimitiedostossa on 1 975 jossakin lähteessä kadonneeksi ilmoitettua henkilöä, joille on löytynyt täsmällisempi kuolintapa jostakin toisesta lähteestä. Tallennuksen yhteydessä löydettiin tiedot yhteensä 4 080 kadonneesta henkilöstä. Koska osalle surmansa saaneista löytyi kuitenkin tarkempi kuolintapa, jäi nimitiedostoon lopuksi 2 105 kadonnutta.

⁸ Tässä luvussa ovat mukana vain sellaiset kuolleeksi julistetut, joille ei ole lähteistä löytynyt tarkemmin määriteltyä kuolintapaa. Nimitiedostosta löytyy yhteensä noin 850 henkilöä, joille on lähteistä löytynyt tieto kuolleeksi julistamisesta.

Etunimettömät, sukunimettömät ja tuntemattomat

Nimitiedostossa on yhteensä 586 etunimetöntä tapausta. Varsinkin SDP:n tilaston Helsingin ja Helsingin maalaiskunnan henkilöaavakkeista puuttuu etunimiä. Muissa lähteissä on ainoastaan satunnaisesti tällaisia tapauksia. Etunimi on arvattavasti jätetty merkitsemättä joko siitä syystä, että se ei ole ollut tiedossa tai siksi ettei siitä ole ollut varmuutta. Helsingissä ilmiö on selvästi laajin, sillä SDP:n tilaston Helsingin henkilöaavakkeista puuttuu yli tuhannen henkilön etunimet. Vastaava luku Helsingin maalaiskunnassa on 61. Koska projektin on kuitenkin löytänyt osan näistä puuttuvista etunimistä muista lähteistä, on etunimettömien lukumäärä supistunut edellä mainittuun lukuun.

Sukunimettömiä on yhteensä kuusi henkilöä.

"Tuntemattomiksi" tapauksiksi, joilta puuttuvat sekä etu- että sukunimet, on merkitty 24 henkilöä.

Epävarmat sotasurmatapaukset

Nimitiedoston sotasurmatapaukset, joiden luonne sotasurmina ei ole aivan selvä, on merkitty ns. epävarmoiksi sotasurmatapauksiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että surmatapaus on lähteissä dokumentoitu siten, ettei tapauksen sotasurmaluonteesta ole täyttä varmuutta. Tällä tavalla määriteltujen tapausten lukumäärä on yhteensä 2 197.

Tallennusta olisi vielä voitu jatkaa

Sotasurmaprojekti on vienyt kaikki tärkeimmiksi arvioidut ja tallennusta ajatellen sopivassa muodossa olleet lähdetiedot nimitiedostoon. Tallennusta olisi kuitenkin vielä voitu jatkaa, joskin projektille varattu toiminta-aika ei riittänyt kaikkien tallennuskelpoisten aineistojen läpikäyntiin. On huomattava, että projekti on perustamisensa jälkeen löytänyt muutamia uusia lähdeaineistoja läpikäymistään arkistoista.

Tutkimatta jäivät rippikirjatiedot noin 25 000 surmansa saaneesta, suurin osa valtiorikosoikeuksien henkilöakteista, muu kuulusteluaineisto, punaleskien komitean eläkeanomukset (noin 6 400 surmansa saanutta), punaisten muistoalbumit (noin 5 000 surmansa saanutta) ja kuolinilmoitukset (noin 10 000 surmansa saanutta). Todettakoon kuitenkin, että punaisten muistoalbumit ja kuolinilmoitukset eivät kokonaisuudessaan sovellu kovin hyvin tallennukseen. Punaisten muistoalbumeista on tehty useita koetallennuksia, mutta niiden sisältämien tietojen viemisestä nimitiedostoon on joka kerta luovuttu. Tähän on useita syitä: Muistoalbumien suppeista henkilöesittelyistä löytyy hyvin vähän tallennettavaa, tiedoissa on runsaasti asia- ja kirjoitusvirheitä ja noin viidesosassa tapauksia esiintyy vaikeita tutkimusongelmia. Kuolinilmoitusaineisto on melko samanlainen. Kuolinilmoitusaineistosta tallennettiin koemielessä 961 sotasurmatapausta, mutta hankkeesta luovuttiin pian siksi, että aineistosta ei ollut kovin suurta hyötyä surmatapausten selvittelyssä.

Jos tallennusta olisi jatkettu, olisi todennäköisesti löydetty muutamia satoja projektille ennestään tuntemattomia sotasurmatapauksia. Samalla olisi nimi-

tiedostossa jo olevien tietoihin tullut merkittäviä täydennyksiä ja joitakin virheellisiä tietoja olisi korjattu. Vain yhdestä lähteestä löytyneiden surmatapausten sekä etu- ja sukunimettömien henkilöiden lukumäärä olisi supistunut ja nimitiedoston yleinen laatu parantunut.

YLEISKATSAUS

SOTAOLISSA VUOSINA 1914–22 SURMANSAA SAANEET

Lars Westerlund

Seuraavassa esitetään sotasurmaprojektin nimitiedoston tilastotietoja vuosina 1914–22 sotaoloissa surmansa saaneista. Tilastoissa ei ole huomioitu 381 nimitiedostossa esiintyvää henkilöä, jotka selvisivät todistettavasti elossa sotatapahtumista.¹

Surmaluvut vuosittain 1914–22

Seuraavassa taulukossa on tietoja siitä, kuinka nimitiedoston surmaluvut jakaantuvat sotasurmaprojektin yhdeksän havaintovuoden välillä:

Taulukko 11. Nimitiedoston sotasurmatapausten vuosittainen jakaantuminen

Vuosi	Surmansa saaneet (n)
1914	85
1915	218
1916	427
1917	620
1918	36 943
1919	1 006
1920	124
1921	72
1922	55
Yhteensä	39 550

Nimitiedostossa on tietoja yhteensä 39 550 sotasurmatapauksesta. Näistä 1 350 eli 3 % tapahtui vuosina 1914–17, 36 943 eli 92 % vuonna 1918 ja 1 257 eli 3 % vuosina 1919–22.

Vuosia 1914–18 leimaa sotasurmatapausten kasvava kehitystrendi, sillä vuosikohtainen surmaluku nousi joka vuosi. Vastaavasti vuosia 1919–22 luonnehtii laskeva kehitystrendi, sillä jokaisen vuoden surmaluku oli edellistä pienempi.

¹ Tallennuksen yhteydessä on eri lähteistä, mutta varsinkin rippikirjoista ja EK:n arkistosta löytynyt tietoja, joiden mukaan jossakin toisessa lähteessä kuolleeksi ilmoitettu henkilö ei kuollutkaan sodassa. Yhteensä kertyi tällaisia tietoja 381:stä vuosien 1914–22 sotaoloista elossa selvinneistä henkilöstä.

Surmaluvut kirjoillaololääneittäin vuosina 1914–22

Nimitiedostossa oleva vuosien 1914–22 surmaluvut jakaantuvat kirjoillaololääneittäin seuraavasti:

Taulukko 12. Sotasurmatapausten läänikohtainen jakaantuminen vuosina 1914–22

Lääni	Surmansa saaneet (n)	(%)
Hämeen	8 837	22
Turun ja Porin	8 076	20
Uudenmaan	7 499	19
Viipurin	7 342	19
Vaasan	1 837	5
Kuopion	1 352	3
Oulun	964	2
Mikkelin	911	2
Ahvenanmaan ²	26	-
Ei läänitietoa	2 706	7
Yhteensä	39 550	100

Sotasurmat keskittyivät Hämeen, Turun ja Porin, Uudenmaan ja Viipurin lääneihin, sillä 80 % kaikista sotasurmista kohdistui näissä lääneissä asuviin henkilöihin. Vastaava luku Vaasan, Kuopion, Oulun ja Mikkelin lääneistä on 13 %, Ahvenanmaalla tapahtui ainoastaan vähäinen määrä sotasurmia. Seitsemältä prosentilta surmansa saaneista puuttuu tieto kirjoillaololäänistä.

Kun suhteutetaan läänikohtaiset sotasurmatapaukset läänien väestölukuihin, syntyy tarkempi kuva sotakuolleisuuden alueellisesta keskittymisestä.³

² Ahvenanmaasta tuli oma lääni vasta toukokuussa 1918. Selkeyden vuoksi on Ahvenanmaa kuitenkin tässä yhteydessä katsottu erilliseksi lääniksi jo vuodesta 1914 lähtien.

³ Väkilukutiedot ovat vuoden 1920 Tilastollisesta vuosikirjasta.

Taulukko 13. Sotakuolleisuus suhteutettuna väkilukuun

Lääni	Väkiluku 31.12.1918	Sotakuolleisuus (%)
Hämeen	356 845	2,48
Uudenmaan	425 287	1,76
Turun ja Porin	490 373	1,65
Viipurin	565 771	1,30
Mikkelin	203 506	0,45
Kuopion	352 954	0,38
Vaasan	543 690	0,34
Oulun	366 088	0,26
Ahvenanmaan	27 300	0,10
Yhteensä	3 331 814	1,19

Taulukon mukaan sotasurmatapaukset jakaantuivat väkilukutarkastelun perusteella lähinnä kolmeen ryhmään. Nämä ryhmät ovat:

- 1) Hämeen lääni, jossa sotakuolleisuus oli 2,48 %
- 2) Muu Etelä-Suomi (Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Viipurin läänit), joissa sotakuolleisuus keskimäärin oli 1,55 %
- 3) Muut läänit, joissa keskimääräinen sotakuolleisuus oli 0,34 %

Koko maata käsittävän sotakuolleisuuden ollessa 1,19 %, ylitti neljän eteläisimmän läänin sotakuolleisuus selvästi tämän keskiarvon (+ 0,54 %); muut läänit alittavat keskiarvon ja niiden prosenttiosuus on vastakkaiseen suuntaan vielä selvempi (- 0,85 %).

VUOSINA 1914–17 MENEHTYNEET

SOTASURMAT VUOSINA 1914–17

Lars Westerlund

Kuten edellä ilmeni, menehtyi vuosina 1914–17 sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan sotaoloissa yhteensä 1 350 henkilöä. Nämä jakaantuvat eri ryhmiin seuraavalla tavalla:

Taulukko 14. Sotaoloissa surmansa saaneet ryhmät vuosina 1914–17

Ryhmä	Lukumäärä (n)
Venäläiset (1914–17)	633
Keskusvaltioiden sotainvalidit (1915–17)	215
Siviililaivojen merimiehet ja matkustajat (1914–17)	127
Jääkärit	61
Muihin ryhmiin kuulumattomat teloitetut, ammutut ja murhatut	54
Linnoitustöissä menehtyneet	51
Venäjän armeijassa palvelleet suomalaiset upseerit	51
Saksalaiset 1917	39
Länsiarmeijoissa palvelleet suomalaiset	22
Venäjän armeijan ei-venäläiset (1915–17)	12
Muihin ryhmiin kuulumattomat kadonneet	9
Erittelemättömät	76
Yhteensä	1 350

Menehtyneiden venäläisten lukumäärä on 633. Suurin osa heistä oli Venäjän rintamilla haavoittuneita ja Suomeen hoitoa varten tuotuja sotilaita. Näistä projekti on tehnyt erillistutkimukset.¹ Muut surmansa saaneet venäläiset menehtyivät etupäässä tapaturmiin ja haaksirikkoihin, ja heistä on myös projektin valmistelivat erillistutkimukset.² Merkittävä surmansa saaneiden alaryhmä oli upseerisurmat. Projekti on tehnyt tästäkin aiheesta erillistutkimukset.³

Ryhmään ”keskusvaltioiden sotainvalidit” kuuluvat venäläisten vangitsemat invalidisoituneet keskusvaltioiden sotilaat, joita kuljetettiin Venäjän ja Saksan vuonna 1915 solmineen sotainvalidien vaihtoa koskeneen sopimuksen perusteella

¹ Ks. Jyrki Loiman kirjoitus ”Helsinki ja Hyrylä – venäläisten sairaalaseurakuntien sotasurmia 1914–18” ja Kristiina Kalleisen kirjoitus ”Muut sotasairaalakuolemat”. Molemmat kirjoitukset sisältyvät teokseen ”Venäläissurmat Suomessa 1914–22”, osa 1 2004.

² Ks. Kristiina Kalleisen ja Lars Westerlundin kirjoitus: ”Tapaturmia, itsemurhia ja muita kuolemantapauksia 1914–22”, joka sisältyy teokseen ”Venäläissurmat Suomessa 1914–22”, osa 1 2004.

³ Ks. Kristiina Kalleisen kirjoitus ”Helsingin upseerisurmat maaliskuussa 1917”, Jelena Dubrovskajan ja Lars Westerlundin kirjoitus ”Upseerien uimakoulu – Viipurin upseerisurmat syyskuussa 1917” sekä Kristiina Kalleisen ja Lars Westerlundin kirjoitus ”Muut upseerisurmat 1917”. Kaikki kirjoitukset sisältyvät projektin teokseen ”Venäläissurmat Suomessa 1914–22”, osa 1 2004.

Venäjältä Ruotsin kautta Saksaan vuosina 1914–17. Kuljetetuista kuoli Tornioon ja Haaparantaan mennessä 199 Itävalta-Unkarin, 14 Saksan ja 2 Turkin armeijan sotilasta.⁴ Aiheesta ei ole erillistutkimusta.

Ryhmään siviililaivojen merimiehet ja matkustajat kuuluvat merellä menehtyneet siviilihenkilöt. Projekti on tehnyt aiheesta erillistutkimukset.⁵

Länsiarmeijoissa, ts. Yhdysvaltain, Ison-Britannian, Ranskan, Kanadan, Etelä-Afrikan ja Australian armeijoissa sai surmansa yli 50 suomalaista, joista 22 kuoli vuosina 1914–17. Näistä on projektin erillistutkimus.⁶

Saksassa Saksan joukoissa vuosina 1914–17 kuoli 61 jääkäriä. Näistä on projektin erillistutkimus.⁷

Ryhmä teloitettut, ammutut ja murhatut koostuvat eri yksittäistapauksista. Näihin kuuluu kuitenkin eräänlaisena alaryhmänä vuoden 1917 marraskuun suurlakon aikana surmansa saaneet. Kaikkiaan kuoli väkivaltaisuuksiin 14.–20.11.1917 ainakin 23 henkilöä.

Linnoitustöissä vuosina 1914–17 menehtyneitä on 51. Näitä kuolintapauksia on valaistu projektin erillistutkimuksessa.⁸

Ryhmään "Saksalaiset" kuuluvat ne 27 saksalaista, jotka menehtyivät sukellusvene U 57:n haaksirikon yhteydessä.

Surmaluvut kirjoillaololääneittäin vuosina 1914–22

Yhteensä 1 350 vuosina 1914–17 menehtyneestä kirjoillaololääni ei ole tiedossa 791 henkilöllä. Koska tämä ryhmä koostuu etupäässä venäläisistä ja muista ulkomaalaisista, tarkastellaan ainoastaan jäljelle jääneiden 559 surmansa saaneen kirjoillaololäänejä. Nämä jakaantuvat seuraavasti:

⁴ Haaparantaan haudatuista sotainvalideista kuoli vielä kaksi Itävalta-Unkarin armeijaan kuulunutta vuoden 1918 puolella.

⁵ Åke Söderlundin ja Lars Westerlund kirjoitus "Kuolema merellä. Sodankäyntiin liittyvät haaksirikot ja henkilötappiot Itämeren pohjoisosissa vuosina 1914–22" sekä Kenneth Gustavssonin kirjoitus "Venäjän laivaston sotasurmat Ahvenanmaalla". Molemmat kirjoitukset sisältyvät teokseen "Venäläissurmat Suomessa 1914–22", osa 1 2004. Ks. myös Lars Westerlundin kirjoitus "Merellä menehtyneet merimiehet ja siviilihenkilöt", joka sisältyy projektin teokseen "Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa" 2004.

⁶ Ks. Krister Björklundin ja Lars Westerlundin kirjoitus "Länsivaltojen armeijoissa surmansa saaneet suomalaiset", joka sisältyy teokseen "Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa" 2004.

⁷ Ks. Matti Lackmanin kirjoitus "Saksassa ja Saksan joukoissa" surmansa saaneet suomalaiset. Sisältyy teokseen "Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa" 2004.

⁸ Lars Westerlundin kirjoitus "Kuolleisuus venäläisten linnoitustöissä", joka sisältyy projektin teokseen "Venäläissurmat Suomessa 1914–22", osa 1 2004.

Taulukko 15. Vuosina 1914–17 menehtyneiden kirjoillaololäänikohtainen jakauma

Lääni	Surmansa saaneet (n)	(%)
Uudenmaan	391	70
Turun ja Porin	49	9
Vaasan	41	7
Viipurin	28	5
Oulun	18	3
Hämeen	12	2
Ahvenanmaan	9	2
Kuopion	7	1
Mikkelin	4	1
Yhteensä	559	100

Vuosina 1914–17 menehtyneistä oli valtaosa eli 70 % kotoisin Uudenmaan läänistä. Muiden läänien osuudet ovat pienehköjä.

VUODEN 1918 SOTA

Lars Westerlund

Kuolintavat osapuolittain

Tor Hartmanin tilastoraportin luvut ovat punaisten kaatuneiden osalta huomattavasti pienemmät, sillä hänen mukaansa punaisia kaatui 3 449, valkoisia 3 233 ja osapuoleltaan tuntemattomia 159.³ Projektin tuoma lisäys Hartmaniin verrattuna on näin 1 750 punaista, 181 valkoista ja 631 osapuoleltaan tuntematonta tapaus. Hartmanilla kaatuneiden punaisten ja kaatuneiden valkoisten suhde on 51 % ja 47 %. Tärkein syy eroihin on, että Hartmanilta puuttuu tiedot melkein kahdesta tuhannesta kaatuneesta suomalaisesta. Toinen syy on, että Hartman ei ole huomioinut ulkomaalaisia menehtyneitä.

³ Hartman 1970, 18.

Taulukko 16. Kaatuneet vuoden 1918 sodassa

Kuolintapa⁴	Punaiset	Valkoiset	Ei tietoa	Yhteensä
Kaatonut	4 820	2 733	693	8 246
Haavoittuneena kuollut	319	680	80	1 079
Kuollut haavoittuneena vankileirillä	51	-	11	62
Kuollut taistelussa	9	1	6	16
Yhteensä	5 199	3 414	790	9 403

Teloitetut, ammutut ja murhatut jakaantuvat sotasurmaprojektin nimitiedoston tilastotietojen mukaan seuraavasti:

Taulukko 17. Teloitetut, ammutut ja murhatut vuoden 1918 sodassa

Kuolintapa⁵	Punaiset	Valkoiset	Ei tietoa	Yhteensä
Mestattu	3 922	4	31	3 957
Ammuttu	778	32	506	1 316
Teloitettu	307	2	92	401
Murhattu	1 709	1 367	96	3 172
Tapettu	5	2	2	9
Ammuttu vankileirillä	386	-	154	540
Murhattu vankileirillä	23	-	1	24
Tuomittu kuolemaan	115	-	2	117
Kuolemantuomio	51	4	9	64
Kuolemanrangaistus	39	-	-	39
Surmattu	12	12	28	52
Ammuttu karkumatalla	21	-	5	26
Ammuttu rajalla	2	1	-	3
Yhteensä	7 370	1 424	926	9 720

Teloitettujen, ammuttujen ja murhattujen joukossa on 7 370 punaista, 1 424 valkoista ja 926 osapuoleltaan tuntemattomaksi jäänyttä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että noin 84 % oli punaisia ja lähes 15 % valkoisia.

Hartmanin mukaan 5 015 punaista, 1 367 valkoista ja 157 osapuoleltaan tuntematonta teloitettiin tai murhattiin.⁶ Projektin tuoma lisäys on näin ollen 2 355 punaista, 57 valkoista ja 147 ei tietoa-/osapuoleltaan tuntematonta tapausta. Hartmanilla punaisten ja valkoisten teloitettujen ja murhattujen suhdeluvut ovat 77 % ja 21 %.

⁴ Taulukossa esitetään lähteiden kertomat kuolintapailmaisut. Nimitiedostossa osalle surmansa saaneista löytyy useampi kuolintapa. Tämän ja seuraavan taulukon tiedot perustuvat todennäköisimmiksi arvioituihin kuolintapatietoihin.

⁵ Taulukossa esitetään lähteiden kertomat kuolintapailmaisut.

⁶ Hartman 1970, 18.

Punaisten valmistama tykin kranaatti ja käsipommeja vuonna 1918. Kuva Suomen sotasurmat 1914-22 -projektin valokuva-arkisto

Jaakko Paavolaisen poliittista väkivaltaa koskevan tutkimuksen mukaan oli punaisen terrorin uhreja 1 649 ja valkoisen terrorin uhreja 8 380.⁷ Sotasurmaprojektin nimitiedoston tilastotiedot poikkeavat myös näistä tiedoista, joskin toiseen suuntaan kuin Hartmanin esittämät tiedot. Projektin nimitiedoston mukaan punaiset surmasivat 210 henkilöä vähemmän ja valkoiset 1 045 vähemmän kuin Paavolainen esittää. Paavolaisella ammuttujen, murhattujen ja teloitettujen punaisten ja valkoisten suhdeluvut ovat 84 % ja 16 % eli melkein samat kuin projektin välittämät luvut. Paavolainenkaan ei ole kuitenkaan huomioinut menehtyneitä ulkomalaisia.

Selitys siihen, että projektin esittämä luku surmatuista valkoisista on vähentynyt runsaalla kymmenesosalla on, että projekti on käyttänyt laajempaa lähdepohjaa. Sekä Papiston tilaston että SDP:n tilaston tietoja on täsmennetty seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloista tai rippikirjoista saaduilla tiedoilla. Vaikka Papiston tilasto perustuu kuolleiden ja haudattujen luettelot sekä rippikirjojen tapaan seurakuntien tietoihin, on jälkimmäisistä löytynyt runsaasti täydentäviä tietoja verrattuna Papiston tilastoon. Seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloiden sekä rippikirjojen kuolinsyyt ovat lisäksi kuvaavia. Koska Papiston tilaston henkilökaavakkeessa on etukäteen standardisoituja kuolintapasarakkeita, tuottavat kuvaavat kuolinsyyt enemmän tietoja. Toinen syy eroon on, että Paavolaisen tutkimus perustuu myös ns. Työväen muistoalbumien tietoihin eli lähteisiin, joita sotasurmaprojekti ei ole käyttänyt.

Suurin osa nimitiedostossa olevista 2 193 kadonneesta tai kuolleeksi julistetusta punaisista tai ideologialtaan tuntemattomaksi merkityistä henkilöstä lieenee todellisuudessa teloitettu. Näin ollen teloitettujen punaisten todellinen lukumäärä on huomattavasti suurempi kuin projektin nimitiedoston esittämä muodollinen luku.

Vankileireillä kuolleet jakaantuvat projektin nimitiedoston tilastotietojen mukaan seuraavasti:

⁷ Jaakko Paavolainen: *Röd och vit terror. Finlands nationella tragedi och fånglägren 1918*. Stockholm 1986, 83 ja 116. Tämän ruotsinkielisen kirjan tilastotietoja on käytetty siitä syystä, että se on Paavolaisen tuorein julkaisu aiheesta.

Taulukko 18. Vankileireillä kuolleet vuoden 1918 sodassa

Kuolintapa⁸	Punaiset	Valkoiset	Ei tietoa	Yhteensä
Kuollut vankileirillä	5 855	2	966	6 823
Kuollut sairauteen vankileirillä	4 158	2	576	4 736
Kuollut nälkään vankileirillä	731	-	83	814
Itsemurha vankileirillä	8	-	1	9
Saanut surmansa järjestyksenpidon yhteydessä vankileirillä	5	-	-	5
Kuollut vankityössä	2	-	-	2
Kuollut matkalla vankileiriin	7	-	3	10
Kuollut vankeudessa	886	-	161	1 047
Yhteensä	11 652	4	1 790	13 446

Vankileireillä kuoli 11 652 punaista ja 1 790 osapuoleltaan tuntematonta. Vaikka taulukossa mainitaan neljä vankileirillä menehtynyttä valkoista, lienee valkoisia kuollut leireillä todellisuudessa ainoastaan yksi Norjassa internoitu kapteeni.⁹ Kolme muuta oli todennäköisesti punaisia, jotka Papiston tilaston henkilökaavakkeet täyttänyt Jääsken kirkkoherra on erehdyksessä merkinnyt valkoisiksi.¹⁰ Yhteensä lienee vankileireillä kuollut yli 13 440 punaista, sillä vankileireillä menehtyneet olivat joitakin hyvin harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta punaisia.

Hartmanin tutkimuksen mukaan vankileireillä kuoli 9 427 punaista ja 57 osapuoleltaan tuntematonta.¹¹ Projektin tuoma lisäys on näin ollen 2 225 punaista, neljä valkoista ja 1 733 ei tietoa-/osapuoleltaan tuntematonta tapausta. Yhteensä on lisäystä tullut 3 964 henkilöä eli 42 % verrattuna Hartmanin tietoihin.

Paavolaisen tutkimuksen mukaan arvioidaan 12 500 ihmisen menehtyneen vankileireillä.¹² Projektin esittämä luku on 950 enemmän eli lisäystä on 8 %.

Vankileireiltä vapauduttuaan kuolleet jakaantuvat projektin nimitiedoston tilastotietojen mukaan seuraavasti:

Taulukko 19. Kuollut vankileiriltä vapauduttuaan vuoden 1918 sodassa

Kuolintapa¹³	Punaiset	Valkoiset	Ei tietoa	Yhteensä
Kuollut vankileiriltä vapauduttuaan	607	-	6	613

⁸ Taulukossa esitetään lähteiden kertomat kuolintapailmaisut.

⁹ Tämä henkilö oli Petsamon ensimmäiseen retkikuntaan osallistunut Lapin jääkäreiden kapteeni Martti Johannes Elers, joka kuoli sairauteen Norjan Harstadissa 11.9.1918.

¹⁰ Kyseessä olivat Viipurin vankileirillä 1.8.1918 kuolleet Emil Javanainen ja Emil Rikonen sekä Tammisaaaren vankileirillä 14.8.1918 menehtynyt Matti Siira. Myös Hartman on ilmeisesti tehnyt tulkinnan etteivät nämä olleetkaan valkoisia, sillä Hartmanin tilastoraportin mukaan vankileireillä ei menehtynyt yhtäkään valkoista. Harman 1970, 18, 87.

¹¹ Hartman 1970, 18.

Yhteensä 613 henkilöä kuoli tietojen mukaan pian tai melko pian vankileiriltä vapauduttuaan. Melko yleinen välitön kuolinsyy lienee ollut liiallinen syöminen. Käytännössä tämäkin ryhmä koostuu melkein kokonaan punaisista.

Hartmanin tutkimuksessa ei ole tällaista ryhmää. Sen sijaan Hartmanin mukaan yhteensä 437 henkilöä kuoli sodan aiheuttamiin tauteihin vankileirin ulkopuolella. Näistä punaisia oli 312 ja osapuoleltaan tuntemattomia kuolintapauksia 31 eli yhteensä 343.¹⁴ Verrattuna tähän yhteislukuun, projektin tuoma lisäys on 270 tapausta.

Kadonneet jakaantuvat projektin nimitiedoston tilastotietojen mukaan seuraavasti:

Taulukko 20. Kadonneet vuoden 1918 sodassa

Kuolintapa ¹⁵	Punaiset	Valkoiset	Ei tietoa	Yhteensä
Kadonnut	1 528	42	319	1 889
Kadonnut vankileiriltä	42	-	20	62
Julistettu kuolleeksi	197	4	40	241
Kadonnut pakkotyölaitoksesta	-	-	1	1
Yhteensä	1 767	46	380	2 193

Vuoden 1918 sodassa kadonneita punaisia on 1 767, valkoisia 46 ja osapuoleltaan tuntemattomia 380 eli yhteensä 2 193 henkilöä. Kadonneista henkilöistä 95 % lienee ollut punaisia. Kadonneista todennäköisesti suurin osa menehtyi Suomessa joko teloitettuna tai kaatuneena.

Melko pieni osa kadonneista lienee paennut Neuvosto-Venäjälle ja kadonneet siellä. Etsivän keskuspoliisin vuonna 1921 laatimassa selvityksessä ulkomailla poliittisista syistä oleskelevista suomalaisista löytyi 265 henkilöä, jotka muussa lähdeaineistossa oli merkitty vuoden 1918 sodassa menehtyneeksi. Näistä 154 oli vuonna 1921 todellisuudessa vielä elossa.¹⁶

Hartmanin tutkimuksen mukaan vuosina 1914-20 katosi 2 129 punaista, 55 valkoista ja 125 ideologialtaan tuntematonta henkilöä.¹⁷ Koska projekti on selvittänyt osan näistä tapauksista, ovat sen vastaavat luvut 362 punaista ja yhdeksän valkoista vähemmän. Osapuoleltaan tuntemattomia tapauksia on sitä vastoin 255 enemmän. Selitys tähän on, että varsinkin seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloista on löytynyt Hartmanille tuntemattomia kadonneita.

¹² Paavolainen 1986, 183.

¹³ Taulukossa esitetään lähteiden kertomat kuolintapailmaisut.

¹⁴ Hartman 1970, 18.

¹⁵ Taulukossa esitetään lähteiden kertomat kuolintapailmaisut.

¹⁶ Kansallisarkisto, Etsivä keskuspoliisin kokoelma, Luettelo suomalaisista valtiollisista pakolaisista, laatinut Etsivä keskuspoliisi 11 päivänä kesäkuuta 1921.

¹⁷ Hartman 1970, 18.

Muut kuolintavat jakaantuvat projektin nimitiedoston tilastotietojen mukaan seuraavasti:

Taulukko 21. Muut kuolintavat vuoden 1918 sodassa

Kuolintapa	Punainen	Valkoinen	Ei tietoa	Yhteensä
Sodan aiheuttama sairaus	80	81	31	192
Sota	-	1	-	1
Sotarasitus	-	4	-	4
Itsemurha	77	10	15	104
Tuntematon	31	6	65	102
Vahingonlaukaus	31	6	65	102
Kuollut	48	5	97	150
Väkivalta	1	-	-	1
Saanut surmansa	34	12	18	64
Hukkunut	1	5	4	18
Ei tietoa kuolintavasta	-	-	3	3
Tapaturmalaukaus	8	6	8	22
Kranaatin räjähdys	4	5	28	37
Miinaräjähdys	-	-	22	22
Räjähdysonnettomuus	7	5	11	23
Palanut	1	3	2	6
Muu onnettomuus	3	2	3	8
Onnettomuus	-	2	3	5
Ryöstömurha	-	44	1	45
Kuollut sodassa	4	-	4	8
Epäselvä ampumistapaus	15	15	17	48
Ampumatapaturma	2	1	2	5
Kuollut pakomatkalla	3	-	2	5
Tapaturma	8	6	11	25
Rautatieonnettomuus	-	2	2	4
Lentokoneonnettomuus	-	2	1	3
Kuollut nälkään	2	-	2	4
Sairaus	31	8	37	76
Kuollut kapinassa	8	-	40	48
Kuollut matkalla				
pakkotyölaitokseen	2	-	-	2
Kuollut rintamalla	5	-	8	13
Kuollut pommituksessa	1	3	1	5
Pommiräjähdys	2	4	4	10
Harhaluoti	10	12	41	63
Räjähdys	1	-	-	1
Erehdyksestä ammuttu	-	2	-	2
Yhteensä	443	291	531	1 265

August Wesley toimi punaisen kaartin yleisesikunnan päällikkönä vuonna 1918.

Taulukossa on yhteensä 36 muuta kuolintapaa. Osa näistä on epämääräisiä kuten "sota", "kuollut sodassa", "kuollut rintamalla" tai "kuollut kapinassa". Ne tarkoittanevat yleensä joko kaatunutta tai teloitettua, joskin tällainen tarkentava kuolintapa puuttuu. Kun muut kuolintavat ryhmitellään, käy ilmi, että epämääräisesti ilmaistujen tapausten lukumäärä on yhteensä 402, sodan aiheuttamiin sairauksiin menehtyneitä on 292, vahingonlaukauksista ja harhaluodeista aiheutuneita kuolintapauksia on 234, eri onnettomuuksissa menehtyneitä on 137 ja itsemurhiin sekä sotarasitukseen kuolleita on 108. Näiden lisäksi jää vielä 169 muuta tapausta.

Muut kuolintavat -ryhmä jakaantuu punaisten ja valkoisten kesken siten että punaisten osuus on 35 %, valkoisten osuus on 23 % ja osapuoleltaan tuntemattomien tapausten osuus on 42 %. Osapuoleltaan tuntemattomien suurta osuutta selittää se, että onnettomuuksiin, vahingonlaukauksiin ja harhaluoteihin sekä pommi- ym. räjähdyksiin kuoli myös suuri määrä ulkopuolisia.

Osapuolten surmaluvut ja kuolintapojen jakauma

Surmansa saaneiden osapuolijakauma on nimitietojärjestelmän mukaan seuraava:

Taulukko 22. Surmansa saaneiden osapuolijakauma

Osapuoli	Surmansa saaneet (n)	Osuus (%)
Punaiset	27 038	74
Valkoiset	5 179	14
Ei tietoa	4 423	12
Yhteensä	36 640	100

Näiden tietojen mukaan vuoden 1918 sodassa menehtyi 27 038 punaista ja 5 179 valkoista eli punaisten osuus on 74 % ja valkoisten osuus 14 % yhteensä 36 640 surmansa saaneesta.

Osapuolitieto puuttuu kokonaan 4 423 ihmiseltä eli 12 %:lta kaikista surmansa saaneista. Tähän ryhmään kuuluu suurin osa vuoden 1918 sodassa menehtyneistä ulkomaalaisista, joita löytyy nimitiedostosta yhteensä 1 443.¹⁸ Heistä on venäläisiä 931, saksalaisia 421, Ruotsin kansalaisia 58 ja muiden kansallisuuksien edustajia 33. Koska sotasurmaprojekti on arvioinut 2 300–2 700 venäläisen saaneen surmansa vuoden 1918 sodassa, on ulkomaalaisten menehtyneiden todellinen lukumäärä suurempi. Näin ollen vuoden 1918 sodassa lienee saanut surmansa yhteensä 38 000–38 400 ihmistä.¹⁹

¹⁸ Luku sisältää myös surmansa saaneet suomenvenäläiset, joiden erottelemisen Neuvosto-Venäjällä kirjoilla olleista ei ollut aina mahdollista sotasurmaprojektin nimitiedostoon tallennettujen lähdetietojen perusteella.

¹⁹ Lisäksi sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan noin 400 ihmistä kuoli vuosina 1919–22 vuoden 1918 sodan seurauksiin.

Seuraavassa taulukossa on tietoja osapuolten kuolintapausten jakaumasta:

Taulukko 23. Osapuolten kuolintapojen jakauma (%)

Kuolintapa	Punaiset	Valkoiset	Ei tietoa	Yhteensä
Kaatunut	19	66	18	26
Teloitettu, ammuttu, murhattu	27	27	21	27
Vankileirillä kuollut	43	-	40	37
Kuollut vankileiriltä vapauduttuaan	2	-	-	2
Kadonnut	7	1	9	6
Muut	2	6	12	3
Yhteensä	100	100	100	100

Osapuolten kuolintapojen jakaumassa on huomattavia eroja. Punaisista ja osapuoleltaan tuntemattomista kaatui viidesosa, mutta valkoisista kaatui kaksi kolmasosaa. Teloitetuista, ammutuista ja murhattuista on sekä punaisten että valkoisten suhteellinen osuus täysin sama eli runsas neljäsosa ja muiden vain viidesosa.

Punaisista kuoli vankileirien rasitukseen 43 % ja osapuoleltaan tuntemattomista menehtyi samasta syystä melkein yhtä moni eli 40 %. Punaisista 2 % kuoli vankileiriltä vapauduttuaan.

Punaisista katosi 7 %, valkoisista 1 % ja osapuoleltaan tuntemattomista 9 %. Suurin osa punaisista ja osapuoleltaan tuntemattomista kadonneista lienee ammuttu.

Muihin kuolintapoihin menehtyi 2 % punaisista, 6 % valkoisista ja 12 % osapuoleltaan tuntemattomista. Ei löydy helposti selityksiä siihen, miksi valkoisten suhteellinen osuus muihin kuolintapoihin menehtyneistä on suurempi kuin punaisten, mutta erotus ei ole toisaalta merkittävän suuri. Osapuoleltaan tuntemattomien punaisia ja valkoisia suurempi suhteellinen osuus muihin kuolintapoihin kuolleista johtunee kuitenkin siitä, että tähän ryhmään kuului enemmän sivullisia.

Osapuolten aseenkanto

Aseenkannosta löytyy lähdetietoja melkein yksinomaan Papiston tilastosta. Tämä tieto on löytynyt jostakin muusta lähteestä ainoastaan neljälle henkilölle. Tiedot asetta kantaneista esitetään seuraavan sivun taulukossa. Niiden mukaan olisi 14 869 punaista ja 3 442 valkoista surmansa saanutta kantanut asetta sekä 791 punaista ja 1 042 valkoista ollut sitä kantamatta. Osapuoleltaan tuntemattomista kantoi asetta 34 ja 202 ei niin tehnyt. Koska tieto aseenkannosta kuitenkin puuttuu yhteensä 15 070 surmansa saaneelta, asiasta ei ole mahdollista tehdä lopullisia johtopäätöksiä. Näyttäisi kuitenkin siltä, että Papiston tilaston henkilökaavakkeita täyttäneet kirkkoherrat ovat kaavamaisesti merkinneet kaikki kaatuneet valkoiset aseellisiksi ja muut surmansa saaneet valkoiset ei-aseellisiksi. Sen sijaan he ovat punaisten kaatuneiden lisäksi merkinneet myös suurimman osan ammutuista punaisista ja osan vankileireillä menehtyneistä aseellisiksi.

Osapuolet kantoivat Papiston tilaston mukaan asetta seuraavasti:

Taulukko 24. Osapuolten surmansa saaneiden aseenkanto Papiston tilaston mukaan²⁰

Aseenkanto	Punaiset (n)	Valkoiset (n)	Ei tietoa (n)	Yhteensä (n)
Kantanut asetta	14 869	3 442	34	18 345
Ei kantanut asetta	791	1 042	202	2 035
Ei tietoa	11 088	587	3 395	15 070
Yhteensä	26 748	5 071	3 631	35 450

Taulukoissa huomio kiinnittyy siihen, että valkoisten asetta kantaneiden lukumäärä (3 442) on jokseenkin sama kuin valkoisten kaatuneiden lukumäärä (3 472). Samoin ammuttuja valkoisia (1 439) on jokseenkin yhtä paljon kuin sellaisia valkoisia, jotka joko eivät ole kantaneet asetta tai joiden aseenkannosta ei ole tietoa (yhteensä 1 629). Sen sijaan punaisten asetta kantaneiden lukumäärä (14 869) ylittää 2,9-kertaisesti punaisten kaatuneiden lukumäärän (5 203). Nämä tiedot kertovat Papiston tilastoon rakennetusta asenteellisuudesta, sillä pääsääntöisesti kaatuneet valkoiset on merkitty aseellisiksi ja ammutut valkoiset ei-aseellisiksi. Punaisten osalta on menetelty toisella tavalla: Kaatuneiden lisäksi on 11 420 teloitettua, vankileirillä menehtyneen tai muulla tavoin kuolleen merkitty kantaneen asetta, vaikka näillä henkilöillä ei todennäköisesti kuolinhetkellään ole asetta hallussaan ollut. Valkoisten osalta "ei kantanut asetta" -tieto tarkoittanee siten usein, että surmatulla ei ollut asetta hallussaan surmahetkellä, vaikka oli muuten kantanut asetta. Sitä vastoin Papiston tilasto katsoo, että jokainen punakaartiin kuulunut kantoi asetta.

Juuri nämä tietojen merkitsemistavat selittävät suurelta osalta punaisia, valkoisia ja osapuoleltaan tuntemattomia koskevien tietojen eroavuudet. Taulukon mukaan olisi sotaoloissa kuolleista punaisista 56 %, valkoisista 68 % ja osapuoleltaan tuntemattomista 1 % kantanut asetta. Vastaavasti aseettomia olisi ollut 3 % punaisista, 21 % valkoisista ja 43 % osapuoleltaan tuntemattomista. Kun tiedot aseenkannosta vielä puuttuvat 41 % punaisista, 12 % valkoisista ja 94 % osapuoleltaan tuntemattomista, on mahdotonta tietää täydellä varmuudella, kuinka suuri määrä eri osapuoliin kuuluneista kantoi asetta.

Kahden osapuolen tapaukset

Samalle henkilölle on 557 sotasurmatapauksessa merkitty erilainen osapuolitieto eli henkilö on joko merkitty kumpaankin taistelevaan osapuoleen kuuluvaksi tai sekä toiseen osapuoleen kuuluneeksi että kumpaankaan osapuoleen kuulumattomaksi. Vaihtoehtoisia osapuolitietoja esiintyy 1,5 %:lla kaikista sotasurmaprojektin

²⁰ Luvut on laskettu tilastoraportin lopussa olevaan kuntatilastoon kuuluvien suomalaisten surmansa saaneiden joukosta.

nimitiedostossa esiintyvistä henkilöistä. Tähän ilmiöön vaikuttavat useat tekijät. Papiston ja SDP:n tilastojen laatijoilla on saattanut olla eri käsitys ko. henkilöiden suuntauksesta, mutta todennäköistä on myös se että, eräät vuoden 1918 sotaan osaa ottaneista henkilöistä joutuivat sodassa sattumanvaraisesti jommallekummalle puolelle tekemättä tietoista valintaa. On myös mahdollista, että vuonna 1917 työväen miliisiin liittynyt henkilö on kutsuntojen kautta joutunut valkoiseen joukko-osastoon. Vastaavasti valkoisia tai puolueettomia henkilöitä otettiin Etelä-Suomessa jossain määrin pakolla punakaartiin. Jokseenkin suuri määrä valkoisten vangitsemia punakaartilaisia lienee kuulusteluissa ilmoittanut tuleen pakotetuksi liittymään punakaartiin. Valkoiset kuulustelijat ja tuomarit uskoivat kuitenkin harvoin näihin vakuutteluihin ja todennäköistä on, että suurin osa ko. ilmoituksista kuvaa punakaartiin liittyneiden henkilöiden liittymishetkellä kokemaa epärointiä. Kahden osapuolen tapausten joukoissa lienee myös jonkin verran aitojakin osapuolen vaihtajia, sillä mobilisoitujen punaisten ja valkoisten lukumäärä (ehkä noin 200 000) huomioon ottaen on odotettavissa, että esiintyi hieman henkilökohtaista taktikointia ja opportunistia.

Kahden osapuolen tapaukset jakaantuvat seuraavasti:

Taulukko 25. Kahden osapuolen tapaukset

Todennäköinen osapuoli	Poikkeava osapuolimerkintä (n)	(%)	
Punainen	Valkoinen	64	11
Punainen	Tuntematon	251	45
Valkoinen	Punainen	105	19
Valkoinen	Tuntematon	71	13
Tuntematon	Punainen	43	8
Tuntematon	Valkoinen	21	4
Ei kumpikaan	Tuntematon	2	-
Yhteensä	557	100	

Suurin yksittäinen ryhmä on punaiset, jotka jossakin muussa lähteessä mainitaan osapuoleltaan tuntemattomiksi. Tämä ryhmä käsittää melkein puolet kaikista tapauksista. Valkoisten vastaava osuus on vain 13 %.

Yhteensä 64 punaista on jossakin muussa lähteessä katsottu valkoiseksi, mikä on varsin pieni osuus eli 0.24 % surmansa saaneista punaisista. Sen sijaan on 105 eli 2 % valkoisista katsottu punaiseksi jossakin muussa lähteessä, mikä on kymmenen kertaa enemmän kuin toisin päin. Selitys tähän kuvioon lienee se, että eräät punaiset ovat pyrkineet esiintymään valkoisina tai ainakin ei-punaisina välttääkseen valkoisten rankaisutoimenpiteet.

Vuoden 1918 sodan surmaluvut kotilääneittäin

Seuraavan sivun taulukossa on tietoja siitä, kuinka vuoden 1918 sodan surmatapaukset jakaantuvat kirjoillaololääneittäin sotasurmaprojektin nimitiedoston perusteella:

Saksalainen eversti Eduard Ausfeld sekä jääkäriluutnantti Per von Bonsdorff ja jääkärimajuri Sven Erik Weckström Terijellä 24.4.1918. Kuva Suomen sotamuseon 1914-22 -projektin valokuva-arkisto

Taulukko 26. Vuoden 1918 sodan läänikohtaiset surmaluvut

Lääni	Surmansa saaneet (n)	Osuus (%)
Hämeen	8 660	24
Turun ja Porin	7 820	21
Viipurin	7 063	19
Uudenmaan	6 885	19
Vaasan	1 671	5
Kuopion	1 280	4
Mikkelin	885	2
Oulun	845	2
Ahvenanmaan	11	-
Ei tietoa	1 520	4
Yhteensä	36 640	100

Vuoden 1918 sodan surmatapaukset keskittyivät jokseenkin tasaisesti Hämeen, Turun ja Porin, Viipurin ja Uudenmaan lääneihin, sillä 4/5 oli kotoisin näistä lääneistä. Muiden läänien osuudet ovat pienehköjä.

Kun vertaillaan vuoden 1918 sodassa kuolleiden kirjoillaololäänikohtaisia surmalukuja sotasurmaprojektin nimitiedoston muiden surmatapausten vastaaviin tietoihin, syntyy seuraava kuva:²¹

Taulukko 27. Kirjoillaololäänikohtaisten surmalukujen vertailu vuoden 1918 sodassa kuolleiden ja nimitiedoston muiden surmatapausten välillä

Kirjoillaololääni	Ero muissa sotatapahtumissa kuolleiden jakaumaan (%)
Hämeen	+ 15
Turun ja Porin	+ 9
Viipurin	+ 6
Uudenmaan	- 10
Vaasan	- 3
Kuopion	-
Mikkelin	+ 1
Oulun	- 3
Ahvenanmaan	+ 1
Ei tietoa	+ 15

²¹ Muita kun vuoden 1918 sodassa menehtyneitä on nimitiedostossa 2 910. Tästä ryhmästä on poistettu vuosina 1914–17 kuolleet ulkomaalaiset, joista valtaosa oli venäläisiä ja muita ulkomaalaisia menehtyneitä. Vertailut on täten tehty jäljelle jääneiden 2 119 tapausten perusteella.

Verrattuna nimitiedoston muihin sotasurmatapauksiin esiintyi vuoden 1918 sodassa selvästi suhteellisesti enemmän sotasurmatapauksia Hämeen, Turun ja Porin sekä Viipurin lääneissä. Sen sijaan on Uudenmaan vastaava osuus selvästi pienempi, muiden läänien osuudet ollen jokseenkin samanlaisia.

Kuolinajankohta

Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden kuolinajankohdat jakaantuvat projektin nimitiedoston tilastotietojen mukaan kuukausittain seuraavalla tavalla:

Taulukko 28. Vuoden 1918 sodan kuolinajankohdat

Kuukausi	Menehtyneet (%)
Tammikuu	1
Helmikuu	5
Maaliskuu	9
Huhtikuu	22
Toukokuu	15
Kesäkuu	9
Heinäkuu	15
Elokuu	7
Syyskuu	3
Lokakuu	2
Marraskuu	1
Joulukuu	-
Ei tietoa	11
Yhteensä	100

Kuolinajankohdissa on kaksi huipentumaa; ensimmäinen ja rajuin huhtikuussa ja toinen pienempi heinäkuussa 1918. Ajanjaksoa tammikuusta huhtikuuhun leimaa yhä kasvava kuolleisuus, joka etenee tammikuun 1 %:sta ollen helmikuussa 5 %, maaliskuussa 9 % ja huhtikuussa 22 %, jolloin punaisten puolustus murtui lukuisine kaatuneineen ja teloitettuineen. Toukokuussa kuolleisuus oli 15 %, eli se oli myös suuri, mikä kuvaa valkoisten järjestelmällistä puhdistustoimintaa. Kesäkuussa kuolleisuus laski 9 %:iin noustakseen taas heinäkuussa 15 %:iin. Nousu johtui siitä, että kahden vankileirikuukauden jälkeen kuoli suuri määrä vankeja silloin levinneisiin sairauksiin ja tauteihin sekä pitemmän ajan aliravitsemuksen seurauksiin. Heinäkuun toisen huipentuman jälkeen kuolleisuus laski tasaisesti ollen elokuussa 7 %, syyskuussa 3 %, lokakuussa 2 % ja marraskuussa 1 %. Vuoden 1918 joulukuussa se oli enää 0.3 %.

Surmaluvuiltaan suurimmat kirjoillaolopaikkakunnat

Oheisessa taulukossa on sotasurmalukuja niiden kirjoillaolokuntien osalta, joiden surmaluvut vuonna 1918 ylittävät 100 sotasurmaa. Tiedot osoittavat miltä paikkakunnilta surmansa saaneet olivat kotoisin. Tämän lisäksi taulukosta käy ilmi myös

sotaoloissa surmansa saaneiden osuus ko. paikkakuntien väestömäärästä 31.12.1917.²² Tilanne on projektin nimitiedoston tilastotietojen mukaan seuraava:

Taulukko 29. Sata sotasurmatapausta ylittäneet kirjoillaolokunnat vuoden 1918 sodassa²³

Paikkakunta	Sotasurma (n)	Osuus väestöluvusta (%)
Hämeen lääni		
Akaa	201	3,99
Asikkala	137	1,56
Hauho	171	3,04
Hattula	141	2,86
Hausjärvi	214	1,67
Hollola	270	1,97
Humppila	138	4,69
Janakkala	136	1,68
Jokioinen	132	2,86
Juupajoki	130	3,55
Jämsä	135	0,95
Kalvola	183	4,43
Kangasala	186	2,51
Kuru	180	3,33
Lahti	158	2,40
Lammi	153	2,12
Loppi	149	1,82
Messukylä	162	3,06
Lempäälä	191	3,49
Luopioinen	138	3,12
Längelmäki	143	3,24
Orivesi	194	3,05
Padasjoki	141	2,61
Pirkkala	303	2,51
Pälkäne	145	3,17
Ruovesi	328	2,87
Somero	164	1,94
Sääksmäki	450	5,51
Tampere	844	1,82
Tammela-Forssa	469	2,98
Urjala	373	3,42
Vesilahti	216	3,00

²² Suomen tilastollinen vuosikirja 1919. Helsinki 1920, 11–23.

²³ Luvut on laskettu tilastoraportin lopussa olevaan kuntatilastoon kuuluvien suomalaisten surmansa saaneiden joukosta.

Uudenmaan lääni

Espoo	195	2,28
Helsingin pitäjä	381	3,05
Helsinki	2 654	1,42
Hyvinkää	227	2,96
Iitti	230	1,70
Lohja	231	2,77
Mäntsälä	191	2,22
Nurmijärvi	184	2,22
Orimattila	162	1,69
Pernaja	128	1,66
Porvoo mlk	181	1,13
Pyhäjärvi	160	3,17
Ruotsinpyhtää	101	2,34
Tuusula	205	2,37
Vihti	221	2,44

Viipurin lääni

Antrea	132	1,01
Hamina	100	3,15
Joutseno	153	2,39
Jääski	100	0,98
Kivennapa	272	1,80
Koivisto	127	0,78
Kotka	301	2,55
Kuolemajärvi	100	1,72
Kymi	441	2,71
Lappee	419	2,27
Luumäki	162	2,13
Miehikkälä	107	2,17
Muolaa	266	1,59
Ruokolahti	203	1,54
Savitaipale	103	1,26
Sippola	140	1,39
Taipalsaari	107	2,37
Uusikirkko	216	1,27
Valkeala	543	2,46
Vehkalahti	229	2,23
Viipuri	286	0,96
Viipuri mlk	793	1,72
Virolahti	180	2,01

Punaisten hautaseppelee: tulossa Terijoella keväällä 1918. Kuva Suomen sotasurmat 1914-22 -projektin valokuva-arkisto

Turun ja Porin lääni		
Ahlainen	186	4,29
Alastaro	135	2,88
Eura	102	2,66
Eurajoki	116	1,77
Huittinen	193	2,22
Hämeenkyrö	345	3,92
Ikaalinen	210	1,68
Kaarina	130	2,65
Kiukainen	134	2,98
Kokemäki	152	1,91
Lavia	133	2,31
Loimaa	278	3,16
Maaria	148	1,99
Mouhijärvi	167	3,67
Nakkila	120	2,54
Noormarkku	127	2,76
Perniö	135	1,79
Pori	264	1,50
Pori mlk	209	2,72
Punkalaidun	239	3,69
Pöytyä	129	2,87
Rauma	134	1,72
Turku	543	0,97
Tyrvää	244	2,55
Ulvila	303	3,63
Kuopion lääni		
Leppävirta ja Varkaus	187	1,10
Mikkelin lääni		
Mäntyharju	134	1,01
Vaasan lääni		
Virrat	112	1,08

Surmaluvultaan suurimmissa kunnissa menehtyi siis 1–5,5 % väestömäärästä. Koska Suomen väestömäärä oli 3 336 853 henkilöä, on koko maan vastaava osuus 1,1 %.

Yhteensä 98 kunnan surmaluku ylittää sadan surmansa saaneen rajan. Näissä tapahtui yhteensä 23 520 sotasurmaa, mikä vastaa 64 % vuoden 1918 sodan suomalaisuhreista.

Nämä kunnat jakaantuvat lääneihin seuraavan taulukon mukaisesti:

Taulukko 30. Sata sotasurmatapausta ylittäneiden kuntien lääninkohtainen jakauma

Lääni	Kunnat, joissa yli 100 menehtynyttä (n)	Osuus läänin surmansa saaneista (%)
Hämeen	32	82
Turun ja Porin	25	62
Viipurin	23	77
Uudenmaan	15	82
Kuopion	1	14
Mikkelin	1	15
Vaasan	1	7
Oulun	-	-
Ahvenanmaan	-	-
Yhteensä	98	64

Surmaluvultaan suurimmat kirjoillaolokunnat keskittyvät hyvin selvästi Hämeen, Turun ja Porin, Viipurin sekä Uudenmaan lääneihin, sillä em. 98 kunnista kuuluu 95 kuntaa näihin lääneihin.

Surmaluvultaan selvästi suurin kunta on Helsinki, jonka menehtyneiden lukumäärä on 2 654. Tämä vastaa 7 % vuoden 1918 sodan kaikista suomalaisuhreista. Yksittäisistä kunnista on surmansa saaneiden lukumäärä suhteutettuna väkilukuun selvästi suurin Hämeen läänin Sääksmäellä (5,51 %).²⁴ Muut surmaluvultaan suhteellisesti hyvin suuret kunnat ovat Hämeen läänin Humppila (4,69 %), Kalvola (4,43 %) ja Akaa (3,99 %).

Vuoden 1918 sodan surmaluvut kuolinlääneittäin

Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden kuolinpaikoista ei ole kattavia tietoja, joskin surmansa saaneiden kuolinlääni on tiedossa 4/5 tapauksista. Kuolinlääni ei ole tiedossa 7 510 tapauksessa, mikä on 20,5 % nimitiedoston kertomasta vuoden 1918 sodassa kuolleiden kokonaisluvusta.

Hämeen lääni on surmaluvultaan määrällisesti selvästi suurin kuolinlääni, sillä yli 40 % surmansa saaneista kuoli sen alueella. Vastaavat luvut Uudenmaan ja Viipurin läänien osalta ovat 23 ja 22 prosenttia. Muissa lääneissä kuoli huomattavasti vähemmän ihmisiä.

Seuraavan sivun taulukossa esitetään nimitiedoston tiedot kussakin läänissä menehtyneiden lukumäärästä:

²⁴ Ks. Jutikkala, Eino: Suomen mustin yhdyskunta 1918. Havaintoja sisällissodan punaisille aiheuttamasta kuolleisuudesta. Hämeenmaa XII 1965, 81–96.

Taulukko 31. Vuoden 1918 sodan surmaluvut kuolinlääneittäin

Lääni	Surmansa saaneet (n)	Osuus (%)
Hämeen	12 329	42
Uudenmaan	6 615	23
Viipurin	6 275	22
Turun ja Porin	1 771	6
Kuopion	916	3
Mikkelin	505	2
Oulun	374	1
Vaasan	322	1
Ahvenanmaan	23	-
Yhteensä	29 130	100

Taulukossa on yhteensä 29 130 surmatapausta, joiden kuolinlääni on tiedossa. Pohdittaessa missä lääneissä saivat surmansa henkilöt, joiden kuolinkunta ei ole tiedossa, on huomioitava vankileireillä kuolleiden hyvin merkittävä vaikutus edellisessä taulukossa esitettyihin läänikohtaisiin surmalukuihin. Koska vankileireillä kuolleiden kuolinpaikka ja sitä kautta kuolinlääni on lähes poikkeuksetta tiedossa, voidaan arvio puuttuvista kuolinlääneistä tehdä muualla kuin vankileireillä kuolleiden tiedossa olevien kuolinlääniä perusteella. Tällä tavalla voidaan arvioida, että vuoden 1918 sodassa kuolleilta puuttuu kuolinläänitietoja projektin nimitiedostosta seuraavassa suhteessa:

Taulukko 32. Puuttuvien kuolinpaikkatietojen todennäköinen läänikohtainen jakauma

Lääni	Osuus (%)	Pyöristetty lukumäärä (n)
Hämeen	38,6	2 900
Viipurin	29,0	2 180
Uudenmaan	14,1	1 060
Turun ja Porin	9,7	730
Mikkelin	3,0	225
Kuopion	2,5	190
Vaasan	1,7	130
Oulun	1,2	90
Ahvenanmaa	0,2	20
Yhteensä	100,0	7 500

Jokaisen läänin alueella tapahtui todennäköisesti enemmän sotasurmia kuin sotasurmaprojektin nimitiedosto kertoo. Tapaukset keskittyvät kuitenkin pääosin rintamalääneinä toimineisiin Hämeen, Viipurin, Uudenmaan sekä Turun ja Porin

lääneihin. Näiden neljän läänin yhteenlaskettu osuus puuttuvista kuolinlääneistä lienee noin 90 %. Erityisesti kuolinpaikkatietoja puuttunee kuitenkin Hämeen ja Viipurin lääneistä.

Kun otetaan huomioon edellä esitetty arvio puuttuvien kuolinpaikkatietojen läänikohtaisesta jakaantumisesta, esiintyi sotasurmatapauksia eri lääneissä todennäköisesti seuraavasti:

Taulukko 33. Vuoden 1918 sodan todennäköiset kokonaissurmaluvut kuolinlääneittäin

Lääni	Surmansa saaneet (n)
Hämeen	15 230
Viipurin	8 450
Uudenmaan	7 670
Turun ja Porin	2 500
Kuopion	1 110
Mikkelin	730
Oulun	460
Vaasan	450
Ahvenanmaan	40
Yhteensä	36 640

Hämeen läänissä kuoli ylivoimaisesti eniten ihmisiä, yli 15 000. Heistä noin 6 100 menehtyi vankileireillä ja suurin osa loppuista 9 100 ammuttiin tai kaatui. Viipurin läänissä lienee menehtynyt noin 8 500 ihmistä, joista noin 1 600 kuoli vankileireillä ja loppuista 6 900 kuolleesta suurin osa ammuttiin tai kaatui. Uudenmaan läänissä sai todennäköisesti surmansa noin 7 700 ihmistä, joista noin 4 500 kuoli vankileireillä ja suurin osa jäljelle jääneistä 3 200 ammuttiin tai kaatuivat. Turun ja Porin läänissä surmansa saaneiden kokonaismäärä lienee noin 2 500, joista vain vajaa 200 kuoli vankileireillä ja loput noin 2 300 joko ammuttiin tai kaatuivat.

Näiden tietojen perusteella voidaan todeta Uudenmaan läänin kuolintapojen jakauman poikenneen Hämeen, Viipurin sekä Turun ja Porin läänien tilanteesta. Uudenmaan läänissä vankileireillä menehtyneiden osuus kaikista surmatapauksista oli 58 % eli suhteellisen suuri, kun se muissa mainituissa lääneissä oli selvästi pienempi: Hämeen läänissä 40 %, Viipurin läänissä 19 % sekä Turun ja Porin läänissä 8 %.

Muissa lääneissä kuoli todennäköisesti yhteensä noin 2 800 ihmistä, joista noin 750 eli 27 % kuoli vankileireillä ja loput noin 2 000 joko ammuttiin tai kaatui.

Seuraavassa taulukossa esitetään lääneittäin ne kuolinkunnat, joiden surmaluku vuonna 1918 ylittää 50 menehtynyttä. Nämä kunnat ovat projektin nimitiedoston tilastotietojen mukaan seuraavat:

Varkauden valkoisia valloittajia vuonna 1918. Kuva Suomen sotasurmat 1914-22 -projektin valokuva-arkisto

Taulukko 34. Surmaluvultaan suurimmat kuolinkunnat

Hämeen lääni		Viipurin lääni	
Hämeenlinna	2 809	Viipuri	1 615
Tampere	2 543	Lappeenranta	873
Lahti	2 064	Valkeala	494
Hausjärvi (Riihimäki)	1 133	Rautu	318
Messukylä	303	Antrea	254
Lempäälä	288	Kivennapa	194
Hauho	245	Kotka	176
Hollola	223	Viipuri mlk	170
Akaa	169	Jääski	143
Tammela-Forssa	169	Joutseno	140
Tuulos	138	Muolaa	131
Pirkkala	127	Sakkola	126
Ruovesi	125	Hamina	110
Lammi	105	Savitaipale	105
Vesilahti	103	Terijoki	100
Kuhmoinen	102	Uusikirkko	99
Juupajoki	94	Luumäki	98
Vilppula	91	Koivisto	84
Sääksmäki	88	Kuolemajärvi	82
Asikkala	80	Käkisalmi	81
Kangasala	76	Virolahti	65
Jämsä	71	Sortavala	60
Urjala	71		
Kalvola	69	Turun ja Porin lääni	
Pälkäne	63	Turku	203
Janakkala	62	Hämeenkyrö	156
Orivesi	58	Noormarkku	107
Padasjoki	55	Huittinen	75
Jokioinen	50	Mouhijärvi	62
		Kokemäki	58
Uudenmaan lääni		Pori	57
Tammisaari	3 042	Tyrvää	57
Helsinki	2 105	Lavia	55
Hyvinkää	169	Ahlainen	50
Vihti	141		
Orimattila	130	Kuopion lääni	
Helsingin mlk	111	Kuopio	506
Nurmijärvi	61	Leppävirta-Varkaus	225
	Mikkelin lääni		
	Mäntyharju	167	
	Heinola mlk	90	
	Oulun lääni		
	Oulu	96	

Taulukossa on yhteensä 73 kuolinkuntaa, joissa tapahtui enemmän kuin 49 sotaurmaa – ainoastaan Vaasan ja Ahvenanmaan läänit eivät ole edustettuina.

Surmaluvultaan suurimmat kuolinpaikkakunnat ovat odotetusti ne paikkakunnat, joissa toimivat vuoden 1918 sodan suurimmat vankileirit: Tammisaari, Hämeenlinna, Tampere, Helsinki, Lahti, Hausjärven Riihimäki, Viipuri, Lappeenranta ja Kuopio. Paljon ihmisiä kuoli myös kunnissa, joissa käytiin laajoja taisteluja, kuten Messukylässä, Lempäälässä, Hauholla, Hollolassa, Hyvinkäällä, Valkealassa, Raudussa, Antreassa, Kivennavalla, Kotkassa, Viipurin maalaiskunnassa, Hämeenkyrössä, Noormarkussa, Leppävirralla/Varkaudessa ja Mäntyharjulla.

Taulukossa 33 mainitut kuolinpaikkakunnat jakaantuvat lääneittäin seuraavasti:

Taulukko 35. Vähintään 50 sotaurmatapausta käsittävien kuolinkuntien lääninkohtainen jakauma

Lääni	Kuolinkuntia, joissa vähintään 50 surmansa saanutta (n)
Hämeen	29
Viipurin	22
Turun ja Porin	10
Uudenmaan	7
Kuopion	2
Mikkelin	2
Oulun	1
Vaasan	-
Ahvenanmaan	-
Yhteensä	73

Hämeen lääni on tässäkin suhteessa tilaston kärjessä, sillä siellä sijaitsi suurista kuolinkunnista runsas kolmasosa. Myös Viipurin läänin vastaava osuus on lähellä kolmasosaa.

KAATUNEET

Aapo Roselius

Vuoden 1918 sota alkoi eskaloituvina väkivaltaisina yhteenottoina punakaartien ja suojeluskuntien välillä. Tammikuun lopulla 1918 väkivaltaiset yhteenotot olivat jo muuttuneet avoimeksi sotatilaksi ja sodan päärintamalinjat olivat muodostuneet helmikuun keskivaiheeseen mennessä. Sotatoimet päättyivät Etelä-Hämeessä 2. toukokuuta ja Viipurin seudulla 1. toukokuuta punaisten antautumiseen. Viimeiset punaiset antautuivat Kymenlaaksossa 6. toukokuuta, jota myös pidetään sodan päättymispäivänä. Kumpikaan osapuoli ei ollut pitänyt kovinkaan tarkkaa lukua taistelutappioista ja ensimmäiset mittavammat tiedot kaatuneiden määristä saatiin seurakuntien vuonna 1919 keräämistä tiedoista, nk. Papiston tilastosta. Tämän aineiston pohjalta tilastollisen päätoimiston virkamies Tor Hartman laati tilastoraportin vasta vuonna 1970.¹ Tilastoraportin mukaan sodassa kaatui yhteensä 6 759 suomalaista, joista valkoisten puolella 3 233 ja punaisten puolella 3 371. Lisäksi 155 henkilön kohdalla ei ole tietoa kummalla puolella henkilö oli saanut surmansa. Papiston tilasto oli voittajien keräämä ja osoitti puutteita eteenkin punaisten osalta.

Työväenjärjestöjen teettämien kyselyjen pohjalta koottiin vuonna 1919 ja 1920-luvulla aineisto, jonka mukaan punaisten uhrien lukumäärä oli huomattavasti korkeampi kuin Papiston tilastossa. Tässä nk. SDP:n tilastossa ei kuitenkaan ilmennyt suurempia eroja kaatuneiden suhteen. Yllämainitut luvut eroavat vain hieman toisistaan ja lukuja on esitetty asiaa käsittelevässä kirjallisuudessa usein ilman syvempää problematisointia, vaikka tilastojen puutteellisuudet ovat olleet tutkijoille selviä.² Etenkin punaisten osalta on kaatuneiden lukumäärää pidetty liian alhaisena ja eri tutkijat ovat tehneet omia päätelmiä mahdollisesta punaisten kaatuneiden määristä. Suurimman luvut punaisten puolella kaatuneista ovat esittäneet J.O. Hannula (noin 4 500) ja Helge Seppälä (noin 5 500).³ Luvut ovat kuitenkin pelkkiä arvioita ilman kunnollista tilastollista pohjaa.

Sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan vuoden 1918 sodassa kaatui 8 901 suomalaista. Luku sisältää ainoastaan Suomessa vuonna 1918 kaatuneet suomalaiset henkilöt. Lisäksi luvusta on karsittu vuoden 1918 heimosodissa kaatuneet. Suurimmat vuoden 1918 sodan kuolinryhmät, jotka eivät sisälly yllämainittuun lukuun ovat saksalaiset, venäläiset ja ruotsalaiset kaatuneet. Kyseisen raportin tilastotiedot perustuvat kokonaan sotasurmaprojektin nimitiedoston tietoihin kaatuneista. Raportin lopussa olevassa erillisessä kappaleessa tehdään arviointi rintamakohtaisista henkilötappioista, jolloin on myös käytetty arkistoaineistoa, jota ei ole löydettävissä projektin nimitiedostosta.

¹ Hartman 1970.

² Rasila 1968, 33.

³ Seppälä 1974.

Taistelutappioihin lasketaan yleisesti kaatuneet, haavoittuneet ja kadonneet. Koska kyseessä on sotasurmatutkimus, käsittelee raportti pelkästään taisteluissa kuolleita. Kadonneita ei ole otettu huomioon, koska heidän tietonsa ovat erittäin vajavaiset ja vaikka kadonneiden joukosta varmuudella löytyy kaatuneita, on heidän lukumääränsä vähäinen.⁴

Raportin tarkastelun kohteena ovat seuraavat kuolinsyryryhmät: kaatuneet, haavoittuneena kuolleet, vankileirillä haavoittuneena kuolleet ja taistelussa kuolleet.⁵ Merkintä "kuollut taistelussa" on tilastoharvinaisuus⁶ (12 tapausta), mikä tarkoittaa sitä, että käytännössä raportin tarkastelun kohteena ovat kolme ensiksi mainittua ryhmää. Vähäisempiä määriä kaatuneita on löydettävissä myös useista muista kuolinsyryryhmistä kuten esim. kadonneista, kuolleiksi julistetuista tai räjähdyksissä kuolleista. Näissä ryhmissä esiintyvät kaatuneet muodostavat kuitenkin niin pienen osan, ettei niillä ole suurta merkitystä kokonaislukuihin.

Tarkastelun kuolinsyryryhmissä esiintyy yksittäistapauksia, joita ei voi laskea kaatuneiksi. Kyseessä ovat sellaiset henkilöt, jotka ovat haavoittuneet osallistumatta itse taisteluihin tai haavoittuneet esim. räjähdysonnettomuuksissa taistelujen ulkopuolella. Ennen muuta kaupunkitaisteluissa Tampereella, Helsingissä ja Viipurissa sivulliset saivat kuolettavan osuman kiväärinluodista tai sirpaleista. Tapausten erottelu taisteluun osallistuneista ja haavoittuneena kuolleista on kuitenkin vaikeaa, jos kuolinsyryihin ei löydy lisätietoja.

Käsite "kaatunut" sisältää taistelutilanteissa vihollisen toimesta johtuen kuolleet tai vihollisen toimesta haavoittuneet, jotka kuolevat ennen kuin heidät ehditään siirtää sidottavaksi. Haavoittuneena kuolleet ovat kuolleet taistelussa saamistaan vammoista sen jälkeen kun he ovat jo vastaanottaneet jonkin asteisen hoito-toimenpiteen.⁷ Raportissa käytetään "kaatunut" käsitettä molempien kuolinsyryryhmien osalta, jos toisin ei mainita. Projektin nimitiedoston tiedot haavoittuneena kuolleista tulevat eri lähteistä ja voidaan olettaa, että myös kriteerit ovat vaihdelleet lähteestä riippuen. Haavoittuneena kuolleiden lukumäärästä voi jo päätellä, että valkoisella puolella luvut ovat uskottavia, kun taas punaisten osalta määrät ovat aivan liian alhaisia verrattuna kaatuneiden kokonaismäärään. Taistelutilanteissa ja rintamaoloissa tapahtuneita kuolemia, joita ei voi yhdistää kaatuneisiin, tarkastellaan raportin viimeisessä kappaleessa.

Kaatuneiden lukumäärä

Projektin nimitiedoston antama luku vuoden 1918 sodassa kaatuneiden lukumäärästä poikkeaa aiemmin esitetyistä tilastoihin nojautuvista luvuista huomattavasti. Alla olevassa taulukossa kaatuneet on jaettu neljään eri kategoriaan riippuen siitä, kenen puolella henkilöt taistelivat kaatuessaan. Ne, joiden osalta nimitiedosto ei

⁴ Suurin osa nimitiedostossa esiintyvistä kadonneista ovat mitä ilmeisemmin tulleet ammutuiksi.

⁵ Mainituille kolmelle kuolinsyryryhmälle käytän yhteisnimitystä "kaatuneet".

⁶ Minkäänlaisia johtopäätöksiä kuolinsyryryhmän "kuollut taistelussa" olemuksesta ei merkintöjen vähyden takia voi tehdä.

⁷ The United States Army. A Dictionary. 1991, 84, 384–385, 207.

anna minkäänlaista tietoa osapuolesta, olen liittänyt ryhmään tuntemattomat. Taulukko 25 osoittaa kaatuneiden lukumäärän eroteltuna kaatuneisiin, haavoittuneena kuolleisiin ja vankileireillä haavoihinsa kuolleisiin.⁸ Tor Hartmanin luvut ovat taulukon viimeisessä sarakkeessa vertailulukuina.

Taulukko 36. Nimitiedostossa esiintyvät tiedot kaatuneista kuolinsyiden ja osapuolien mukaan

Osapuoli johon kuului kaatuessaan	Kaatunut	Haavoit- tuneena kuollut	Kuollut haa- voittuneena vankileirillä	Kaatuneita yhteensä	Tor Hartmanin tilastot
Punaiset	4 847	313	60	5 220	3 449
Valkoiset	2 654	662		3 316	3 233
Tuntemattomat	290	41	10	341	159
Ei kumpikaan	9	15		24	-
Yhteensä	7 800	1 031	70	8 901	6 841

Nimitiedoston luvut ovat jokaisen osapuoliryhmän osalta Hartmanin lukuja joko hieman tai selvästi suuremmat. Valkoisten osalta nimitiedoston luku 3 316 on ainoastaan 2,6 % Hartmanin lukua suurempi, mutta punaisten osalta nimitiedoston luku 5 220 on 50 % suurempi ja tuntemattomien osalta luku 341 on kaksi kertaa suurempi. Suurin osa ideologialtaan tuntemattomista voidaan muiden tietojen pohjalta sijoittaa punaisiin, mikä entisestään lisää punaisten kaatuneiden todellista lukumäärää. Ryhmä "ei kumpikaan" ei esiinny Hartmanin tilastoissa.

Kaatuneiden kuolinsyiden osalta on sodan eri osapuolien välinen ero suuri. Valkoisista kaatuneista 20 % on merkitty haavoittuneena kuolleiksi, punaisten luvun ollessa vain 7 % ja tuntemattomien luvun 15 %. Lukuja voi tulkita usealla eri tavalla: oliko valkoisten hoitomenetelmät sen verran heikompia että useampi valkoinen kuoli sairastuoteella kuin punaisten kohdalla, tai toimiko punaisten lääkintähuolto niin huonosti, että haavoittuneita saatiin siirrettyksi hoidettaviksi huomattavasti vähemmän kuin valkoisten puolella. Kumpikaan yllämainituista selityksistä ei tunnu uskottavalta. Sekä valkoisella että punaisella puolella pyrittiin, tosin olosuhteiden pakottamin rajoituksin, hoitamaan taisteluissa haavoittuneita. Punaisten hallitsemalla alueella, tiheimmän rautatieverkoston turvin, haavoittuneiden kuljetaminen oli jopa usein helpompaa. Myös suurin osa maan sairaalakapasiteetista sijaitsi punaisten hallitsemalla alueella. Valkoisella puolella oli sen sijaan parempi ammattitaito, koska suurin osa sodassa palvelleista lääkäreistä palveli valkoisten joukoissa.

⁸ Ryhmän "kuollut haavoihin vankileirillä" osalta kuolinsyyt ovat varsin epäselviä. Johtuiko kuolema taistelussa saaduista vammoista vai vankileirien kurjista olosuhteista ja sairauksista?

Punaisten haavoittuneena kuolleiden hämmästyttävän pieneen määrään vaikuttaa ennen kaikkea kaksi seikkaa. Koska tappiotilastot ovat punaisten kannalta jokaisen osa-alueen osalta selvästi valkoisten tilastoja puutteellisemmat on oletettavaa, että myös kuolinsyymerkinnät ovat epätäydellisiä. Eli haavoittuneena kuolleita punaisia ei ole merkitty yhtä tarkasti kuolinsyyn mukaan kuin valkoisella puolella. Lisäksi punaisten osalta suurimmat tappiot koituivat sodan kaoottisessa loppuvaiheessa, jolloin kirjanpito oli kaikilta osin olosuhteiden pakosta hyvin puutteellista. Tämä tarkoittaa sitä, että punaisten osalta kaatuneeksi merkittyjen joukossa on satoja todellisuudessa haavoittuneena kuolleita. Toinen syy, joka on vaikuttanut lukuihin, on valkoisten hyökkäystoiminta sodan loppuvaiheessa. Punaisten joutuesssa vetäytymään tai antautumaan jäi useita haavoittuneita valkoisten valloittamalle alueelle. On ilmeistä, että monet haavoittuneet ammuttiin tai jätettiin kuolemaan. Haavoittuneiden mahdollisuus saada osakseen hoitotoimenpiteitä oli rajoitettu, vaikkakin on todettava, että myös runsaasti punaisia haavoittuneita hoidettiin valkoisten ylläpitämissä sairaaloissa.

Osapuoleltaan tuntemattomat ovat suurimmaksi osaksi kaatuneet punaisten puolella, mikä selittää alhaisen prosenttiluvun. Osa tämän ryhmän haavoittuneena kuolleista oli siviilejä, jotka haavoituivat, vaikka eivät osallistuneet taisteluihin. Ryhmän "ei kumpikaan" osalta on haavoittuneina kuolleiden määrä jopa yli 60 %. Nämä ovat lähes poikkeuksetta siviilejä, jotka ovat joutuneet taistelujen keskelle vahingossa ja haavoittuneet. Suurin osa ryhmästä "ei kumpikaan" on Tampereen pommituksissa ja katutaistelussa haavoittuneita kaupunkilaisia.

Sukupuolijakauma

Naisten osuus vuoden 1918 sodassa liittyi enimmäkseen huolto- ja lääkintätoimiin, mutta punaisella puolella naiset ottivat osaa myös taisteluihin. Naistaistelijat nousivat etenkin sodanjälkeisessä punaisessa muistitiedossa lähes myyttisiksi hahmoiksi, joiden urotöistä ja uhrivalmiudesta saattoi lukea eri julkaisuista. Nimitiedoston mukaan punaisten riveissä kaatui kuitenkin vain 115 naista, joista 15 kuoli haavoittuneena. Määrä on reilu kaksi prosenttia punaisten kokonaistappioista. Naisten taistelutappiot painottuvat vahvasti sodan loppupuolelle. Kolmasosa kaatui sodan viimeisen viikon aikana, kun miehistä kaatui vastaavana aikana vain kahdeksasosa kokonaismäärästä. Huomiota herättävän paljon kaatui sääksmäkeläisiä naisia, joita kaatui 13, mikä muodostaa noin 13 % sääksmäkeläisistä kaatuneista. Suurin osa heistä kaatui Alvettulan ja Syrjäntaan taistelussa.

Ryhmässä "tuntematon" esiintyy 12 naista ja ryhmässä "ei kumpikaan" 11 naista. Eli "ei kumpikaan" ryhmässä lähes puolet on naisia. Tämä selittyy sillä, että he ovat kuolleet sotatoimien aikana esim. pommituksissa tai harhaluodeista kuitenkaan osallistumatta itse taisteluun. Tätä näkökulmaa tukee kuolinsyyn lisäksi ikäjakautuma, joka kyseisen ryhmän osalta on poikkeuksellisen laaja pienistä lapsista vanhuksiin. Ero nimitiedoston ja Hartmanin kaatuneiden punaisten naisten lukumäärän (78) osalta on suunnilleen yhtä suuri kuin punaisten kaatuneiden osalta kokonaisuudessaan. Tuntemattomien osalta Hartmanin luku (4) on selvästi nimitiedoston lukua pienempi.

Kaatonut puunkaartilainen ja hänen äitinsä Porin toverihaujassa vuonna 1918.

Valkoisella puolella ainoastaan yksi nainen on merkitty kaatuneeksi. Viisi naista kuoli haavoittuneena, mikä viittaa siihen, että he eivät osallistuneet itse taisteluun. Hartmanin tilastossa ei esiinny kaatuneita valkoisia naisia.

Kaatuneiden ikä

Kaatuneiden ikätiedot antavat mielenkiintoista tietoa osapuolien joukkojen eroista. Nimitiedostossa ikätieto löytyy 94 prosentilla punaisista ja valkoisten osalta ikätieto puuttuu ainoastaan muutamalta henkilöltä. Alla olevassa ikäjakaumataulukossa on nähtävänä punaisten, valkoisten ja tuntemattomien kaatuneiden ikäjakauma. Ryhmää "ei kumpikaan" ei sen pienen lukumäärän takia ole sisällytetty taulukkoon. Prosenttiluvut osoittavat kuinka suuren osan tietty ikäryhmä muodostaa tietyn osapuolen kaatuneiden kokonaismäärästä.

Taulukko 37. Kaatuneiden ikäjakauma

Ikä	Punainen	% kokonais- määrästä	Valkoinen	% kokonais- määrästä	Tunte- maton	% kokonais- määrästä
0-14	20	0,4	4	0,1	4	1,3
15-20	1 365	27,8	835	25,3	83	27,0
21-24	1 089	22,0	1 278	38,7	53	17,3
25-29	881	17,8	754	22,8	73	23,8
30-34	537	11,0	274	8,3	31	10,1
35-39	365	7,3	95	2,9	25	8,1
40-49	505	10,3	44	1,3	27	8,8
50-59	134	2,8	15	0,5	6	2,0
60-69	29	0,6	2	0,1	2	0,7
70-	1		1		-	
Tieto puuttuu	294		14		34	
Punaisten ikätiedot yhteensä	4 866	100	3 302	100	307	100

Suurin osa punaisista oli 15-20-vuotiaita. Kyseinen ryhmä painottuu kuitenkin vahvasti 17-20-vuotiaisiin, jotka muodostavat punaisten osalta neljäsosan kaatuneista. Puolet punaisista kaatuneista oli alle 25-vuotiaita. Punaisten kaatuneiden osalta on silmään pistävää iäkkäämpiin väestöryhmiin kuuluvien suuri osuus. Kaikkien osapuolten osalta voi kolmeakymmentä vuotta pitää selvänä rajapyykkinä, jonka jälkeen kaatuneiden määrässä näkyy selvä lasku. Määrien laskun jyrkkyys on kuitenkin osapuolten osalta varsin erilainen. Punaisten osalta ovat 30-50-vuotiaat varsin tasaisesti edustettuna ja vasta tätä vanhempien ikäryhmien osuus kaatuneista vähenee jyrkästi. Punaisista kaatuneista kolmasosa oli yli 30-vuotiaita. Valkoisten osalta sama ryhmä muodostaa vain 13 % kaatuneiden kokonaismäärästä.

Valkoiset kaatuneet muodostavat ikärakenteeltaan punaisia yhtenäisemmän ryhmän. Kuusi seitsemästä valkoisesta (86,8 %) kaatuneesta kuului ikäryhmään 15–29 vuotta. Vain 5 % kaatuneista valkoisista oli yli 34-vuotiaita, kun vastaava luku punaisten osalta oli viidesosa. Valkoisten kaatuneiden nuorempi ikäjakauma on selvä osoitus osapuolien erilaisesta värväystoiminnasta. Valkoisten järjestämä yleinen asevelvollisuus mahdollisti sopivampien ikäryhmien valitsemisen siinä missä punaiset värväsivät sotilaita työyhteisöistä, joissa ikäjakauma oli suuri.

Kaikissa kolmessa ryhmässä ilmenee suuri ero 16- ja 17-vuotiaiden välillä. Ensisiksi mainitusta ikäluokasta kaatui sodassa yhteensä 157 ja jälkimmäisestä 368 henkilöä. Alle 16-vuotiaita kaatui punaisten puolella 65 ja valkoisten puolella 23.

Tuntemattomien osalta taulukon lukujen suhde muistuttaa enemmän punaisten lukuja, mikä vahvistaa käsitystä siitä, että suurin osa tuntemattomista kuului punaisiin. Tuntemattomien osalta on alaikäisten kaatuneiden määrä suhteellisesti moninkertainen verrattuna valkoisten ja punaisten lukuihin. Ryhmään "ei kumpikaan" kuuluvat 24 tapausta poikkeavat iältään suuresti muista osapuolista. Alle 15-vuotiaita on seitsemän ja yli 50-vuotiaita on kuusi. Suuri osa kyseisen ryhmän kaatuneista on kuollut haavoittuneena ja lähes puolet heistä on tamperelaisia.

Kaatuneiden ammattijakauma

Kaatuneiden ryhmittäminen ammatillisin perustein mahdollistaa heidän sosiaalisen taustansa selvittämisen, sillä projektin nimitiedosto antaa varsin kattavat ammattitiedot. Viljo Rasilan tutkimuksessa "Kansalaissodan sosiaalinen tausta" on tutkittu myös kaatuneiden ammattijakaumaa ja myös tässä kaatuneet on luokiteltu Rasilan kehittämän mallin mukaisesti.⁹

Punaisten osalta ammattitieto esiintyy 90 prosentilla kaatuneista. Ehdottomasti suurin osa punaisista kaatuneista on luokiteltavissa työläisiksi. Työmiehiin (ilman erittelyä) kuului 56 % ja teollisuus- ja käsityöläisiin kuului 23 % kaatuneista. Punaisista kaatuneista oli itsenäisiä maanviljelijöitä noin kolme prosenttia ja muu maanviljelyväestö muodosti 10 % kaatuneista. Tästä ryhmästä suurin osa muodostui torppareista, mäkitupalaisista ja vuokraajista (6,5 %). Erilaisiin "palvelija"-kategoriaan kuuluviin ammatteihin lukeutui 5 % kaatuneista.

Valkoisten osalta vain neljällä prosentilla puuttuu ammattitiedot. Suurin ammattiryhmä valkoisten kaatuneiden joukossa oli tilalliset (44 %). Luvusta tosin yli puolet on liitetty kyseiseen ammattiryhmään tilallisten poikina. Toiseksi suurin ammattiryhmä valkoisten kaatuneiden osalta on työmiehet (ilman erittelyä), jotka muodostavat 17 % kaatuneista. Koululaiset ja opiskelijat muodostavat 9 % kaatuneista. Teollisuus ja liike-elämän päällystöön kuuluvia oli kaatuneiden joukossa 5 %. Torpparien, vuokraajien ja mäkitupalaisien osuus oli 4 %.

Verrattaessa lukuja Rasilan saamiin tuloksiin, ovat erot valkoisten osalta pienet.¹⁰ Työmiesten ja opiskelijoiden määrä on noin kaksi prosenttiyksikköä suurempi, kun taas tilallisten osuus on sama. Suurimman eron nimitiedoston ja Rasilan

⁹ Rasila 1968, 34–35.

¹⁰ Rasila 1968, 34–35.

Valkoinen tähystäjä Raudun seudulla kevättalvella 1918.
Kuva Suomen sotasurmat 1914-22 -projektin valokuva-arkisto

luvuissa muodostavat torpparien, vuokraajien ja mäkitupalaisten osuus valkoisista kaatuneista. Rasilan luku (11 %) on lähes kolme kertaa nimitiedoston lukua suurempi (4 %). Selitystä lukujen erilaisuuteen on haettava lähinnä luokittelutavasta. Rasilan luku sisältää useita torpparien, vuokralaisten ja mäkitupalaisten poikia, jotka nimitiedostossa esiintyvät jonkin itsenäisen ja yllämainituista poikkeavan ammattinimikkeen alla. Projektin nimitiedoston ammattia koskevat tiedot perustuvat laajempaan lähdeaineistoon ja ne ovat näin ollen tarkempia kuin esim. Rasilan esittämät tiedot.

Punaisten osalta nimitiedoston ja Rasilan lukujen vertailu on ongelmallisempaa, koska nimitiedostossa on 44 % enemmän kaatuneita punaisia kuin Rasilan materiaalissa. Luvuista ilmenee kuitenkin selvästi ero työläisten suhteellisessa määrässä punaisten kaatuneista. Nimitiedosto antaa Rasilan tuloksia suuremmat prosenttiluvut sekä työmiesten (10 yksikköä suurempi osuus kaatuneista punaisista) että teollisuus- ja käsityöläisten osalta (9 yksikköä suurempi osuus kaatuneista punaisista).

Tuntemattomien osalta ammattitieto puuttuu 40 % kaatuneista. Nimitiedostossa olevien tuntemattomien ammattitiedot muistuttavat punaisten kaatuneiden ammattijakautumaa.

Kotipaikat lääneittäin ja kunnittain

Kaatuneiden maantieteellisen jakauman selvittämiseksi tarkastellaan kaatuneiden kirjoillaolokuntia. Nimitiedostossa on hyvin kattavat tiedot kaatuneiden kirjoillaolokunnista (yli 99% sekä valkoisten että punaisten osalta). Alla olevassa taulukossa kaatuneet on jaettu kirjoillaolokuntien mukaan lääneihin vuoden 1918 läänijaon mukaan.

Taulukko osoittaa miten punaisten puolella kaatuneet jakautuvat varsin tasaisesti neljään eteläiseen lääniiin. Muitten läänien osuus on lähes olematon. Valkoisten osalta kaatuneet jakautuvat tasaisemmin eri läänien osalta, vaikka Vaasan ja Viipurin läänien luvut ovat selvästi korkeimmat.

Taulukko 38. kaatuneiden kotiläänit

Lääni	Punai- set	% kaatu- neista punai- sista	% läänin väes- töstä ¹¹	Valkoi- set	% kaatu- neista valkoi- sista	% läänin väes- töstä	% yhteensä läänin väes- töstä
Hämeen lääni	1 649	31,7	4,5	186	5,7	0,5	5,0
Uudenmaan lääni	1 312	25,3	3,0	137	4,2	0,3	3,4
Viipurin lääni	998	19,1	1,7	767	23,3	1,3	3,0
Turun ja Porin lääni	1 051	20,2	2,0	187	5,7	0,4	2,4
Vaasan lääni	40	0,8	0,07	1 019	31,1	1,9	2,0
Mikkelin lääni	66	1,3	0,3	226	6,9	1,1	1,4
Kuopion lääni	36	0,7	0,1	395	12,0	1,1	1,2
Oulun lääni	42	0,8	0,1	364	11,1	1,0	1,1
Ahvenanmaa				3			
Tieto puuttuu	26			33			
Tiedot yhteensä	5 194	99,9		3 284	100		

Suurin osa punaisista kaatuneista oli kotoisin Hämeen läänistä. Tämä pätee myös suhteutettaessa kaatuneiden määrä läänien asukaslukeihin. Tampereen taistelun merkitys kaatuneiden määrässä näkyy selvästi tarkasteltaessa Tampereen ja sen ympäristökuntien kaatuneiden punaisten lukumäärää (Tampere, Pirkkala, Messukylä, Kangasala, Lempäälä, Sääksmäki); se on lähes puolet Hämeen läänin kokonaisluvusta. Hämeen läänistä kotoisin olevat valkoiset kaatuneet muodostivat vain 5,7 % kokonaismäärästä. Vajaa kolmasosa heistä oli kirjoilla ainakin osittain valkoisten hallussa olleista Pohjois-Hämeen kunnista.

Neljäsosa punaisista kaatuneista oli kotoisin Uudeltamaalta: Heitä kaatui kaikilla rintamilla. Läänin rajojen sisäpuolella käydyt taistelut olivat vähäisiä koostuen saksalaisia vastaan käytyjen taistelujen lisäksi alkuvaiheen pienemmistä kahakoista valkoisia suomalaisia vastaan. Yli puolet läänin punaisista kaatuneista (722 henkilöä, 55 % kokonaismäärästä) oli kotoisin joko Helsingistä, Helsingin pitäjästä, Espoosta, Nurmijärveltä tai Tuusulasta.

Ainoastaan Viipurin läänissä ero valkoisten ja punaisten välillä oli pieni. Valkoisella puolella lähes neljäsosa kaatuneista oli kotoisin Viipurin läänistä. Punaisten vastaava luku oli noin viidesosa. Punaisten osalta neljäsosa läänin kaatuneista oli kotoisin Viipurista tai Viipurin esikaupungeista. Viipurin kaupungin osalta on huomiota herättävää se, että valkoisten ja punaisten kaatuneiden määrä on lähes yhtä suuri (punaisten 40, valkoisten 38). Valkoisella puolella suurin osa kaatuneista oli

¹¹ Läänien väestöluvut perustuvat Tilastollisen päätoimiston lukuihin 31. joulukuuta 1917. Suomen Tilastollinen Vuosikirja seitsemästoista vuosikerta 1919. Helsinki 1920.

kotoisin Sortavalasta ja Sortavalan maalaiskunnasta.

Yksittäisiä kirjoillaolokuntia tarkasteltaessa ilmeni läänien sisällä suuria eroja. Oheinen taulukko osoittaa ne kunnat, joiden asukkaista yli 50 henkilöä kaatui punaisten puolella.

Taulukko 39. Punaisten kaatuneet kirjoillaolokunnittain

Kirjoillaolokunta	PUNAISET	
	Kaatuneiden punaisten määrä	% kunnan asukasluvusta ¹²
Helsinki	531	2,8
Tampere	321	6,9
Viipuri mlk	209	6,9
Sääksmäki	92	11,3
Turku	80	1,5
Valkeala	77	3,5
Hämeenkyrö	70	8,0
Iitti	67	4,9
Urkala	66	6,1
Kivennapa	65	4,3
Kymi	64	3,9
Pirkkala	64	5,3
Ruokolahti	61	4,6
Hollola	60	4,7
Juupajoki	54	12,6
Lempäälä	54	9,9
Messukylä	51	9,6

Punaisten kaatuneiden osalta suuret kaupungit erottuvat selvästi muista kirjoillaolokunnista. Viidesosa punaisista kaatuneista oli kotoisin Helsingistä, Tampereelta tai Viipurista.¹³ Jos lukuja vertaa kuntien väestömäärään, ilmenee kuitenkin että kärkipäässä eivät ole suuret kaupungit, vaan pienemmät paikkakunnat kuten Juupajoki, Hämeenkyrö, Lempäälä, Sääksmäki ja Messukylä. Yhteistä kyseisille kunnille on, että kaikista niistä tuli maaliskuun lopussa rintamakuntia, ja kuntien paikalliskaartit joutuivat keskelle kiivasta taistelua. Väestömäärältään pienten paikkakuntien tappioprosentti saattoi nousta hyvin korkeisiin lukuihin jo yhdenkin taistelun takia. Suurista asutuskeskuksista Tampereen ja Viipurin maalaiskunnan korkeat tappioprosentit nousevat esiin. Syyt suuriin tappioihin ovat kuitenkin erilaisia. Tampereen tappiot nousivat korkeiksi, koska kaupungin valloituksesta tuli niin verinen. Suurin osa tamperelaisista kaatui kaupungin valloituksen yhteydessä. Viipurin

¹² Promilleluku osoittaa tappioiden suuruutta verrattuna kunnan asukaslukuun. Kunnan koko asukasluku on otettu huomioon. Kuntien väestöluvut perustuvat Tilastollisen päätoimiston lukuihin 31. joulukuuta 1917. Suomen Tilastollinen Vuosikirja seitsemästoista vuosikerta 1919. Helsinki 1920.

¹³ Suuri osa Viipurin maalaiskunnan väestöstä asui Viipurin esikaupungeissa ja olen laskenut heidän kuuluvan ns. kaupunkiväestöön.

maalaiskunnan punakaartit sen sijaan kokivat henkilötappioita tasaisesti läpi koko sodan – Antrean rintamalahko oli pääosin heidän vastuullaan. Viipurin valloitus ei aiheuttanut kaupunkilaisille yhtä paljon henkilötappioita kuin Tampereella.

Osapuoleltaan tuntemattomista peräti kolmannes oli kirjoilla Helsingissä (122 tapausta). Koska suurin osa heistä taisteli punaisten puolella, kohottaa se Helsingin punaisten todellista kaatuneiden lukumäärää. Muiden paikkakuntien osalta tuntemattomia on Viipurin maalaiskunnassa 17 ja Tampereella 15; muiden paikkakuntien osalta luku jää alle kymmenen.

Valkoisten osalta yksittäiset kunnat eivät näytä yhtä suuria tappiolukemia kuin punaisten puolella. Oheinen taulukko osoittaa ne kunnat, joiden asukkaista kaatui yli 28 henkilöä valkoisella puolella.

Taulukko 40. Valkoiset kaatuneet kirjoillaolokunnittain

Kirjoillaolokunta	VALKOISET	
	Kaatuneiden valkoisten määrä	% kunnan asukasluvusta
Sortavala mlk	61	2,6
Kauhajoki	49	3,3
Kitee	44	3,4
Lapua	42	3,1
Vaasa	42	1,7
Jalasjärvi	40	2,9
Viipuri	38	1,3
Antrea	33	2,5
Jaakkima	32	2,1
Ruokolahti	31	2,4
Rovaniemi	30	2,3
Rautjärvi	29	5,5
Ylistaro	29	2,9
Tampere	29	0,6
Helsinki	80	0,4

Valkoisten osalta kaatuneiden kotikunnat liittyvät selvästi Karjalan rintaman vaikutusalueelle ja Hämeen rintaman tärkeimpiin vaikutusalueisiin Etelä-Pohjanmaalla. Suurin ero valkoisten ja punaisten kirjoillaolokunnissa on kaupunkilaisten pieni osuus valkoisten luvuissa. Taulukossa esiintyy monta itäsuomalaista kuntaa. Karjalan rintamaa pidettiin valkoisella puolella selvästi vähäpätöisempänä kuin Pohjoisrintamaa. Näin ollen olivat myös Karjalan rintamaa varten tarkoitetut värväysalueet pienemmät, mikä selittää valkoisten osalta Itä-Suomen kuntien korkeat luvut. Naapurikunnat Sortavalan maalaiskunta ja Kitee olivat valkoisten tärkeimpiä värväysalueita Karjalan rintamalla. Valkoisten luvut eivät osoita yhtä suuria paikkakuntakohtaisia heittoja kuin punaisten luvut. Huomiota herättävä on Rovaniemen suuri luku, vaikka se sijaitsi satojen kilometrien päässä sotarintamilta. Suurta tappiolukua selittää se, että Rovaniemeläiset saapuivat rintamalle valkoisten suurhyökkäyksen alkaessa.

Kuolinajat

Kaatuneiden kuolinajat muodostavat tärkeän osan taistelutappioiden selvittämisessä. Kuolinajan suhteen valkoisten tiedot ovat selvästi punaisten tietoja kattavammat. Punaisten osalta jopa noin yhdellätoista prosentilla puuttuu kokonaan merkintä tai viittaus kuolinajasta ja noin yhdeksällä prosentilla on kuolinaikatiekaksi merkitty pelkästään kuukausi. Valkoisten kaatuneiden osalta tilanne on huomattavasti parempi. Valkoisten osalta ainoastaan 76 kaatuneelta puuttuu tarkka merkintä kuolinajasta. Alla olevassa taulukossa kaatuneet on jaettu kuolinpäivän mukaan seitsemän päivän aikajaksoihin. Osapuolien lukuja vertaillen on otettava huomioon punaisten osalta noin tuhat kaatunutta, joilla ei ole tarkkaa kuolinaikaa.

Taulukon luvut osoittavat kuinka kaatuneiden lukumäärät kaikissa kategorioissa nousevat jyrkästi maaliskuun keskivaiheessa. Valkoisista kaatuneista lähes puolet kuoli kolmen viikon aikana maaliskuussa ja huhtikuussa. Viikkokohtaisia vertailuja punaisten ja valkoisten tappioiden välillä on hankala tehdä, johtuen punaisten epätarkkojen tietojen suuresta määrästä.

Taulukko 41. Kaatuneiden kuolinajankohdat. Ryhmä "ei kumpikaan" on taulukossa yhdistetty sarakkeeseen "tuntematon"

Aikaväli	Punaiset	Valkoiset	Tuntemattomat	Yhteensä
-26.1.	5	6		11
27.1.-2.2.	42	47		89
3.2.-9.2.	77	93	10	180
10.2.-16.2.	59	73	2	134
17.2.-23.2.	113	58	4	175
24.2.-2.3.	163	116	11	290
3.3.-9.3.	128	144	15	287
10.3.-16.3.	282	203	11	496
17.3.-23.3.	259	191	7	457
24.3.-30.3.	458	527	11	996
31.3.-6.4.	609	658	31	1298
7.4.-13.4.	513	246	57	816
14.4.-20.4.	373	203	26	602
21.4.-27.4.	428	367	35	830
28.4.-4.5.	522	264	32	818
5.5.-11.5.	48	17	5	70
Myöhemmin	84	69	28	181
?.1.	1			1
?.2.	27		3	30
?.3.	128	1	7	136
?.4.	296	14	23	333
?.5.	29	2	4	35
Ei merkintää	577	28	40	645

Taulukko osoittaa osapuolien kuukausitappiot, jos huomioidaan se, että punaisista kaatuneista puuttuu noin 11 %. Seuraavassa taulukossa on kuukausittainen jako:

Taulukko 42. Kaatuneiden kuolinajankohta – kuukausittainen jako

Kuukausi	Punaiset	% punaisten kokonais- määrästä	Valkoiset	% valkoisten kokonais- määrästä	Tunte- mattomat	% tunte- kokonais- määrästä	Ei kumpi- kaan
Helmikuu	409	8,9	334	10,2	22	7,6	1
Maaliskuu	1 341	29,2	1 120	34,1	50	17,2	3
Huhtikuu	2 593	56,4	1 697	51,6	177	61,0	18
Yhteensä		94,5		95,9		85,8	

Kuukausitaulukossa ei ole otettu huomioon 564 punaista, jotka ovat täysin ilman kuolinaikamerkintää. Suurin osa tästä ryhmästä kaatui suurella todennäköisyydellä sodan loppuvaiheessa, kun tappiolistojen laatiminen oli punaisten puolella olosuhteiden pakosta hyvin vajavaista. Tämä tarkoittaa sitä, että punaisten osalta eteenkin huhtikuun lukuihin tulee lisäystä ja myös huhtikuun todellinen prosenttiluku on taulukon lukua korkeampi.

Taulukosta käy hyvin ilmi se, kuinka ero valkoisten ja punaisten kaatuneiden määrässä kasvaa suureksi vasta huhtikuussa. Jos suurin osa ilman kuolinpäivätietoja olevista punaisista lisätään huhtikuun lukuun, kasvavat punaisten kaatuneiden määrä huhtikuussa lähes kaksinkertaiseksi verrattuna valkoisten määrään. Tuntemattomien ja ryhmän ”ei kumpikaan” osalta kasvavat luvut sodan loppuvaiheessa punaisten ja valkoisten lukuja jyrkemmin.

Kuolinpaikkakunnat

Nimitiedostossa on useita eri tietokenttiä kaatuneiden kuolinpaikan selvittämiseksi. Riippuen kuolinpaikkatiedon tasosta, on tiedot ryhmitelty kunta- tai paikkakohtaisesti. Jos kuolinpaikkaa ei suoranaisesti voi sitoa tiettyyn paikkakuntaan, on tieto ilmaistu nimitiedoston lisätietokentissä. Kattavimmat tiedot kuolinpaikoista löytyvät kuolinkuntatiedoista. Kuolinpaikkatiedot ovat kuolinkuntatietoja tarkemmat, mutta tiedot esiintyvät vain noin 30 prosentissa tapauksista. Nimitiedoston lisätiedot ovat usein varsin epätarkkoja. Tavallisimmat merkinnät kuolinpaikkojen lisätietokentissä ovat ilmaistut kuten ”taistelu”, ”valloitus”, ”valtaus” ja ”rintama” yhdistettynä paikkakuntien nimiin.¹⁴ Nimitiedoston rakenteen takia ei ole mahdollista saada suoraan esiin listaa, joka sisältäisi kaikki henkilöt, joille on löydettävissä merkintä kuolinpaikasta jostakin yllämainituista kategorioista. Useassa tapauksessa on päällekkäisyyksiä, ja ilman manuaalista karsintaa ei ole mahdollista saada esiin nimitiedoston kaikkia kuolinpaikkatietoja. Koska kuolinpaikkatiedot ovat suurimmaksi osin kuolinkunta-

¹⁴ Esim. jos lähteessä on kuolinpaikaksi mainittu Tampereen valtaus, on tieto näkyvissä ainoastaan lisätietokentissä.

tietoja, voi olla ongelmallista selvittää tietyssä taistelussa tai tietyllä rintamalla kaatuneiden määrää, sotatapahtumien levittäytyessä useamman kunnan alueelle.

Nimitiedostossa on 6 357 (72 % tapauksista) kaatuneen osalta tieto kuolinpaikasta. Kuolinpaikkatietoja on punaisten osalta selvästi valkoisten tietoja vähemmän. Punaisten osalta 3 458 henkilön kuolinkunta tai kuolinpaikka on tiedossa (67% tapauksista). Valkoisten osalta lukema on 2 791 (82 %) ja tuntemattomien sekä ryhmän "ei kumpikaan" osalta lukema on 425 (55 %). Kun punaisten tapauksiin yhdistetään lisätiedoista kuolinpaikkaan viittaavat tiedot, nousevat punaisten kuolinpaikkatietojen määrä noin 82 prosenttiin.

Alla olevaan taulukkoon on koottu ne kuolinkunnat, joissa kaatuneiden yhteismäärä ylittää kaksisataa henkilöä. Viereiseen sarakkeeseen on koottu lisätietokentistä saatu tieto, joka liittyy kuolinkuntaan vaikka täyttä varmuutta siitä, tapahtuiko kuolema tarkalleen kyseisen kunnan alueella, ei ole.

Taulukko 43. Kaatuneiden kuolinkunnat. Taulukossa esiintyvät ne kuolinkunnat joissa kaatuneiden lukumäärä ylittää 200

Kuolin-kunta	PUNAISET			Yhteensä	VALKOISET			YHTEENSÄ
	Kuolin-kunta ja kuolin-paikka-tieto	Nimi-tiedoston lisätietokentistä			Kuolin-kunta ja kuolin-paikka-tieto	Nimi-tiedoston lisätietokentistä	Yhteensä	
Tampere	459	142	601		372	65	437	1031
Viipuri ja Viipurin mlk	143	29	172		166	30	196	368
Lahti	220	105	325		2	-	2	327
Rautu	51	14	65		166	44	210	275
Messukylä	96	19	115		137	13	150	265
Lempäälä	125	15	140		103	7	110	250
Helsinki	164	19	173		28	-	28	201

Kärkipäässä ovat punaisen vallan alla olleet suuret keskukset. Tampereen taistelun suuri tappiomäärä verrattuna muihin sodan taisteluihin tulee taulukosta selvästi esiin. Osa Tampereella kaatuneeksi merkityistä on kaatunut ympäröivissä kunnissa, ja näin esim. Messukylässä kaatuneiden todellinen luku on taulukon lukua korkeampi. Taulukon kunnille on yhteistä, että niiden alueella ei ollut pitkäaikaista rintamaa (poikkeuksena Rautu ja Lempäälä). Tampereen, Viipurin, Helsingin ja Lahden suuret tappioluvut muodostuivat muutamien päivien kiivaista taisteluista. Mielenkiintoista on, että taulukon seitsemästä kunnasta kolmessa olivat toisena taistelevana osapuolena ulkomaalaiset joukot, joiden tappiot eivät näy taulukossa. Raudussa suurin osa valkoisten vastustajista oli venäläisiä, kun taas Lahdessa ja Helsingissä punaisia vastassa oli lähes yksinomaan saksalaisia.

Yksi sodan pitkäaikaisimmista rintamista oli Antrean rintama. Rintamalla kaatuneet ovat kuitenkin merkitty useamman kunnan alueelle ja rintaman laajuuden takia lisätietokentissä on myös suuri määrä eri käsitteitä, mikä hankaloittaa rintaman tappioiden osoittamista kuntakohtaisessa taulukossa.

Osapuoleltaan tuntemattomilla on kuolinkuntatietoja ainoastaan noin puolella. Selvästi eniten ideologialtaan tuntemattomia kaatui Helsingissä (53) kaupungin valtauksen yhteydessä.

Kuolinpaikkatietojen pohjalta on mahdollista sijoittaa kaatuneet eri rintamille, mikä antaa paremman kuvan taistelutapahtumista kuin kuntapohjainen jaottelu.

Arvio rintamakohtaisista henkilötappioista

Sotatapahtumien jako rintamiin ja kaatuneiden yhdistäminen eri rintamalohkoihin tuottaa ongelmia, jotka on jo kertaalleen selitetty yllä olevassa kappaleessa. Koska rintamakohtaiset henkilötappiot ovat olennainen osa sotatapahtumien selvittelyssä, on kyseisessä kappaleessa kaatuneet pyritty sijoittamaan eri rintamaosiin. Siinä esitetään myös arvio sodan päärintamien tappioista. Arviossa on käytetty aineistoa, joka ei esiinny projektin nimitiedostossa. Nimitiedoston ulkopuolisista lähteistä on myös tullut jonkin verran uusia kuolintapauksia, jotka ovat mukana alla olevassa arviossa, mutta määrä on sen verran pieni, ettei se vaikuta olennaisesti kokonaismäärään.

Vuoden 1918 sodan rintamat eivät olleet yhtenäisiä ja paikoitellen on mahdollonta vetää tarkkaa rintamalinjaa. Koska tarkoituksena on antaa yleiskuva, eikä tarkastella rintamien yksityiskohtia, on sotatapahtumat jaettu kuuteen eri alueeseen (tai rintamaan). Jako noudattaa jo sodan aikana käytössä ollutta ja myöhemmin yleisesti kirjallisuudessa käytettyä rintamajakoa. Päärintamat olivat Satakunnan rintama, Hämeen rintama,¹⁵ Savon rintama ja Karjalan rintama. Päärintamien lisäksi olen erotellut kaksi muuta laajempaa taistelualuetta: Itä-Uudenmaan ja Lahden alueen taistelut sekä Länsi-Uudenmaan ja Etelä-Hämeen alueen taistelut (sisältää Helsingin taistelun). Kyseisissä taisteluissa punaiset taistelivat pääosin saksalaisia vastaan. Nimitys "Länsi-Uudenmaan ja Etelä-Hämeen taistelut" kattavat taistelut, joita käytiin huhtikuussa Hanko – Helsinki – Hämeenlinna – Tuulos linjalla. Nimitys "Itä-Uudenmaan ja Lahden taistelut" kattavat Loviisa – Lahti – Kausala alueen taistelut. Suurin osa vuoden 1918 sodan kaatuneista voidaan liittää yllämainittuihin rintama-alueisiin. Pienempiä kahakoita käytiin myös yllämainittujen rintamien ulkopuolella etenkin sodan alkuvaiheessa.

Suurimman ongelman kaatuneiden sijoittamisessa eri rintamiin tuottavat punaiset kaatuneet. Nimitiedoston tiedot sekä ulkopuoliset arkistolähteet¹⁶ antavat kuolinpaikkatietoja noin 82 %:lle punaisista kaatuneista. Ylijäänyt osa on osittain kuitenkin mahdollista sijoittaa eri rintamaosiin käyttämällä hyväkseen nimitiedoston muita tietoja, kuten kuolinpäivätietoa ja kotikuntatietoa. Tämä käytäntö ei sovellu jokaiselle rintamaosuudelle yhtä hyvin. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta voidaan Kannakselta kotoisin olevat kaatuneet sijoittaa Karjalan rintamalle, mutta esimerkiksi etelähämäläisten tai uusimaalaisten sijoittelu pelkän kotipaikkakunnan ja kuolinpäivämäärän mukaan tuottaa suurempia ongelmia.

¹⁵ Hämeessä sijainneesta rintamasta käytetään yleensä nimitystä Länsirintama tai Pohjoisirintama.

¹⁶ Ulkopuolisilla arkistolähteillä tarkoitetaan lähinnä rintamaraporttien aineistoa, muistojulkaisuja ja kuolinilmoituksia.

Taulukon ulkopuolelle jäävät tapaukset, joita ei ole voitu sijoittaa kotikuntansa mukaan, sekä ne henkilöt, jotka ovat kaatuneet taulukossa esitettyjen rintamien ulkopuolisissa taisteluissa. Punaisten osalta tämä merkitsee sitä, että Helsingin seudun taistelujen luku on todellisuudessa suurempi, mutta koska helsinkiläisten ja lähiseutujen kaatuneiden sijoittaminen ilman kuolinpaikkatietoa on hyvin epävarmaa, näkyvät taulukossa ainoastaan nimitiedostosta saadut varmat tiedot. Vaikka alla olevan taulukon lukuja ei pidä käsitellä absoluuttisina, antavat ne kuitenkin hyvän kuvan kaatuneiden jakautumisesta eri rintamiin. Koska luvut ovat arvioita, on ne pyöristetty lähimpään kymmenlukuun.

Alla olevasta taulukosta käy ilmi, että päärintamilla osapuolten tappioluvut eivät poikkea kovinkaan paljoa toisistaan.¹⁷ Suurimmat erot ovat Satakunnan ja Hämeen rintamalla. Päärintamien yhteenlasketut tappioluvut osoittavat, että valkoisten tappiot olivat vain noin 20 % punaisten tappioita alhaisempia. Luku ei muutu paljoakaan alhaisemmaksi, vaikka suurin osa tuntemattomista laskettaisiin punaisiin kuuluiksi. Taulukko osoittaa, että suuret erot punaisten ja valkoisten tappioluvuissa syntyivät huhtikuussa saksalaisten avaamalla rintamalla Helsingin ja Lahden seuduilla. Saksalaisten ja punaisten välisiin taisteluihin osallistui ainoastaan pieni määrä valkoisia, mikä selittää heidän pienet tappiolukemansa.

Taulukko 44. Arvio rintamakohtaisista taistelutappioista. Luvut ovat pyöristetty lähimpään kymmenlukuun

Rintama	Punaiset	Valkoiset	Tuntematon ja ei kumpikaan	Yhteensä
Karjalan rintama	920	1 210	110	2 340
Savon rintama	400	390		790
Hämeen rintama	1 650	1 220	90	2 960
Satakunnan rintama	490	230	10	730
Länsi-Uudenmaan ja Etelä-Hämeen taistelut	610	120*	80	810
Itä-Uudenmaan ja Lahden taistelut	620	10**	30	660
Yhteensä	4 670	3 180	320	8 170

* Helsingin seudun ja Etelä-Hämeen taisteluissa punaisten päävihollisena olivat saksalaiset joita kyseisellä rintamalla kaatui 221.

** Lahden seudun taisteluissa punaisten päävihollisena olivat saksalaiset joita kyseisellä rintamalla kaatui 139.

Hämeen rintamaa pidettiin molempien osapuolten leirissä sodan päärintamana. Sinne myös keskitettiin suurimmat joukko muodostelmat keskitettiin. Rintamalinja

¹⁷ Päärintamilla tarkoitetaan neljää pitempiaikaista ja sodan alussa muodostuneita rintamia; Satakunnan-, Hämeen-, Savon- ja Karjalan rintamaa. Länsi-Uudenmaan ja Etelä-Hämeen seudun taistelut tapahtuivat huhtikuussa ja saksalaisten eteneminen oli niin nopeaa, ettei muutamia päiviä pitempiä rintamia ehtinyt muodostua.

muuttui sodan aikana ollen alussa Pohjois-Hämeessä ja siirtyen huhtikuussa läänin eteläosaan. Punaisten kannalta Hämeen rintama vaati selvästi suurimmat henkilötappiot, kun taas valkoisten osalta tappiot olivat rintamavertailussa aika yllättäen suunnilleen yhtä suuret kuin Karjalan rintamalla. Suurin osa molempien osapuolien tappioista syntyi Tampereen kaksi viikkoa kestäneissä taisteluissa.¹⁸ Molempien osapuolien osalta Tampereen taistelussa kaatui noin 60 % rintaman kokonaistappioista. Neljäsosa Hämeen rintaman henkilötappioista syntyi Tampereen piirityksen loppuhuökkäyksessä 3.–5. huhtikuuta.

Karjalan rintama on ainoa rintama, jossa valkoisten tappiot nousevat punaisten tappioita korkeammaksi. On kuitenkin otettava huomioon, että Karjalan rintamalla kaatui venäläisiä, mikä tasoittaa lukuja. Valkoisten korkeiden tappiolukujen syitä ovat rintaman pitkäaikaisuus, joukkojen hyökkäysaktiivisuus ja yksittäiset hyvin tappiolliset taistelut, kuten Raudun ja Viipurin valloitus. Karjalassa valkoisten tappioista noin kuudesosa syntyi Raudussa, pääasiallisesti venäläisiä joukkoja vastaan käydyissä taisteluissa. Punaisten taistelutappiot sodan loppuvaiheessa eivät nouseet kovinkaan korkeiksi onnistuneen rintamalta vetäytymisen takia. Viipuria ei myöskään puolustettu yhtä ehdottomasti kuin Tamperetta.

Tappiolukuja tarkasteltaessa Hämeen ja Karjalan rintamat nousevat selvästi muiden rintamien yläpuolelle. Satakunnan ja Savon rintamien alhaiset tappiolukemat osoittavat, että ne olivat sivurintamia, joiden sotatoimet erosivat varsin paljon kahdesta suuremmasta rintamasta. Savon rintaman tappiollisimmat taistelut käytiin sodan loppuvaiheessa punaisten vetäytymisen jo alettua. Satakunnan rintamaa on pidetty Hämeen rintaman tukirintamana ja sen tappiollisimmat taistelut käytiin Tampereen taistelujen yhteydessä. Länsi-Uudenmaan ja Etelä-Hämeen sekä Itä-Uudenmaan ja Lahden taisteluissa punaisten tappiot olivat noin 1 300 kaatunutta. Luku on varmasti minimiluku ja todellinen luku on ilmeisesti 200–300 henkilöä suurempi.¹⁹ Tappioiden vaikutusta lisää se, että ne kasaantuivat huhtikuussa kolmen viikon jaksolle. Toinen seikka, joka ei näy taulukossa, on kadonneiden osuus. Etenkin Karjalan lopputaistelujen ja Lahden taistelujen osalta on kymmeniä kadonneita, jotka ovat ilmeisesti kaatuneet.

Valkoisten osalta taulukossa esitettyjen päärintamien ulkopuolisilla alueilla kaatui lähes viisi prosenttia kokonaismäärästä. Jos oletetaan, että punaisten päärintamien ulkopuoliset tappiot olivat suhteellisesti samansuuruiset, antaa se punaisten luvuksi yli 200 kaatunutta. Tämä tarkoittaa, että lähes 400 kaatunutta punaista puuttuu yllä olevan päärintamataulukon luvuista. Kyseisten tapausten kohdalla ei ole voitu tietojen niukkuuden takia tehdä arviota kuolinrintamasta.

¹⁸ Kyseisessä tutkimuksessa on Tampereen taistelun päivämäärät määritelty 23.3.–6.4.1918.

¹⁹ Eteenkin Uudenmaan kuntien, kuten Helsingin osalta, on hyvin hankalaa tehdä luotettavia arvioita kuolinpaikoista pelkän kirjoillaolokunnan tai kuolinajan mukaan.

Vaikoisten kaatuneiden hautajaiset Savonlinnissa 15.5.1918. Kuva Suomen sotamuseon -projektiin
varkain-arkisto

Muut taisteluihin liittyvät kuolinsyyt

Kaatuneiden lisäksi taisteluissa tai taisteluihin liittyen kuoli satoja henkilöitä, joita ei voi kategorisoida kaatuneiksi. Nimitiedostossa esiintyy viisitoista eri kuolinsyytä, jotka voidaan liittää ryhmään "taisteluihin liittyvät muut kuolinsyyt". Koska kuolinsyyt eivät aina ole suoranaisesti sidottuna sotatoimiin, on syytä huomioida myös sodan jälkeiset tapahtumat. Taulukko esittää jokaiselle ryhmälle kaksi eri lukua. Suluissa oleva luku osoittaa kuolinmäärän vuoden 1918 aikana ja sulkujen yläpuolella oleva luku osoittaa sodan aikaisten tapausten määrän, joka on myös kyseisen kappaleen pääasiallisen kiinnostuksen kohde.²⁰ Tutkittava ryhmä on valittu samoin kriteerein kuin kaatuneiden osalta, eli ulkomaalaiset ja heimosotien kuolintapaukset eivät sisälly lukuihin. Koko vuoden 1918 ajalta löytyi nimitiedostosta 458 tapausta, jotka voi liittää kyseessä olevaan ryhmään. Selvästi suurin yksittäinen ryhmä on vahingonlaukauksissa kuolleet, joiden määrä on koko vuoden ajalta 149 ja sodan ajalta 134.

Osa kuolinsyistä on liitettävissä taistelutoimintaan, kuten pommi- ja kranaatinräjähdyksissä kuolleet. Myös vahingonlaukaukset, harhaluodit ja muut ampumavälikohtaukset liittyvät usein taistelutilanteisiin. Selvästi taistelutoiminnan ulkopuolelle kuuluu suurin osa itsemurhista ja eri onnettomuuksissa kuolleista. Vaikka tarkasteltava ryhmä koostuu hyvin erilaisista kuolinsyistä, on niillä kaikilla yhdistävänä tekijänä niiden liittyminen sotatapahtumiin ja rintamaelämään.²¹

Jotta taulukosta tulisi helppokäyttöisempi, olen jakanut 15 erilaista kuolinsyytä viiteen pääryhmään, niin että samantyylliset kuolinsyyt ovat samassa ryhmässä. Taulukossa viimeisenä esiintyvä ryhmä "kuollut rintamalla" on tilastoharvinaisuus ja se esiintyy ainoastaan kolmetoista kertaa.

²⁰ "Sodan aikana" käsitteellä tarkoitan aikaa 28.1.–6.5.1918. Päivämääriä pidetään yleisesti vuoden 1918 sodan alkamis- ja loppumispäivämäärinä.

²¹ Itsemurha kategoria eroaa tässä suhteessa hieman muista.

**Taulukko 45. Muut taisteluihin liittyneet kuolinsyyt vuonna 1918. Suluis-
sa olevat luvut osoittavat koko vuoden 1918 aikana sattuneet tapaukset**

Kuolinsyyt	Punai- set	Valkoi- set	Tunte- matto- mat	Ei kump- kaan	Yhteensä vuonna 1918 ²²	Sodan aikana	Prosenttia sodan aikana
Vahingon- laukaus, harhaluoti, tapaturma- laukaus, ampuma- tapaturma	70 (73)	52 (63)	69 (75)	27 (28)	239	218	91
Kranaatin räjähdys, kuollut pom- mituksessa, pommi- räjähdys, räjähdys	7 (7)	10 (12)	12 (12)	21 (21)	50 (52)	50	96
Onnettomuus, tapaturma, palanut, hukkunut, muu onnet- tomuus	11 (13)	15 (19)	12 (20)	4 (4)	56	42	75
Itsemurha	48 (74)	8 (9)	8 (11)	1 (4)	98	67	68
Kuollut rintamalla	5		8		13	13	100
Yhteensä	141 (172)	85 (103)	109 (126)	53 (57)	458	390	85

Sodan aikana kuoli 390 henkilöä eri onnettomuuksissa, omien vahingossa amputamana tai itsemurhan seurauksena. Luku on 4,4 % kaatuneiden kokonaismää-
rystä. Punaisten ja valkoisten osalta erot eivät ole kovinkaan suuret. Punaisten
osalta kyseinen ryhmä muodosti 3,6 % kaatuneiden määrästä, kun taas valkoisten
osalta ryhmä muodosti 2,6 % kaatuneiden määrästä. Tuntemattomien ja ryhmän
"ei kumpikaan" osalta luvut ovat sen sijaan hyvin erilaiset. Tuntemattomien osalta
muut taisteluihin liittyvät kuolinsyyt muodostavat kolmasosan kaatuneiden mää-
rystä ja ryhmän "ei kumpikaan" osalta kaksi kertaa taistelussa kaatuneiden mää-
rystä.

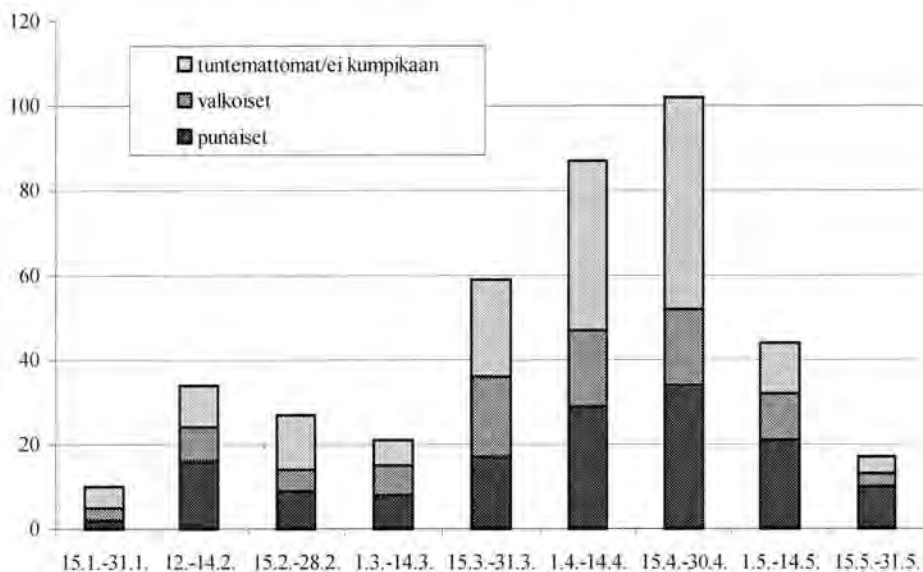
²² Taulukoihin ei sisälly heimosodissa sattuneita kuolintapauksia eikä ulkomaalaisia kuolleita.

Punaista päällystystä Karjalan rintamalla keväällä.

Selvästi suurin osa kuoli vahingonlaukauksiin ja muihin ampumatapaturmiin. Yli 90% tapauksista sattui sodan aikana ja lähes neljäsosa uhreista oli naisia (50 nais- ta). Seuraavaksi suurin ryhmä on itsemurhan tehneet. Taulukosta näkyy, että var- sin suuri osa nimitiedoston itsemurhamerkinnöistä viittaa tapahtumiin, jotka sattui- vat sodan jo päätyttyä. Nimitiedostoon viedyissä itsemurhatapauksissa on kaikissa viittaus vuoden 1918 sotaan, mikä oikeuttaa niiden esiintymiseen tiedostossa. So- dan aikana tehdyistä itsemurhista ainoastaan yhdessä tapauksessa oli kyse nais- puolisesta henkilöstä. Naisten määrä itsemurhakategoriassa nousee kuitenkin heti sodan päätyttyä toukokuussa. Alla olevassa kaaviossa on muut taisteluihin liittyvät kuolinsyyt jaettu kahden viikon jaksoihin.

Kaavio 1. Muut taisteluihin liittyvät kuolinsyyt – aikajakauma. Pylväiden musta osa osoittaa punaisten, valkoinen osa valkoisten ja harmaa osa tuntemattomien ja ryhmän ”ei kumpikaan” tappiot

Kaavio osoittaa, että muut taisteluihin liittyvät kuolinsyyt ovat sidoksissa sota- tapahtumien kulkuun. Tappiot keskittyvät kaikkien osapuolten kohdalla maaliskuun lopusta huhtikuun loppuun. Huomioitavaa on sodan alun, etenkin punaisten, varsin korkea luku. Luku laskee tasaisesti kunnes se maaliskuun toisella puoliskolla nou- see nopeasti. Toukokuussa luvut eivät laske sotatoimien päättymisen myötä ja jopa kaksi kolmasosaa tappioista tapahtui sodan päättymisen jälkeen. Sodan alkuvai- heen onnettomuudet ja muut taistelun ulkopuoliset henkilötappiot ovat selitettä- vissä sodan alun hankaluuksilla, jotka johtuivat osaamattomuudesta ja sekaan- nuksista. Maaliskuuhun mennessä tapaukset olivat vähentyneet lähes puoleen.

Sodan ensimmäinen puolisko tammikuun lopusta maaliskuun keskivaiheille ero- aa koostumukseltaan jälkimmäisestä osasta. Lähes 73 % alkukauden tapauksista

kuului vahingonlaukaus-kategoriaan (67 tapausta). Itsemurhia sattui kaksitoista ja räjähdyksissä kuoli vain kolme henkilöä. Yhdeksän kuoli muissa onnettomuuksissa. Naisten osuus alkuvaiheessa oli noin 14 %. Sodan jälkimmäisellä puoliskolla maaliskuun keskivaiheilta toukokuun alkuun on vahingonlaukauskategorian osuus laskenut 52 prosenttiin. Sen sijaan räjähdysonnettomuudet ja itsemurhat lisääntyivät selvästi, kun taas muut onnettomuudet pysyivät lähes samana. Itsemurhien määrän kasvu sodan loppuvaiheessa selittyy punaisten tappioiden kasvaessa. Räjähdyksissä kuolleiden määrän kasvu johtuu sotatoimien levittäytymisestä kaupunkeihin, kuten Tampereelle, Helsinkiin ja Viipuriin. Vaikka tykistön aineellinen tuho vaikutus oli vuoden 1918 sodassa pieni, oli se kuitenkin tuntuva nimenomaan kaupungeissa ja erityisesti Tampereen pitkän piirityksen aikana. Tampereen piirityksen ajalta on 34 merkintää, jonka mukaan henkilö on kuollut räjähdyksessä. Pelkästään Tampereella 3.–4. huhtikuuta on 20 henkilöä merkitty kuolleen kranaatin tai pommin räjähdyksessä. Heistä ainoastaan yksi oli valkoinen. Naisten osuus kasvoi selvästi sodan toisella puoliskolla 24 prosenttiin. Tämä on osaksi selitettävissä juuri pommituksissa kuolleiden määrän kasvulla.

Taisteluihin liittyvien muiden kuolemantapausten määrä on oletettavasti esitettyä lukua suurempi. Epäselvissä tilanteissa, tai peittääkseen omien sotilaiden vahinkoja, on varmasti ollut mutkattomampaa ilmoittaa henkilö kaatuneeksi. Tämä koskee etenkin tilanteita, joissa taistelun alla on jouduttu omien joukkojen tulituksen alaiseksi. Kun otetaan huomioon vuoden 1918 sodan molempien osapuolten heikko koulutus, eivät yllämainitut tapaukset ole voineet olla kovinkaan harvinaisia suurimpien operaatioiden aikana, Tampereella ja Viipurissa.

Vuoden 1918 sodassa kaatuneet

Vuoden 1918 sodassa kaatui noin kolmen kuukauden aikana 8 901 suomalaista. Tämän lisäksi kuoli rintamalla noin 390 suomalaista sotaan liittyvissä tapaturmissa ja onnettomuuksissa. Yhteensä 9 291 rintamalla kuolleesta suomalaisesta 37 % kuoli osapuoleltaan valkoisena, 57 % kuoli osapuoleltaan punaisena ja 6 % kuoli osapuoleltaan tuntemattomana tai ei kuulunut kumpaankaan sotaa käyvään osapuoleen. Kuolinaikojen suhteen sota on jaettavissa kahteen eri jaksoon. Ensimmäisen jakson aikana, sodan alusta maaliskuun puoliväliin, tappiot olivat molemmin puolin pieniä osapuolien viikkotappioiden jäädessä reilusti alle kahden sadan. Sodan jälkimmäisellä puoliskolla kaatuneiden määrä nousi selvästi, viikkotappioiden noustessa verisimpinä viikkoina lähes 700:ään kaatuneeseen. Osapuolien kaatuneiden väliset erot olivat huomattavat. Selviä eroja kaatuneiden suhteen on nähtävissä ikä-, ammatti- ja kotipaikkajakaumassa. Punaisten kaatuneiden todellinen osuus on hieman esitettyä suurempi, koska suurin osa tuntemattomista kuoli taistellessaan punaisten puolella. Suuri ero punaisten ja valkoisten kaatuneiden lukumäärässä syntyi huhtikuun kolmen viimeisen viikon aikana, jolloin saksalaiset avasivat kaksi rintamaa punaisten selkäpuolelle Etelä-Suomeen. Sotasurmaprojektin nimitiedosto tuo uutta tietoa etenkin punaisen osapuolen kaatuneiden määrästä.

TELOITETUT, AMMUTUT JA MURHATUT

Marko Tikka

Suomen vuoden 1918 sodan keskeisiä kysymyksiä on useita vuosikymmeniä ollut kysymys taistelujen ulkopuolella surmattujen lukumäärästä. Poliitikot, toimittajat sekä eri alojen tieteenharjoittajat ja historian harrastajat ovat yrittäneet selvittää sitä, kuinka moni menehtyi valkoisen ja punaisen väkivallan seurauksena? Sodan päättymisestä alkaen on esitetty tällä tavalla surmansa saaneista huomattavasti toisistaan poikkeavia lukuja.

Valkoiset tällä tavalla surmansa saaneet laskettiin ensimmäisen kerran vuonna 1927, jolloin ilmestyneessä H. J. Boströmin teoksessa "Sankarien muisto" mainitaan 1 447 punaisten surmaamaa henkilöä. Jaakko Paavolaisen vuonna 1967 ilmestynyt tutkimus "Valkoinen terrori" toi ilmi taistelujen ulkopuolella punaisina surmattujen henkilöiden todellisen suuruusluokan, 8 380 henkilöä. Paavolaisen molemmat tutkimukset tarkensivat surmattujen lukuja ylöspäin: teoksellaan "Punainen terrori" Paavolainen osoitti, että Boström oli kyennyt selvittämään itse asiassa vain 87,8 % punaisten käsissä surmansa saaneista. Punaisina surmattujen lukumäärä kasvoi Paavolaisen tutkimuksen perusteella ensimmäisen tehdyn peruskartoituksen, Papiston tilaston tiedoista 40 %.

Useat paikallishistorialliset selvitykset ovat viime vuosikymmeninä tarkentaneet Paavolaisen tutkimusten tuloksia. Usein nämä paikalliset selvitykset ovat kasvattaneet nimenomaan punaisina taistelujen ulkopuolella surmatuksi tulleiden henkilöiden lukumääriä.

Katsaus tällä tavalla surmansa saaneiden kuolinsyiden määrittelyyn antaa omalla tavallaan kuvan siitä, kuinka monisyisen ja tunteita herättävän ilmiön kanssa olemme tekemisissä. Sotasurmaprojektin tietokannasta voidaan poimia yhteensä neljätoista kuoleman määrittelyä, jotka kuuluvat tähän kategoriaan. Nämä ilmaisut ovat mestattu, ammuttu, teloitettu, tapettu, ryöstömurha, tuomittu kuolemaan, kuolemantuomio, kuolemanrangaistus, surmattu, ammuttu karkumatkalla, ammuttu rajalla, ammuttu vankileirillä, murhattu vankileirillä. Liki kaikkia näitä termejä¹ on käytetty kuvaamaan niin valkoisina kuin punaisina surmansa saaneiden kuolinsyitä. Eniten tietokannassa on mestatuksi merkittyjä (3 963), seuraavaksi eniten murhatuiksi ilmoitettuja (3 262) henkilöitä: ammutut (1 406), vankileirillä ammutut (540) ja teloitettut (432) ovat seuraavaksi eniten käytetyt termit.

Käytetyt termit eivät sinällään kuvaa yksittäisten kuolemantapausten syitä tai edes olosuhteita, joissa nämä henkilöt saivat surmansa. Lähinnä ne kertovat tietojen kokoajien asennoitumisesta yksittäisten henkilöiden kuolemaan. Termien valintaan ovat vaikuttaneet myös ne kaavat ja muodot, joilla näitä tietoja virallisiin asiakirjoihin on merkitty. Tämä tarkoittaa sitä, ettei sisällissodassa esimerkiksi katkais-

¹ Pois lukien ammuttu/murhattu vankileirillä, joita on käytetty ainoastaan punaisina tai ideologiselta asennoitumiseltaan tuntemattomilla henkilöillä.

tu kaulaa (= mestattu) liki neljältä tuhannelta henkilöltä, vaan nämä henkilöt ammuttiin kapinallisina Tilastollisen päätoimiston kaavaketta täyttäneen papin näkökulmasta. Tilastollinen päätoimisto alkoi keväällä 1919 koota seurakunnilta tietoja "kansalaissodan johdosta kuolleista tai hävinneistä henkilöistä."² Tätä työtä varten seurakunnille lähetetyissä kaavakkeissa surmansa saaneet tuli jaotella kuolintapansa mukaan: taistelujen ulkopuolella surmattuja varten kaavakkeessa oli kaksi saraketta, "murhattu" tai "mestattu." Kaavakkeen kääntöpuoli oli ruotsinkielinen, ja siinä vastaavat termit olivat "mördad" ja "arkebuserad."

Koska lehdistö sodan jälkeen punaisten surmatekoja käsitellessään käytti järjestelmällisesti ilmaisuja "murhata," oli se luonnollinen valinta kaavakkeen laatijoille kuvaamaan valkoisiin kohdistuneita hengenriistoja. Taistelujen ulkopuolella surmattujen punaisten kartoitukseen sopivaa termiä ei ensi silmäyksellä näytä löytyneen, koska kaavakkeen laatijat päätyivät erikoiseen termiin "mestata." Tämän sanan käytölle on kuitenkin selityksensä. Termi "mestata" oli voimassaolevan lain mukainen ilmaisu kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanolle. Sillä tarkoitettiin rikoslaissa laillisen oikeudenkäynnin jälkeen tapahtunutta rangaistuksen täytäntöönpanoa: sanaa "teloitus" ei käytetty lakitekstissä lainkaan. Sitä, miten mestaaaminen tapahtuu, ei laissa erikseen määritellyt: vanha sotaväen rikoslaki sen sijaan määritteli kuolemanrangaistuksen pantavaksi toimeen "kuoliaaksi ampumisella."³

Tämä tausta näyttää vaikuttaneen siihen, miten Papiston tilaston kaavakkeen laatijat määrittivät taisteluiden ulkopuolella surmatut. Varsin usein papisto näyttää ymmärtäneen tämän jaon siten, että valkoisiin luettavat surmatut tuli merkitä "murhatuiksi," punaisina surmatut "mestatuiksi."

Käytännössä papisto, kirjatessaan kuolemantapauksia seurakuntien asiakirjoihin, oli jo talvella 1918 jakanut surmansa saaneet henkilön sosiaalisen aseman tai oletetun osapuolen mukaan. Kun katsotaan seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloita, jo kymmenen seurakunnan otanta⁴ osoittaa tämän selvästi. Talolliset, agronomit ja kauppiat on merkitty "murhatuksi", kun loisen pojat, torpparit ja työmiehet on "ammuttu." Akaassa useita henkilöitä näkyy merkityn murhatuksi "punaisen hirmuvallan uhrina," kun taas punaisiin luetut henkilöt on vastaavassa tapauksessa merkitty ammutuiksi. Sama jako näkyy myös kaatuneissa: suojeluskuntalaiset ja valkoisen armeijan sotilaat merkittiin "kaatuneiksi vapautistelussa," punakaartilaiset puolestaan kaatuneiksi "punakapinallisina" tai "kapinassa." Termi "ammuttu" esiintyy seurakuntien luetteloissa sekä punaisina että val-

² Alkuperäiset kaavakkeet ja niiden valokopiot ovat Kansallisarkistossa. – Todettakoon, että Sotasurmaprojektin tallennuksen yhteydessä todettiin, että 293 henkilön tiedot puuttuivat tallentajien käytössä olleista PT:n valokopioista. Puuttuvat henkilöt ja henkilötiedot pystyttiin kuitenkin selvittämään käymällä läpi alkuperäiset Papiston Tilaston kaavakkeet.

³ Kts. § 4–5, K. M. armollinen asetus rangaistusten täytäntöönpanosta 19.12.1889 sekä 2 luku, § 9–10, Rikoslaki Suomen sotaväkeä varten 16.7.1886.

⁴ Tässä on katsottu seuraavien seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloita: Akaa, Hausjärvi, Ikaalinen, Kuopion maaseurakunta, Maaria, Sippola, Rautalampi, Taipalsaari, Tuusula, Virolahti. – Luetteloiden kopiot, Sotasurmaprojektin arkisto, KA.

koisina surmatuilla ilmeisesti usein siksi, että kyseisessä painetun luettelon sarakkeessa kysytään kuolleen kuolinsyytä.⁵ Tätä tietoa tosin papit näyttävät täydentäneen merkinnöillä "punakapinallisena," "punaisena," tai joissakin tapauksessa muulla tarpeelliseksi katsotulla lisämäärittelyllä, esimerkiksi merkinnällä "tuomittu kuolemaan sotaoikeudessa."

Sosialidemokraattisen puolueen tilastokomitea ryhtyi keväällä 1919 kokoamaan tietoja sodassa surmansa saaneista työväenyhdistysten, ammattiyhdistysten ja puolueen jäsenistä. Kaavakkeessa kysyttiin kaatuneiden, vankileirillä kuolleiden ja vapaaksi päästyään kuolleiden lisäksi "kansalaissodan aikana tai sen päätyttyä murhattuja" ja "valtorikos oikeuden päätöksillä teloitettuja" henkilöitä.⁶ Koska kaavakkeita täyttäneet työväenyhdistysaktiivit eivät välttämättä ymmärtäneet tämän jaon merkitystä, ilman oikeudenkäyntiä ammuttuja esiintyy kaavakkeissa teloitettuina ja valtorikos oikeuden tuomiosta teloitettuja murhattuina. Kun varatuomari H.J. Boström ryhtyi 1920-luvun alussa kokoamaan "Suomen sukututkimusseuran muistojulkaisua vapaussodassa kaatuneista," hän käytti tietojen kokoamiseen painettuja kaavakkeita, joissa tiedusteltiin, "milloin ja missä vainaja kaatui, murhattiin tai muuten sodan johdosta sai surmansa." Niin SDP:n tilastokomitean kuin sukututkimusseuran kaavakkeessa esitetyt vaihtoehdot vaikuttivat näin kaavakkeiden täyttäjien sanavalintaan: tosin monessa tapauksessa kaavakkeita täyttäneiden omaisten käsityksen mukaan "murha" oli ainoa oikea ilmaisu näille surmateoille.

Termit eivät siis sotasurmatietokannassakaan, suoraan lähteistä sellaisinaan kirjoitettuina kerro sitä, millä perusteella yksittäinen henkilö on rintaman takana menettänyt henkensä. Johtopäätöksiä siitä, millaisissa olosuhteissa henkilö on saanut surmansa, ei voida sanoa ilman lähempää tutkimusta. Sen sijaan voimme kyllä kategorisoida nämä eri termeillä kirjatut kuolemantapaukset taisteluiden ulkopuolella tapahtuneiksi surmateoiksi ja tarkastella niitä tilastollisesti yhtenä surmansa saaneiden ryhmänä.

Mitä nimitiedosto kertoo?

Sotasurmatietokannassa on yhteensä 10 043 ammutuksi tai muuten surmatuksi tullutta henkilöä.⁷ Tämä luku sisältää kuitenkin jonkin verran muitakin kuin Suomessa vuonna 1918 surmatuksi tulleita suomalaisia punaisia ja valkoisia. Mainitusta luvusta on ensinnäkin vähennettävä muissa sotatapahtumissa, mm. vuoden 1917 levottomuuksissa, heimosodissa ja Venäjän sisällissodassa surmatuksi tulleet. Jos haluamme tarkastella vain suomalaisia surmansa saaneita, on joukosta poistettava venäläiset, puolalaiset ja yksittäiset muiden kansallisuuksien edustajat. Näin

⁵ Tavallisesti tekstinä sarakkeessa lukee "Kuolin syy," "Kuolintauti tai syy" tai "Tauti eli Kuoleman syy."

⁶ Terroritilasto 1–16, Vuoden 1918 arkisto 323.2, Työväen Arkisto.

⁷ Joukkoon kuuluu lähinnä termin "murhattu" alla myös yksittäisiä muuten kuin ampumalla surmattuja henkilöitä, mm. elävältä poltettuja, kuoliaaksi pahoinpideltyjä jne.

muodostuva suomalaisten vuoden 1918 sisällissodassa ammutuksi tulleiden luku on nimitiedostossa 9 246 henkilöä.⁸

Näin saatu luku on siis sotasurmatietokannan antama Suomen vuoden 1918 sodassa surmatuksi tulleiden lukumäärä. On kuitenkin huomioitava, että tämä luku ei ole oikea eikä lopullinen Suomen sisällissodassa ammutuksi tulleiden henkilöiden luku. Koska sotasurmaprojektin nimitiedosto on tietopankki, se ei sisällä arvailuja eikä edes tieteellisen työn tuottamia johtopäätöksiä kuolemia koskevista seikoista. Se sisältää vain tarkasti ne tiedot, jotka pääosin neljästä suuresta lähdekokonaisuudesta⁹ näistä henkilöistä on voitu saada. Monien tutkimuksen kannalta olennaisten tietojen, mm. kuolinkuntatiedon osalta nimitiedosto antaa siksi tavaltaan puutteellisen tuloksen.

Myöskään kuolinsyytieto ei ole tietokannan osalta aukoton. Kuten toisaalla tässä raportissa on todettu, niin kaatuneissa kuin vankileireillä kuolleiksi merkityissä on huomattava määrä todellisuudessa ammutuksi tulleita henkilöitä. Kun tämä otetaan huomioon, sisällissodassa ammutuksi tulleiden todellinen kokonaisluku on noin 11 500, josta valkoisia olisi noin 1 500, punaisia noin 10 000.¹⁰

Toinen huomattavan ongelman tuottava seikka on se, että tietokannassa olevista henkilöistä kuudesosa (1 643 / 9 246 eli 17,8 %) on vailla kuolinkuntatietoa. Vailla kuolinkuntatietoa olevista lähes kaikki ovat olleet kirjoilla suurissa kaupungeissa ja niitä ympäröivissä maalaiskunnissa. Erityisesti Viipurin läänin suurten maalaiskuntien osalta nimitiedostossa on tässä suhteessa huomattavia puutteita.¹¹

⁸ Seuraavassa koottu 9 200 henkilöä käsittävä joukko on koottu sotasurmatietokannasta seuraavalla tavalla: on valittu kaikki edellisessä alaviitteessä mainitut kuolinsyyt, kaikki 1918 kuolleet, kaikki kansallisuudeltaan (oletettavasti) suomalaiset, kaikki, joiden kuolinpaikka on (oletettavasti) Suomessa ja kaikki joiden sotilasjärjestö on suojeluskunta, valkoinen armeija, punakaarti, järjestyskaarti tai siitä ei ole tietoa. Näin on kyetty haarukoimaan kaikki todennäköisesti 1918 sisällissodassa Suomessa surmansa saaneet suomenmaalaiset. Rajauksen eroista johtuen luku poikkeaa raportin lopussa esitetystä Sami Outisen laskelmasta noin 150 henkilön osalta.

⁹ Nämä pääaineistot ovat vuonna 1919 laadittu Papiston tilasto, etupäässä vuosina 1919–1925 koottu sosialidemokraattisen puolueen tilastokomitean aineisto ("terroritilasto"), Suomen eri seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luettelot 1914–1922 sekä seurakuntien rippikirjat, joita on voitu käydä läpi n. 100 seurakunnan osalta. Yleensä on käyty läpi ainoastaan 1910-luvun rippikirja, jossa on pääosa surmatiedoista: kadonneiden ja kuolleeksi julistettujen osalta olisi yksittäistapauksissa välttämätöntä mennä aina 1950-lukujen kirkonkirjoihin saakka seurakunnan todellisen surmaluvun selville saamiseksi.

¹⁰ Tämä luku muodostuu seuraavasti: noin viidestä tuhannesta punaisesta kaatuneesta n. 10% ja mahdollisesti saman verran vankileireillä kuolleeksi merkityistä (n. 13 500) on tarkemman tutkimuksen valossa todettavissa ammutuiksi. Lisäksi kadonneista, kuolleeksi julistetuista yms. kuolleeksi ilmoitetusta ammuttuja lienee noin sata. Tästä kertyy yhteensä n. 1 900 virallisissa lähteissä muuten kuolleeksi merkittyä, mutta todellisuudessa ammuttua henkilöä.

¹¹ Suurissa kaupungeissa ja kunnissa enempää kirkollinen väestönlaskenta kuin työväenyhdistystenkaan tilastoinnit eivät kyenneet selvittämään tarkasti edes kaikkia vuonna 1918 surmansa saaneita, saatiikka näiden kuolinpaikkoja. Huomattavimpia yksittäisiä puutteita on Viipurin maalaiskunnan (87 ammuttua vailla kuolinkuntatietoa), Muolaa (62), Uusikirkko (59), Lappee (42), Varkauden ympäristö (38), Taipalsaari (36) ja Valkeala (36), Hollola (31), Helsinki (kaikista seurakunnista 30), Luumäki (26) ammutuksi tulleiden kuolinpaikkatiedoissa.

Tämä aiheuttaa huomattavia vaikutuksia paikkakuntakohtaisiin surmattujen lukuihin. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi Hämeenlinnan ilmoitettu ammuttujen luku on vain alaraja, koska huomattava osa Hämeenlinnassa ammutuksi tulleista on ilmoitettu ammutuksi ilman kuolinpaikkatietoa.

Kannan tietojen käyttö sellaisenaan ei siis tuota asianmukaista kokonaiskuvaustaistelukentän ulkopuolella surmatuksi tulleista henkilöistä. Eksakteja paikkakuntaakohtaisia lukuja nimitiedosto ei ammuttujen osalta suoraan tuota, vain suuntaa-antavan tuloksen. Mikäli halutaan saada lopullisia paikkakuntaakohtaisia lukuja, se vaatisi käytännössä aina erillistä tutkimusta. Tämä ongelma on erityisen suuri juuri ammutuksi tulleiden (ja vielä erityisesti punaisina ammutuksi tulleiden) osalta, koska osa ammutuksi tulleista on virallisissa lähteissä merkitty kuolleiksi vankileireillä, kadonneiksi tai julistettu kuolleeksi. On myös selvää, että yksittäistapauksia puuttuu kannasta edelleen kokonaan, joitakin henkilöitä puolestaan esiintyy useista haarukoinneista huolimatta kahdentumina tietokannassa. Kokonaan puuttumaan jäävien ja toisaalta kahdentumien lukumäärä on kuitenkin erittäin pieni, puhuttaneen yksittäisistä tapauksista.

Seuraavia tilastoja tarkasteltaessa nämä edellä mainitut seikat on syytä ottaa huomioon, varsinkin tarkasteltaessa kuntaakohtaisia surmansa saaneiden lukuja. Luku 9 246 on siis tietyllä tapaa arvioluku, se on "melko kattava otanta." Tämä tällä tavalla surmatuksi tulleiden henkilöiden luku on otettu kannasta tilastollista tarkastelua varten lähemmin tarkasteltavaksi. Tilastollista tarkastelua varten tämä yhdeksän tuhatta henkilöä käsittävä otanta on kuitenkin kelvollinen. Se antaa meille mahdollisuuden tarkastella ammuttujen osapuolen, sosiaalisen taustan, alueellisen ja ajallisen jakautumisen osalta.¹²

Ammutut tarkasteltuna kokonaisuutena

Nimitiedoston vuonna 1918 ammutut suomalaiset jakautuvat osapuoleltaan seuraavasti:

Taulukko 46. Ammuttujen osapuolijakauma

Valkoisia	1461	15,8%
Punaisia	7263	78,6%
Ei kumpakaan	61	0,6%
Tuntemattomia	461	5,0%
Yhteensä	9246	100,0%

¹² Seuraavassa käytetään yleistermiä ammutut, koska pääosa taistelukentän ulkopuolella surmatuista ammuttiin.

Tieto surmansa saaneen osapuolesta kertoo siitä, mihin osapuoleen menehtynyt luettiin kuolinhetkellä. Teloitetut, ammutut ja murhatut henkilöt tulivat ainakin osittain surmatuksi "punaisina" tai "valkoisina" riippumatta siitä, edustivatko he jompaakumpaa sodan osapuolta. Punaisina tai valkoisina ammutuksi tulleita on yhteensä 8 724.

Tämä luku on Tor Hartmanin¹³ Papiston tilaston antamaa vastaavaa ammutuksi tulleiden yhteislukua 6 382 huomattavasti suurempi, mutta jää kuitenkin reilusti alle Jaakko Paavolaisen tutkimusten valkoisen ja punaisen terrorin uhrien yhteismäärästä (10 029).¹⁴ Paavolainen on jakanut ammutut osapuoliryhmiin siinä, missä nimitiedosto mainitsee 61 ei kumpaankaan osapuoleen kuulunutta ja 461 asennoitumiseltaan tuntematonta; niinkään Hartmanilla on yhteensä 157 osapuoleltaan tuntematonta.¹⁵ Viimeksi mainituista voidaan pääosa kuitenkin sijoittaa osapuoleltaan lähinnä punaisiin mm. kuolinpaikan¹⁶ perusteella. Osapuolitietoa ei näille henkilöille ole kirjattu ylös, koska se ei ole lähteestä käynyt riittävän selvästi ilmi.

Ammuttujen sukupuolijakauma antaa niinkään kiinnostavia tietoja, kun sitä verrataan Hartmanin ja Paavolaisen tilastoihin.

Taulukko 47. Henkilöiden sukupuolijakauma

Osapuoli	SSSP ¹⁷		Hartman ¹⁸		Paavolanen	
	miehiä	naisia	miehiä	naisia	miehiä	naisia
Valkoisia	1 429	29	1 340	27	1 618	31
Punaisia	6 916	342	4 819	196	8 016	364
Ei kumpikaan	57	4	-	-	-	-
Tuntematon	430	21	148	9	-	-
Yhteensä	8 832	396	6 307	232	9634	395

Taulukosta ilmenee, että ammuttujen naisten lukumäärä on jokseenkin sama niin tietokannassa kuin Paavolaisella. Suurimmat puutteet näkyvätkin vertailtaessa

¹³ Hartman 1970, 18. Taulukosta on laskettu tähän lukuun punaisina tai valkoisina murhatut ja teloitettut.

¹⁴ Paavolainen 1966, 92, Paavolainen 1967, 192

¹⁵ Tällaisia olisi Papiston tilastossa muutamia kymmeniä enemmänkin, ellei joku olisi merkinnyt osaa "ei kumpaakaan osapuolta" tms. merkityistä henkilöistä valkoiseksi tai punaiseksi. Useimmiten korjauksen seurauksena "ei kumpaakaan osapuolta" ollut ammuttu on muuttunut "valkoiseksi." Missä vaiheessa tämä korjaus on tehty, ei ole tiedossa. Tällaisia korjauksia on mm. Hattulan, Iitin, Jokioisten, Valkealan ja Vesilahden kaavakkeissa.

¹⁶ Näistä esim. liki 150 henkilöä on tullut ammutuksi vankileireillä. Niinkään monet yksittäiset kuolinpaikat ja kuolinajankohta viittaavat siihen, että henkilöt on ammuttu punaisina.

¹⁷ Tietokannassa on lisäksi yhteensä 18 sukupuoleltaan tuntematonta henkilöä: näistä 3 valkoisia, 5 punaisia ja 10 osapuoleltaan tuntematonta.

¹⁸ Hartman 1970, 18.

"Kuolemankaartilaisia Järkkaudessa". Ikee tässä valokuvassa vuodelta 1918. Kuva Suomen sotasurmat
1914-22 -projektin valokuva-arkisto

nimitiedostoa ja Paavolaista Papiston tilaston (Hartman) antamiin lukuihin. Hartmanin läpikäymän Papiston tilaston antama ammuttujen naisten lukumäärä on 59 % tietokannan antamasta luvusta: ammuttujen miesten lukumäärä Hartmanilla on sekin vain 71 % tietokannan luvusta. Luvut osoittavat hyvin konkreettisesti Papiston tilaston puutteellisuutta väestötappioiden kuvaajana. Papiston tilaston puutteet on tosin selitettävissä hyvin luonnollisilla syillä: se sisältää käytännössä vain ne surmat, jotka papistolla oli tiedossa keväällä 1919, jolloin kaavakkeita Suomen seurakunnissa täytettiin. Osaa surmatapauksista papisto ei tiennyt, koska omaiset eivät tienneet, halunneet tai ymmärtäneet ilmoittaa niitä väestökirjanpidosta vastaaville viranomaisille.

Huomionarvoista on myös se, että sotasurmatietokannan ammutuksi tulleiden miesten lukumäärä jää Paavolaisesta sekin jälkeen yli 800 hengellä. Mikä tätä siten selittää? Pitkälti juuri se, että pääosa näistä kuolleista löytyy tietokannasta, mutta eri kuolinsyillä: vankileirillä kuolleina, kaatuneina, kadonneina.

Ammutuksi tulleista yhteensä 5 633 henkilöllä (kaikista 61 %) on tietoja siitä, olivatko nämä kuuluneet sotilasjärjestöihin. Nämä jakautuvat seuraavasti:

Taulukko 48. Jäsenyys sotilaallisissa järjestöissä

Sotilasjärjestö	Lukumäärä	Prosenttiosuus
Punakaarti	4 558	80,9 %
Valkokaarti/suojeluskunta	526	9,3 %
Ei kumpikaan	549	9,7 %
Yhteensä	5 633	99,9 %

Ammutuista valkoisista lähes kaikki, joilta tämä tieto löytyy, kuuluivat valkoiseen armeijaan tai suojeluskuntaan (97,8 %). Tosin on todettava, että valkoisista ainoastaan reilulla kolmasosalla (535 henkilöä eli 36,6 %) oli tästä jonkinlainen tieto. Punaisina ammutuksi tulleista tieto puuttui vieläkin useammalta (44,6 %), mutta lopuista 89,9 % kuului punakaartiin. Yhteensä 10,7 % ammutuista punaisista ei ilmoituksen mukaan ollut kuulunut punakaartiin. Näistä tosin huomattava osa lienee toiminut punaisessa siviilihallinnossa: silti ammuttujen "siviilipunaisten" luku näyttää huomattavalta, yhteensä näitä oli kannassa 536 henkilöä.

Ammutuksi tulleista liki puolet (44,6 %) kantoi asetta: tässäkin taulukossa liki yhtä suureksi nousee niiden henkilöiden osuus, joiden aseenkannosta emme tiedä mitään (39,2 %). Punaisina ammutuista 89,2 % kantoi asetta, valkoisina ammutuista puolestaan vain 14,3 %:lla on tällainen merkintä. Todettakoon, että kumpikin tieto on jossain määrin hatara sekä tilastoteknisistä että muista syistä. Valkoisilta viidesosalla (19,9 %) ei ole mitään tietoa aseenkannosta, punaisilla sellaisten henkilöiden lukumäärä, joilla ei tietoa aseenkannosta ole, on vieläkin suurempi, kaksinkertainen valkoisiin verrattuna (39,2 %). Tieto aseenkannosta on tullut usein Papiston tilastosta, jossa tätä tietoa varten oli oma sarakkeensa. On oletettavaa, ettei papisto voinut varsinkaan väkirikkailla paikkakunnilla millään tietää tätä, vaan vastasi

usein lähinnä olettamuksensa perusteella.¹⁹ Jos punainen henkilö tiedettiin ammutuksi, lienee tilaston täyttäneen papin näkökulmasta usein ollut selvää, että henkilö oli jotenkin toiminut kaartissa ja siis kantanut asetta. Kun valkoiset henkilöt tiedettiin puolestaan usein ammutuksi näiden ollessa punakaartin vankeina, oli oletettavaa, etteivät nämä ainakaan sillä hetkellä olleet kantaneet asetta. Tätä selitystä tukee se seikka, että niin valkoisista kuin punaisista ammutuista pääosa kuului sotilasjärjestöihin: on siis uskottavaa, että kumpikin osapuoli oli jokseenkin yhtä lailla aseistettu.

Punaiset ja valkoiset

Millaisia sosiaaliryhmiä tästä joukosta voidaan nostaa esiin? Millainen on sisällissodassa surmatuksi tulleen valkoisen tai punaisen kuva?

Pääosa ammutuista on kummassakin ryhmässä miehiä: valkoisilla ammutuksi tulleilla luku on vähän korkeampi (97,8 %) kuin punaisilla (95,2 %). Punaisina ammutuksi tulleissa on yli kaksinkertainen määrä naisia (4,7 %) valkoisina ammutuksi tulleihin (2,0 %) verrattuna. Punaisista ammutuista puolet 50,3 % oli naimisissa, liki yhtä suuren joukon (45,5 %) ollessa naimattomia. Valkoisissa ammutuksi tulleissa luvut menevät päinvastoin: naimattomia on vajaa viisi prosenttia enemmän (50,4 %) naimisissa oleviin verrattuna (45,7 %).

Ammuttujen ikäjakauma osoittaa, että kummassakin ryhmässä alle 30-vuotiaiden ammutuksi tulleiden osuus on liki puolet, valkoisilla (44,9 %) se on hivenen punaisia (48,5 %) pienempi. Nuorten miesten osuutta selittää nuorten ikäryhmien yleinen aktiivisuus sotatoimissa: he liittyivät aktiivisesti kaarteihin ja suojeluskuntiin, osallistuivat taisteluihin ja rintamantakaisiin toimiin, jäivät vangiksi taistelun jälkeen tai matkallaan rintaman yli.

Taulukko 49. Ammutuksi tulleiden ikäjakauma

Ikäryhmä	Punaisina ammutut	Valkoisina ammutut
0–14	0,2%	0,3%
15–20	13,2%	12,3%
21–24	17,1%	16,3%
25–29	18,0%	16,0%
30–34	15,0%	12,1%
35–39	10,3%	11,2%
40–49	14,5%	16,6%
50–59	5,8%	9,4%
60–69	1,6%	3,8%
70–	0,2%	1,1%
Ei tietoa	4,0%	0,9%
Yhteensä	(7263 henkilöä), 100%	(1416 henkilöä), 100%

¹⁹ Tätä tukee mm. Kotkan seurakunnan kirkkoherran kommentti Papiston tilaston kaavakkeiden viimeisellä lehdellä: "(...) Merkinnät siitä, ovatko kantaneet aseita tai ei, eivät ole täysin varmoja. Ylimalkaan ovat aseita kantaneet kaikki, muutamia harvoja poikkeuksia lukuunottamatta." Papiston tilasto/Kotka, KA.

Lempäälän Ämmäristin punaisten joukkohauta surmansa saaneiden omaisten ympäröimänä. Kuva Suomen sotasurmat 1914-22 -projektin valokuva-arkisto

Nuorin punaisena ammuttu on yhdeksänvuotias punakaartilainen Wilho Kuusi-järvi Evijärveltä, joka on merkitty ammutuksi Tampereella.²⁰ Nuorin surmansa saanut hän ei ole. Osapuoleltaan tuntemattomaksi merkityissä surmatuissa on vajaan kuukauden ikäinen poikavauva. Vanhimmat surmansa saaneet ovat yli 80-vuotiaita.²¹

Ammuttujen ammattijakauma kuvastaa hyvin sodan luonnetta. Valkoisina ammutuksi tulneiden seitsemän suurinta ammattiryhmää ovat maanviljelijät ja näiden pojat (33,9 %), työnjohtoon ja ylempiin toimihenkilöihin kuuluneet (11,7 %), opiskelijat ja koululaiset (9,2 %), valtion ja kuntien virkamiehet ja ylemmät viranhaltijat (7,1 %), liikemiehet, yritysten johto ja yritysten omistajat (6,8 %) ja valtion laitosten²² virkailijat (4,8 %). Nämä ammattiryhmät esiintyvät jokseenkin samassa järjestyksessä Paavolaisellakin.²³ Paavolaisen luokittelussa oleva ryhmä "työmiehet ja torpparit" nousee hänen tilastoinnissaan toiseksi suurimmaksi ryhmäksi. Jos lasketaan yhteen samat ryhmät sotasurmatietokannan tuottamasta aineistosta, nousee työmiesten ja torpparien prosenttiosuudellaan jaetulle kolmannelle tilalle (9,2 %).

Punaisina ammutuista kuusi suurinta ryhmää ovat puolestaan työmiehet ilman erittelyä (27,0 %), teollisuuden työntekijät (15,4 %), sekatyömiehet ja muut ilman erityistä ammattitaustaa olevat kausityöläiset (15,2 %), käsityöläiset (7,5 %), torpparit ja näiden pojat (6,6 %) sekä talolliset ja näiden pojat (5,4 %). Verrattaessa tätä jakaumaa Paavolaisen tutkimustuloksiin voidaan todeta, että ryhmät pysyvät edelleen samoina, mutta Paavolaisen vuokraviljelijäväestön lukeutuvien prosenttiosuus on yli kaksinkertainen kannan lukuun verrattuna (Paavolaisella 18,98 %, sotasurmaprojektin nimitiedosto 7,57 %). Tätä eroa selittää osittain tietokannan rakentamisperiaate: kannassa on eri sarakkeet henkilön sosiaaliselle asemalle ja toisaalta ammatille. Nyt monet mäkitupalaisen ja torpparin pojat on merkitty tilastossa ammattinsa mukaan²⁴, jonka seurauksena eri työväestön ryhmät painottuvat vuokraviljelijöiden kustannuksella. Tämä tulos on nähdäkseni lähempänä todellisuutta, jos ajatteleamme asiaa siltä kannalta, että moni Paavolaisella tilastoitu "torpan poika" tai "torpparin tytär" lienee käytännössä ansainnut elantonsa maatalous- ja teollisuustyöväestön eri ammateista.

²⁰ Nuorin valkoiseksi merkitty surmansa saanut on Vesilahdella surmattu 8-vuotias tyttö, joka paloi murhapolton yhteydessä. Todettakoon, että muuten kuin ampuma-aseella surmattuja on tässä tutkinta-aineistossa yksittäisinä tapauksina, koska näille on merkitty kuolinsyyksi "murhattu," joka on yksi ammuttujen otantaan kuuluva kuolinsyy. "Murhatuksi" merkityistä pääosa on surmattu ampumalla.

²¹ Vanhin valkoisena surmatuksi merkitty on 84-vuotias Maria Pullinen Antreasta, jonka lisäksi kannassa on kaksi muuta yli 80-vuotiasta, ilman osapuolietoa surmatuksi merkittyä. Vanhin punaisena surmatuksi merkitty on 79-vuotias leskivaimo Maria Salakka Jääskestä.

²² Pois lukien rautatieläiset, joita ammutuista oli yksin 2,4%.

²³ Paavolainen 1966, 183.

²⁴ Kuvaavaa tälle on esimerkiksi se, ettei ammattijakaumataulukossa ole yhtään mäkitupalaisen poikaa.

Paikkakuntakohtaiset surmaluvut ja surmaamispaikkakunnat

Eräs kiinnostava kysymys on se, paljonko tietyllä paikkakunnalla surmattiin henkilöitä.

Tutkimuksellisesti olisi tärkeää tuoda esiin se tilanne, jonka seurauksena surmattujen suuri lukumäärä syntyi. Luku olisi syytä rinnastaa jollakin tavalla populaatioon, so. kyseisen kunnan tai vaikutusalueen (yleensä miespuolisten henkilöiden) väkilukuun. On myös tärkeää todeta, että "paikkakuntakohtaisia" lukuja on oikeastaan kaksi: ensinnäkin kunnassa kirjoilla olleiden henkilöiden surmaluku ja toisaalta niiden henkilöiden lukumäärä, jotka surmattiin jollakin paikkakunnalla. Ammuttuja tarkasteltaessa jälkimmäinen luku olisi tärkeämpi, mutta sen selville saaminen suoraan kannasta on puutteellisten kuolinpaikkatietojen vuoksi mahdollista. Tämä on siis otettava huomioon tarkasteltaessa seuraavia numerotietoja.

Tarkastellaan ensin kunnassa kirjoilla olleiden henkilöiden surmalukua. Kun tarkastellaan kaikkia ammuttuja, yhteensä 17 paikkakunnalla kirjoilla olleiden surmattujen lukumäärä nousee yli sadan. Nämä paikkakunnat ovat suuruusjärjestyksessä Helsinki (419),²⁵ Valkeala (275), Viipurin maalaiskunta (255), Muolaa (202), Lappee (183), Sääksmäki (180), Viipurin läänin Uusikirkko (143), Forssa (132), Tampere (127), Vihti (120), Kivennapa (119), Helsingin pitäjää (118), Kymi (115), Hyvinkää (110), Hollola (103), Viipuri (102) ja Vehkalahti (100).

Joukossa on pääosin populaatioltaan suuria kuntia; tämä selittää osittain myös suurta surmalukua. Useimmat kaupungit ja kunnat olivat vahvinta punaisten vaikutus-aluetta sodan aikana tai suorastaan rintamakuntia. Monissa näistä kunnista ja kaupungeista tapahtui sodan aikana useita veritekoja punaisten toimesta. Valkoisten vallattua alueet myös sodan jälkiselvittely oli rajua.

Yksittäisten paikkakuntien, esimerkiksi Forssan suureen lukuun vaikuttaa lisäksi se, että tämä paikkakunta on voitu tutkia projektin toimesta tarkkaan. Forssan seutu on myös ollut kirkollisten lähteidensä suhteen kohtuullisen hyvin dokumentoitu: monien kaupunkien ja suurten maalaiskuntien tietojen heikkouteen on vaikuttanut aivan ilmeisesti se, ettei papistolla ole ollut käytännössä mitään mahdollisuuksia pitää kirkonkirjaa reaaliaikaisena. Monet todellisuudessa 1918 surmansa saaneet ovat kulkeneet "elävinä" kirkonkirjoissa vuosikymmenestä toiseen, koska ilmoitusta kuolemasta ei ole tehty. Se, että projekti on käynyt eräät paikkakunnat läpi tarkemmin kuin toiset, vaikuttaa siis suoraan ammuttujen surmalukuun.

Jos eritellään ammutut osapuolen mukaan, kaupunkien ja kuntien nimet säilyvät pääosin samoina, tosin järjestyksessä on tiettyjä eroja. Katsottaessa valkoisten kuntakohtaista surmalukua, löytyy yhteensä 14 paikkakuntaa, joilta ammuttiin yli 20 valkoista. Nämä kunnat ovat suuruusjärjestyksessä Helsinki (114), Valkeala (36), Viipurin maalaiskunta (31), Hamina (30), Viipuri (30), Sääksmäki (26), Vesilahti (26), Mäntsälä (25), Luumäki (24), Tyrvää (24), Sipoo (23), Kylmäkoski (22), Mäntyharju (21) ja Vehkalahti (21).

²⁵ Kaikissa seuraavissa taulukoissa Helsingin lukuun on laskettu yhteen kaikkien Helsingin eri seurakuntien ilmoittamat ammutuksi tulleet.

Punaisten kuntakohtaisissa surmaluvuissa on yhteensä kymmenen kuntaa, joissa surmattujen lukumäärä nousee yli sadan. Ne ovat suuruusjärjestyksessä Helsinki (243), Valkeala (236), Viipurin maalaiskunta (193), Muolaa (181), Lappee (171), Sääksmäki (150), Uusikirkko (Viipurin lääni) (133), Kivennapa (103), Tampere (103) ja Vihti (110).

Seuraavaksi tarkastellaan niitä paikkakuntia, joissa on ammuttu paljon henkilöitä. Paikkakuntakohtaiseen surmattujen lukuun sisältyy siis paitsi kyseisellä paikkakunnalla kirjoilla olevia henkilöitä, myös sellaisia henkilöitä, jotka ovat kirjoilla muualla mutta ovat tulleet ammutuksi tällä paikkakunnalla. Kuten aluksi todettiin, kuolinkuntatiedot ovat puutteellisia, ja antavat siksi vain suuntaa-antavia tietoja suurimmista kuolinkunnista. Kuvaavaa tämän luvun merkitykselle on se, että lähes joka tapauksessa esimerkiksi Paavolaisen tutkimuksissa esittämä luku on kannan lukua suurempi, joskus moninkertainen.²⁶ Tämä ristiriitaisuus johtuu juuri siitä, että lähdetietopankkina nimitiedosto sisältää ainoastaan asiakirjojen tietoja, ei päätelmiä, joita yksittäinen tutkija voi tehdä.

Jonkinlaisia luetteloita sellaisista kunnista, joissa surmattujen lukumäärä nousee huomattavaksi, voidaan silti esittää. Valkoisina ammutuille löytyy yhteensä yhdeksän kuntaa jossa ammutuksi tulneiden lukumäärä on 20 tai sitä enemmän. Nämä paikkakunnat ovat suuruusjärjestyksessä²⁷ seuraavat: Valkeala (96), Helsinki (55), Viipuri (35), Vihti (25), Virolahti (22), Hauho (22), Akaa (21), Lappeenranta (21), Helsingin pitäjä (20) ja Mäntsälä (20).

Punaisina ammutuille löytyy tietokannasta 14 paikkakuntaa, joilla ammutuksi tulneiden lukumäärä ylittää sadan. Viisitoista kuntaa, joiden surmaluku on huomattava, ovat tämän mukaan seuraavat: Lahti (488), Viipuri (286), Valkeala (266), Tampere (195), Leppävirta (173), Hämeenlinna (162), Lappeenranta (156), Hollola (148), Tammela (133), Hyvinkää (130), Akaa (123), Helsinki (120), Kotka (119), Vihti (111) ja Kivennapa (97).

Näissäkin paikkakunnissa painottuvat rintamakunnat ja alueet, joista taisteltiin verisesti (Lahti, Leppävirta, Tampere,) sekä paikkakunnat, joilla punaiset surmasivat huomattavan määrän valkoisia (Valkeala, Akaa, Lappeenranta, Viipuri). Tässäkin yksittäisiin lukuihin vaikuttavana tekijänä on kyseisen paikkakunnan tarkempi läpikäyminen. Tämä vaikuttaa mm. Lahden lukuun. Lahdessa tapahtuneet surmaamiset on kirjattu varsin kattavasti mm. SDP:n kaavakkeisiin. Kaavakkeet on systemaattisemmin kerätty ja ne ovat myös parhaiten säilyneet Lahden vankileirin "vaikutusalueelta," Hämeestä ja Satakunnasta.²⁸ Tieto siitä, että henkilö on surmatu juuri Lahdessa, näkyy usein tulleen kirjatuksi myös seurakuntien asiakirjoihin.

²⁶ Esimerkiksi punaisten surmattujen lukuja kannattaa verrata Paavolainen 1967, 175–190.

²⁷ Paikkakunnan nimeä seuraa ammuttujen lukumäärä, joka on – kuten jo edellä todettiin, pelkkä suuruusluokkaa osoittava, lähinnä alimpana mahdollisena lukuna pidettävä ammuttujen lukumäärä.

²⁸ SDP:n kaavakkeita puuttuu Hämeen läänistä ainoastaan viideltä paikkakunnalta; niinkään Turun ja Porin läänin tilastoja voi pitää lähes täydellisinä, sillä vaikka tietoja puuttuu läänin 109 kunnasta 22 kunnasta, vain Kiikoisten tietojen puuttumisella on merkitystä (54 sotasurmaa). Viipurin läänistä tietoja puuttuu 18 paikkakunnalta, näistä yksin Viipurin maalaiskunnan, Lappeen, Lappeenrannan ja Taipalsaaren osalta tietoja puuttuu yli 900 henkilöltä.

Punaisina ja valkoisina ammuttujen jakautuminen lääneittäin²⁹ näkyy seuraavasta taulukosta:

Taulukko 50. Surmattujen punaisten ja valkoisten jakautuminen lääneittäin kirjoillaolokunnan mukaan

Lääni	Punaisia	% punai- sista	% läänin väes- töstä	Valkoisia	% valkoi- sista	% läänin väes- töstä	Yhteensä % läänin väestöstä
Häme	2 046	28,2	5,64	306	20,9	0,84	6,48
Kuopio	218	3,0	0,62	40	2,7	0,11	0,73
Mikkeli	210	2,9	1,03	45	3,1	0,22	1,25
Oulu	100	1,3	0,27	14	0,9	0,03	0,31
Turun ja Porin	1 109	15,3	2,12	257	17,6	0,49	2,61
Uudenmaan	1 217	16,7	2,83	378	25,9	0,87	3,71
Vaasan	160	2,2	0,29	35	2,4	0,06	0,35
Viipurin	2 202	30,3	3,84	376	25,7	0,65	4,50
Tuntematon	1	0,01	-	10	0,7	-	-
Yhteensä	7 263	99,9	2,17	1461	99,9	0,43	2,60

Hämeen, Viipurin ja Uudenmaan läänin surmansa saaneiden lukumäärä ylittää koko maan surmansa saaneiden keskiarvon niin punaisena kuin valkoisena surmattujen osalta. Näiden läänien alueella käytiin käytännössä sodan rintamataistelut: sekä punaisen että valkoisen väkivallan huomattavimmat keskittymät osuvat näiden läänien alueelle. Valkoisten osalta nousee yli koko maan keskiarvon myös Turun ja Porin läänin valkoisena surmattujen osuus. Turun ja Porin lääni on neljännenä myös punaisten surmattujen osuudessa.

Kuolinajankohta

Vain 4,4 % punaisina ammutuista ja 1,8 % valkoisina ammutuista on vailla minäkäänlaista tietoa kuolinajankohdasta. Tästä johtuen niin punaisten kuin valkoisten surmansa saaneiden kuolinajankohdasta voidaan rakentaa varsin kattava taulukko. Otetaan ensin tarkasteluun valkoisina surmatuksi tulleiden ajallinen sijoittuminen.

Oheisessa taulukossa on verrattu Paavolaisen tutkimusten tulosta tietokannan antamiin lukuihin. Kuten näkyy, erot Paavolaisen lukuihin liikkuvat 3–5% välillä. Huomattavin ero on helmikuun surmatapauksissa, jossa tietokannan surmatapausten luku on 8,2% Paavolaisen lukua suurempi. Tammikuun surmatapausten erotus (-4,4%) kuitenkin todennäköisesti tasoittaa tätä erotusta.

²⁹ Läänien väkiluku on katsottu kirkonkirjoihin merkitystä väestöstä 31.12.1917, SVT 1919 (Hki 1920 s.11–23).

Taulukko 51. Valkoisina surmatuksi tulleiden kuolinajankohta

Ajankohta	Lukumäärä	Osuus	Paavolainen ³⁰
1.1.–26.1.	13	0,9 %	5,3 %
27.1.–2.3.	665	45,5 %	37,3 %
3.3.–30.3.	137	9,4 %	12,4 %
31.3.–27.4.	552	37,8 %	40,5 %
28.4.–1.6.	62	4,2 %	1,8 %
2.6.–29.6.	2	0,1 %	-
30.6.–27.7.	2	0,1 %	-
28.7.–31.8.	1	0,07 %	-
Ei tietoa	27	1,8 %	2,7 %
Yhteensä	1461	100 %	100 %

Tietokannan kuolinajankohdat näyttävät entisestään korostavan valkoisiin kohdistuneiden surmatapausten sijoittumista aivan sodan alkupäiviin ja toisaalta taistelujen loppuvaiheisiin. Yksittäiset kesäkuukausiin ajoittuvissa surmatapauksissa on yleensä kyse surmaamisyrityksessä kuolettavasti haavoittuneen henkilön kuolinpäivästä.

Tarkastellaan seuraavaksi punaisina surmatuksi tulleiden henkilöiden ajallista jakautumista.

Taulukko 52. Punaisina surmatuksi tulleiden kuolinajankohta

Ajankohta	Lukumäärä	Prosentteina	Paavolainen
27.1.–2.3.	354	4,9%	4,65%
3.3.–30.3.	396	5,4%	6,1%
31.3.–27.4.	1306	18,0%	16,9%
28.4.–1.6.	4503	62,0%	56,6%
2.6.–29.6.	189	2,6%	2,4%
30.6.–27.7.	43	0,6%	0,7%
28.7.–31.8.	27	0,4%	0,5%
Syyskuu	59	0,8%	0,6%
Lokakuu	52	0,7%	0,6%
Marraskuu	10	0,1%	0,1%
Joulukuu	3	0,04%	0,1%
Ei tietoa	318	4,4%	10,7%
Yhteensä	7263	100%	100%

Surmattujen jakautuminen noudattaa Paavolaisen tilastoa melko tarkkaan. Jälleen Paavolaisella ilman kuolinajankohtaa olevien lukumäärä nousee yli kaksinkertaiseksi kannan lukuun verrattuna. Tätä selittää nimitiedoston Paavolaista laajempi

³⁰ Paavolainen 1966, 108.

aineisto. Mm. kirkonkirjat ovat antaneet nimitiedostoon paljon tarkentavaa tietoa kuolinpäivämääriin.

Surmatapausten asettaminen aikajanelle kuvaa sekin sattuvasti vuoden 1918 sodan luonnetta. Sodan jokaisena päivänä taistelujen ulkopuolella surmattiin niin punaisina kuin valkoisina henkilöitä. Valkoisten surmattujen osalta ensimmäinen päivä, jolloin ei saanut surmansa yhtään valkoista, oli toukokuun 4. päivä. Punaisina ammuttiin henkilöitä tammikuun 29. päivästä joka päivä heinäkuun 14. päivään saakka.

Valkoisia surmattiin helmikuussa liki kuun jokaisena päivänä vähintään kymmenkunta henkilöä, eniten 1. ja 10. helmikuuta, 39 henkilöä kumpanakin päivänä. Helmikuun 25. ja 26. päivä ammuttiin kumpanakin päivänä kahdeksan, 27. päivänä kolme henkilöä valkoisina. Maaliskuun aikana surmattujen valkoisten lukumäärä putosi alle viiden useana päivänä, mutta huhtikuun 10. päivästä alkaen luku alkoi nousta. Huippunsa valkoisten surmaamiset saavuttivat huhtikuun 20. päivänä, jolloin eri puolilla Suomea surmattiin yhteensä 58 henkilöä valkoisina.

Punaisina ammuttujen lukumäärä pysytteli helmikuun 20. päivän tienoille alle kymmenessä, kunnes helmikuun 21. päivänä, lähinnä Varkauden valtauksen yhteydessä, ammuttiin 82 henkilöä. Koko maaliskuun punaisina ammuttujen luku pysyttelee pääosin toisella kymmenellä, kunnes Tampereen valtauksen tienoilla huhtikuun toiselta viikolta alkaen luku nousee useana päivänä yli puolen sadan. Huhtikuun 20. päivä on synkkä myös punaisina surmatuille, sillä näiden lukumäärä nousee ensi kertaa yli sadan (119).

Toukokuun kolmena ensimmäisenä viikkona ammuttiin päivittäin yli sata henkilöä. Synkimmäksi muodostui toukokuun 5. päivä, jolloin ammuttiin vähintään 307 henkilöä. Pienin ammuttujen luku toukokuussa osuu toukokuun 27. päiväksi (16 henkilöä), ja kuun viimeisiä päiviä lukuunottamatta ammuttiin joka päivä vähintään puolensataa henkilöä. Seitsemänatoista päivänä toukokuussa ammuttiin yli sata henkilöä: lisäksi yli 400 surmaa on ajoitettavissa ilman tarkkaa päivämäärää toukokuulle. Kuriositeettina mainittakoon, että sodan päättymispäivänä usein pidettynä toukokuun 16. päivänä ammuttiin yhteensä 115 henkilöä eri puolilla Suomea: näistä 112 surmattiin punaisena, kaksi osapuoleltaan tuntemattomana ja yksi valkoisena.

TAISTELUJEN JÄLKEEN VÄLITTÖMÄSTI PAIKALLA AMMUTUT

Aapo Roselius & Marko Tikka

Taistelujen jälkeen ammutuilla tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaisia henkilöitä, jotka on surmattu taistelukentällä antautumisen yhteydessä tai muuten puolustus-kyvyttömänä. Tällaiset surmat ovat tapahtuneet välittömästi taistelun tauottua, ei siis esimerkiksi taistelua seuranneen summittaisen kuulustelun jälkeen. Yleensä tällaisten tapausten erittely on hankalaa, koska välittömästi taistelun jälkeen surmattuja ei ole eritelty vihollisen taistelutappioista vaan ne on luettu kaatuneisiin.

Sisällissotaa käsittelevässä kirjallisuudessa on useita viittauksia taistelujen yhteydessä tapahtuneisiin antautuneiden surmaamisiin.¹ Kertomukset vihollisen tappamista vangeista ja huhut siitä, ettei vastustaja ota vankeja, levisivät jo sodan aikana rintamien molemmiin puoliin. Kertomusten totuudenmukaisuutta on yleensä vaikea selvittää, koska ammutut on lähes poikkeuksetta merkitty kaatuneiksi. Projektin nimitiedosto antaa kuitenkin tiettyjä edellytyksiä taistelujen yhteydessä ammuttujen määrän arvioimiseen. Vertaamalla tietyissä kunnissa tietyn ajan sisällä kaatuneiksi ja ammutuiksi merkittyjä on mahdollista tehdä olettamuksia taistelujen yhteydessä ammuttujen osuudesta taistelutappioissa. Nimitiedoston antamat luvut ovat yleensä järjestelmällisesti taisteluraporttien ja muistitiedon antamia lukuja pienempiä, mutta eivät kumoa havaintoja taistelujen jälkeisen puhdistuksen ankaruudesta: erityisesti tässä suhteessa tietokannan antamat luvut ovat vain minimilukuja.

Tampereen piiritysliikkeet 16.–23.3.1918

Sisällissodan kaatuneiden ja ammuttujen määrässä tapahtuu jyrkkä nousu maaliskuun puolivälissä. Tällöin Pohjois-Hämeessä alkanut valkoisten suurhyökkäys mursi punaisten rintamalinjan ja valkoiset joukot pääsivät etenemään ripeästi Tampereelle ja Lempäälään. Valkoisten hyökkäysliike kohti Tamperetta alkoi 16.–17. maaliskuuta kolmena kiilana. Seitsemässä päivässä olivat valkoisten joukot edenneet Tampereen edustalle: Tampereen taistelun voidaan katsoa alkaneen 23. maaliskuuta valkoisten hyökkäyksellä Messukylän puolustusasemia vastaan. Valkoisia kaatui hyökkäyksen seitsemänä ensimmäisenä päivänä 107. Heistä 85 kaatui hyökkäyksen kolmena ensimmäisenä päivänä, jonka jälkeen valkoisten taistelutappiot pienenivät huomattavasti. Valkoisten kaatuneiden luvut osoittavat, että hyökkäyksen alussa joukot joutuivat kiivaisiin taisteluihin. Vihollisen asemien murruttua ei vastarinta ole voinut olla kovinkaan voimakasta tappiolukujen muuttuessa hyvin pieniksi. Esimerkiksi kolmen etenemispäivän aikana 20.3.–22.3. kaatui taisteluissa

¹ On kuvauksia mm. punaisten Luumäellä 15.2.1918 käydyin taistelun jälkeen surmaamista kentälle haavoittuneena jääneistä valkoisista. Paavolainen 1966, 207, Penttala 1961, 75–89.

ainoastaan kuusi valkoista sotilasta. Valkoisten tappiot hyökkäyksen alussa syntyivät pääosin hyökkäysalueen itäosassa Längelmäellä ja Orivedellä jossa kaatui yhteensä 62 valkoista.

Punaisten tappioluvut hyökkäyksen alkuvaiheessa ovat valkoisten lukuja epäselvemmät. Sellaisia punaisena tai tuntemattomana kaatuneita aikavälillä 16.–22.3.1918, joilla on sekä kuolinpaikka että kuolinpäivä tiedossa, on valkoisten hyökkäysalueella 160. Lisäksi voi kyseiseen aikaväliin ja taisteluihin yhdistää kuolinpaikan perusteella varmasti 30 kaatunutta punaista. Näin on punaisten kaatuneiden minimiluku 190 kaatunutta hyökkäyksen ensimmäisinä seitsemänä päivänä. Valkoisten vastaava luku oli 107 kaatunutta. Koska punaisten osalta kuolintiedot ovat puutteellisia, voidaan olettaa punaisten kaatuneiden luvun olleen jonkin verran esitettyä korkeampi. Oletettavasti kaatui valkoisten hyökkäyksen alkuvaiheessa kaksi kertaa enemmän punaisia kuin valkoisia.

Juupajoen ja Länkipohjan ”kaatuneet” 19.–20.3.1918

Valkoisten edetessä Korkeakoskelle jäi osa punaisista puolustajista jälkeen, ja he saapuivat Korkeakosken asemalle valkoisten jo vallattua sen. Valkoiset ilmoittivat löytäneensä aseman ympäriltä 70 kaatuneen punaisen ruumiit. Lisäksi mainitaan viitasaarelaiden ampuneen 72 samaansa vankia. Hyytiälässä on mainittu 60 helsinkiläistä A-komppanian miestä tulleen ammutuksi. Jaakko Paavolainen mainitsee 47 punaisen tulleen ammutuksi Juupajoella.

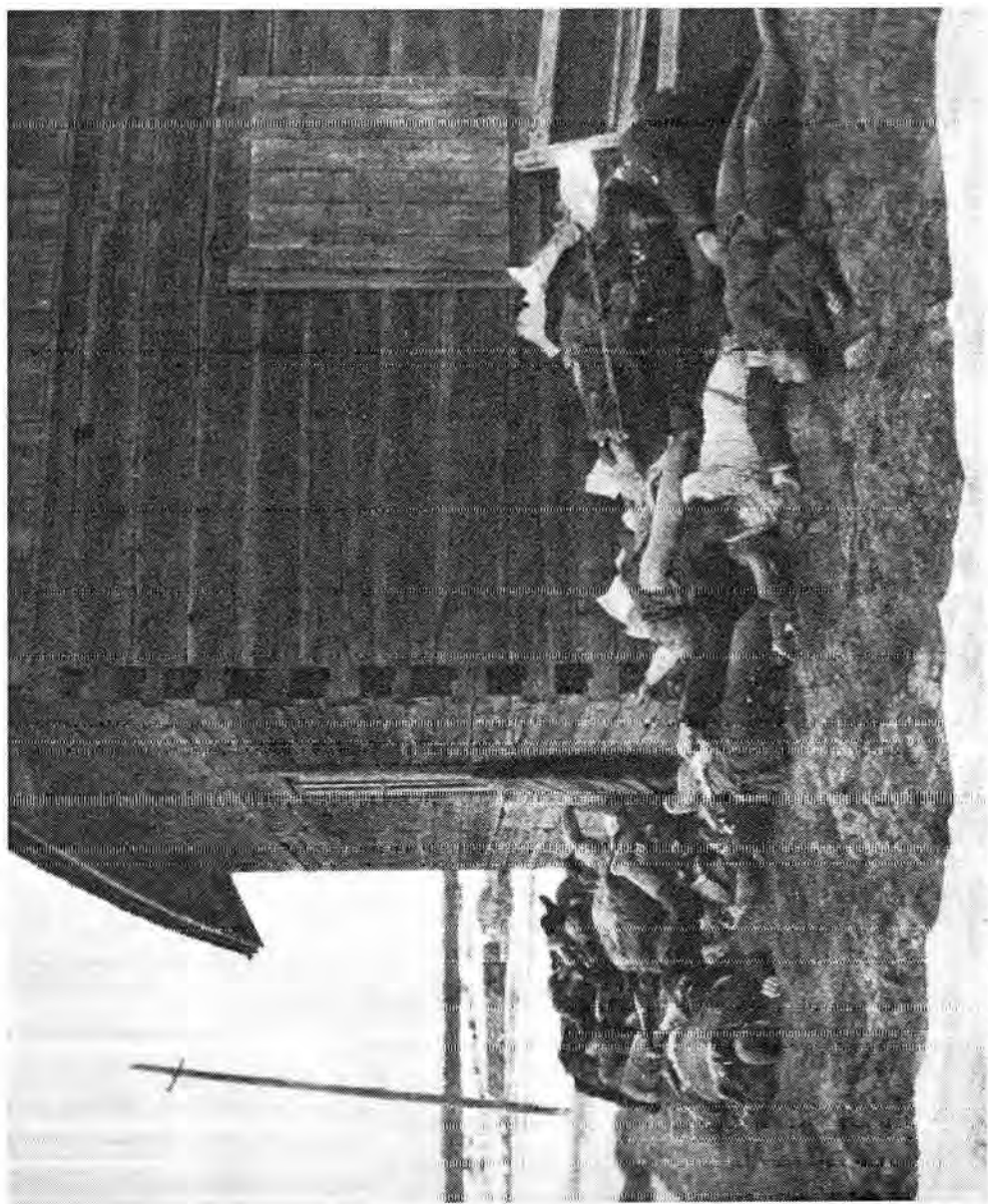
Nimitietojärjestelmän tietojen mukaan Juupajoen valtauksessa 19.3.1918 kaatui noin 50 punaista.² Lisäksi voidaan pohtia, millaisissa olosuhteissa taistelupäivien aikana virallisissakin lähteissä ammutuiksi tai teloitetuiksi merkityt ovat saaneet surmansa. Taistelupäivien aikana (19.–20.3.1918) Juupajoella ammutuksi merkittiin yhteensä viisitoista punaista. Nämä henkilöt on mitä todennäköisimmin ammuttu siis taistelun yhteydessä tai välittömästi sen jälkeen antautuneina.

Näitä lukuja, kuten niin monessa muussakin yhteydessä nimitiedoston antamia lukuja, on pidettävä Juupajoella kaatuneiden ja ammuttujen vähimmäislukuna.³ Ne kuitenkin osoittavat, että Juupajoella kaatuneita ja ammuttuja punaisia on vähintään 65.

Juupajoella kaatuneiksi merkittyjen punaisten määrä on huomattavan suuri verrattaessa sitä valkoisten taistelutappioon, joka nimitiedoston mukaan on kuusi kaatunutta. Puolustajan tappiot ovat kahdeksankertaiset hyökkääjän tappioihin verrattuna. Tämä viittaa siihen, että suurin osa kaatuneiksi merkityistä on todellisuudessa tullut ammutuksi taistelun jälkeen: eivät kuitenkaan välttämättä kaikki. Juupajoen valloitus tapahtui punaisten kannalta paniikinomaisessa tunnelmassa, kun kaartilaiset ja siviilit yrittivät paeta niin nopeasti kuin mahdollista. Tällaisissa olosuhteis-

² Näin monta henkilöä voidaan kannasta todeta Juupajoella kaatuneiksi: suoraan kanta antaa vain 40 punaisena Juupajoella 19.3.1918 kaatunutta.

³ Vrt. mm. Paavolainen 1967 ja Ylikangas 1993. On myös todettava, että Korkeakoskelta pohjoiseen, Lylyssä, on haudattuna 54 punakaartilasta, joiden kohtaloon tai henkilöllisyyteen tietokanta ei anna valaistusta.

Punaisten ruum skasoja Kyröskoskella kevättalvella 1918.

sa on mahdollista, että punaisten tappiot ovat nousseet niinkin korkeiksi ilman antautuneitten ampumisiakin. Välttömästi taistelun jälkeen aseettomina ammuttujen luku on joka tapauksessa hätkähdyttävä, varsinkin kun virallisesti näistä huomattava osa on merkitty kaatuneiksi.

Juupajokelaisia punakaartilaisia kaatui 19.3.1918 kymmenen, helsinkiläisiä ai-noastaan kolme. Kaatuneista 12 oli kotoisin Turun läheltä Perttelistä ja Kaarinasta.

Länsipohjan taistelusta Längelmäellä muodostui valkoiselle armeijalle suurhyökkäyksen ensimmäinen koetinkivi. Punaisten puolustus kesti valkoisten rynnistyksen aamusta iltapäivään, jolloin puolustajat vetäytyivät Oriveden aseman suuntaan. Valkoisten tappiot olivat 36 kaatunutta, punaisten tappiot 63 kaatunutta eli lähes kaksi kertaa suuremmat. Myös Länsipohjan osalta aiheutta käsittelevä kirjallisuus kertoo kymmenistä heti taistelujen jälkeen ammutuista. Sen sijaan taistelupäivien aikana ammutuksi merkittyjen lukumäärä jää tietokannan mukaan vain vajaaseen kymmeneen ammuttuun.

Kaatuneiden määrät niin Juupajoella kuin Länsipohjassa viittaavat selvästi siihen, että punaisten taistelutappiot eivät ole syntyneet pelkästään taistelutilanteesta: kaatuneiden joukossa on vähintäänkin kymmeniä ammuttuja. Sitä, kuinka suuri osa suurhyökkäyksen ensivaiheen kaatuneiksi merkityistä punaisista ammuttiin, on kuitenkin vaikea arvioida. Punaisten kaatuneiden minimiluku kyseisten päivien osalta oli 190 kaatunutta. Kun valkoisia kaatui 107, on arvioitavissa, että punaisten ammuttujen minimiluku tästä joukosta on noin sata. Tämäkin kokonaisluku on toki niin suuri, että se kertoo paljon näiden taistelujen luonteesta.

Punaisten tappiot eivät vetäytymisvaiheessa kauttaaltaan olleet näin suuria: ennen Messukylän taistelua valkoiset kokivat kovia takaiskuja Orivedellä. Valkoiset joukot etenivät Länsipohjasta Oriveden asemalle, mutta joutuivat perääntymään jo vallatulta asemalta punaisten apuvoimien saapuessa paikalle kahdella panssarijunalla. Orivedellä kaatui 21 valkoista, mutta vain kymmenen punaista.

Tampereen taistelu 23.3.–6.4.1918

Tampereen taistelu oli sisällissodan verisin. Taistelun voidaan katsoa alkaneen valkoisten ensimmäisellä hyökkäyksellä kohti Messukylää 23. maaliskuuta ja päättyneen punaisten antautumiseen aamulla huhtikuun kuudentena. Siinä, missä Tampereen taistelun valkoisen osapuolen tappioluvut ovat varsin selviä, on punaisten kaatuneiden lukumäärää vaikeampi selvittää. Ensimmäisen arvion punaisten kaatuneiden määrästä teki Yrjö Raevuori, joka toimi Tampereen komendantinvirastossa heti taistelujen jälkeen. Hänen johtopäätöksensä oli, että ajalla 23.3.–5.4. noin 1800 punaista olisi kaatunut.⁴ Raevuoren mainitsema luku on myös yleisesti asiaa käsittelevässä kirjallisuudessa mainittu luku. Tosin Raevuori itse arvelee kaatuneiden lukumäärää liian suureksi ja toteaa, että taistelutilanteissa kaatuneiden punaisten lukumäärä on luultavasti pienempi. Se, että kuinka paljon punaisia menetti henkensä valloituksen yhteydessä, on täysin eri asia kuin taistelutappioluku. Hän

⁴ Raevuori 1960.

viittaa suoraan siihen, että yllämainitussa luvussa on runsaasti ammuttuja punaisia.⁵ Tampereen Kalevankankaalle haudattuja tutkinut Voitto Silfverhuth mainitsee punaisten haudattujen kokonaisluvuksi 2 751. Näistä vankileirillä kuolleiksi ilmoitetaan 1 228 ja taistelujen yhteydessä surmansa saaneiksi ja tuntemattomana haudatuksi 1 208. Lisäksi 315 ilmoitettiin ”jälkiselvittelyjen yhteydessä haudatuiksi.”⁶ Nämä luvut lienevät selitettävissä siten, että lukuun 315 sisältyvät ne noin 300 Pyynikille talven aikana haudattua punaisten kaatunutta, jotka siirrettiin keväällä Kalevankankaalle. Vankileirillä kuolleiden lukuun sisältyvät todennäköisesti ne 290 Tampereella taistelujen jälkeen kenttäoikeuden tuomiosta ammutuksi tullutta: Vankileirillä kuolleiden luku on Paavolaisen mukaan 878.⁷ Luvussa 1 228 ovat siis ilmeisesti Tampereella kaatuneet ja välittömästi taistelujen jälkeen ammutut punaiset.⁸

Projektin nimitiedoston tiedot poikkeavat yllämainituista luvuista. Valkoisella puolella taistelussa kaatui tai sai kuolettavan osuman sen mukaan 722 henkilöä, joka vastaa varsin hyvin aikaisemmin esitettyjä lukuja. Punaisten osalta nimitiedostossa on 843:n kaatuneen ja haavoittuneena kuolleen osalta kuolinpaikkamerkintä joka viittaa Tampereen taisteluun.⁹ Luku sisältää myös ne kadonneiksi merkityt joiden kuolinpaikkamerkintä liittyy Tampereen taisteluun. On kuitenkin selvää, että nimitiedostossa on useampia henkilöitä jotka ovat kaatuneet Tampereen taistelussa. Tarkasteltaessa Tampereelta ja muista Hämeen kunnista kotoisin olevia kaatuneita, joilta puuttuu kuolinpaikkamerkintä voi todeta, että heistä noin 200:lla on kuolinaikamerkintä joka sopii Tampereen taistelun päivämääriin. Tämä nostaa Tampereen taistelussa kaatuneiden punaisten määrän noin 1050:een.¹⁰ Vaikka kyseinen luku on arvio ja sisältää epävarmoja tapauksia, voi lukua kuitenkin pitää minimilukuna. Nimitiedoston pohjalta ei kuitenkaan ole mahdollista esittää lukuja jotka lähentelisivät aikaisemmin esitettyjä arvioita. Tietokannan luku eroaa kuitenkin lähemmin tarkasteltaessa vähän Kalevankankaalle haudattujen luvuista. Tietokannan lukuun verrattuna tapauksia on noin sata enemmän: nämä löytynevät tietokannasta kadonneiden ja ilman kuolinpaikkaa olevien joukosta.

Kaupungin piiritys, useampia epäonnistuneita valtausyrityksiä ja lopullinen kaupungin valtaus rynnäköillä ovat seikkoja, jotka nostivat valkoisten tappiolukemia. Punaisten tappiolukemia ei sen sijaan voida selittää taistelutilanteilla. Suuret erot punaisten ja valkoisten tappiolukemiin syntyivät juuri taistelun kolmena viimeisenä päivänä 4.–6. huhtikuuta. Viimeiset punaiset antautuivat aamulla 6. huhtikuuta, eikä sinä päivänä käyty taisteluja. Yllämainittuina kolmena päivänä on 235 punaista merkitty kaatuneeksi Tampereella. Luku on minimiluku ja todellinen määrä on

⁵ Raevuori 1928.

⁶ Silfverhuth 1993.

⁷ Paavolainen 1971, 239.

⁸ Tampereella ammutut venäläiset eivät ilmeisesti sisälly tähän lukuun lainkaan. Jyrki Loiman mukaan Tampereella ammuttiin 450–500 venäläistä.

⁹ Taistelualueeseen on tässä raportissa laskettu Tampereen, Messukylän, Pirkkalan ja Kangasalan alueet.

¹⁰ Taistelussa kaatui lisäksi noin 30 osapuoleltaan tuntemattomaksi merkittyä, jotka todennäköisesti on luettava punaisiin.

oletettavasti yli kolme sataa.¹¹ Valkoisten Tampereella kaatuneiden lukumäärä oli 4.–6. huhtikuuta ainoastaan 117 kaatunutta. Näyttää selvältä, että kyseisinä päivinä suuri osa punaisista kaatuneiksi merkityistä on tullut ammutuiksi.

Kuinka paljon Tampereella sitten ammuttiin antautuneita tai puolustuskyvyttömiä vastustajia? Taistelupäivien yhteydessä Tampereella merkittiin muutamia valkoisia ammutuksi; nämä valkoisten menetykset lienevät aika lähellä todellista valkoisina surmattujen kokonaismäärää, sillä oletettavasti kaikki ammutut valkoiset dokumentoitiin varsin nopeasti. Sen sijaan punaisten kentällä ammuttujen tarkan lukumäärän selvittäminen on hankalaa monesta syystä. Ensinnäkin huomattava osa Tampereella ammutuksi merkityistä on ilmoitettu ammutuksi ilman tarkkaa kuolinpäivää. Valtauspäivinä ja sitä välittömästi seuranneina päivinä ammutuksi tulleist punaisista ilmoitetut luvut ovat varsin alhaiset taistelujen ankaruuteen ja tappioihin yleensä verrattuna: jos tarkastellaan esim. 5–10.4.1918 Tampereella ammutuksi merkittyjä, näiden yhteisluku on vain 34 punakaartilaisista. Tämä tieto selittyy tosin sillä, että virallisesti kaikki taistelujen yhteydessä ammutut punaiset merkittiin kaatuneiksi: taistelupäivien kaoottisesta tilanteesta johtuen oli mm. terrori-tilaston laatijoille mahdotonta myöhemmin selvittää sitä, kuinka kukin noina päivinä kaatuneeksi virallisesti ilmoitettu todellisuudessa oli kuollut. Lisäksi luvusta li- säksi puuttuvat valtausvaiheessa surmatut venäläiset,¹² joita ammuttiin ilmeisesti yhteensä 400–500.

Kun kenttäoikeudet aloittivat toimintansa Tampereella jo muutamia päiviä val- tauksen jälkeen, voi 10.4.1918 mennessä ammutuissa olla jo yksittäisiä kenttä- oikeuden tuomion perusteella ammuttujakin. Toisaalta taistelujen jälkeen päivä- kausia jatkunut sala-ampujien ja yksittäisten vastarintaa tehneiden kapinallisten nujertaminen antaa viittauksen siihen, että taistelujen jälkeen välittömästi ammuttujen suomalaisten punakaartilaisien lukumäärä on huomattavasti mainit- tua kolmeakymmentä ammuttua suurempi. Jo Tampereella ammutuksi ilmoitettu- jen kokonaisluku, 196, jää huomattavasti jälkeen pelkästään kenttäoikeuden tuo- mioiden perusteella ammuttujen lukumäärästä, jonka tiedetään olevan noin 290 ammuttua.¹³

Taistelujen yhteydessä ammuttuja joudutaan etsimään ennenkaikkea kolmen viimeisen taistelupäivän ajalta. Jos kyseisiin päiviin lasketaan myös ilman tarkkaa kuolinpäivää olevat kaatuneet, 3.–6.4.1918 punaisia kaatuneita on noin 600. Sa- mana aikana kaatui 324 valkoista. Yksin 3.4. kaatui lähes kaksinkertainen määrä valkoisia (120 punaista, 207 valkoista.): tämä voi selittää seuraavina kaatuneiden punaisten suurta lukua. Taistelut kävivät viimeisinä päivinä sellaisiksi, ettei aseellis- ta vastarintaa tehneitä ilmeisesti paljoa otettu vangiksi. Näinä päivinä kaatuneeksi merkittiin nelinkertainen määrä punaisia valkoisiin verrattuna (punaisia 480,

¹¹ Tampereen taisteluissa kaatui 242 punaista, joilta puuttuu tieto kuolinajasta.

¹² Luvun on esittänyt tutkija Jyrki Loima venäläissurmia Tampereella käsittelevässä artikkelissaan teok- sessa *Venäläissurmat Suomessa 1914–22. Osa 2.1.* 2004.

¹³ Tampereella ammuttujen lukumäärästä: Jutikkala 1979, 352–354, Ylikangas 1993, 490–492 ja Klemettilä 1976, 380.

valkoisia 117).¹⁴ Tästä punaisten kaatuneiden luvusta pelkästään taistelujen kahtena viimeisenä päivänä ammuttuja saattaa olla jopa 300. Tietokannan ilmoittamista punaisten kokonaistappioista Tampereella (1 100)¹⁵ taistelujen jälkeen välittömästi ammuttuja on siis mahdollisesti jopa kolmasosa.

Otteet kovenivat Tampereen jälkeen

Kun tarkastellaan Tampereen hyökkäysliikkeen alaisissa kunnissa kaatuneita ja ammuttuksi ilmoitettuja kokonaisuutena, voidaan todeta tiettyjä mekanismeja. Ensinnäkin, surmattujen punaisten osuus kasvaa sitä mukaa, mitä pitemmälle valkoiset etenevät ja mitä suuremmat miestappiot valkoisilla on. Samoin punaisten kaatuneiden luku näyttää selvästi korreloivan huomattavan ammuttuksi tulleiden punaisten luvun kanssa.

Näyttää siltä, että monin paikoin valkoisten eteneminen – ja etenemisvaiheessa tapahtuneet antautuneiden surmaamiset – on johtanut myös punaisten otteiden kovenemiseen rintaman takana. Erityisen rajuksi punainen väkivalta yltyi Tampereen menetyksen jälkeen Sääksmäellä ja Akaassa, tosin jälleen tietokannan antamat luvut ovat jossain määrin todellisia lukuja pienemmät. On laskettu, että Akaan Toijalasta käsin operoinut punakaartin lentävä osasto surmasi yhteensä noin sata valkoista: surmateot kiihtyivät valkoisten painostaessa Akaan pohjoispuolella Lempäälää huhtikuun lopulla. Sääksmäen Metsäkansassa punakaartilaiset surmasivat vetäytymisen yhteydessä parikymmentä lähinnä Valkeakosken tehtaiden henkilökuntaan kuulunutta virkailijaa.

Punaisten terroriteot kiihdyttivät valkoisten toteuttamia välittömiä rankaisutoimia. Sääksmäellä ammuttiin pitäjän valtausvaiheessa ja välittömästi sitä seuranneina päivinä (24.–28.4.1918) yhteensä vähintään 24 punakaartilaista eli vajaa puolet Sääksmäellä kuolleeksi merkityistä ammutuista. Taisteluvaiheeseen ja sitä seuranneisiin päiviin Lempäälässä ja Akaassa on merkitty hämmästyttävän vähän ammuttuja. Ainakin Lempäälän huomattavan suureen kaatuneiden punaisten lukuun sisältyy todellisuudessa huomattava määrä kentällä ammuttuja.

Orimattilan ja Janakkalan taistelut

Saksalaisen Itämeren Divisioonan osuudesta punaisten tappioihin ja etenkin punaisten teloituksiin on keskusteltu paljon. Varsin yleinen käsitys on, että saksalaiset joukot eivät harrastaneet yhtä laajaa terroria taistelujen jälkeen kuin valkoiset. Saksalaisten ja punaisten välillä käydyissä taisteluissa kaatui 360 saksalaissotilasta ja arviolta noin 1300 punaista. Tappioiden suuri ero on yleisesti selitetty johtuneen saksalaisten joukkojen etevämmyydellä ja ammattimaisuudella. Toinen tekijä, joka vaikutti punaisten korkeisiin tappiolukuihin oli taistelujen luonne: punaiset pyrkivät

¹⁴ Tämä luku on tosin varmasti yläraja, koska lukuun on laskettu ne Tampereella kaatuneet, jotka ovat ilman kuolinpäivätietoa; näistä tosin melkoisella todennäköisyydellä suurin osa on sijoitettavissa näihin taistelupäiviin.

¹⁵ Tähän on siis laskettu 1 000 kaatunutta, n. 60 taistelujen yhteydessä kadonnutta ja n. 40 taistelujen jälkeen ammuttuksi ilmoitettua.

hyökkäämään vimmallalla ja epätoivolla läpi saksalaisten puolustusasemien. Tappiolukuja tarkasteltaessa herättävät erityisesti Orimattilan ja Janakkalan taistelut kysymyksiä. Molemmissa taisteluissa punaisten tappiot nousivat erittäin korkeiksi siihen, missä saksalaisten tappiot olivat minimaalisia.

Orimattilan taistelussa saksalaisilta kaatui yksi ja punaisia projektin nimitiedoston mukaan 75. Orimattilan puolustajina toimi pääosin lähipaikkakuntien punakaartilaisia Orimattilasta, Pukkilasta, Mäntsälästä ja Myrskylästä. Mahdollisuus, että punaiset olisivat taistelleet niin raivokkaasti että tappioluku olisi noussut lähes sataan, ei ole realistinen eteenkään kun saksalaiset käytännössä selvisivät ilman tappioita. Ainoa varteenotettava selitys on se, että saksalaiset ampuivat taistelun päätyttyä suuren määrän antautuneita punaisia. Taistelutietojen mukaan saksalaisten onnistui kiertämään punaisten puolustusasemat kirkkoaidan takana ja he pääsivät näin huomaamatta punakaartin selkäpuolelle, josta avasivat tulen. Suurin osa puolustavista punakaartilaisista oli kaartiin muutamaa päivää aikaisemmin pakko-otettuja. Oliko tässä tapauksessa kyse suoranaisestä vankien ampumisesta vai antautumisen estäneen tulituksen ylläpitämisestä, sitä on vaikea arvioida. Orimattilan punaiset olivat kokemattomia väkeä, joille taistelutilanne on ollut hyvin vieras. Jo tämä seikka on voinut vaikuttaa heidän suureen tappiolukuunsa. Saksalaisten joukkojen vähyyks Lahden-Orimattilan seudulla saattoi vaikuttaa myös siihen, että joukot olivat haluttomia ottamaan vankeja.

Orimattilan taistelun osalta perimätieto on paisutellut tappiolukuja samaan taaraan kuin Juupajoen ja Länkipohjan suhteen.

Janakkalan taistelu käytiin 26. huhtikuuta. Punaiset olivat onnistuneet pidättämään saksalaisia yön yli, mutta varhain aamulla saksalaiset hyökkäsivät sivustasta punaisten joukkojen kimppuun. Taistelu oli hetkessä ohi. Nimitiedoston mukaan 26. huhtikuuta Janakkalassa sai surmansa 55 punaista, kun taas saksalaiset eivät menettäneet yhtään sotilasta kaatuneena. Punaisista 31 on merkitty kaatuneeksi ja 24 murhatuksi. Kaatuneiksi merkityistä yhdeksällä on vaihtoehtoisena kuolinsyynä murhattu. Paavolaisen mukaan Janakkalassa ammuttiin 29 punaista kun taas Lappalaisen mukaan punaisia kaatui 54.¹⁶ Janakkalan taistelun suhteen vaikuttaa siis selvältä, että suurin osa kuolleista punaisista ammuttiin taistelun jälkeen. Suurin osa kuolleista punaisista oli kotoisin Hämeenkyröstä ja rintamajoukkoina niillä oli taistelukokemusta.

Orimattilan ja Janakkalan tapaukset ovat samantapaisia. Molemmissa taisteluissa saksalaiset onnistuivat huomaamatta kiertämään vihollisen ja tulittamaan vihollista sen selkäpuolelta. Taisteluissa saksalaisten omat tappiot olivat lähes olemattomat punaisten tappioiden ollessa erittäin suuret. Molemmissa tapauksissa on myös vaikeaa vetää rajaa siihen, johtuivatko punaisten suuret tappiot välittömästi kentällä tapahtuneesta antautuneiden surmaamisesta vai saksalaisten takiiikasta: tulivoiman ylivoimaisuudesta ja siitä, ettei vankeja haluttu ottaa.

¹⁶ Paavolainen 1967, 355; Finlands frihetskrig 1918, 117; Lappalainen, 232.

Nimitiedoston vaihtoehtoiset kuolintapatiedot

Yksi tapa tarkastella taistelun yhteydessä ammuttujen määrää on vertailla eri lähderyhmiä antamia tietoja kaatuneista. Nimitiedostoon syötetty SDP:n tilaston tietoa antaa useissa tapauksissa toisenlaista tietoa kuolintavasta kuin virallisiksi katsottavat lähteet, mm. seurakuntien tilastot. Samalla tavalla kuin valkoisen puolen materiaalin voidaan epäillä peittävän kentällä ammuttujen määrää, voi SDP:n tilaston luotettavuutta yleensäkin kyseenalaistaa. SDP:n tilaston tekijät paikallistamalla ovat otaksuttavasti merkinneet ylös jokaisen vähänkin ampumiseen viittaavan tapauksen ylös, koska tällä oli oma poliittinen merkityksensä. Laittomuudeksi katsottavat teot mahdollistivat vastustajan syylistämisen. On kuitenkin myös todettava, että SDP:n aineisto on muutamia räikeitä poikkeuksia lukuunottamatta luotettava. Monessa tapauksessa vasta vuosikymmeniä myöhemmin virallisesti kuolleeksi ilmoitetut tai kuolleeksi julistetut henkilöt esiintyvät jo SDP:n tilastoissa melko tarkkaan paikkansa pitävin kuolintiedoin.

Alla olevassa taulukossa on esitetty tietoja sellaisista kaatuneista, joiden vaihtoehtoinen kuolinsyy on ammuttu. Suurin osa vaihtoehtoisista tiedoista on peräisin SDP:n tilastosta, joten niihin voidaan suhtautua siksi kriittisesti. Taulukossa ovat mukana ainoastaan ne tapaukset, joissa kuolinpäivästä on tarkka tieto.

Taulukko 53. Vaihtoehtotietojen mukaan ammutut

	Vaihtoehtoinen kuolinsyy ammuttu	Aikavälillä kaatuneiden punaisten määrä	Vaihtoehtoisen kuolinsyy:n osuus kaatuneista
27.1.–16.2.	44	178	25 %
17.2.–2.3.	35	276	13 %
3.3.–16.3.	50	410	12 %
17.3.–30.3.	76	717	11 %
31.3.–13.4.	176	1 122	16 %
14.4.–1.5.	153	1 322	12 %
Yhteensä	534	4 025	13 %

Vaihtoehtotietojen mukaan voitaisiin siis väittää, että peräti 13 % kaatuneista olisi tullut ammutuiksi. Suurimmillaan ammutuksi vaihtoehtoisesti merkittyjen kaatuneiden luku on Tampereen valloituksen aikana.

Sodan alkupäivien poikkeuksellisen suurta lukua selittää se, että kaatuneiden lukumäärä on pieni: yksittäiset tapahtumat nostavat näin prosenttilukua kohtuuttomasti. Omalla tavallaan tämä kylläkin kertoo sodan rajusta luonteesta.

Jos sivuutetaan tämä sodan alkupäiviin sijoittuva tilaston vääristymä, voidaan todeta, ettei taulukko osoita suurempia ajallisia muutoksia ammuttujen prosenttiluvuissa. Tämä saattaisi viitata siihen, että vankeja ja taistelukentällä antautuneita on ammuttu sodan alusta saakka.

VANKILEIRIEN JA -LAITOSTEN KUOLINTAPAUKSET

Pentti Mäkelä & Panu Saukkonen & Lars Westerlund

Vankileiri oli vuoden 1918 sodan selvästi tavanomaisin kuolinpaikka, sillä melkein puolet surmansa saaneista kohtasi kohtalonsa juuri vankileireillä tai muissa vankilaitoksissa. Vankileireillä kuolleet voidaan jakaa kahteen pääryhmään: sairauksiin, tauteihin tai aliravitsemukseen kuolleisiin ja joko tuomion perusteella tai ilman tuomiota surmattuihin. Sotasurmaprojektin sisäisessä tehtävänjaossa tarkastellaan kuitenkin vankileireillä sairauksiin, tauteihin tai aliravitsemukseen menehtyneitä yhtenä kokonaisuutena ja teloitettuja omana ryhmänään riippumatta siitä, tapahuiko teloitus vankileirillä tai muualla.

Sotasurmaprojektin nimitiedostossa on 13 489 vuosina 1918–22 vankileireillä sairauksiin, tauteihin tai aliravitsemukseen menehtynyttä suomalaista¹ – vankileireillä kuolleita venäläisiä ei siis huomioida tässä kirjoituksessa. Tämä ei ole surmansa saaneiden lopullinen lukumäärä, vaan käytetyn lähdeaineiston perusteella laskettu likiarvo. Vankileireillä kuolleita ei voi suoraan rinnastaa muihin projektin pääkohderyhmiin eli kaatuneisiin sekä teloitettuihin, ammuttuihin ja murhattuihin. Vangit olivat sotatoimien näkökulmasta joko aseista riisuttuja punakaartilaisia tai epäilyttäviä siviilihenkilöitä ja heidän kuolemansa aiheutui pitkälti samoista syistä kuin muunkin väestön.

Kirjoituksessa käsittelemme vankileireillä sairauksiin, tauteihin ja aliravitsemuksen fysiologisiin seurauksiin menehtyneitä erityisluonteisena ryhmänä. Tiedot on kerätty sotasurmaprojektin nimitiedostosta; muita lähteitä ei ole käytetty. Esitämme vankileiri- ja laitospohjaiset tiedot menehtyneistä sekä ikäjakauma- ja kuolin-aikatiedot.

Vankileirien ja muiden vankilaitosten kuolintapaukset

Taulukossa esitetään eri vankileireillä ja vankiloissa sotavankeina kuolleiden lukumäärät. Sairauksiin, tauteihin ja aliravitsemukseen menehtyneet sekä muista syistä kuolleet on eroteltu omiksi ryhmikseen. Muut kuolintapaukset koostuvat vankileireillä teloitetuista, järjestyksenpidon yhteydessä ammutuista ja muista syistä vankileireillä kuolleista. Muut kuolintapaukset mainitaan tässä yhteydessä ainoastaan siitä syystä, että syntyisi asianmukainen kuva eri vankileirien ja -paikkojen menehtyneiden lukumäärästä, mutta tätä ryhmää emme muuten käsittele tässä asiayhteydessä.

¹ Varmaiksi kuolintapauksiksi on katsottu sellaiset tapaukset, joista on kaksi eri lähdetietoa tai vankileirin pääkirjanpidon tai kuolleiden kirjan kuolintieto. Epävarmoja tapauksia ovat lähinnä Papiston tilaston tai SDP:n tilaston tapaukset, joita ei voi kontrolloida seurakuntien pääkirjasta tai vankileirien kirjanpidosta. Lähdeaineiston puutteellisuuden takia nimitiedostossa on 418 epävarmaa vankileirien kuolintapausta.

Vuoden 1918 vankileiri- ja laitospkohtaiset surmaluvut ovat nimitiedoston mukaan lääneittäin seuraavat:²

Taulukko 54. Vankileirien ja -laitosten surmaluvut lääneittäin

Lääni vankileireineen ja -laitoksineen	Sairauksiin, tauteihin ja aliravitse- mukseen menehty- neet (n)	Muut kuolin- tapaukset (n)	Yhteensä (n)
Hämeen lääni			
Forssa			
Forssan vankileiri	2	1	3
Hollola			
Herrala	1	-	1
Vesala	1	-	1
Hämeenlinna			
Hämeenlinnan isorokkosairaala	4	1	5
Hämeenlinnan kaupunginsairaala	1	-	1
Hämeenlinnan kuritushuone	3	-	3
Hämeenlinnan lääninsairaala	1	4	5
Hämeenlinnan pakkotyölaitys	98	-	98
Hämeenlinnan sairaala	8	5	13
Hämeenlinnan sotilassairaala	12	4	16
Hämeenlinnan vankila	1	-	1
Hämeenlinnan vankileiri	2 366	109	2475
Poltinahon kuumesairaala (Hämeenlinna)	1	-	1
Poltinahon vankilan sairaala, Hämeenlinna	1	-	1
Kolho (Vilppula)			
Kolho	1	-	1
Lahti			
Hennala	2	29	31
Hennalan kasarmi	1	1	2
Hennalan vankileiri	39	6	45
Lahden pakkotyölaitys	79	32	111
Lahden sairaala	4	1	5
Lahden sotilassairaala	1	-	1
Lahden vankileiri	1 063	66	1129

² Luettelo kattaa ne vankileirit ja -laitokset, joissa nimitiedoston mukaan esiintyi kuolemantapauksia. Koska jokaisessa väliaikaisessa sotavankilassa ei menehtynyt vankeja, on vankisäilytyspaikkojen lukumäärä suurempi kuin luettelossa mainittujen vankileirien ja -laitosten lukumäärä.

Putikon punakaartin päällikkö Johan William Johansson pannaan rautoihin Savonlinnan rautatieasemalla. Hänet ammuttiin Kerimäellä 24.2.1918. Kuva Suomen sotasurmat 1914-22 -projektin valokuva-arkisto

Lammi			
Lammin varavankila	1	-	1
Riihimäki			
Riihimäen pakkotyölaitos	109	1	110
Riihimäen vankileiri	872	74	946
Riihimäki	3	1	4
Tampere			
Tampereen pakkotyölaitos	57	1	58
Tampereen sairaala	3	24	27
Tampereen sotilassairaala	5	8	13
Tampereen vankileiri	1 298	103	1 401
Toijala			
Toijalan vankileiri	13	115	128
Yhteensä	6 051	586	6 637
Uudenmaan lääni			
Helsinki			
Helsingin kirurginen sairaala	2	15	17
Helsingin kuritushuone	8	-	8
Helsingin vankileiri	3	-	3
Iso-Mjölön vankileiri	193	-	193
Katajanokan sotilasvankila	21	1	22
Katajanokan vankileiri	3	1	4
Pasila	1	-	1
Santahaminan vankileiri	10	2	12
Sörnäisten kuritushuone	-	-	-
Suomenlinna	3	7	10
Suomenlinnan pakkotyölaitos	259	41	300
Suomenlinnan sairaala	4	-	4
Suomenlinnan sotilassairaala	3	-	3
Suomenlinnan vankileiri	839	59	898
Loviisa			
Loviisan työsiirtola	3	-	3
Nikkilä (Sipoo)			
Nikkilä	1	-	1
Tammisaari (Ekenäs)			
Tammisaaren pakkotyölaitos	228	-	228
Tammisaaren vankila	-	-	-
Tammisaaren vankileiri	2 764	31	2 795
Yhteensä	4 345	157	4 502

Viipurin lääni

Hamina			
Haminan vankileiri	4	6	10
Hiitola			
Hiitolan vankisiirtola	15	3	18
Imatra			
Imatran sotilasvankila	1	-	1
Karhula			
Karhula	1	-	1
Kiviniemi (Sakkola)			
Kiviniemen vankileiri, Sakkola	56	1	57
Konnunsuo (Joutseno)			
Konnunsuon vankileiri	17	-	17
Konnunsuon varavankila	-	-	-
Kouvola			
Kouvolan vankileiri	3	3	6
Käkisalmi			
Käkisalmen kunnallissairaala	4	-	4
Käkisalmen vankileiri	2	-	2
Käkisalmen vankisiirtola	65	2	67
Lappeenranta			
Lappeenrannan pakkotyölaite	8	-	8
Lappeenrannan työvankila	-	-	-
Lappeenrannan vankila	1	-	1
Lappeenrannan vankileiri	665	14	679
Noitermaa (Pyhäjärvi)			
Noitermaan vankisiirtola	11	1	12
Rautu			
Raudun vankileiri	23	7	30
Savitaipale			
Savitaipaleen vankileiri	1	-	1
Säiniö			
Säiniön vaivaistalo	1	-	1

Sortavala			
Sortavalan vankileiri	21	1	22
Sortavalan vankisiirtola	1	-	1
Valamo			
Valamo	1	-	1
Valamon vankileiri	3	-	3
Viipuri			
Neitsytneimen sotilassairaala	3	-	3
Viipurin kunnallissairaala	1	-	1
Viipurin lääninvankila	4	27	31
Viipurin pakkotyölaitos	116	11	127
Viipurin sairaala	1	15	16
Viipurin sotilassairaala	3	-	3
Viipurin vankileiri	525	340	865
Yhteensä	1 557	431	1 988
Kuopion lääni			
Kuopio			
Kuopion vankileiri	475	13	488
Outokumpu			
Outokummun vankileiri	16	1	17
Outokummun vankisiirtola	1	-	1
Pieksämäki			
Pieksämäen vankileiri	1	1	2
Sukeva, Iisalmen maalaiskunta			
Sukevan vankisiirtola	8	-	8
Yhteensä	501	15	516
Oulun lääni			
Oulu			
Oulun vankileiri	44	5	49
Raahe			
Raahen vankileiri	139	3	142
Tornio			
Tornion vankileiri	1	-	1
Yhteensä	184	8	192

Turun ja Porin lääni

Harjakangas (Noormarkku)

Harjakangas	1	-	1
-------------	---	---	---

Luvia

Luvian vankileiri	1	-	1
-------------------	---	---	---

Pori

Porin sotilasvankisairaala	1	-	1
----------------------------	---	---	---

Porin vankileiri	2	-	2
------------------	---	---	---

Turku

Turun kuritushuone	4	-	4
--------------------	---	---	---

Turun lääninvankila	2	-	2
---------------------	---	---	---

Turun pakkotyölaitos	44	-	44
----------------------	----	---	----

Turun vankileiri	126	1	127
------------------	-----	---	-----

Yhteensä

181	1	182
------------	----------	------------

Vaasan lääni

Haapamäki

Haapamäen vankileiri	1	-	1
----------------------	---	---	---

Ilmajoki

Ilmajoen vankisiirtola	4	-	4
------------------------	---	---	---

Jyväskylä

Jyväskylän vankileiri	3	-	3
-----------------------	---	---	---

Keuruu

Keuruun vankileiri	1	-	1
--------------------	---	---	---

Kokkola

Kokkolan vankileiri	6	10	16
---------------------	---	----	----

Korsholma (Korsholm-Mustasaari)

Korsholman vankila	1	-	1
--------------------	---	---	---

Kruunupyy (Kronoby)

Kruunupyyn vankileiri	4	-	4
-----------------------	---	---	---

Närpiö (Närpes)

Närpiön vankileiri	12	-	12
--------------------	----	---	----

Vaasa			
Vaasan lääninvankila	1	-	1
Vaasan sairaala	-	3	3
Vaasan vankileiri	13	-	13
Yhteensä	46	13	59
Mikkelin lääni			
Mikkeli			
Mikkelin vankileiri	11	1	12
Mäntyharju			
Mäntyharjun vankisiirtola	-	-	-
Mäntyharjun varavankila	1	-	1
Savonlinna			
Savonlinnan vankileiri	1	-	1
Yhteensä	13	1	14
Ei kuolinpaikkatarkennetta	418	-	418
Yhteensä	13 296	1 212	14 508

Vankileirejä ja muita vankilaitoksia, joissa esiintyi kuolintapauksia, oli yhteensä 111. Näistä 42:stä käytettiin ilmaisua "vankileiri". Sotasurmaprojekti on omalta osaltaan kutsunut muita vankien säilytyspaikkoja muiksi "vankilaitoksiksi". Vankileirit ja -laitokset jakaantuivat läänien kesken seuraavalla tavalla:

Taulukko 55. Vankipaikkakuntien, -leirien ja -laitosten läänikohtainen jakauma

Lääni	Vankipaikkakunnat (n)	Vankileirit (n)	Muut vankilaitokset (n)	Yhteensä (n)
Hämeen	9	7	24	31
Uudenmaan	5	6	13	19
Viipurin	14	11	19	30
Kuopion	4	3	2	5
Oulun	3	3	-	3
Turun ja Porin	2	3	5	8
Vaasan	9	7	4	11
Mikkelin	3	2	2	4
Ahvenanmaan	-	-	-	-
Yhteensä	49	42	69	111

Jokaisessa läänissä Ahvenanmaata lukuun ottamatta toimi joko vankileiri tai -laitos. Useimmat näistä olivat Hämeen, Viipurin ja Uudenmaan lääneissä. Ilmaisua

”vankileiri” käytettiin kuitenkin sekä vankiluvultaan suurista että pienistä leireistä. Yhteensä 42:stä vankileiristä ainoastaan 12 eli runsas neljäsosa on sellaisia, joissa surmansa saaneiden vankien lukumäärä ylittää 100. Näistä neljä sijaitsi Hämeen läänissä, kolme Uudenmaan läänissä, kaksi Viipurin läänissä, yksi Kuopion läänissä, yksi Oulun läänissä ja yksi Turun ja Porin läänissä. Myös eräissä pakkotyölaitoksissa surmaluku oli lähes tai yli 100 menehtynyttä. Näin oli tilanne Hämeenlinnan, Riihimäen, Suomenlinnan ja Viipurin pakkotyölaitoksissa.

Yhteensä 69:sta vankilaitoksesta 22 oli sairaaloita, yhdeksän pakkotyölaitoksia, seitsemän vankisiirtoloita, neljä vankiloita, neljä kuritushuoneita, kolme lääninvankiloita, kolme varavankiloita, kaksi sotilasvankiloita, kaksi työsiirtoloita ja yksi työvankila. Näiden lisäksi oli vielä 12 muuta vankilaitosta, mm. vaivaistalo. On kuitenkin huomioitava, että tietyn paikkakunnan vankitoiminta tapahtui ajallisesti eri muodossa siten, että esimerkiksi vuoden 1918 sodan aikaisesta vankileiristä tuli 15.9.1918 pakkotyölaitos, kun vastuu vangeista siirtyi armeijalta vankeinhoitohallitukselle. On myös huomioitava, että 15.9.1918 jälkeen menehtyneiden on merkitty kuolleen pakkotyölaitoksessa, vaikka kysymyksessä on sama paikka kuin entinen vankileiri. Tällä tavalla tuli mm. Tammisaaren vankileiristä mainittuna ajan-kohtana Tammisaaren pakkotyölaitos, vaikka sen toimipaikka oli sama. Vankileirien ja -laitosten lukumäärä ei siten ole sama asia kuin eri paikallisten vankipaikkojen lukumäärä.

Kun tarkastellaan sekä sairauksiin, tauteihin ja aliravitsemuksen seurauksiin (= 13 296 tapausta) että väkivaltaisesti menehtyneiden (1 212 tapausta) läänin-kohtaista jakaumaa, jakaantuvat vankileireillä ja -paikoissa menehtyneet lääneittäin seuraavalla tavalla:

Taulukko 56. Vankileireillä ja -laitoksissa menehtyneet lääneittäin

Lääni	Sairauksiin, tauteihin ja aliravitsemukseen menehtyneet (%)	Muut kuolin- tapaukset (%)
Hämeen	46	48
Uudenmaan	33	13
Viipurin	12	35
Kuopion	1	1
Oulun	1	1
Turun ja Porin	1	-
Vaasan	-	1
Mikkelin	-	1
Ahvenanmaa	-	-
Ei kuolinpaikkatarkennetta	3	-
Yhteensä	100	100

Raudussa vangittu punainen kevättalvella 1918.
Kuva Suomen sotasurmat 1914-22 -projektin valokuva-arkisto

Melkein puolet sairauksiin, tauteihin ja aliravitsemuksen seurauksiin kuolleista vangeista menehtyi Hämeen läänissä. Uudenmaan läänin osuus on kolmasosa ja Viipurin läänin osuus runsas kymmenesosa. Väkivaltaisesti menehtyneistä melkein puolet kuoli Hämeen läänissä, runsas kolmasosa Viipurin läänissä ja runsas kymmenesosa Uudenmaan läänissä. Hämeen ja Viipurin läänien vankileireillä tapahtui siten huomattavasti enemmän väkivaltakuolemia kuin Uudenmaan vankileireillä.

Kuolinajankohdat

Seuraavassa taulukossa on tiedot vankileireillä sairauksien, tauteihin ja aliravitsemuksen seurauksiin menehtyneiden kuolinkuukausista. Taulukko koskee pelkästään vuonna 1918 menehtyneitä.

Taulukko 57. Vankileireillä ja -laitoksissa kuolleiden kuolinajankohdat vuonna 1918

Kuukausi	Menehtyneet (n)	Osuus (%)
Helmikuu	2	-
Maaliskuu	5	-
Huhtikuu	69	0,5
Toukokuu	684	5
Kesäkuu	2 922	22
Heinäkuu	5 250	40
Elokuu	2 207	17
Syyskuu	964	7
Lokakuu	449	3
Marraskuu	202	2
Joulukuu	58	0,5
Kuolinaikatarkenne puuttuu	424	3
Yhteensä	13 239	100

Helmi- ja maaliskuussa esiintyi ainoastaan joitakin satunnaisia vankileirikuolemia. Maaliskuussa menehtyi vankileireillä 69 henkilöä ja huhtikuussa lukumäärä kymmenkertaistui 684 kuolleeseen. Vankileirikuolemat keskittyivät kuitenkin kesäkuukausiin, jolloin menehtyneiden vankien osuus oli 4/5: kesäkuussa 22 %, heinäkuussa 40 % ja elokuussa 17 %. Sen jälkeen vankileirikuolemat vähenivät tasaisesti ja olivat syyskuussa 7 %, lokakuussa 3 % ja marraskuussa 2 %.

Suurimpina kuolinkuukausina menehtyi päivittäin keskimäärin seuraava määrä vankeja: toukokuussa 22, kesäkuussa 97, heinäkuussa 169, elokuussa 71, syyskuussa 32, lokakuussa 14 ja marraskuussa 7.

Päiväkohtaisten kuolintapausten tilastotietojen pohjalta voidaan nimitiedoston mukaan todeta 50 menehtyneen luvun ylittyneen ensimmäisen kerran 4.6.1918, jolloin kuoli 59 vankia. Sen jälkeen menehtyneiden päiväkohtaiset luvut kasvoivat nopeasti; sadan menehtyneen luku ylittyi ensimmäisen kerran 15.6.1918 (103 kuolintapausta) ja 150 menehtyneen luku 22.6.1918 (155 kuolintapausta). 200 menehtyneen luku ylittyi ensimmäistä kertaa 18.7.1918 (208 kuolintapausta) ja

suurin päiväkohtainen kuolinluku saavutettiin jo kaksi päivää myöhemmin 20.7.1918, jolloin menehtyi 236 vankia. Tämän päivän jälkeen päiväkohtaiset surmaluvut alkoivat vähetä: 30.7.1918 oli ensimmäistä kertaa alle 150 menehtynyttä (134 kuolintapausta), 4.8.1918 alle 100 menehtynyttä (80 kuolintapausta) ja 29.8.1917 alle 50 menehtynyttä (43 kuolintapausta).

Vuonna 1919 menehtyi 192 punavankia, vuoden 1920 lukumäärä oli 28 ja vuonna 1921 se oli 22. Vielä vuonna 1922 kuoli kuusi vankia. Kahdesta vangista puuttuvat tarkemmat kuolinaikatiedot. Vuosina 1919–22 menehtyi siis yhteensä 250 vankia.

Vankileireillä ja -laitoksissa kuolleiden ikäjakauma

Vankileireillä kuolleiden ikäjakauma vuosina 1918–22 on seuraava:

Taulukko 58. Vankileireillä ja -laitoksissa kuolleiden ikäjakauma

Ikä	Kuolleet (n)	Osuus (%)
0–14	15	-
15–20	2 588	19
21–24	2 513	19
25–29	2 199	16
30–34	1 694	13
35–39	1 259	9
40–44	1 050	8
45–49	856	6
50–59	738	5
60–69	149	1
70–	10	-
Ei tietoa	418	3
Yhteensä	13 489	100

Vankileireillä menehtyneistä 19 % oli 15–20-vuotiaita, 35 % 20–29-vuotiaita, 22 % 30–39-vuotiaita, 14 % 40–49-vuotiaita ja 6 % yli 50-vuotiaita. Suurin osa menehtyneistä oli verrattain nuoria miehiä, sillä alle 30-vuotiaiden osuus oli 54 %.

Lähteisiin merkityt kuolintavat

Sotasurmaprojektin käyttämään lähdeaineistoon on merkitty seuraavat vankileireillä ja -laitoksissa vuonna 1918 menehtyneiden kuolintavat:

Punakaartilainen Lauri Järvinen Nastolan Uusikylästä. Järvinen kuoli sairauteen Tammissaaren vankileirillä 19.8.1918. Kuva Suomen sotasurmat 1914-22 –projektin valokuva-arkisto

Taulukko 59. Vankileireillä ja -laitoksissa menehtyneiden kuolintavat

Kuolintapa	Menehtyneet (n)	Osuus (%)
Kuollut vankileirillä	6 654	50
Kuollut sairauteen vankileirillä	4 727	36
Kuollut vankeudessa	1 045	8
Kuollut nälkään vankileirillä	813	6
Yhteensä	13 239	100

Kuolintavat on merkitty lähteisiin hyvin ylimalkaisesti. Menehtyneistä vain puolella on lyhyt maininta "Kuollut vankileirillä". Kun tähän ryhmään lasketaan vielä maininnat "Kuollut vankeudessa", niin ryhmä jolla on ainoastaan tällainen jokseenkin mitäänsanomaton kuolintapamerkintä, käsittää yhteensä 58 % kaikista kuolintavoista. Voitaneen kuitenkin arvella, että näiden molempien pääryhmien valtaosa on menehtynyt sairauksiin, tauteihin ja aliravitsemuksen seurauksiin. Näyttäisi nimittäin siltä, että ammutuista ja muulla tavoin väkivaltaisesti surmansa saaneiden kuolinsyy on usein ilmoitettu tarkemmin. Ryhmään "Kuollut vankileirillä" saattaa kuitenkin kuulua myös jonkin verran ammuttuja, sillä jos tarkempi kuolinsyy on puuttunut, on kuolintavaksi tallennettu "Kuollut vankileirillä".

Muista vankileireillä menehtyneistä 36 % kuoli sairauteen ja 6 % nälkään. Näihin lukuihin on kuitenkin syytä suhtautua hyvin varauksellisesti, sillä vankileirien silloisissa alkeellisissa terveydenhoidollisissa oloissa ei ole varmuudella ollut mahdollista tehdä järjestelmällisiä ja paikkaansa pitäviä havaintoja sairaus- ja nälkäkuolemien välisestä suhteesta. Merkityt kuolintavat kuvaavat täten lähinnä vankileirien kirjanpitäjien ja muun kansliahenkilökunnan oletuksia ja uskomuksia kuolemaan johtaneista syistä. Todellinen tilanne lienee ollut se, että hyvin suuri osa vankileireillä menehtyneistä kuoli sairauksiin ja tauteihin, vaikka vankileirien kansliahenkilökunta ei pystynyt määrittelemään näiden kuolinsyitä.

Sairauksiin ja tauteihin menehtyneiden kuolinsyymerkinnät

Käytettyihin lähteisiin on merkitty kaikkiaan 4 727:sta sairauksiin tai tauteihin menehtyneestä jokin tarkempi tai epämääräisempi kuolinsyy. Vaikka käytössä on runsaasti tietoja kuolemaa aiheuttaneista sairauksista ja taudeista, on tämänkin tietoaaineiston käyttöarvo käytännössä hyvin vähäinen. Ainoastaan lääketieteellisen koulutuksen saaneilla lääkäreillä olisi ollut riittävästi asiantuntemusta kuolintapojen määrittelyyn, ja vaikka vankileireillä oli jonkin verran lääkäreitä, ei ollut mahdollista suorittaa järjestelmällisiä kuolinsyytutkimuksia näissä oloissa. Vankileirien lääketieteeseen perehtymättömät toimihenkilöt lienevät hyvin usein merkinneet kuolinsyy muiden vankien välittämien tietojen tai omien näköhavaintojensa perusteella. Seurauksena tästä oli se, että kuolinsyiksi on merkitty hyvin paljon maallikkojen tietoja ja pieleen menneitä diagnooseja. Tietoaaineisto on täten kauttaaltaan epäluotettava.

Näistä varauksista huolimatta on kuitenkin mahdollista tehdä joitakin käyttökelpoisia havaintoja kuolinsyitä koskevan tietoaineiston pohjalta, sillä projektin nimিতiedosto hahmottaa rajoitetun yleiskatsauksen ko. sairauksista ja taudeista. Kuolinsyytiedot kuvaavat myös vankileirien kansliahenkilökunnan käsityksiä vankien joukkokuoleman syistä.

Käytettyihin lähteisiin merkityt kuolinsyyt ovat sairaus- ja oireryhmittäin seuraavat:³

Taulukko 60. Vankileireillä menehtyneille merkityt kuolinsyyt ja -oireet

Merkitty kuolinsyy tai -oire	Menehtyneet (n)
Infektiotaudit, suolisto	
Suolitulehdus	388
Punatauti	363
Suolikatarri	349
Vatsatauti	209
Äkillinen suolitulehdus	65
Äkillinen suolikatarri	24
Vatsakalvontulehdus	17
Vatsakatarri	11
Ripuli	7
Vatsuri	5
Vatsatauti	5
Mahakatarri	3
Suolikuume	2
Umpisuolentulehdus	2
Verinen suolikatarri	1 (Yhteensä 1 451)

³ Kuolemaan johtaneet sairaudet ja taudit on hyvin usein merkitty latinaksi, joskin esiintyy runsaasti myös suomen- ja ruotsinkielisiä vastaavia ilmaisuja. Tallennuksessa on menetelty siten, että lähteiden kertomat latinan- ja ruotsinkieliset kuolinsyiden suomenkieliset vastineet on merkitty nimitiedoston kuolinsyykenttään. Alkuperäiset latinan- ja ruotsinkieliset ilmaisut on merkitty henkilökortin kuolintieto-osaston huomautuskenttään. Lähteissä esiintyy lukuisia samaa tai lähes samaa tarkoittavia sairauksia ja tauteja kuvaavia ilmaisuja. Tilastoraportin taulukoiden yksinkertaistamiseksi on yhdistetty lähinnä vain kirjoitusteknillisesti toisiaan lähellä olevat ilmaisut.

Yhdelle henkilölle löytyy lähteistä ja täten myös nimitiedostosta hyvin usein useampia kuolinsyitä. Tilastoraportin taulukoissa on kuitenkin otettu huomioon vain todennäköisin kuolinsyy tai nimitiedostoon ensimmäiseksi kirjoitettu kuolinsyy. Samalla henkilöllä saattaa olla kaksi tai joissakin tapauksissa useitakin eri oireyhtymiä, kuten määritelty sairaus ja laihtuminen (marasmus), joka usein on toissijainen kuolinsyy.

Punaisia vankeja Terijoella keväällä 1918. Kuva Suomen sotasurmat 1914-22 -projektin valokuva-arkisto

Infektiotaudit, hengitystiet	
Keuhkokuume	556
Tuberkuloosi	92
Kurkkumätä	47
Keuhkokatarri	25
Keuhkoputkentulehdus	24
Keuhkotulehdus	14
Keuhkopussintulehdus	10
Katarrikuhkuume	8
Lohkokeuhkuume	6
Kurkkutulehdus	5
Angiina	4
Märkämuodostus keuhkoissa	3
Kurkkupaise	1
Kurkkutuberkkeli	1
Märkärinta	1
Märkää henkitorvessa	1
Märkää keuhkopussissa	1
Mätää keuhkopussissa	1 (Yhteensä 800)
Infektiotaudit, muut	
Isorokko	382
Influenssa	163
Ruusu	113
Lavantauti	61
Tulirokko	52
Verenmyrkytys	46
Toisintokuume	23
Espanjantauti	19
Aivokalvontulehdus	8
Haavakuume	7
Märkämyrkytys	4
Märkäpesäke	4
Aivokuume	3
Kolera	2
Pilkkukuume	2
Rokko	2
Jäykkäkouristus	1
Lavantauti	1
Mätäpesäke jalassa	1
Selkä- ja reisituberkkeli	1
Sydänpussintulehdus	1
Tuberkuloosi kaulassa	1
Tuberkuloosi luussa	1
Tuberkuloottinen vatsakalvontulehdus	1
Tuhkarokko	1

Venäläinen isorokko	1	
Verenmyrkytys	1	
Virtsarakon tulehdus	1	(Yhteensä 903)

Tarkemmin määrittelemättömät sydän- ja
suonisairaudet

Sydäntauti	40	
Sydänhalvaus	34	
Sydänvika	15	
Sydänheikkous	9	
Aivohalvaus	3	
Halvaus	3	
Sydämen vajaatoiminta	3	
Sydänlihaskramppi	2	
Heikko sydän	1	
Hiippaläpän hataruus	1	(Yhteensä 111)

Munuaistaudit

Munuaistauti	49	
Munuaistulehdus	39	(Yhteensä 88)

Aliravitseminen

Keripukki	65	
Aliravitseminen	24	
Näivetyystauti	4	
Nälkäkuume	2	
Epätarvikemääräinen ravinto	1	
Nälkä	1	
Nälkätauti	1	
Ravitsemushäiriö	1	
Riutuminen	1	(Yhteensä 100)

Kvassiorokien aiheuttamat nesteen imeytymishäiriöt

Vesipöhö	194	
Turvotus(tauti)	17	
Pöhö(tystauti)	10	
Vesitauti	4	
Jalat pöhössä	1	(Yhteensä 226)

Sukupuolitaudit

Kuppa	10	
Veneerinen tauti	3	
Sukupuolitauteja	1	(Yhteensä 14)

Muut sairaudet ja vammat

Vatsahaava	8	
Keltatauti	7	
Hivutauti	6	

Kuolio	5	
Reumatismi	4	
Ajetustauti	3	
Katarri	3	
Mielisairaus	3	
Mustarokko	3	
Nivelreutamtismi	3	
Ummetus	3	
Kaatumatauti	2	
Moniniveltulehdus	2	
Jalkahaava	1	
Kallonpohjan murtuma	1	
Kaulakasvannainen	1	
Kurkkuajos	1	
Leikkauksen jälkeinen halvaus	1	
Luuydintulehdus	1	
Maksan kovettuminen	1	
Maksatauti	1	
Makuuhaava	1	
Niveltulehdus	1	
Olkaluun avomurtuma	1	
Palovamma	1	
Pernatauti	1	
Peräsuolisyöpä	1	
Struuma	1	
Suonikasvain	1	
Suonten ratkeutuma	1	
Syöpä	1	
Tyrä	1	
Valtiomon kovetustauti	1	
Vatsasyöpä	1	
Verenvuoto suolista	1	
Verisuonten kalkkeutuminen	1	
Viiltahaava	1	
Virtsauampi	1	(Yhteensä 95)
Tarkemmin määrittelemättömät oireet		
Heikkous	257	
Tuntematon sairaus tai tauti	207	
Kuume	171	
Keuhkotauti	166	
Sairaus	56	
Sisätauti	41	
Kuumetauti	8	
Verensyöksy	6	
Rintatauti	4	
Keuhkojen laajennus	3	
Tauti	3	

Hengenahdistus	2	
Suumätä	2	
Tulehdus	2	
Ajotulehdus	1	
Heikkous ja kuume	1	
Hermokuume	1	
Keuhkotauti	1	
Suuntulehdus	1	
Vatsapoltto	1	
Verenoksennus	1	
Vika suolessa	1	(Yhteensä 879)

Kaikki yhteensä

4 670

Taulukossa on mainittu yhteensä yli sata sairautta, tautia, vammaa ja oiretta. Jos laskettaisiin myös kaikkien näiden latinan-, suomen- ja ruotsinkieliset sanavariaatiot, kertyisi useita satoja kuolinsyitä kuvaavia ilmaisuja. Vankileirien kirjanpitäjät eivät ole kuitenkaan osanneet kovin hyvin erotella sairauksia ja tauteja oireista. Kuolinsyiksi on merkitty jonkin verran ei kuolemaan johtavia sairauksia ja vammoja, joita ko. vangit ovat poteneet. Kun tarkastellaan sairaus- ja oireryhmien keskinäisiä suuruusluokkia, syntyy seuraava kuva:

Taulukko 61. Vankileireillä ja -laitoksissa menehtyneiden sairaus- ja oireryhmät:

Sairausryhmä	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Infektiotaudit, suolisto	1 451	31
Infektiotaudit, hengitystiet	800	17
Infektiotaudit, muut	903	19
Sydän- ja suonisairaudet	111	2
Munuaistaudit	88	2
Aliravitsemus	100	2
Sukupuolitaudit	14	-
Muut sairaudet ja vammat	95	2
Oireet	1 162	25
Yhteensä	4 727	100

Suolisto-, hengitystie- ja muut infektiotaudit olivat tarkasteluryhmässä selvästi suurin kuolemaa aiheuttava tekijä, sillä näihin kuoli 67 % menehtyneistä vangeista. Todellisuudessa infektiotauteihin menehtyi kuitenkin tätä suurempi ryhmä. Oireiksi luokiteltujen kuolinsyiden osuus on neljäsosa. Sen sijaan aliravitsemukseen menehtyneiden osuus on vain 2 % eli hyvin pieni.

Tartuntojen logiikka

Vankileirien kuolintapauksiin vaikuttivat voimakkaasti tartuntojen logiikka. Tuberkuloosiin kuolleiden vangittujen kohdalla oli tilanne se, että murrosiästä alkaen ja yleisimmin 20–25 ikävuoden vaiheilla puhjennut keuhkotauti oli asekuntoisten ikäluokkien suurin rauhanajan kuolinsyy 1900-luvun alun vuosikymmeninä: Länsi-Suomessa tuberkuloosi aiheutti normaalioloissa jopa 18–20 % kuolemantapauksista, mutta maan kaakkoiskolkassa tuberkuloosi oli lähes tuntematon sairaus syntyperäisen väestön joukossa.⁴ Miesten ikävakioitu tuberkuloosikuolleisuus nousi tilastollisesti 18–23-vuotiailla ja aleni 25 ikävuoden vaiheilla. Kuolleisuuskäyrässä oli siis ns. piikki. Tuberkuloosissa oli ominaista keuhkosairauden hidas eteneminen työkyvyttömyydeksi ja kuolemaan, jonka usein aiheutti influenssasta alkanut keuhkokuume. Ennen espanjantaudin tuloa, keväällä ja alkukesästä 1918 vankina kuolleita, joita on pieni määrä projektin nimitiedostossa, ei voi pitää ilman varauksia yksinomaan vankileirien oloista johtuvina kuolemantapauksina. Tuberkuloosin eteneminen kuolemaan vei keskimäärin viitisen vuotta, jolloin lyhyen vankeusajan sisällä kuolleet olivat pääasiassa kroonikkoja. Keuhkotautisia ei hyväksytty sen paremmin valkoisten kuin punakaartinkaan rintamajoukkoihin. Rintamaoloissa ja vankileireillä alkunsa saaneen tuberkuloosin aiheuttamat kuolemantapaukset johtivat tilastollisesti laskettuna kuolemaan vasta 1920-luvun puolivälissä.

Hämeen läänissä vankileireillä sairauksiin menehtyneiden lukumäärä oli selvästi suurempi kuin muissa lääneissä. Satakunnan ja Lounais-Hämeen kuntien henkilötappioissa on se ominaispiirre, että vankileireillä sairauksiin kuolleita on suhteellisesti enemmän kuin Viipurin läänissä, jossa ammuttujen ja kaatuneiden osuus on suurempi. Maanomistajien ja maattoman väestön välinen juopa oli tuskin missään muissa osissa maata yhtä jyrkkä kuin karjatalousvaltaisen maatalouden keskeisillä alueilla, erityisesti Satakunnassa ja Lounais-Hämeessä.⁵ Kaupallisen ja suurtila-valtaisen karjatalouden harjoittamisen ydinalueilla sisällissota olikin erityisesti osaja kausityöttömyydestä kärsineen maataloustyöväen kapina vallitsevia maanomistuso-oloja kohtaan.⁶ Satakunnan ja Lounais-Hämeen väestöstä liittyikin punakaarteihin luultavasti paljon suurempi osuus asekuntoisesta miesväestä kuin missään muissa osissa maata. Valkoisten Hämeenlinnan seudulla vangitsemat noin 20 000 länsi-suomalaista, jotka sijoitettiin aluksi Hämeenlinnan kasarmeihin⁷, olivat pääasiassa näiden seutukuntien väkeä. Kun nimenomaan Hämeenlinnan vankileireillä kuoli lähes 2 500 vankia, ja pahin kuolleisuushuippu ajoittui jo kesäkuun 1918 jälkipuolelle, suurmaatalouden ydinseutujen väestötappiot nousivat poikkeuksellisen suuriksi.

⁴ Ikaalisten piirilääkäri, Da:4-5, vuosikertomukset, ja Huittisten piirin piirilääkäri Da:1-3 vuosikertomukset. TMA; Käkisalmen piirilääkäri, Db:1 vuosikertomusten konseptit. MMA.

⁵ Lounais-Hämeen maanomistuso-oloja kuvaa liikemies Alfred Kordelinin omistama Jokioisten kartano, jonka pinta-ala oli noin 33 000 hehtaaria. Kartano käsitti Jokioisten kunnan ja osia Tammelan, Humppilan ja Ypäjän kunnista.

⁶ Oloista on erityisen hyvä kuvaus seuraavissa lähteissä: Lääkintöhallitus I, kanslia Eba:73 Tammelan piirilääkärin vuosikertomus ja Huittisten piirilääkärin vuosikertomus vuodelta 1918. KA.

⁷ Sotavankilaitos Ea:4 Majuri Juveliuksen raportti VATO:n päällikölle 30.6.1918. KA.

Tarttuvaa kulkutautia sairastavien henkilöiden liikkuminen siten, että siitä aiheutui yleinen tartunnanvaara, oli sanktioitu kulkutautien torjunnasta annetun asetuksen nojalla. Sairaiden, sittemmin myös sairaiden vankien siirtäminen ja vapauttaminen oli asetuksen ja lääkintöhallituksen vuonna 1916 kulkutautien leviämisen estämisestä antaman erikoisohjeen vastaista. Lääkintöhallitus tiedotti 30.4.1918 isorokon esiintymisestä punakaartin joukoissa ja eri puolilla maata havaituista tartuntatapauksista. Muutama päivä myöhemmin piirilääkäreitä ja kaupunkien terveyslautakuntia kehoitettiin puhdistamaan ja desinfioimaan heti venäläisten ja punakaartilaisten joukkojen majoitukseen käyttämät laitokset ja rakennukset. Parin viikon kuluttua ohje toistettiin ja sen lisäksi varoitettiin sotilasviranomaisten omavaltaisuudesta. Ohjeen mukaan "kapinallisten joukoissa vallinneiden surkeanhuonojen terveydellisten olojen aiheuttamana" joukoissa oli levinnyt kulkutauteja, varsinkin isorokkoa, mutta myös lavantautia ja toisintokuumetta. Nähtävästi sairaudet olivat kulkeutuneet venäläisten joukkojen mukana.

Täksi oli ilmoitettu Tampereen seudulla levinneestä tulirokosta, johon oli sairastunut myös aikuisia. "Kun nykyiset vielä täyteen järjestykseen saattamattomat olot maassamme, piileskelevät punakaartilaiset, sotavankien kuljetukset, vankileireistä vapautuneiden matkustelemiset kotiinsa, armeijamme siirrot, ja maatamme jo monin paikoin uhkaava nälänhätä ovat omiansa antamaan virikkeitä ja aihetta kulkutauteiden leviämiseen ja esiintymiseen (...), ja kun viranomaisten, "vieläpä terveydenhoitoviranomaistenkin" puolesta "oli rikottu alkeellisimpiakin kulkutautien vastustamistoimenpiteitä vastaan mm. lähettämällä kulkutauteihin sairastuneita paikasta toiseen", lääkintöhallitus kiinnitti huomiota 11.8.1914 annetun kiertokirjeen sisältöön. Perusteluna oli: "säästääksemme jo paljon kärsinyttä maatamme uusilta koettelemuksilta ja ihmishenkien uhrauksilta".⁸

Loppukevään 1918 vankien valtava määrä vesitti kansanterveystyön periaatteet. Lääkärinkunta ei kyennyt valvomaan ohjetta, jota rikottiin kohtalokkain seurauksin. Toukokuun lopussa juuri perustetun vankileirilaitoksen ylilääkäriksi nimetty helsinkiläinen tohtori Max Björkstén sai vasta vähitellen järjestyksen palamaan. Kesäkuun puolivälissä vankien vapauttaminen ilman asianmukaista lääkärintarkastusta ja tarvittaessa vähintään kahden viikon karanteenia kulkutautien leviämisen estämiseksi oli kielletty yksiselitteisesti.⁹

Karanteenimääräys ja -käytäntö koski heinäkuun 1918 alun joukkoarmahduksessa kokonaan vapautettuja ja ehdonalaisten päässeitä. Vapautettujen vankien luetteloiden vapautuspäivämäärät tuottivat kulkutaudeista annettujen määräysten takia kirjanpidollisen kummajaisen, joka näkyy sotasurmaprojektin nimitiedostossakin. Vapautettujen luetteloon merkittyä kuoli vankileirillä ja vankikortteihin merkittiin usein kaksi päivämäärää vapauttamisesta – usein kahden viikon välein. Alkuperäislähteissä eli vankikorteissa tai luetteloissa ensimmäinen "vapautettu" tarkoittaa

⁸ Lääkintöhallituksen yleinen kiertokirje 30.4.1918, kiertokirje piirilääkäreille ja kaupunkien terveydenhoitolautakunnille 3.5.1918 ja kiertokirje kaikille piiri- ja aluelääkäreille 14.5.1918.

⁹ Sotavankilaitos Dc:1 kirje kaikille maaherroille ja sotavankienhoidon päällikölle 17.6.1918, myös sähkötri Rikalalle 17.6.1918.

Vangittuja ja teloitettuja punaisia keväällä 1918.
Kuva Suomen sotasurmat 1914-22 –projektin valokuva-arkisto

päivämäärää, jona vapauttamisprosessi pantiin alkuun, toinen tieto yleensä todellisen vapautumispäivämäärän. Puutteellisen kirjanpidon, lähdeaineiston ja työtekniisten rajausten takia nimitiedoston henkilöillä saattaa olla vain yksi vapauttamismerkintä, mikä ei aina tarkoita sananmukaista vapautumista. Vapautetuksi kirjattujen vankien kuolemantapaukset eivät olleet suurilla vankileireillä tämän takia poikkeuksellisia.¹⁰ Näissä tapauksissa kuolinpaikka arvioitiin tapauskohtaisesti. Vapauttamisen jälkeen sattuneet kuolemantapaukset ovat erityisryhmä, jota ei ole systemaattisesti tutkittu.

¹⁰ Viipurin alaleirien tiedot SSSP:n nimitiedostossa. Käkisalmen alaleirien vankikortit ja vankiluetteloiden vapautusmerkinnät käytiin systemaattisesti läpi. Vapauttamispäätöksen kirjaamispäivänä vanki saattoi olla myös hiljattain kuollut tai kirjoitettuna sairaalaan, jonne kuoli myöhemmin koskaan vapautumatta.

EPIDEEMISIIN SAIRAUKSIIN MENEHTYNEET

Pentti Mäkelä

Väestöhistorian näkökulmasta vuodet 1918 ja 1919 ovat varsin poikkeuksellisia Suomen historiassa. Miesväestön kuolleisuus nousi kumpanakin vuonna vähintään kaksinkertainen vuosien 1905–15 keskiarvoon verrattuna kaikissa 4–69-vuotiaiden ikäluokissa. Naisväestön kuolleisuus oli yhtä poikkeava pitkän ajan keskiarvoon verrattuna. Vuosina 1918–19 maassa riehuivatkin viimeisen kerran samanaikaisesti kaksi poikkeavaa virussairautta, isorokko ja maailmanlaajuisena eli pandemiana levinnyt espanjantauti (influenssa), sekä vaatehäiden levittämät 'sotasairaudet', jotka maailmasodan rintamilta levisivät useina epidemioina eri puolin Eurooppaa.

Poikkeavat kulkutaudit koettelevat ajasta ja paikasta riippumatta väestöä eri tavoin ikäryhmittään joko immunitietin vaihtelun tai ikäsidonnaisten biologisen kestokyvyn erojen mukaan. Suomen vankileireillä vuonna 1918 muista syistä kuin teloitettuina kuolleiden kohtaloa on mahdotonta selittää yhdistämättä väestön immunologisia tekijöitä ja yleistä väestökatastrofia vankileirikuolleisuuteen. Kun kulkutaudit leviävät koko väestössä, niiden aiheuttamaa kuolleisuutta ei voi rajata johonkin sosiaalisesti tai poliittisesti määriteltyyn 'luokkaan' sivuuttamatta korkean kuolleisuuden oleellisia tekijöitä.

Vaikka vankileirikuolleisuutta ei voi selittää leirien sisäisillä olosuhteilla, tämäkin sotasurmaprojektin tilastoraportin osa rajoittuu henkilötietokannan tietojen tarkasteluun kuten muutkin raportin osat. Tilastotietojen selitykset ja tulkinnot perustuvat sen sijaan laajempaan maan lääkärinkunnan laatimaan lähdeaineistoon, jota olen käyttänyt laajempaan kuolleisuustutkimukseen. Vankileireillä kuolleiden sosiaalisia taustoja ja asemaa punakaarteissa en tarkastele, koska mikään yhteiskuntatieteellinen muuttuja ei yleisesti selitä, kuka sairastui johonkin kulkutautiin, kuka sairastuneista kuoli ja kuka sairastuneista parani.

Kuolinsyiden määrittely ja tilastotiedot

Kuolinsyiden määrittely, kirjaaminen sekä kuolinsyytilastot tehtiin 1900-luvun alussa agraariyhteiskunnan väestökirjanpidon varassa. Kaupunkien väestön kuolinsyiden tilastoinnista oli säädetty asetuksella vuonna 1893, mutta maaseurakunnissa ei voitu käyttää samanlaisia kuolintodistuksia kuin kaupungeissa. Lääkärin kuolinsyymääritelmä oli olemassa vain sairaaloihin toimitettujen tai lääkärin tutkimien potilaiden kuolemantapauksissa. Tilastollisen Päätoimiston julkaisemissa vuositilastoissa noin puolessa 1910-luvulla vuosittain sattuneista kuolemantapauksista puuttui kuolinsyy tai kuolinsyynä oli jokin ulkoisesti havaittava oire. Tilastokomitean vuonna 1904 ja yleisen lääkärinkokouksen vuonna 1905 esittämien kannanottojen ansiosta kaupunkien tilastolliset vuosikirjat tulivat paremmin keskenään vertailtavaksi ja tilastointia helpottava kuolintodistusten käyttökin laajeni, mutta maaseudun olosuhteissa ei saatu aikaan oleellisia parannuksia.

Vuoden 1918 kuolinsyytiedot eivät ole sen parempia tai huonompia kuin 1910-luvulla yleensä. Tilastollisia ongelmia aiheutti edelleen kuolinsyytiedon puuttumi-

nen ja epäyhtenäinen terminologia jopa kaupungeissa.¹ Useampien eri lähteiden pohjalta muodostunut ja lähinnä sosiaalishistoriallisia muuttujia painottava sotasurmaprojektin nimitiedosto sisältää käytännössä samat puutteet kuolinsyiden määrittelyssä kuin väestökirjanpito. Nimitiedoston arkisessa käytössä tällaisilla tekijöillä ei kuitenkaan ole merkitystä. Seuraava katsaus koskee nimitiedoston käytön eräitä metodologisia ongelmia lääketieteen historian alaan laskettavassa tilastollisessa tutkimuksessa.

Maaseudun kihlakuntia valvovat piirilääkärit moittivat koko 1910-luvun seurakunnissa laadittujen tilastojen heikkoutta ja kansan tietämättömyyttä sairauksista ja tartunnanvaarasta. Hollolan piirilääkäri totesi keväällä 1914 muun muassa, että useassa taloudessa Nastolassa valtatie varrella vain muutaman kilometrin päässä Lahden kaupungista oli pahanlaatuista tulirokkoa. Lääkärin mukaan kansa oli taudin suhteen leväperäistä, olot epäsiistit ja asunnot tavattoman ahtaita, eikä se välittänyt piirilääkäriin varoituksista ja tartunnanvaarasta.² Ikaalisten piirilääkäri sai tammikuussa 1915 tietoonsa, että Kihniön kylässä oli kuollut kolmessa talossa yhteensä kolme pientä lasta "tuntemattomaan tautiin". Vaikka kunnassa oli lääkäri, lapsia ei viety tutkittavaksi, koska kansan käsitysten mukaan "lääkäri ei voi kuolemaa estää".³ Kuusamon aluelääkäri kirjoitti puolestaan vuonna 1916: "Yleisön mielipiteet sairaudesta ja sen syistä ovat niin perätiin väärää laatua ja vielä tiedot niin vaillinaiset, että on melkein mahdoton minkäänlaista valistustyötä terveyden ja sairaiden hoidosta pitää". Melkein kaikki vatsataudit olivat lääkärin mukaan "matojen aikaansaamia", kun seudulla syötiin paljon kalaa, mm. haukea.⁴ Yleisesti tietämättömyys, oppimattomuus ja varattomuus kuuluivat yhteen. Tammelan piirilääkäri arvioi Forssan ympäristön maatyöväen sivistystason vuonna 1918 perin alhaiseksi. Kirjoitustaito ei ollut keski-ikäisten ja nuorempienkin keskuudessa "yleinen". Suurten kartanoiden hallitsemalla seutukunnalla paljon kansakoululapsia oli jäänyt vaille minkäänlaista opetusta – kuten vanhempansa.⁵ Tällaiset kuvaukset eivät olleet poikkeustapauksia, ja niiden perustella omaisten antamien kuolinsyiden sattumanvaraisuus on ymmärrettävää.

Vuoden 1918 olosuhteissa seurakuntien kirkkoherrat määrittelivät edelleen suurimman osan maaseutupitäjien kuolemantapauksien syistä, saamatta lääkärin kirjallisia todistuksia, sairauksien ulkoisten oireiden perusteella. Sisällissodan jälkeen vankileirien vankilapastorit määrittelivät kuolinsyitä aivan samoin oman kokemukseensa ja saamiensa tietojen perustella, sillä suurimmissa leireissä nimenomaan korkeaan kuumeeseen yhtäkkiä sairastuneet kuolivat useimmiten ilman lääkinnällistä hoitoa ja diagnoosia. Tammisaaren vankileirissä oli yhdeksän lääkäriä ja kahdeksan sairaanhoitajaa joukkokuolleisuuden pahimmassa vaiheessa heinäkuussa 1918,

¹ Backman 1920.

² Hämeen läänin maakunta-arkisto. Hollolan piirilääkäri Da:5 Kuvernöörille 24.4.1914.

³ Turun maakunta-arkisto. Ikaalisten piirilääkäri Da:5 Kuvernöörille 6.2.1915.

⁴ Kansallisarkisto. Lääkintöhallitus I, kanslia Ebc:45 Kuusamon aluelääkäriin vuosikertomus v. 1916.

⁵ Kansallisarkisto, Lääkintöhallitus I, kanslia Eba:73 Tammelan piirin piirilääkäriin vuosikertomus v. 1918.

Suomenlinnan vankileirin keittiö.

jolloin vankeja oli lähes 9 000. Niukasti varustettuja sairaalapaikkoja alle 500.⁶ Tämä on suurin syy myös siihen, että vankileirilaitoksen tiedoin projektin nimitiedostossa on yhteensä 2 754 kuolemantapausta, joista on sotavankilaitoksen sisäisestä kirjanpidosta kuolinaika ilman mitään kuolinsyytä. Eksakti kuolinsyytieto on noin kolmasosassa kuolemantapauksista.

Nimitiedoston kuolinsyyt ovat käytettyjen lähteiden syntypaikan, -ajan ja -tavan mukaan luotettavuustasoltaan ja käyttökelpoisuudeltaan eri tasoisia. Pääasiassa voidaan erottaa seuraavat tasot: 1) vanki- tai yleisessä sairaalassa diagnosoitu sairaus tai sotavamma, 2) koulutetun lääkärin diagnosoima kliininen kuolinsyy, 3) havaitut ulkoiset oireet ennen kuolemaa, joiden perusteella (vankila)pappi tai joku muu maallikko päätteli kuolinsyy, 4) vankien ilmoittama kansanomaisen käsitys kuoleman syystä, ja 5) henkilön sairastama krooninen sairaus tai vamma ilman kuolinsyytä. Sairaalahoidossa kuolleista on sotasurmaprojektin nimitietojärjestelmään kirjattu useampien eri lähteiden jopa hyvin ristiriitaisiakin tietoja. Seurakuntien kuolleiden luettelotkin muodostavat toisen käden lähteen, sillä mikään voimassa oleva asetus ei vaatinut seurakunnan viranhaltijoita käyttämään kuolinilmoituksen lääketieteellistä terminologiaa. Nimitiedoston kuolinsyytiedoissa on sama vajavaisuus kuin maaseurakuntien kirkonkirjoissa: tiedot ovat usein pelkistä oireista tai kuolinsyy puuttuu kokonaan.

Vankisiirrot, kuolinpaikat ja sairauksien leviäminen

Vankileirihallinnon alkuperäisiin periaatteisiin kuului vankien sijoittaminen tuottavaan työhön, kuten vankeinhoidossa yleisesti. Sotavankilaitokselle 12.3.1918 hyväksytyn periaateohjelman mukaan oli jo sodan aikana yritettävä perustaa maaseudulle työvankileirejä, joissa vangeille voitaisiin antaa laajojen soiden ja nevojen kuivaamis- ja perkaustöitä, kuten Sukevalla sekä alueilla Juva ja Joroisten välillä. Samaa "näkökohtaa silmälläpitäen" oli myös muualla Suomessa järjestettävä vankityösiirtoloita, koska järjestelmää pidettiin järkipäisenä pohjana sodan jälkeen kehitettävälle tuomittujen punaisten rankaisujärjestelmälle.⁷ Vankeinhoitohallinto ja eri virastot sopivat jo toukokuun jälkipuolella vähemmän vaarallisiksi luokiteltuja II-luokan vankien sijoittamisesta ns. työleireille.

Muutamissa tapauksissa syntyi itsenäisellä kirjanpidolla hoidettuja työleirejä, jotka olivat vankityövoiman tilaajan hallinnoimia. Suurimpia vankityön tilaajia olivat Valtionrautatiet, maataloushallitus ja asutushallitus. Vuonna 1915 aloitettu Hiitolan-Raasulin ratatyömaa oli suurin yksittäinen siirtotyömaa, johon kesäkuun alussa siirrettiin 900 Viipurin vankileirin vankia. Oma kirjanpito käsitti Käkisalmen, Hiitolan aseman, Pyhäjärven Noitermaan radanrakennustyömaan, Raudun aseman ja Sakkolan Kiviniemen siltatyömaan leirit, jotka siten ovat myös tietokannassa omina yksikköinä. Valtionrautateiden tilauksesta 600 vankia toimitettiin 1.6.1918 Haapamäen-Jyväskylän radan työmaille, jotka käytännössä muodostivat Jyväskylän vankileirin. Kaikkien pienten työkohteiden kirjanpito kuului pääleirille. Tuomitsemattomien

⁶ Kansallisarkisto. Sotavankilaitos Dc:1 Max Björkstén till öfv. Wærnhjelm 10.7.1918.

⁷ Kansallisarkisto. Sotavankilaitos Ea:4 Raportti 12.3.1918 allekirj. pormestari Gustaf Aminoff.

vankien siirrot työleireille alkoivat yleisemmin toukokuun lopussa, ja heinäkuun 1918 alun jälkeen työleireille siirrettiin vain tuomittuja vankeja. Pääleirien ulkopuolelle sijoitettuja työvankeja oli jo kesäkuun 1918 puolivälissä yhteensä 10 500 miestä ja 680 naista. Heinäkuun puolivälissä leirien ulkopuolella työskenteli yhteensä 13 600 miestä ja 650 naista.⁸ Työleireillä oli heinäkuun alussa huomattavan paljon ehdonalaisen tai kokonaan vapautettavan tuomion saaneita, ja kun siirtotyömailla kuolleiden työpanoskin pyrittiin usein korvaamaan tuomituilla, siirrot koskivat tuhansia vankeja. Uuden työvoiman tarvetta kuvaavat esimerkiksi seuraavat tiedot Hiitolan-Raasulin ratatöistä: niissä kuoli kesä-heinäkuussa 158 vankia, pääleiriin palautettiin 102 vankia, ja ehdonalaiseen pääsi 127 vankia. Uuden vankityövoiman tarpeeksi arvioitiin jo ennen heinäkuun yleisiä vapauttamisia 300 vankia; 70 vankia oli toimitettu.⁹ Pelkästään valtiorikosoikeuksissa tuomittujen siirtäminen työkohteisiin heinäkuusta lähtien käsitti tuhansia vankisiirtoja. Työvankien määrä ei kuitenkaan kasvanut noin 12 %:sta vankien kokonaismäärästä, sillä kokonaisten vankileirien asettaminen kulkutautien takia karanteeniin siirsi usein töiden aloittamista. Vankeja siirrettiin useampien eri syiden takia.¹⁰

Katastrofikuoilleisuuden taustatekijöitä on vaikea havaita tilastollisesti, sillä ne muodostuivat käytännössä erilaisten yhteensattumien tuloksena. Vankihallinnon toukokuussa laatiman yleissuunnitelman mukaan ensimmäisenä yleisenä pyrkimyksenä oli tyhjentää Kymijoen itäpuoliset kasarmit vangeista.¹¹ Erityisesti siirtosuunnitelman mukaiset touko- ja kesäkuun 1918 taitteen vankisiirrot kohottivat kuolleisuutta, sillä vankien mukana pahimmat kulkutaudit kuten isorokko ja toisintokuume levisivät hallitsemattomasti. Ensimmäisten leirikohtaisten katastrofien suurin syy oli yksinkertaisesti se, että alkava isorokko on vaikeasti tunnistettavissa, ja että tietämättömyys sairauksista oli hyvin yleistä. Toisaalta vankisairaалalaitoksen hidas rakentaminen viivästytti monia välttämättömiä varotoimia. Kuntatasaollakaan ei ollut välttämättä elimiä tai henkilöitä, jotka olisivat suoraan kysyneet panemaan toimeen lääkintöhallituksen hallinnonalan tehtäviä. Vankileirien lääkintöorganisaation tehtäväksi tulikin estää kulkutautien leviäminen siviiliväestöön.¹² Vankien siirroista aiheutui sekä yhtäkkisiä kuolleisuuskatastrofeja että kansanterveydellisiä uhkia.

Neljä eri kasarmialuetta käsittävässä Hämeenlinnan vankileirissä oli 17.5.1918 isorokkoa sairastavina eristettynä vain 14 vankia. Kuukauden lopussa Hämeenlinnaan siirrettiin vankeja Viipurista, ja raporttien mukaan 1.6. isorokkosairaita oli 63 ja 18.6. jo 430. Epidemia levisi niin nopeasti, että siitä tiedotettiin Hämeen läänin

⁸ Kansallisarkisto. Sotavankilaitos Ea:4, puoliviikkoilmoitukset eri leirien vangeista.

⁹ Ibid. puoliviikkoilmoitukset: Käkisalmen leiri.

¹⁰ Näitä olivat muun muassa vankien tarkoitushakuinen eristäminen omasta elinympäristöstään, vankien keskittämispyrkimys, kasarmien luovutus armeijan käyttöön, kuulusteltavien ja valtiorikosoikeudessa tuomittavien passitukset, tuomittujen siirtäminen varsinaisiin rangaistuspisteisiin, sairaiden työvankien palauttaminen pääleiriin ja edelleen työleiriin, tarkoituksenmukainen sairaiden kuljetus kunkin alueen keskusvankisairaalaan, ja kroonisesti sairaiden eristäminen.

¹¹ Kansallisarkisto. Sotavankilaitos Db:1 Suunnitelma Itä-Suomen vankileirien tyhjentämiseksi 24.5.1918.

¹² Perustuu piirilääkärien ja lääkintöhallituksen väliseen kirjeenvaihtoon.

Suomenlinnan vankileirin "murju".

maaherralle.¹³ Isorokon pitkän itämisajan ja sairastuneiden korkean kuolleisuuden (30–35 %) takia sairaiden todellinen määrä ei näkynyt puoliviikkoraporttien luvuissa. Hämeenlinnan tykistökasarmiin kaupungin ulkopuolella eristettiin vankileirin rokkosairaalan potilaspäiväkirjan mukaan 868 isorokkopotilasta, joista 293 kuoli joko isorokon aiheuttamaan yleisinfektioon tai tyypillisenä jälkitautina esiintyvään keuhkokuumeeseen. Yleisesti 7–12 päivän itämisajan ja potilaiden sisäänkirjausten päivämäärien perusteella suurin osa sai tartunnan touko-kesäkuun taitteessa reilun kahden viikon sisällä.¹⁴ Vankeja oli tartunnan aikoihin keskimäärin 8 500, ja vain osa vangeista oli ehditty rokottaa ennen vankisiirtoja.¹⁵ Isorokkoon sairastuneita oli pelkästään Hämeenlinnan leirissä yli 900 ja kuolleita, vastatoimista huolimatta, noin 300. Oleellista Hämeenlinnan katastrofissa oli suoranainen tietämättömyys. Alkavaa isorokkoa pidettiin yleisesti lavantautina ja iho-oireiden alkaessa tuhkarokkona.¹⁶

Toinen samanaikaisesti alkanut joukkotartunta oli vieläkin pahempi. Kokkolan vankileirin vangit lähetettiin illalla 1.6.1918 Tammisaareen ilman lääkärin hyväksyntää siirrolle. Leiriä valvovan piirilääkärin tietojen mukaan noin 500 leirin vangeista oli sairastanut tai yhä sairasti täiden levittämää toisintokuumetta (aik. typhus recurrens, nyk. febris recurrens), mutta liian myöhään asiasta tiedon saatuaan hän kykeni vain informoimaan Tammisaaren piirilääkärinä siirrosta syntyvästä terveysriskistä. Ennakolta valmistelematon siirto aiheutti terveydellisen uhan rautatie-laitoksen henkilöstöllekin.¹⁷ Tohtori Toivo Ellilä laski kaksi viikkoa myöhemmin Kokkolasta lähetetyissä vangeissa yli 200 recurrens-tapausta. Suurin osa heistä kuoli lyhyen ajan sisällä. Hengissä selvinneet entiset Kokkolan vangit olivat sittemmin immuuneja.¹⁸ Äärettömän epähygieenisissä oloissa syöpäläiset ja toisintokuume levisivät parakista ja vankiryhmästä toiseen. Leirin puoliviikkoraporttien mukaan siirtoa seuraavina viikkoina toisintokuumetta sairasti 5.–9.6. noin 100 vankia, 9.–13.6. 130 vankia, 13.–17.6. 375 vankia, 17.–20.6. 231 vankia, 20.–24.6. 285 vankia, 24.–27.6. 238 vankia ja 27.6.–1.7.1918 191 vankia. Heinäkuussa kuumesairaus näytti alenevan, mutta raportoidut luvut olivat sairaalaan paikkaluvun mukaan otettuja potilaita, eivät sairastuneiden lukumäärä.¹⁹ Leirin huonosti varustettuun sairaalan voitiin ottaa vain 500 vaikeasti sairasta, kun vankien määrä oli yli 7 500.²⁰ Kuume tauti alkoi yleensä yllättäen, ja yleisesti fyysisesti heikot vangit kuolivat kuumeen aiheuttamiin komplikaatioihin usein kahdessa tai kolmessa päivässä.

¹³ Kansallisarkisto. Sotavankilaitos, Dc:1 Promemoria 20.6.1918 till landshöfdingen Lagerlöf.

¹⁴ Kansallisarkisto. Sotavankilaitos, Hämeenlinnan isorokkosairaalan päiväkirja Ka:11.

¹⁵ Kansallisarkisto. Lääkintöhallitus Eba:73 Hämeenlinnan piirilääkärin vuosikertomus vuodelta 1918.

¹⁶ Perustuu piirilääkärin ja vankilälääkärin kulkutauti-ilmoituksiin; vertailtu SSSP:n nimitiedoston kuolinsyytietoihin.

¹⁷ Vaasan maakunta-arkisto. Kokkolan piirilääkäri, Da:4 Till provincialläkaren i Ekenäs distrikt 1.6.1918; Lääkintöhallitukselle 1.6.1918.

¹⁸ Kansallisarkisto. Sotavankilaitos Ee:1 Toivo Ellilä 17.6.1918 yllilääkärille.

¹⁹ Kansallisarkisto. Sotavankilaitos Ec:4 puoliviikkoraportit.

²⁰ Kansallisarkisto. Sotavankilaitos Ea:4 puoliviikkoraportit.

Pahimmillaan elokuun 1918 taitteessa leirillä oli arviolta 2 000 kuumesairasta,²¹ jotka sairastivat tosin kolmea eri kuumesairautta.

Toisintokuume pysyi Tammisaaren leirin vitsauksena, ja käytännössä jokainen leiriin siirretty vanki infektoidui siihen jossain vaiheessa. Sairaus koetteli sittemmin myös leirin sairaalan henkilöstöä,²² ja levisi myös siviiliväestöön. Haminan lähistöllä kuoli elokuussa 1918 Tammisaaresta vapautettuja vankeja ”tuntemattomaan sairauteen”. Piirilääkäri tunnisti sairauden ja raportoi asiasta lääkintöhallitukselle: ”Todennäköisesti riehuu Tammisaaren vankileirissä tämä tauti, ja suotavaa olisi, ettei siihen sairastuneita lähetettäisi kotiin, erittäinkin kun niitä varten ei ole erityisiä rautatievaunuja, vaan he saavat vapaasti liikkua vaunuissa muiden matkustajien seurassa”.²³ Tammisaaren toisintokuume-epidemia ei koskaan tullut julkisesti tietoon, sillä sairastumistapauksia ei kyetty tilastoimaan.

Vastuulliset viranomaiset eivät juuri tienneet kulkutautien etiologiasta mitään eivätkä ymmärtäneet tartunnanvaraa. Sotasurmaprojektin nimitiedoston kuolinsyytiedot ja etenkin niiden vertailu lääkintäviranomaisten selvityksiin paljastavat mainitussa Hämeenlinnan tapauksessa, miten heikoilla perusteilla kuolinsyitä kirjattiin seurakunnissa ja vankihallinnon pääkortistossa. Tammisaaren tapauksessa tämän lisäksi on havaittavissa, miten lääkärien kuolinilmoitukset tulkittiin seurakunnissa pääasiassa vääräksi sairaudeksi. Suomalaisessa arkikielessä ’typhus’ ymmärrettiin lavantautina (typhus abdominalis), ja vankileirilääkärien ilmoittamat kuolemantapaukset typhus recurrensiin eli toisintokuumeeseen kirjattiin usein seurakunnissa lavantaudiksi.²⁴ Poikkeustapaus oli Kymin seurakunta. Piirilääkärien kyselyn perusteella Kymin kirkkoherran ilmoitti 70 seurakuntalaisen kuolleen toisintokuumeeseen, jota ei vuonna 1918 esiintynyt koko seutukunnan siviiliväestössä. Lähes kaikki kuolleet olivatkin Tammisaaren vankeja. Vasta Tammisaaresta vapautetut vangit levittivät sairauden myöhäissyksyllä 1918 Virolahdelle ja Vehkalahdelle.²⁵

Nimenomaan tiedot lavantaudin esiintymisestä vankileireissä ovat yleisesti virheellisiä monesta eri syystä. Suurin osa suomalaista oli 1910-luvulla jopa täysin immuuneja tavallisesti esiintyvän lavantaudin aiheuttajalle. Virheet olivat ymmärrettäviä, kun vankisairaaloiden ulkopuolella kuolinsyyn määrittelivät pääasiassa kouluttamattomat maallikot. Usein oireet ovat suoraan yhdistettävissä todellisiin sairauksiin muun lähdeaineiston perusteella.

²¹ Kansallisarkisto. Sotavankilaitos Ea:4 Kertomus tarkastusmatkoista sotavankiloissa, III Tammisaaresta 2. elokuuta. 6.8.1918 Juho Kaartotie.

²² Kansallisarkisto. Lääkintöhallitus I, kanslia Hb:2 kulkutauti-ilmoitukset, 15.8.–1.9.1918.

²³ Mikkelin maakunta-arkisto. Haminan piirilääkäri Da:2, kulkutauti-ilmoitukset lääkintöhallitukselle; ja raportti. Lääkintöhallitukselle 2.9.1918.

²⁴ SSSP:n nimitiedosto: kuolinsyiden mukainen haku lähdetietoineen ’typhus recc.’ ja ’lavanauti’.

²⁵ Kansallisarkisto. Lääkintöhallitus Eba:73 Haminan piirilääkärien vuosikertomus vuodelta 1918, Mikkelin maakunta-arkisto Haminan piirilääkäri Da:2, kulkutauti-ilmoitukset lääkintöhallitukselle.

Epidemiantorjunta ja aliravitsemusongelma

Venäjältä Suomeen levinnyt isorokkoepidemia laajeni keväällä 1918 yleisesti. Joukkotartuntoja sattui ensin punakaartin joukoissa ja heti sen jälkeen huhti- ja toukokuussa vankileireissä. Sotasurmaprojektin nimitiedostossa isorokko on kuolinsyytietona lähes 600:llä vangilla, vaikka kaikkia isorokkosairaaloiden tietoja ei ole talletettu. Vankileirien isorokkosairaloissa ja karanteenilaitoksissa kuolleita on kirjattuna myös muunkin, kliinisen kuolinsyyn mukaan. Huhtikuusta kesäkuun alkuun isorokkoon sairastui noin 3 000 vankia.

Isorokkoon kuolleiden vankien määrät on taulukko 61:ssä nimitietokannan tietojen mukaan, joskin vain vankileirien omien sairaaloiden toiminta-ajalta. Ennen vankisairaaloiden perustamista isorokkoon sairastuneet eristettiin samoihin kunnallisiin sairaaloihin kuin muutkin siihen sairastuneet. Vankisairaaloiden potilaiden kuolinajat ajoittuivat taulukon päivämäärien väliselle ajalle.

Taulukko 62. Isorokkoon kuolleet vankileireittäin vuonna 1918 sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan

Vankileiri	kuolleita	kuolinajat
Helsinki	11	26.5.–29.7.
Hämeenlinna	295	26.5.–1.8.
Kuopio	26	27.4.–4.7.
Lahti	38	27.5.–27.7. (7.9.)
Lappeenranta	122	28.5.–30.7. (23.8.)
Raahe	9	22.5.–14.6.
Sortavala	2	17.5., 28.5.
Tammisaari	3	22.6.–9.7.
Tampere	42	5.5.–11.7.
Toijala	2	11.6., 15.6.
Turku	6	18.6.–8.7.
Viipuri	23	22.5.–22.7. (3.9.)
Ei tietoa	8	31.5.–22.7.
Yhteensä	587	

Noin puolet isorokkoon sairastuneista vangeista oli syntynyt lasten rokotuspakon voimassaoloaikana vuoden 1888 jälkeen. Toisaalta keväällä 1918 rokotussuojaa vailla olleet olivat vältäneet vuosien 1915–17 pakkorokotukset. Isorokkokuolleisuuden tärkein osasy syy onkin 1910-luvun hyvin organisoitu rokotuspakon ja rokotusten vastustamisliike.

Keväällä 1918 levisi myös virulenssiltaan poikkeava streptococcus pyogenes-bakteerin aiheuttama angiina- ja tulirokkoepidemia, jonka suurin osa vangeista ilmeisesti sairasti jossain muodossa. Koska yli 90 % aikuisväestöstä oli immuuneja nieluntulehdusta aiheuttavan bakteerin erittämälle toksiinille, vain harvat sairastuneet saivat tulirokon eli iho-oireita aiheuttavan vaikean taudinkuvan. Yleensä

taudin oireena oli vain lievä kurkkukipu, mutta tulirokkoon sairastuneiden kuolleisuus nousi noin 25 %:iin.²⁶

Isorokko-, toisintokuume- ja tulirokkoepidemian leviäminen oli syynä suurten vankileirien eristämiseen kontakteista muuhun väestöön, etenkin lasten suojelemiseksi tartunnan leviämiseltä. Isorokko ja angiinaepidemia tosin levisivät eristämistoimenpiteistä huolimattakin, ja tulirokkoepidemia levisi vieläpä tavallisen toistumissyklinsä mukaan. Saman streptokokkibakteerin aiheuttama ruusu koetteli puolestaan punavankeja ja muutakin väestöä erityisesti espanjantaudin jälkeen, kun influenssavirus tuhosi sairastuneiden luontaisen vastustuskyvyn.²⁷

Tulirokon ja ruusun oireisiin kuolleet vangit ovat seuraavassa taulukossa ajalta ennen 15.9.1918, jolloin sotavankilaitos siirtyi vankeinhoitolaitoksen haltuun. Tulirokko- ja ruusu tilastoitiin alle 200 tapauksessa pääasialliseksi kuolinsyyksi.

Taulukko 63. Tulirokkoon ja ruusuun kuolleet vangit sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan

vankileiri	tulirokko (scarlatina)		ruusu (erysipelas)	
	kuolleita	kuolinajat	kuolleita	kuolinajat
Helsinki	0		13	31.5.-14.9.
Hämeenlinna	9	6.6.-12.7.	4	19.6.-1.8.
Lahti	7	1.6. -20.6.	1	15.8.
Lappeenranta	2	20.6.,24.6.	8	4.6.-8.7.
Oulu	0		1	14.6.
Riihimäki	11	21.5.-18.8.	83	6.6.-13.9.
Tampere	19	11.5.-18.6.	23	22.5.-31.8.
Viipuri	0		3	16.7.-8.8.
muut	1	4.7.	2	11.6, 1.9.
ei tietoa	1	4.7.	0	
yhteensä	50		138	

Todellisuudessa osa heinäkuun 1918 pahan espanjantautiaallon pahoista ja kuolemaan johtaneista jälkitaudeista oli streptokokki-infektioita, joihin palataan jäljempänä. Taulukko osoittaa senkin, että ruusuun sairastuneita vankeja pyrittiin hoitamaan keskitetysti Riihimäen ja Suomenlinnan vankisairaaloissa.

Vankien vapauttamista ja vankityösiirtoloiden perustamista lykättiin kulkutautien leviämiskaavan takia koko kesäkuun, ja karanteenimääräys koski vielä heinäkuussa 1918 eräin ehdoin kaikkia vapautettavaksi määrättyjä. Vankien suuri määrä aiheuttivat ylipääsemättömän logistisen huolto-ongelman muutoinkin erittäin huonon elintarviketilanteen vallitessa. Sotasurmaprojektin henkilötietokannan mukaan erilaisiin aliravitsemusoireisiin ja akuutteihin suolistosairauksiin kuoli ainakin 1 600 vankia siihen mennessä, kun leirien hallinto siirtyi 15.9.1918 vankeinhoitohallitukselle.

²⁶ Esim. Sotavankilaitos, Hämeenlinnan vankileiri Ka:12 tulirokko-osaston päiväkirja. KA.

²⁷ Mäkelän tutkimus, ilmestyy myöhemmin.

Punavankkeja pelaamassa korttia Suomenlinnassa.

Vaikea kuihtuminen ja aliravitsemusoireet johtuivat pääsääntöisesti useista eri tekijöistä. Teollisuustaaajamien ja Kaakkois-Suomen väestö kärsi keväällä 1918 yleisesti laihtumisesta ja pitkäaikaisesta laadullisesta nälästä eli proteiinien ja hiven-aineiden kroonisesta puutoksesta. Vankileirien pääruokana oli hiilihydraattipitoinen ja suolainen 'juuressoppa', mikä pääasiassa aiheutti suurten leirien vankeja vaivanneen 'nälkäpöhöksi', 'vesipöhöksi' tai 'ödemasairaudeksi' nimitetyn kudosten imeytymishäiriön. Taulukkoon 63 on koottu henkilötietokannan tiedot aliravitsemusoireisiin ja niihin läheisesti liittyviin suolistosairauksiin kuolleista vankeista.

Taulukko 64. Aliravitsemusoireisiin ja äkillisiin suolistosairauksiin menehtyneet vangit sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan (ennen 14.9.1918)

Vankileiri	näivetyks marasmus	nälkäpöhö oedema	äkill. suoli- tulehdus enteritis acuta	"punatauti"/ dysenteria	yhteensä
Helsinki	2	3	16	0	21
Hämeenlinna	9	11	9	0	29
Kuopio	5	0	2	0	7
Käkisalmi	1	1	0	19	21
Lahti	61	83	50	6	200
Lappeenranta	202	0	75	58	335
Mikkeli	0	1	0	0	1
Riihimäki	79	62	89	0	230
Tammisaari	19	3	11	56	89
Tampere	225	63	271	0	559
Turku	0	1	12	0	13
Viipuri	48	14	34	0	96
ei tietoa	0	1	0	0	1
yhteensä	651	243	569	139	1602

Huom. Luvuissa eivät ole mukana marasmus tuberculosis -tapaukset.

Taulukon luvut eivät ole absoluuttinen luku nälkäkuolemista, vaan lähinnä kuvaus aliravitsemuksen laajuudesta. Nälkäkomplikaatiot olivat puutteellisen ravinnon ja poikkeuksellisten kulkutautien takia kesällä 1918 yleinen ilmiö myös siviiliväestössä. Vesipöhöä edelsikin usein sekä pitkäaikainen ravinnonpuute että vaikea sairaus, joka katkaisi ravinnonsaannin kokonaan joksikin aikaa. Etenkin isorokon ja espanjantaudin jälkisairauksineen sairastaneet muistuttivat ulkoiselta olemukseltaan keuhkotuberkuloosiin tai krooniseen munuaistautiin kuolevia. Viruskeuhkokuumeesta ja sekundäärisestä munuaistulehduksesta toipuvat eivät yksikertaisesti kyenneet syömään normaalisti kolmesta neljään viikkoon kestäneen sairauden aikana. Hiilihydraattipainotteisen ravinnon varassa aliravitsemusoireet kuten ödemat paranoivat hyvin hitaasti. Vankileirisairaaloitten isorokkotoipilaat kuuluivat harvoin ödemiin.

sairastuneisiin, sillä komplikaatioiden ja variola-viruksen yleisesti aiheuttamien hermostollisten häiriöiden ja heikon yleiskunnon takia hoito kesti usein kaksi tai kolmekin kuukautta.

Pahimpien nälkäkomplikaatioiden oireet kuten vesipöhö ja lihasten kuihtuminen olivat yleensä niin selväpiirteisiä, että niistä kärsivät toimitettiin vankisairaaloihin ja kuolemantapaukset kontrolloitiin hyvin. Bakteeriperäistä punatautiä (dysenteriaa) ei ilmeisesti esiintynyt muualla kuin Käkisalmen vankileirissä, ja 'punatauti' oli ylinen kuvaus tilasta, jossa esiintyi veristä ripulia.

Espanjantauti

Oliko vankien ikä kuolleisuutta suoraan selittävä tekijä? Useiden aikalaishavaintojen mukaan vanhemmat vangit selvisivät vankileirien oloista paremmin kuin nuoret, ja sama päätelmä toistuu myös myöhemmässä tutkimuksessa. Projektiin liittyvän kuolleisuustutkimuksen yhtenä tavoitteena oli selvittää ketkä sairastuivat espanjantautiin, ja miten tämä vaikutti vankileirien kuolleisuuteen. Kysymys espanjantaudin ominaisuuksista ja sen aiheuttamasta kuolleisuudesta vaikutti ratkaisevasti myös nimitiedoston sisältöön. Projektin voimavarat keskitettiin viimeisen toimintavuoden aikana pääasiassa vankileirien kuolleiden luetteloiden ja seurakuntien väestörekisterien tietojen yhdistämiseen sekä puutteellisten ikätietojen täydentämiseen. Vankileirien päärekisterin muodostaneet vankikortistot, kymmeniätuhansia kortteja, käytiin tätä varten systemaattisesti läpi kuolleiden henkilöiden identifiointia ja erityisesti ikätietojen saamiseksi nimitiedostoon. Niiden lisäksi käytiin järjestelmällisesti läpi yleinen vankikortisto, koska Hämeenlinnan vankikortisto ei ole säilynyt ja haettavista henkilöistä systemaattisesti tulostettujen nimilistojen väliin jäi väistämättä aukkoja työekonomista syistä.

Kun vankitietojen yhdistämisessä käytettiin hyväksi myös vankien siirtoluetteloita, nimitiedostoon tallennettiin huomattava määrä tunnistamisen mahdollistavia vankinumeroita. Vankileirien kaikki normaali kirjanpito toimi yleisesti käyttämällä vankinumeroa ja sukunimeä. Useimmista vangeista on olemassa kolme tai neljä eri korttia: vangin rekisteröintipaikan kortti, valtiorikos oikeuden prosessia koskeva kortti, keskittämiskuljetusten jälkeen tehty sijoitusleirin kortti, ja vankileirihallinnon pääkortti. Kaikkia kahdentumia ei kyetty puutteellisten tietojen takia poistamaan. Puutteilla ei ole kokonaisuuden kannalta merkitystä, etenkin tutkittaessa kuolleisuutta espanjantautiin tai yleensä sairauksia koskevia kysymyksiä. Selvittämättömiltä näyttävistä tapauksista on siten yleensä ikätieto, sillä sama henkilö on todennäköisesti talletettu kirkonkirjojen ja/tai vankileirien kortistosta. Seuraavassa on lyhyt katsaus siihen, miksi ikätiedot olivat ensiarvoisia, keskeisiä tietoja espanjantaudista, ja lopuksi lyhyt katsaus siitä, miten ainutlaatuisesta nimitiedostosta saatu tietoa kuolleiden ikäjakaumasta on osittain tulkittavissa.

Pääkysymys kuuluu lähinnä immunologian alaan. Muuntunut influenssavirus aiheutti Suomessa kolme laajaa epidemiaa: vuosina 1867–68, 1889–90 ja 1918–19. Nälkävuosien 1867–68 influenssan ja vuosien 1918–19 espanjantaudin virulenssi (tarttuvuus) ja pahimmat oireet olivat lääkäreiden havaintojen mukaan hyvin saman-

kaltaiset, vuosien 1889–90 'ryssännuha' ehkä oli virulenssiltaan lievempi.²⁸ Kaikkia kolme vaikeaa influenssaepidemiaa yhdistivät tyypillisesti kuumevaiheen tajuttomuusoireet ja jälkitaudeista syntyneet vaikeat hermostolliset häiriötilat, joiden perusteella taudin aiheuttanut virus oli samankaltaista tyyppiä. Kaikki kolme epidemiaa olivat myös maailmanlaajuisia pandemioita, joissa sairastuneita on laajoilla maantieteellisillä alueilla, ja joissa kansainväliset tiedot ovat käyttökelpoisia. Vuosien 1889–90 pandemian jälkeen eristetyin influenssaviruksen ja sairauden jälkitilojen tutkimus oli kansainvälisesti vilkasta. Ryssännuhan ja espanjantaudin välisinä vuosina Suomessa esiintyi vain "tavallista" influenssaa vuosittaisen esiintymissyklinsä mukaan.

Influenssan sairastuneille muodostuu yleisesti immunitetti samaa virustyyppiä vastaan. Saksalaiset lääkärit epäilivät espanjantautia vuoden 1918 pahimmasta aallosta lähtien samaksi sairaudeksi kuin vuosien 1889–90 kulkutaudissa. Espanjantauti tuskin koski laisinkaan yli 30-vuotiaita Saksan väestössä. Vanhojen henkilöiden säästyminen sairastumiselta tai lievä sairastuminen selitettiin Saksassa nimenomaan sillä, että taudinaiheuttaja olisi tohtori Pfeifferin pari vuotta edellisen pandemian jälkeen eristänyt influenssavirus tai sen muunnos. Kolmen saksalaisen lääkärin (Brasch, Oberndorfer, ja Mandelbaum) huomiota herättäneessä veri- ja kudospäätteiden tutkimuksessa todettiin, että influenssa aiheutti erittäin helposti sekundaarisia infektioita hengitysteissä. Espanjantautiin sairastuneilla olikin paljon "sekundääribasillien", kuten strepto-, stafylo- ja pneumokokkien aiheuttamia hengitystiehyiden ja hengityselinten infektioita. Moleminpuolinen keuhkokuume (pneumonia crouposa) esiintyi nimenomaan nuorilla, muuten terveillä henkilöillä. Tutkijaryhmä oli kuitenkin varovainen päätelmissään. Se piti "varsin mahdollisena", että "Pfeiffer'in basilli" vielä löydettäisiin. Espanjantaudin aiheuttajaksi todettiin kuitenkin virus, joka "toistaiseksi" oli muuntuneena tunnistamatta. Varsinainen analyysi oli: "Tauti on bakterieminen prosessi, jossa tuntematon virus sijoittuu varsinkin keuhkojen verisuoniin aiheuttaen verenpurkauksia, jotka vuorostaan muodostavat hyvän maaperän sekundaarisille tulehdusbakteereille."²⁹

Suomalaiset lääkärit totesivat yleisesti kesällä 1918 kuolleiden ikärakenteen samanlaiseksi, ja obduktio-havintojen perusteella kohtalokkaat keuhkojen tulehdukset näyttivät levinneen keuhkoverisuonistossa sisältä päin. Influenssan aiheuttaman keuhkokuumeen synnyttämät muutokset olivat tavallisuudesta poikkeavia, vaikka tulehduksellisia märkäpesäkkeitä ei olisikaan esiintynyt. Keuhkokuumeeseen ja yllensä keuhkolohkoissa alkaneiden tulehdusten takia keuhkoihin oli syntynyt (tukosten aiheuttamia) verenvuotoja, verentungoksen aiheuttamia nesterakkuloita, ja tulehdusneste oli usein veristä. Helsingin klinikoilla kuolleiden keuhkoissa todettiin myös vaikeita keuhkopussintulehduksen aiheuttamia kiinnikkeitä yms. Marian sairaalassa hoidetuista 518 potilaasta 310 sairastui keuhkokuumeeseen, ja lähes

²⁸ Kansallisarkisto. Lääkintöhallitus I, kanslia Eba:38, 48 ja 73 piirilääkärien vuosikertomukset.

²⁹ Helpoimmin luettavissa kirjoituksessa espanjantaudista: Palmén 1918, s.189–191 (lyhennelmä alkuperäisestä artikkelista).

40 % pneumoniapotilaista (123) kuoli hoidon aikana. Suurin osa vaikeista sairaustapauksista oli ikäryhmässä 21–30 vuotta.³⁰ Koska viruskeuhkokuume oli vielä epidemian aikana määrittelemätön sairaus, lääkärit spekuloivat eri bakteerien osuudesta tulehdusten synnystä.

Espanjantaudin leviäminen

Länsi-Suomen ensimmäiset sairaustapaukset Porin, Huittisten, Uudenkaupungin ja Turun seudulla olivat poikkeuksetta talojen isäntäväkeä, jotka juhannuksen 1918 vaiheilla hakivat Lahden lähistöltä hevosiaan ja muuta punaisten joukkojen pakko-ottamaa omaisuutta, jonka saksalainen sotaväki oli takavarikoinut. Itä-Suomen eräässä kihlakunnassa espanjantauti alkoi levitä saksalaisten Elisenvaarassa järjestämillä hevostenostomarkkinoilta.³¹ Sairaus levisikin hyvin nopeasti. Esimerkiksi Kannaksen itäosiin espanjantauti levisi jo heinäkuussa: ensimmäiset saivat tartunnan Viipurin matkoiltaan, ja sairastuivat kotiin tultuaan.³²

Miten espanjantauti eteni paikallisesti? Hollolan piirilääkärin Otto Bergströmin mukaan influenssa sai varsinaisen epidemian luonteen jo kesällä niin vaikean laatuksena, että "moni potilas" lääkärikunnan ponnisteluista huolimatta menetti henkensä jopa parissa päivässä. Epidemia taukosi syksyllä, mutta joulukuussa se puhkesi entistä rajumpana. Pahimpana jälkitautina lääkäri mainitsi molemminpuoleisen keuhkokuumeen (pneumonia crouposa) johon potilas kuoli jopa vuorokaudessa. Hän laski hoitaneensa siviiliväestössä influenssan jälkitauteina 62 pneumonia-, 5 empyema- ja 11 pleuritis seriosa- tapausta. Kesän epidemialle oli ominaista monessa tapauksessa "ankara zembagoa muistuttava selkäsärky, joka vaivasi potilasta pitkät ajat hänen influenzasta toipumisensäkin jälkeen".³³ Hollolan kunnanlääkäri V.Vitali valvoi oman toimensa ohessa Hollolan kunnassa ollutta Hennalan vankileiriä. Leirin vangit sairastuvat espanjantautiin heinäkuun alussa joukoittain. Tohtori Vitali pyysi heinäkuun toisella viikolla vankileirien ylilääkäreitä kieltämään suunnitellun vankien siirron Lahteen, koska 50 % vangeista oli sairaina niin heikossa kunnossa, ettei "kestäisi siirtämistä". Lääkäri pelkäsi myös tartuntoja edelleen levittäviä "sanitteettisia epäkohtia". Ylilääkäri raportoi 10.7.1918 asiasta vankihallinnolle.³⁴

³⁰ Finska läkarsällskapetets protokoll 7.12.1918. Finska läkarsällskapetets handlingar 1918, 1214–1218; Jarl Hagelstam, "Spanska sjukan" och dess komplikationer enligt iakttagelser på Maria sjukhus i Helsingfors. Finska läkarsällskapetets handlingar 1919, 118–119.

³¹ Kansallisarkisto. Lääkintöhallitus I, kanslia, Eba:73 Turun, Porin ja Uudenkaupungin piirilääkärin vuosikertomukset v. 1918; Turun maakunta-arkisto. Huittisten piirilääkäri Da: 5 Vuosikertomus vuodelta 1918; Turun piirilääkäri, Da:5 Lääkintöhallitukselle 6.9.1919, Vastaus kyselyyn 22.7.1919 espanjantaudista.

³² Mikkelin maakunta-arkisto. Käkisalmen piirilääkärin ark. Db:1 vuosikertomus vuodelta 1918.

³³ Kansallisarkisto. Lääkintöhallitus I, kanslia Ebc:49 Hollolan piirilääkärin vuosikertomus.

³⁴ Kansallisarkisto. Sotavankilaitos Dc:1, Max Björkstén till öfv. Wærnhjelm.

Suomenlinnan keskusvankisairaalan ylilääkäriksi määrätty lääketieteen tohtori Richard Sievers totesi immuniteetin merkityksen vankien sairastumisessa: ensinnäkin ryssännuhan vuonna 1889–90 kokeneisiin ikäluokkiin kuuluneet eivät juuri sairastuneet, ja heinäkuun aallossa sairastaneet olivat loppuvuoden 1918 sairausaallon aikana immuuneja uudelle tartunnalle.³⁵ Siviiliväestöstä lääkärit totesivat yleisesti, että vanhempi väestönosa ei sairastunut tai sairasti hyvin lievästi. Esimerkiksi Tammelan piirilääkäriin mukaan ”useimmat” sairastivat taudin lievänä.³⁶ Lappeenrannan ympäristön sairaustapauksista todettiin, että tauti näytti olevan helpointa alle 10-vuotiaissa ja vanhoissa, ja pahimmillaan ”parhaassa iässä olevissa” sukupuolesta riippumatta.³⁷ Oulun seudulla väestö tiesi, että yhden kerran influenssan sairastanut ei sairastu toista kertaa. Piirilääkäri kuitenkin epäili kansanviisauden paikkansapitävyyttä kevään 1919 sairastumisten perustella.³⁸ Sairastuneiden suuri määrä häytti eksaktien päätelmien tekoa.

Keuhkokuume (pneumonia) koetteli punavankeja kevästä lähtien. Aluksi sitä voitiin pitää lähinnä rintama- tai sotasairautena, joka nosti selvästi vankien kuolleisuuttakin. Espanjantaudin ensimmäisessä aallossa sydänkesällä viruksen aiheuttama keuhkokuume oli aiempaa bakteerikeuhkokuumetta paljon pahempi. Esimerkiksi Riihimäen vankileirin sairaalaan otettiin touko-syyskuussa 1918 influenssan, pneumonian tai broncopneumonian takia 334 vankia, joista 108 kuoli hoidossa. Juhannuksesta 1918 elokuun alkuun hoitoon otettujen taudinkuva oli usein hyvin tyypillinen espanjantaudille: influenssan takia hoitoon otettu kuoli jopa kolmantena hoitopäivänä, (virus)keuhkokuumetta sairastava saattoi pysyä elossa vain kaksi päivää tai viikon jne. Parikymppiset sairastivat potilaskirjojen perusteella kaikkein pahimmin. Sairausaalto laantui elokuun alussa.³⁹

Sotasurmaprojektin henkilötietokannan kuolinsyinä on edustavasti kaikki tyypilliset espanjantaudin pahat komplikaatiot kuten kuume, pneumonia, munuaistulehdus, sydänpussintulehdus, aivokalvontulehdus ja ripuli. Eri symptomien kuvailussa käytettiin usein katarri-nimitystäkin. Lisätiedot neuralgiasta sopivat yleisesti myös virussairauksiin, espanjantautiin tai isorokkoon.

Sotasurmaprojektin henkilötietokannassa on tiedot 489 keuhkokuumeeseen kuolleesta, mutta luvusta puuttuvat Tammisaaren ja Hämeenlinnan vankileiri-

³⁵ Richard Sievers, Spanska sjukan, Henkivakuutusyhtiö Kalevan asiamieslehti ”Kaleva” 1918.

³⁶ Kansallisarkisto. Lääkintöhallitus I, kanslia Eba: 73 Tammelan piirin piirilääkäriin kertomus vuodelta 1918.

³⁷ Kansallisarkisto. Da:12 Lääkintöhallitukselle, vastaus kiertokirjeeseen 327 (espanjantautikyselyyn) diaarinumerolla 77 heinäkuussa 1919.

³⁸ Kansallisarkisto. Lääkintöhallitus I, kanslia Ebc:49 Oulun piirilääkäriin kertomus vuodelta 1918.

³⁹ Kansallisarkisto. Sotavankilaitos, Riihimäen sotavankila-pakkotyölaitos, Ka:4 (yleisen sairaalan potilas-kirja).

sairaaloiden tiedot.⁴⁰ Henkilötietokannan tapauksista 204 on 7.7.–2.8. väliseltä ajanjaksolta, espanjantaudin ensimmäisen aallon jäljiltä. Kesäkuuhun ajoittui 90 keuhkokuumekuolemaa, joista suurin osa oli isorokon jälkisairauksia. Tietokanta ei sisällä sairastuneiden tietoja, mutta kolmen vankileirisairaalan potilasrekisterien perusteella viruskeuhkokuumeeseen sairastuneiden kuolleisuus oli noin 40 % eli jokseenkin sama kuin julkisissa sairaaloissa.⁴¹ Poikkeavaa oli sairastuneiden määrä, mikä toisaalta johtui vankien ikäjakaumasta ja mahdollisesti myös nuorten vankien sairauskierteestä.

Espanjantauti ja piilevä keuhkotauti – kohtalonyhteys

Virussarauksista toipuminen kesti yleensä useita viikkoja ennen kuin sairastuneet ”kykenivät mihinkään toimeen”. Käkisalmen seudulla, jossa tuberkuloosia esiintyi Länsi-Suomeen verrattuna varsin vähän todettiin, että espanjantauti aiheutti usein ”piilevän keuhkotaudin” puhkeamisen. Pahin komplikaatio oli aivokalvontulehdus, joka päättyi poikkeuksetta kuolemaan.⁴² Satakunnan ydinalueilla, joissa tuberkuloosikuolleisuus oli maan korkeimpia, tavallisena jälkitautina esiintyneen pneumonian (keuhkokuumeen) sai lääkärien mukaan noin 25 % hoitoon hakeutuneista. Lääkäreiden arvioiden mukaan ”melkein puolet” keuhkokuumeeseen saaneista kuoli satakuntalaisia pahasti koetelleen loka-marraskuun 1918 aallon aikana.⁴³

Tuberkuloosi vaivasi kansansairautena juuri länsisuomalaisia, kun taas Pietarin vaikutuspiirissä eläneen Itä-Kannaksen syntyperäisessä väestössä se oli lähes tuntematon. Huittisten piirilääkäriin alueen 13 kunnassa kuoli vuosina 1913–17 hieman yli 1 000 henkeä keuhkotautiin ja muuhun tuberkuloosiin, vaikka alueen keski-ikäiluku oli vain vajaat 58 000 henkeä. (Tuberkuloosikuolleisuuden taso oli 3,3–3,8 ‰ vuodessa.) Keuhkotauti olikin selvästi yleisin kuolinsyy aiheuttaen noin 20 % kuolemantapauksista. Pienemmäksi tuberkuloosikuolleisuus jäi lähinnä vain ns. kulkutautivuosina, joina esimerkiksi lapsille kohtalokas angiinan, tulirokon ja kurkkumädän muodostama nielutulehdusten sairausaalto ja influenssa levisivät aaltoina tiheään asuttujen seutujen läpi. Kannaksen väestö kutsui ”keuhkotaudiksi” lähinnä keuhkokuumetta ja keuhkoputkentulehdustakin, kun taas länsisuomalaisille ”keuhkotauti” tarkoitti parantumatonta tuberkuloosia.

⁴⁰ Henkilötietokannasta puuttuvat Hämeenlinnan ja Tammissaaren tiedot, koska Hämeenlinnan vankikortit eivät ole säilyneet ja Tammissaaren vankikorteista puuttuvat kuolinsyytiedot. Projektilla ei ollut aikaa tallettaa puuttuvan aikavälin tietoja suoraan vankisairaaloiden potilasrekisteristä. Todennäköisesti influenssakeuhkokuumeeseen kuoli yhteensä noin 900 vankisairaaloissa diagnosoitua vankia. Sen lisäksi tulevat vankikasarmeihin kuolleet, jotka kuolivat ilman mitään sairauden määrittelyä. Muutama prosentti influenssaan sairastuneista kärsi kuumevaiheen alussa tajuttomuudesta ja sekavuudesta, ja osa heistä kuoli tajuihinsa tulematta toisena tai kolmantena päivänä sairastumisesta.

⁴¹ Mäkelän tutkimus, ilmestyy myöhemmin.

⁴² Mikkelin maakunta-arkisto. Käkisalmen piirilääkäriin ark. Db:1 Käkisalmen piirilääkäriin vuosikertomus v. 1918.

⁴³ Turun maakunta-arkisto. Huittisten piirilääkäri Da: 5 Lääkintöhallitukselle 1.8. vastaus kiertokirjeen 327 kyselyyn.

Piilevää keuhkotautia sairastaville espanjantauti olikin suorastaan tappava. Mikä oli riskiryhmään suuruus? 1910-luvun puolivälissä Suomen väestöstä sairasti tuberkuloosia jatkuvasti reilut 50 000 henkeä, suurin osa nuoria miehiä. Tuberkuloosikuolleisuuden taso oli noin 25–28 henkeä 10 000 asukkaasta koko maan väestöstä laskettuna.⁴⁴ Kalenterivuositainen tuberkuloosikuolleisuuden huippu saavutettiin yleisesti niinä kevättalven kuukausina, joina influenssa tavallisesti puhkesi ja levisi väestössä laajalti. Espanjantaudin kolme aaltoa vuosina 1918–19 näkyvät aivan samalla tavalla jopa yksittäisten maaseurakuntien väestön kuolleisuudessa.⁴⁵

Leirivankien ja koko väestön kuolleisuuden tilastollinen vertailu ei ole tässä yhteydessä laajemmin mahdollista. Keskeiset havainnot ovat paikallaan eräänlaisena ennakkotietona varsinaisesta kuolleisuustutkimuksesta: 1) koko väestö infektoitui espanjantautiin olinpaikastaan riippumatta, 2) miesväestön ikävakioitu kuolleisuus viisivuotisjaksolla 1916–20 ja nimitiedostosta laskettu suurten vankileirien ikäryhmittäinen kuolleisuus vuonna 1918 noudattavat yhdenmukaista trendiä (kuviot 1 ja 2.) ikäryhmissä, joissa kuolleisuus oli kaikkein korkein. Koko väestön osalta on todettavissa, että suurimmalle osalle väestöä elinolosuhteiden puolesta epänormaaleja vuosia sisältäneen jakson 1916–20 kuolleisuus noudatti luonnollista jakaumaa eri ikäisten välillä, mutta kuolleisuus oli jokseenkin kaksinkertainen sitä edeltäneeseen ja seuraavaan viisivuotisjaksoon verrattuna. Kuolleisuuden yleinen kaksinkertaistuminen on tyypillistä sotien ja nälänhädän synnyttämässä väestökatastrofeissa, joissa useat samanaikaisesti tai peräkkäin liikkuvat kulkutaudit aiheuttavat suuren kuolleisuuden. Nimitiedoston tiedot kuolleiden vankien ikäjakaumasta yhdistävät ns. vankileirikatastrofin koko väestön kuolleisuuteen. Vuoden 1890 jälkeen syntyneillä ei ollut minkäänlaista immuniteettia espanjantautia vastaan. Espanjantauti saikin järkyttävän maineensa asekelpoisuuden perusteella valikoituneissa ryhmissä: eri armeijoiden joukko-osastoissa ja Suomessa nimenomaan vankileireillä.

Nykyaikaisen lääketieteen tutkimustulosten mukaan koko Suomen väestö infektoitui 1900-luvun alun vuosikymmeninä tuberkuloosiin aikuisikänsä menneessä, mutta 90 % infektoituneista pysyi koko ikänsä terveinä. Ennakkotietona varsinaisesta kuolleisuustutkimuksesta onkin, että espanjantautiin kuolleista miehistä varsin monet olivat joko näkyvän tai piilevän keuhkotaudin kantajia. Espanjantaudin ja keuhkotaudin kohtalonyhteys tunnettiin ainakin vuoden 1919 puolella jo yleisesti, mutta ilmiön laajuutta ei kyetty tilastollisesti selvittämään. Yksi syy tähän oli puhtaasti tilastomatemattinen.⁴⁶ Tilastollisesti espanjantaudin tuhovoima ja

⁴⁴ Suomen virallinen tilasto XI -sarjan mukaan.

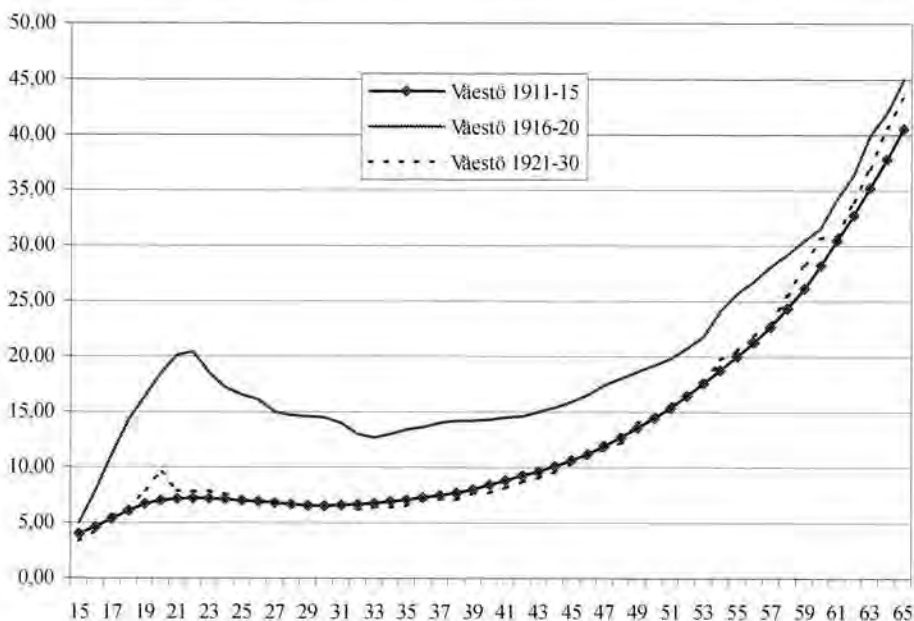
⁴⁵ SSSP:n kopiot seurakuntien kuolleiden luetteloista.

⁴⁶ Väestöllistä kuolleisuuden laskennassa käytettiin 1920-luvun alkuun asti ns. Makehamin kaavan mukaista tasoitusmenettelyä satunnaisvaihteluiden poistamiseen. Ns. henkivakuutusmatematiikassa yleisesti sovellettu menettely valitettavasti oli niin tasoittava, että se poisti tuberkuloosikuolleisuuden miesten kuolleisuuteen aiheuttaman nousun 20 ikävuoden vaiheilla. Virhe huomattiin vasta 1920-luvun alussa tuberkuliinikokeiden ja kansainvälisten tutkimustulosten perusteella, ja vasta sen jälkeen tehdyissä kuolleisuustutkimuksissa ikäryhmittäisen kuolleisuuden luonnolliset piirteet tulivat esille. Kuvio 1:ssä viisivuotisjakso 1911–1915 on tasoitettu Makehamin kaavalla.

”keuhkoiltaan heikkojen” kohtalo näkyivät sittemmin 1920-luvun alun tuberkuloosikuolleisuudessa, joka jäi vuosikausiksi normaalia vähäisemmäksi koko väestöstä laskettuna. Vasta uusien ikäluokkien kasvaminen tuberkuloosin puhkeamisen ikään nosti tuberkuloosikuolleisuuden uudelleen 1920-luvun lopussa.⁴⁷ Immunologisten ja populaatiogeneettisten tekijöiden yleistä merkitystä eri seuduilta kotoisin olleiden vankien kuolleisuuteen tarkastellaan lähemmin projektiin liittyvässä kuolleisuustutkimuksessa.

Tilastokatsauksessa on mahdotonta tarkastella samaa aihepiiriä – lyhyesti sanottuna siitä, että 1910-luvulla elossa olleet vanhemmat sukupolvet olivat infektoituneet kaikkiin kansansairauksiin lavantaudista tuberkuloosiin ja influenssaan, ja olivat niille luontaisesti immuuneja. Vanhemmat ikäluokat olivat toisaalta ohittaneet korkean tuberkuloosikuolleisuuden iän, joka näkyi tilastoissakin ”piikkinä”. Nuoret miehet olivat altis ikäluokka, jossa tuberkuloosi yleisesti puhkesi, olosuhteiden mukaan. Tietävästi laadulliseen nälkään laskettava valkuaisaineiden krooninen puute edistää keuhkotaudin puhkeamista. Espanjantaudin lisäksi muutamilla vankileirillä levinnyt ja seurauksiltaan erittäin synkäksi muodostunut toisintokuume oli samoille korkeamman elintason oloissa syntyneille ikäluokille jo tuntematon sairaus. Aihepiiri käsitellään laajemmin vankileirikuolleisuutta koskevassa erikoistutkimuksessa.⁴⁸

Kaavio 2. Suomen miesväestön kuolleisuus ikäluokittain (promillea)

⁴⁷ Esim. A.S. Härö Tuberculosis and respiratory diseases, yearbook 1988/vol 18. Suomen tuberkuloosin vastustamisyhdistys, kuvat s. 19.

⁴⁸ Mäkelä, Pentti: Suomen väestön katastrofikuolleisuus vuosina 1917–19. Nälkä, kulkutaudit ja vankileirien tragedia. Ilmestyy myöhemmin.

MUUT VUONNA 1918 MENEHTYNEET

Lars Westerlund

Muiden vuonna 1918 menehtyneiden ryhmä koostuu kahdesta alaryhmästä: vuoden 1918 sodassa kuolleet ulkomaalaiset ja muissa sotatapahtumissa kuin vuoden 1918 sodassa surmansa saaneet.

Vuoden 1918 sodan ulkomaalaiset uhrin

Vuoden 1918 sodan ulkomaalaiset nimitietojärjestelmään viedyt uhrin ovat seuraavat:

Taulukko 65. Ulkomaalaiset uhrin vuoden 1918 sodassa

Ryhmä	Lukumäärä (n)
Venäläiset ¹	931
Saksalaiset	421 ²
Ruotsin vapaaehtoiset	55 ³
Muut	36
Yhteensä	1 443

Nimitiedostossa on siis tiedot 1 443 vuoden 1918 sodassa menehtyneestä venäläisestä, saksalaisesta, Ruotsin kansalaisesta, Venäjän armeijan ei-venäläisestä ja muusta ulkomaalaisesta. Tiedot saksalaisista lienevät täydelliset. Ruotsin kansalaisia menehtyi muutama kymmenen enemmän.⁴ Sen sijaan sotasurmaprojektin arvi on mukaan vuoden 1918 sodassa menehtyi vähintään 2 300–2700 venäläistä.⁵ Surmansa saaneista ulkomaalaisista olisi näin ollen ollut venäläisiä noin 80 %, saksalaisia noin 15 % ja noin Ruotsin kansalaisia 3 %.

Näiden lisäksi vuoden 1918 sodassa menehtyi vielä joitakin yksittäisiä muihin kansallisuuksiin kuuluvia henkilöitä. Niiden lukumäärä on kuitenkin niin vähäinen ja tapaukset niin satunnaisia, etteivät ne vaikuta em. lukuihin.

Muut vuonna 1918 sotaoloissa kuolleet

Muissa kuin vuoden 1918 sodassa vuonna 1918 sotaoloissa surmansa saaneet jakaantuvat sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan seuraaviin ryhmiin:

¹ Venäläisiin on laskettu myös 19 Venäjän armeijaan kuulunutta ei-venäläistä sekä sotasurmaprojektin nimitiedostosta löytyneet suomenvenäläiset ja kaikki Venäjällä kirjoilla olleet.

² Lisäksi Suomessa tai läheisillä merialueilla sai sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan vuonna 1918 surmansa 44 saksalaista sotilasta vuoden 1918 sodan päättymisen jälkeen.

³ Sotasurmaprojektin nimitiedoston kertoma luku.

⁴ Ks. Flink, Ingvar: Svenska krigsdöda i Finland. Sisältyy projektin julkaisuun "Norden och krigen i Finland och Baltikum åren 1918–19 2004.

⁵ Kalleinen, Kristiina & Westerlund, Lars: Loppuarvio surmansa saaneista venäläisistä 1914–22. Sisältyy projektin julkaisuun "Venäläissurmat Suomessa 1914–22", osa 2.2. 2004.

Taulukko 66. Vuoden 1918 sotaan liittymättömät sotasurmatapaukset vuonna 1918

Ryhmä	Lukumäärä (n)
Vienan retkikunnan jäsenet	91
Vuoden 1918 sodan jälkeen kuolleet saksalaiset sotilaat	44
Länsiarmeijoissa palvelleet suomalaiset	38
Muihin ryhmiin kuulumattomat kaatuneet	30
Vuoden 1918 sodan ulkopuolella menehtyneet jääkärit	25
Muihin ryhmiin kuulumattomat teloitetut, ammutut ja murhatut	18
Siviililaivojen merimiehet ja matkustajat	15
Erittelemättömät	42
Yhteensä	303

Tähän ryhmään kuuluvia henkilöitä on yhteensä 303. Yhteistä jokaiselle menehtyneelle on se, että surma tapahtui ulkomailla tai merellä.

Muiden kuin vuoden 1918 sodassa vuonna 1918 menehtyneiden kirjoillaololäänikohtainen jakauma

Muiden kuin vuoden 1918 sodassa vuonna 1918 menehtyneiden kirjoillaololääni ei ole tiedossa 95 tapauksessa. Tämä vastaa melkein kolmasosaa yhteensä 303 vastaavasta tapauksesta. Menehtyneet jakaantuvat seuraavasti:

Taulukko 67. Muiden kuin vuoden 1918 sodassa vuonna 1918 menehtyneiden kirjoillaololäänikohtainen jakauma

Lääni	Surmansa saaneet (n)	Osuus (%)
Uudenmaan	43	14
Vaasan	38	13
Turun ja Porin	36	12
Oulun	34	11
Viipurin	20	7
Hämeen	15	5
Kuopion	14	5
Ahvenanmaan	5	2
Mikkelin	3	1
Ei lääninä	95	31
Yhteensä	303	100

Menehtyneiden kirjoillaololäänikohtainen jakauma muistuttaa suuressa määrin vuoden 1918 läänikohtaistaväestöjakaumaa. Mikään yksittäinen lääni ei erotu huomattavalla tavalla.

VUOSIEN 1919–22 SOTASURMAT

SOTASURMAT VUOSINA 1919–22

Lars Westerlund

Projektin nimitiedostossa on tietoja 1 257 sotaoloissa vuosina 1919–22 menehtyneestä henkilöstä. Nämä tapaukset jakaantuvat ryhmittäin seuraavasti:

Taulukko 68. Vuosina 1919–22 sotaoloissa menehtyneet ryhmittäin

Ryhmä	Lukumäärä (n)
Venäjän Karjalassa ja Petsamossa menehtyneet valkoiset suomalaiset	387 ¹
Vankeudessa kuolleet	151
Viron vuoden 1919 sotaan osallistuneet suomalaiset vapaaehtoiset	149
Vankileiriltä vapauduttuaan kuolleet	109
Neuvosto-Venäjällä puna-armeijan riveissä vuosina 1919–22 menehtyneet suomalaiset	101
Sodasta aiheutuneisiin sairauksiin menehtyneet	80
Miinaräjähdyksissä menehtyneet	15
Rajalla ammutut	35
Haavoittuneena kuolleet	28
Siviililaivojen merimiehet ja siviilihenkilöt	29
Venäjän valkoisten armeijoissa menehtyneet suomalaiset	12
Itsemurhatapaukset	9
Pommiräjähdyksissä ja räjähdysonnettomuuksissa menehtyneet	9
Karkumatkalla (eristysleiriltä tai vankilasta) ammutut	6
Kuolleeksi julistetut	5
Erittelemättömät kuolemantapaukset	134
Yhteensä	1 257

Ryhmä ”Venäjän Karjalassa ja Petsamossa menehtyneet valkoiset suomalaiset” koostuu kaikista projektin nimitiedostossa olevista alueelle tehtyihin sotilasretkikuntiin kuuluneista sotaoloissa surmansa saaneista. Projekti on julkaissut aiheesta myös erillistutkimuksen.² Sen mukaan menehtyi vapaaehtoisia seuraavasti:

¹ Sotasurmaprojektin nimitiedostossa olevien henkilöiden luku.

² Roselius 2002.

Taulukko 69. Venäjän Karjalassa ja Petsamossa menehtyneet suomalaiset vuosina 1919–22

Tapahtuma	Menehtyneet (n)
Aunuksen retkikunta vuonna 1919	405
Petsamon retki vuonna 1920	4
Karjalan kansannousu vuosina 1921–22	25
Yksittäisiä sotasurmatapauksia vuosina 1919–21	3
Yhteensä	437

Erillistutkimuksen mukaan Venäjän Karjalassa ja Petsamossa menehtyneiden suomalaisten lukumäärä on 437, joista 23 on epävarmoja sotasurmatapauksia.

Ryhmä ”Virossa vuonna 1919 menehtyneet suomalaiset vapaaehtoiset” liittyy etupäässä ns. Viroon retkikuntaan, mutta myös muihin sotatoimiin Virossa. Näistäkin on projektin julkaisema erillistutkimus.³ Tämän mukaan vapaaehtoisia menehtyi seuraavasti:

Taulukko 70. Virossa menehtyneet suomalaiset vapaaehtoiset vuonna 1919

Joukkoyksikkö tai tapahtuma	Lukumäärä (n)
Ensimmäinen suomalainen vapaaehtoisjoukko	31
Pohjan Pojat	116
Viron armeijassa palvelleet	9
Sodan jälkeen kuolleet Pohjan Pojat	9
Erittelemättömät tapaukset	17
Yhteensä	182

Erillistutkimuksen kokonaisluku poikkeaa muutamilla kymmenillä sotasurmatapauksilla nimitiedoston luvuista. Selitys tähän on, että osa erillistutkimuksen tapauksista on epäselviä. Kun erillistutkimus valmistui keväällä 2000, oli projektin tallennustoiminta vasta alussa. Arkistotietojen jatkotallennuksen aikana löytyi jonkin verran täydentäviä tai korjaavia tietoja.

Ryhmä ”Neuvosto-Venäjällä puna-armeijan riveissä menehtyneet” käsittää 101 henkilöä. Näistäkin on erillistutkimus.⁴

Ryhmä ”rajalla ammutut” käsittää 35 henkilöä. He saivat surmansa useissa yksittäisissä välikohtauksissa vuosina 1919–22. Kyseessä on ryhmä joka koostuu rajanylittäjistä, salakuljettajista ja epäselvissä tarkoituksissa rajalla liikkuneista henkilöistä. Vuonna 1919 menehtyi välikohtauksissa 18 henkilöä, seitsemän sai surmansa vuonna 1920, neljä vuonna 1921 ja kuusi henkilöä vuonna 1922. Surmansa

³ Heino 2000.

⁴ Geust, Carl-Fredrik: Venäjän sisällissodassa surmansa saaneet suomalaiset punakaartilaiset. Sisältyy teokseen ”Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa” 2004.

saaneista 23 oli kivennapalaisia ja muistakin menehtyneistä suurin osa oli kotoisin Karjalan Kannaksen itäisistä kunnista. Rajalla ammuttujen lukumäärä on kuitenkin todennäköisesti näitä lukuja suurempi, sillä tilastosta puuttuvat surmansa saaneet venäläiset yhtä tapausta lukuun ottamatta.

Ryhmä "Venäjän valkoisten armeijoissa menehtyneet" käsittää vuosien 1919–22 osalta 12 henkilöä, joiden kohtaloita on valaistu erillistutkimuksessa.⁵

Ryhmään "erittelemättömät tapaukset" kuuluvat muut vaihtelevissa olosuhteissa vuosina 1919–22 surmansa saaneet.

Vuosina 1919–22 menehtyneiden läänikohtainen jakaantuminen

Vuosina 1919–22 menehtyneiden 1 257 henkilön kuolinlääni ei ole tiedossa 300 tapauksessa, mikä vastaa melkein neljäsosaa kaikista tapauksista. Menehtyneet jakaantuvat kirjoillaololääneittäin seuraavasti:

Taulukko 71. Vuosina 1919–22 menehtyneiden kirjoillaololäänikohtainen jakauma

Lääni	Surmansa saaneet (n)	Osuus (%)
Viipurin	231	18
Uudenmaan	180	14
Turun ja Porin	171	14
Hämeen	151	12
Vaasan	86	7
Oulun	67	5
Kuopion	51	4
Mikkelin	19	2
Ahvenanmaan	1	-
Ei lääniä	300	24
Yhteensä	100	100

Vuosina 1919–22 menehtyneiden kirjoillaolokunnat keskittyvät Etelä-Suomeen, sillä hyvin suuri osa oli kotoisin Viipurin, Uudenmaan, Turun ja Porin sekä Hämeen lääneistä. Rauhattomat rajaolot lienevät vaikuttaneet Viipurin läänin suhteellisesti suurimpaan osuuteen.

⁵ Hoppu, Tuomas: Maailmansodan rintamilta Venäjän sisällissotaan. Sisältyy teokseen "Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa" 2004.

ERIKOISAIHEET

SURMANSA SAANET VENÄLÄISET VUOSINA 1914–22

Lars Westerlund

Sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan venäläisiä menehtyi sotaoloissa Suomessa vuosina 1914–22 seuraavasti:

Taulukko 72. Vuosittain Suomessa menehtyneet venäläiset 1914–22¹

Vuosi	Lukumäärä (n)
1914	32
1915	139
1916	226
1917	236
1918	931
1919	21
1920	2
1921	13
1922	4
Yhteensä	1 604

Vuosina 1914–17 kuoli siis yhteensä 633 venäläistä, vuonna 1918 kuolintapauksia oli 931 ja vuosina 1919–22 menehtyi 40 venäläistä.

Venäläisten kuolintavat vuosina 1914–17

Vuosien 1914–17 venäläissurmista eri lähteistä löytyneitä kuolintapamerkintöjä leimaa huomattava epämääräisyys, sillä hieman yli puolet on merkitty vain kuolleiksi tai surmansa saaneiksi ilman tarkempaa kuolinsyytä. Suurimman osan tästä ryhmästä muodostavat kuitenkin haavoittuneet ja Suomeen hoitoa varten tuodut rintamasotilaat. Sairauksiin menehtyneiden osuus on 15 %. Miinaräjähdyksiin ja erilaisiin tapaturmiin on menehtynyt näistä yhteensä noin kuudesosa. Kaatuneiden ja haavoittuneena kuolleiden sekä ammuttujen, murhattujen ja surmattujen osuus on yhteensä noin kymmenesosa. Itsemurhatapausten neljän prosentin osuutta voi pitää suhteellisen suurena.

Vuosina 1914–17 Suomessa menehtyneiden venäläisten kuolintavat ovat sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan seuraavat:

¹ Termillä "venäläinen" tarkoitetaan tässä joko kansallisuudeltaan tai kansalaisuudeltaan venäläisiä, Venäjällä kirjoilla olleita tai keisari-Venäjän armeijaan kuuluneita ulkomaalaisia.

Taulukko 73. Suomessa surmansa saaneiden venäläisten kuolintavat 1914–17

Kuolintapa	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Kuollut, saanut surmansa	333	52
Sairaus	92	15
Miinaräjähdys	80	13
Ammuttu	38	6
Itsemurha	24	4
Murhattu	9	1
Kaatonut	8	1
Haavoittuneena kuollut	8	1
Hukkunut	7	1
Tuntematon	6	1
Tapaturma	6	1
Onnettomuus	5	1
Surmattu, tapettu	5	1
Murhapoltto	5	1
Vahingonlaukaus	2	-
Lentokoneonnettomuus	2	-
Kadonnut	1	-
Epäselvä ampumistapaus	1	-
Laivaonnettomuus	1	-
Yhteensä	633	100

Venäläisten kuolintavat vuoden 1918 sodassa

Eri lähteistä löydettyistä venäläisistä ammuttuja, murhattuja, teloitettuja, surmattuja, tapettuja ja mestattuja on hyvin suuri osuus eli yhteensä noin 63 %. Kun tähän ryhmään vielä lisätään kadonneet (7 %), voitaneen otaksua, että noin 70 % surmansa saaneista tuli ammutuiksi ja teloitetuiksi. Noin viidesosa menehtyi vankileireillä ja ainoastaan 5 % on lähdemerkintöjen mukaan kaatonut tai kuollut haavoittuneena. Kaatuneiden todellinen osuus on kuitenkin huomattavasti suurempi, sillä pelkästään Raudun taisteluissa lienee kaatonut noin 420 venäläistä. Yhteensä voitaneen arvella vajaa 1 000 venäläisen kaatuneen vuoden 1918 sodassa.

Venäläisten kuolintavat vuoden 1918 sodassa ovat nimitiedoston tietojen mukaan seuraavat:

Taulukko 74. Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden venäläisten kuolintavat

Kuolintapa	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Ammuttu	345	37
Kuollut vankileirillä tai vankeudessa	179	19
Kadonnut	61	7
Murhattu	51	5
Teloitettu	47	5
Kuollut, saanut surmansa	46	5
Ammuttu vankileirillä	43	5
Tuntematon	35	4
Surmattu, tapettu	32	4
Mestattu	31	4
Kaatunut	29	3
Haavoittuneena kuollut	14	2
Itsemurha	3	-
Ammuttu karkumatalla	3	-
Kuollut matkalla vankileirille	2	-
Kuolemantuomio	2	-
Vahingonlaukaus	2	-
Lentokoneonnettomuus	1	-
Muu kuolintapa	5	1
Yhteensä	931	100

Venäläisten kuolintavat vuosina 1919–22

Noin kolmasosa vuosina 1919–22 kuolleista venäläisistä on ammuttu, murhattu tai surmattu, ja runsas viidesosa kaatunut tai kuollut haavoittuneena. Eri yksittäiset kuolintavat muodostavat muut kuolinsyyt.

Venäläisten kuolintavat vuosina 1919–22 ovat lähdemerkintöjen mukaan seuraavat:

Taulukko 75. Surmansa saaneiden venäläisten kuolintavat 1919–22

Kuolintapa	Lukumäärä (n)
Kaatunut	6
Ammuttu karkumatkalla	6
Kuollut	6
Ryöstömurha	6
Ammuttu	3
Haavoittuneena kuollut	3
Sairaus	2
Miinaräjähdyk	2
Murhattu	2
Ammuttu rajalla	1
Itsemurha	1
Kuollut vankileirillä	1
Surmattu	1
Yhteensä	40

Koska nimitiedosto kattaa ainoastaan osan surmansa saaneista, on kuolintapausten todellinen lukumäärä huomattavasti nimitiedoston lukuja suurempi. Projektin tutkimuksen mukaan vuosina 1919–22 sotaoloissa sai surmansa vähintään 57 venäläistä.² Taulukon tietojen mukaan menehtyneiden lukumäärä on vain 40.

Vertailu nimitiedoston ja lukumääräarvion välillä

Seuraavan sivun taulukossa vertaillaan nimitiedoston tietoja ja projektin lukumäärä-arvioita, jotka käsittelevät kaikkia surmansa saaneita venäläisiä:

Taulukko 76. Nimitiedoston ja lukumääräarvion vertailu Suomessa surmansa saaneista venäläisistä

Vertailuperusta	1914–17	1918	1919–22
Nimitiedosto	633	931	40
Arvio	750	2 300–2700	yli 100
Kattavuusaste	84 %	40–34 %	korkeintaan 40 %

Vertailusta käy ilmi, että nimitiedoston kattavuusaste on kokonaisuutena korkeintaan puolet verrattuna projektin arvioimaan lukumääräarvioon, sillä arvioluvut ovat vähimmäislukuja. Vuosilta 1914–17 nimitiedoston kattavuusaste on korkeimmillaan eli noin 84 %. Vuodelta 1918 kattavuusaste sen sijaan on vain 40–34 % ja vuosilta 1919–22 korkeintaan 40 %.

Venäläissurmista on projektin erillistutkimus.³

² Lars Westerlund: Venäläisten sodanjälkeiset kuolemantapaukset vuosina 1919–22. Sisältyy projektin julkaisuun "Venäläissurmat Suomessa 1914–22", osa 2.2. Helsinki 2004.

³ "Venäläissurmat Suomessa 1914–22", osat 1 sekä 2.1. ja 2.2. Helsinki 2004.

SAKSALAISTEN HENKILÖTAPPIOT SUOMESSA VUONNA 1918

Aapo Roselius

Saksalaiset joukot osallistuivat Suomen vuoden 1918 sotaan maaliskuun alussa tapahtuneesta Ahvenanmaan miehityksestä aina sodan päättymiseen saakka. Saksalaiset poistuivat lopullisesti Suomesta vasta ensimmäisen maailmansodan päätymisen jälkeen. Tässä kirjoituksessa tarkastellaan Suomessa vuonna 1918 kuolleita Saksan armeijan sotilaita. Kirjoituksessa selvitetään mm. kuolinsyitä, kuolinajankohtia ja yksittäisten taistelujen ja rintamien tappioita. Sotasurmaprojektin nimitiedostossa on vuodelta 1918 merkintä 465:stä Saksan armeijan sotilaasta. Heistä 345 on merkitty kaatuneeksi tai haavoittuneena kuolleeksi, Kadonneiksi on merkitty 53 ja 45 menehtyneeltä puuttuvat tarkemmat kuolinsyytiedot.

Suomessa vuonna 1918 toimineet saksalaiset joukot koostuivat kolmesta eri ryhmästä. Pääjoukon muodosti Kenraali Rudiger von der Goltzin johtama Itämeren divisioona. Ahvenanmaan miehityksen toteutti nk. erillisosasto, jota johti amiraali Meurer. Eversti Otto von Brandenstein johti Loviisan ja Lahden suunnalla toiminutta Brandensteinin prikaatia. Erillisosasto, joka koostui pääosin Jääkäripataljoona 14:stä, liitettiin Itämeren divisioonaan 4. huhtikuuta ja 17. huhtikuuta siihen liitettiin Brandensteinin prikaati.¹ Kirjoituksessa Brandensteinin prikaatin ja Itämeren divisioonan tappioita käsitellään erikseen myös em. päivämäärän jälkeen. Nimitys Itämeren divisioona tarkoittaa pelkästään Hankoon maihinnousun tehnyttä joukkoa sekä Ahvenanmaalla ja saaristossa toiminutta jääkäripataljoonaa. Brandensteinin prikaatilla oli selvästi oma toimialue Loviisan ja Lahden seuduilla, mikä tekee erottelun tarkoituksenmukaiseksi.

Saksalaisissa joukko-osastoissa surmansa saaneista on lähes poikkeuksetta hyvät tiedot. Tämä helpottaa sodassa menehtyneiden selvittämistä, varsinkin kun kuolemaan liittyvät tiedot rajoittuvat usein pelkkään päivämäärään ja kuntaan. Suomen sotasurmaprojektin nimitiedostossa on 173 henkilöä merkitty kuuluneen Brandensteinin prikaatiin (Brigade Brandenstein) ja 239 Itämeren divisioonaan (Ostsee-Division). Kuolinkuntien, kuolinaikojen ja muiden osatietojen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että tiedot eivät ole täysin luotettavia. Kuolinkuntien perusteella voi todeta, että Brandensteinin prikaatiin kuuluvaksi on merkitty yhdeksän kaatunutta, jotka kuitenkin ovat kuolleet Itämeren divisioonan toimialueella ja 14 kaatunutta, jotka ovat kuolleet prikaatin toimialueella, mutta heitä ei ole merkitty siihen kuuluviksi. Ongelmaksi muodostuu 117 tapausta, joilla ei ole kuolinkuntamerkintää. Heidän osaltaan on mahdollista saada selvyys kuolinpaikasta tarkastelemalla mihin osastoihin he ovat kuuluneet ja tätä kautta yhdistää heidät joko Brandensteinin prikaatiin tai Itämeren divisioonaan.

¹ Arimo 1991, 19–21.

Laivaonnettomuudet

Saksalaisten operaatiot Suomessa olivat riippuvaisia merikuljetuksista. Näiden suurimpana uhkana olivat Suomenlahden ja Itämeren miinakentät sekä sukellusveneverkot. Suomen sisällissotaan liittyviä laivaonnettomuuksia tapahtui ennen sotaa, sen aikana ja sodan jälkeen. Nimitiedostossa laivaonnettomuuksissa kuolleet on merkitty joko kadonneiksi, miinaräjähdyksessä surmansa saaneiksi tai hukkuneiksi.

Suomen sisällissotaan liittyy kiinteästi saksalaisen sukellusvene U 57:n uppoaminen marraskuussa 1917. Sukellusvene lähti 11.11.1917 Liepajasta kohti Suomen rannikkoa. Lastina oli mm. aseita, ammuksia, räjähdysaineita ja radioasema, jotka oli tarkoitettu suojelekuntien käytettäväksi. Sukellusveneeseen mukana saapui Suomeen myös kahdeksanhenkinen jääkärijoukko. Sukellusvene onnistui läpäisemään miinakentät ja vedenalaiset verkot, ja jääkärit nousivat lastin kanssa maihin 17.11.1917 Loviisan edustalla sijaitsevalle pienelle Hamnskärin kalliosaaarelle. Paluumatkalla sukellusvene ajoi mitä ilmeisemmin miinaan sillä seurauksella, että koko sen 27 henkinen miehistö sai surmansa.² Nimitiedostossa heidät on merkitty kadonneiksi.

Vuonna 1918 kadonneita, miinaräjähdyksessä kuolleita tai hukkuneita saksalaisia on nimitiedostossa 73 (54+16+3). Tästä joukosta vain kolmesta henkilöstä löytyvät kuolinaikatiedot.

Talvella 1918, ennen saksalaisten maihinnousua, oli Suomen aluevedet Turun saaristossa ja Ahvenanmaalla puhdistettava miinoista sekä etsittävä sopivat kulkuväylät. Miinanetsintä ja -raivauslaivat puhdistivat kulkuväylät vapaiksi, jonka jälkeen kulkureittien varrelle asetettiin majakkalaivat.³ Olosuhteet jäiden keskellä olivat sen verran vaikeat, että miinojen raivaukseen oli käytettävä hätäkeinoja. Suuret laivat, "miinanmurtajalaivat", täytettiin tyhjillä tynnyreillä ja niiden tehtävänä oli kulkea laivasaattueen kärjessä ja ajaa mahdollisiin miinoihin. Tästä huolimatta sattui onnettomuuksia. Saksalainen jäänmurtaja Hindenburg ajoi 9. maaliskuuta miinaan avatessaan väylää Eckerön edustalla. Onnettomuudessa kuoli kolme saksalaista.⁴

Saksalaiset aloittivat maaliskuussa Itämeren divisioonan maihinnousuoperaation vaatimien raivustehtävien suorittamisen. Meurer mainitsee muistelmissaan kahden miinanetsintäaluksen, Amrumbankin ja Saturnin, ajaneen miinaan ja uponneen, jolloin 17 henkilöä sai surmansa. Nimitiedostossa on merkintä 16 miinanräjähdyksessä kuolleesta, jotka viittaavat Meurerin mainitsemiin henkilöihin. Miinanraivaaja Franken ajoi miinaan 19. maaliskuuta, mutta onnistui pahoin vaurioituneena pääsemään kotisatamaan Saksaan.⁵ Helsingin valtauksen jälkeen kuljetusalus Frankenland ajoi miinaan ja upposi; henkilötappioista ei ole mainintoja.⁶

² Ekman 1983, 128–129; Arimo 1991, 17.

³ Pfeiffer 1918, 279–281.

⁴ Karilas 1937, 72; Meurer 1923, 64.

⁵ Vapaussodan kertomuksia 1935, 17–20.

⁶ Hansen 1939.

Sodan jälkeen merellä tapahtui ainakin kaksi suurempaa onnettomuutta. Suurimmat henkilötappiot sattuivat kuljetusalus S.M.S. Habsburgin törmätessä miinaan 15. lokakuuta 1918. Kuljetuslaiva, joka oli menossa Danzigiin, lähti Helsingin satamasta aamulla 15. lokakuuta matkustajinaan 29 upseeria ja 638 sotilasta. Laivan ohitettua Tallinnan, se suuntasi Hiidenmaalle, jossa se osui miinaan ja vaurioitui. Laiva ei kuitenkaan uponnut ja se hinattiin Tallinnaan. Onnettomuuden henkilötappioista on hyvin erilaisia lukuja. Helsingissä Saksalaisen kirkon vieressä on muistomerkki, joka on pyhitetty niille 123:lle saksalaiselle, jotka kuolivat S.M.S. Habsburgin onnettomuudessa. Muistomerkkin tekstissä on kuitenkin onnettomuuden osalta virheellinen päivämäärä ja virheellinen tieto laivan tuhoutumisesta.⁷ Boströmin tietojen mukaan 800 matkustajasta 112 sai surmansa.⁸ Hufvudstadsbladetin artikkelissa, jossa siteerataan Saksan merivoimien tiedonantoa, ilmoitetaan 60 sotilaan kadonneen onnettomuudessa heidän pyrkiessä pelastusveneisiin ja heidän pelätään hukkuneen.⁹ Nimitiedostossa on 37 (34 kadonnutta ja kolme hukkunutta) merkitty kuolleen S.M.S. Habsburgin onnettomuudessa. Heistä yhdeksän on merkitty vaikeasti haavoittuneeksi.¹⁰

Kahdeksan kadonnutta on merkitty kuolleen V.M.G. Godesbürg nimisellä aluksella.¹¹ Heistä seitsemän kuului 1. Kaartin Ulaanirykmenttiin ja heidät on merkitty kadonneiksi ja vaikeasti haavoittuneiksi, mikä seikka viittaisi siihen, että laiva kuljetti haavoittuneita. On kuitenkin epävarmaa, onko kyseessä yllämainittu Habsburg-alus ja näin ollen, olisiko kyse samasta onnettomuudesta. Tällöin S.M.S. Habsburgin onnettomuudessa olisi kuollut 45 miestä, joista ainakin 16 oli vaikeasti haavoittuneita. Ilmeisesti heti miinaräjähdyksen jälkeen pelastusveneisiin on siirretty vaikeasti haavoittuneita. Pelastusveneiden mereen laskemisen yhteydessä on tapahtunut onnettomuus ja haavoittuneet sekä muut pelastusveneissä olleet matkustajat ovat joutuneet veden varaan ja hukkuneet.

Nimitiedostossa on yksitoista kadonnutta, joilla ei ole merkintää laivaonnettomuudesta, mutta jotka ovat mahdollisesti kadonneet yllämainituissa onnettomuuksissa. Tällöin S.M.S. Habsburgin onnettomuudessa menehtyneiden määrä olisi 56, joka on varsin lähellä Hufvudstadsbladetin tietoja, mutta alle puolet muistomerkissä ilmoitetusta luvusta.

Taistelutappiot

Saksalaiset saivat ensimmäisen taistelukosketuksen punaisiin 4. huhtikuuta 1918. Tätä seuranneen noin kuukauden mittaisen taisteluvaiheena kuoli 360 saksalaista. Sodan jälkeen kuoli vielä 33. Heistä suurin osa menehtyi taisteluissa saamiinsa

⁷ Muistomerkkin teksti: Kiitollisesti kunnioittaen Suomen vapauttamiseen 1918 osallistuneen 123 uskollisen saksalaisen aseveljen muistolle – jotka velvollisuutensa täytettyään saivat surmansa Itämeren aalloissa hl "Habsburgin" tuhoutuessa lokakuun 16 p:nä 1918. MEMORIA LIBERATORUM.

⁸ Boström 1927, 214 (ks. Höckert, Aarne Oskarin).

⁹ Hufvudstadsbladet 20.10.1918.

¹⁰ Ostsee-Division, kansio 4. SA.

¹¹ Ostsee-Division, kansio 4. SA.

haavoihin. Kaatuneiden tarkkaa määrää on vaikea arvioida, koska 45:n henkilön kuolintavaksi on merkitty pelkästään kuollut. Näistä vain 25:n kuolinpäivämäärä on tiedossa ja heistä 18 on kuollut sodan jälkeen. Yhdeksällä on merkintä haavoittumisesta. Myös kuolleeksi merkittyjen kuolinpaikat viittaavat siihen, että he ovat suurimmaksi osaksi haavoittuneina kuolleita. Suuri osa on merkitty kuolleen Helsingissä (15) ja neljä henkilöä Loviisassa. Tämä selittäisi osaksi myös nimitiedostossa saksalaisten osalta esiintyvän "haavoittuneena kuollut" -merkintöjen vähyyden.

Saksalaisten taistelutappiot on esitetty alla olevissa taulukoissa. Koska taistelutappiot sattuivat 30 päivän sisällä, on tappiot eritelty jokaisen päivän osalta erikseen. Taulukko 1 osoittaa saksalaisten tappiot eriteltynä Brandensteinin prikaatin ja Itämeren divisioonan välillä. Jälkimmäiseen on laskettu mukaan myös Jääkäripataljoona 14:n tappiot. Taulukossa on sodan jälkeen kuolleisiin laskettu myös sodan aikana haavoittuneet, mutta myöhemmin kuolleet. Kadonneiden osalta olen liittänyt S.M.S.Habsburgin onnettomuudessa menehtyneet laivaonnettomuuksissa kuolleisiin.

Taulukko 77. Saksalaisten tappiot Suomessa vuonna 1918

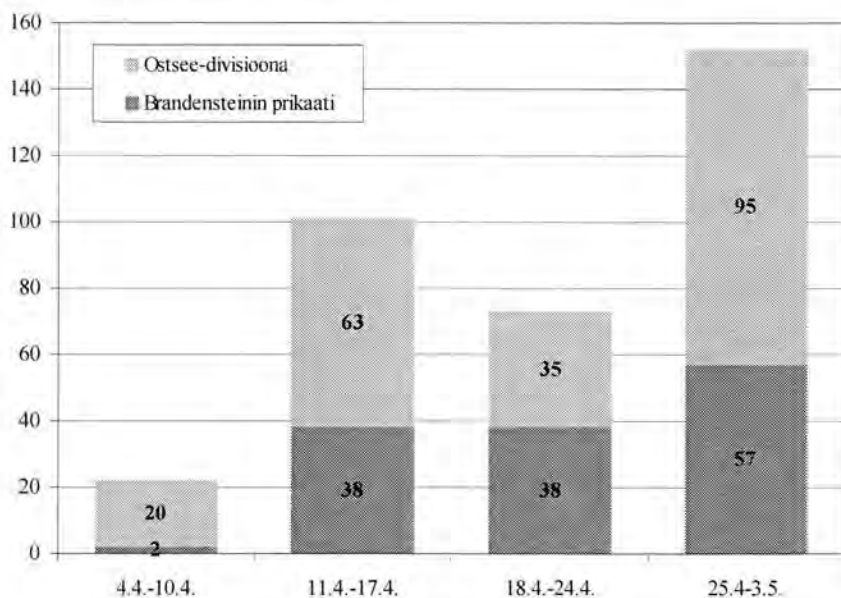
Päivämäärä	Brandensteinin prikaatin henkilötappiot	Ostsee- divisioonan henkilötappiot	Yhteensä
4.4.		8	8
5.4.			
6.4.		9	9
7.4.			
8.4.	2	1	3
9.4.		2	2
10.4.			
11.4.	9	3	12
12.4.	3	45	48
13.4.	5	13	18
14.4.	1	1	2
15.4.	17		17
16.4.		1	1
17.4.	3		3
18.4.	3		3
19.4.	8	3	11
20.4.	1	5	6
21.4.	2	18	20
22.4.	2	5	7
23.4.	15	4	19
24.4.	7		7
25.4.	1	4	5
26.4.	3		3
27.4.	2	10	12
28.4.	6	13	19

29.4.	27	51	78
30.4.	6	2	8
1.5.	5	8	13
2.5.	6	7	13
3.5.	1		1
Yhteensä	135	214	349
Ei merkintää	4	8	12
Yhteensä	139	221	360
Sodan jälkeen kuolleet		33	
Laivaonnettomuuksissa kuolleet		61	
Kadonneet		11	

465

Arkistolähteiden kuolinpäivämäärät eivät ole aina luotettavia. Jotta tappioita olisi helpompi vertailla ja kokonaiskuva olisi helpompi hahmottaa, on alla olevassa taulukossa tappiot eritelty seitsemän päivän jaksoihin:

Kaavio 3. Saksalaisten viikkotappiot

Taulukossa on ilmoitettu ainoastaan sodan aikana kuolleet. Musta osa osoittaa Itämeren divisioonan tappiot ja harmaa osa Brandensteinin prikaatin tappiot. Itämeren divisioonan osalta puuttuu kahdeksalta kaatuneelta kuolinpäivämäärä ja Brandensteinin prikaatin osalta tieto puuttuu viideltä kaatuneelta. Nämä henkilöt eivät näy taulukoissa.

Taulukot 59 ja 60 osoittavat, että saksalaisten tappiot keskittyvät huhtikuun kolmeen viimeiseen viikkoon. Siinä, missä Brandensteinin prikaatin tappiot pysyivät suhteellisen samansuuruisina, osoittavat Itämeren divisioonan tappiot suuria vaihteluja viikosta toiseen. Taulukosta käy ilmi, että päätöstaistelut Itämeren divisioonan toimialueella vaativat lähes kaksi kertaa enemmän kaatuneita kuin samaan aikaan Brandensteinin käymä puolustustaistelu Lahdessa. Seuraavissa kappaleissa tutkitaan yksityiskohtaisemmin yllämainittujen kahden osaston tappioita.

Itämeren divisioona ja Jääkäripataljoona 14

Ensimmäiset taistelutappionsa saksalaiset kärsivät Turun saaristossa Nauvossa. Jääkäripataljoona 14 hyökkäsi Houtskäristä itään yhdessä valkoisten suomalaisten nk. Saariston vapaajoukon kanssa. Hyökkäys tyrehtyi punaisten vastarintaan Nauvossa. Taisteluissa 4. huhtikuuta kaatui nimitiedoston mukaan kahdeksan saksalaista, 25 punaista ja yksi valkoinen. Reino Arimo on tutkimuksessaan "Saksalaisten sotilaallinen toiminta Suomessa 1918" esittänyt saksalaisten tappioiden olleen Nauvon taisteluissa kaksi kertaa suuremmat ja punakaartin tappiot lähes kolme kertaa suuremmat kuin mitä nimitiedosto osoittaa. Punaisten ja valkoisten tappioista on esitetty hyvin eriäviä lukuja. Amiraali Meurer arvioi punaisten tappiot 60 kaatuneeksi. Pataljoonakomentaja Schweinsberg arvioi punaisten tappiot jopa 600 kaatuneeksi ja valkoisten kokonaistappiot noin 30 henkilöksi.¹² Punakaartin aktiiviset sotatoimet pakottivat saaristossa etenevät saksalaiset luopumaan suunnitelmastaan nopeasta maihinnoususta Turkuun ja pataljoona sai käskyn nousta maihin Hangossa tai Kemiössä. Lopulta pataljoonan maihinnousu tapahtui Tammisaaressa 10. huhtikuuta.¹³ Kaikkiaan sodan aikana kaatui Jääkäripataljoona 14:stä 29 miestä.

Itämeren divisioonan pääjoukon, joka koostui pääasiallisesti 95. reservijalkaväkiprikaatista ja 2. Kaartin ratsuväkiprikaatista, onnistui nousta maihin Hangossa ilman henkilötappioita. Ensimmäiset taistelutappiot tapahtuivat nimitiedoston mukaan 6. huhtikuuta Karjaalla, jolloin yhdeksän saksalaista kaatui. Mitä ilmeisemmin on kuitenkin kyseessä virheellinen päivämäärä, koska saksalaisten ankarimmat taistelut Karjaan seudulla sattuivat jo 5. huhtikuuta.¹⁴ Nimitiedoston mukaan Itämeren divisioona menetti ennen Helsingin valtausta 14 sotilasta kaatuneena ja kaksi kuoli onnettomuuksissa. Arimon esittämät henkilötappiot samalta ajalta ovat varsin epäselviä. Arimo mainitsee saksalaisten tappioiden nousseen 5. huhtikuuta kahdeksaan kaatuneeseen ja viittaa selvästi pääjoukon tappioihin, koska hän mainitsee saaristotaistelussa kaatuneen 16 saksalaista. Samassa kappaleessa Arimo

¹² Finland 1917–1920, osa 2 1995, 377.

¹³ Arimo 1991, 43.

¹⁴ Finland 1917–1920, 380.

23-24. Kaksi saksalaisten Helsinkiin tuloa kuvaavaa asiakirjaa. Ensimmäinen on piirtäjä Alexander Federleyn Haagassa 13.4.1918 laatima postikortti, jossa nuori valkoiisiin kuuluva nainen kukittaa leppoisia saksalaisia sotilaita. Toinen on Helsingin tilastokonttorin kuolinkortin kortti, jonka mukaan saksalaiset katkaisivat työmies Kaarle Gustaf Heinosen kaulan Huopalahdessa 12.4.1918. Kortin tieto perustunee tosiasioihin, sillä erään toisen asiakirjan mukaan saksalainen aliupseeri löi sapeli-iskulla pään eräältä sekavalla tavalla käyttäytyvältä mieheltä.

N:o ~~1~~ Namn: *Heinonen, Kaarle Gustaf* Kon *M*
 Född: *18 8 87* Död: *12 april* 1918
 Ålder: *31* år *3* mån. *4* dag. Civilstånd *g*
 Dödsorsak: *halshöggs av tyskarna?* Nom. n:o *105*
 Yrke eller samhällsställning: *arbetare*
 Bostad: *Hoplaax* Stadsdel *ut st.*
 Kyrkskrifven i *Söds. l.* Afliden i *Hoplaax*
Mittö

ilmoittaa saksalaisten edetessä Leppävaaraan, ettei suuria taisteluja jouduttu käymään, mutta että heidän tappionsa oli 14 kaatunutta.¹⁵ Nimitiedoston tiedot antavat kuitenkin olettaa, että Arimon mainitsemat kahdeksan kaatunutta ovat saaristojoukon kaatuneita, ja että 14 kaatunutta viittaa Itämeren divisioonan kokonaistappioihin linjalla Hanko-Espoo. Nimitiedoston mukaan kaatuneita oli viisitoista.

Eteneminen Leppävaaran kohdalta alkoi iltpäivällä 11. huhtikuuta 1918. Punaiset vetäytyivät nopeasti ja saksalaiset pystyivät etenemään ilman tappioita. Vasta Huopalahdessa punaiset ryhtyivät vastarintaan, jolloin saksalaiset pysähtyivät, mutta eteneminen jatkui aamulla 12. huhtikuuta. Saksalaisten tappiot nousivat Helsingin valtauksen kahtena päivänä (12.–13.4.1918) 58:een kaatuneeseen.¹⁶ Selvästi tappiollisin päivä oli 12. huhtikuuta, jolloin Helsingissä kaatui 45 saksalaista. Seuraava päivä oli jo rauhallisempi ja tappiot olivat 13 kaatunutta. Itämeren divisioonan tappiot maihinnoususta Helsingin valtauksen olivat 65 kaatunutta, mikä viittaisi noin 250 miehen kokonaistappioihin.

Itämeren divisioona lähti etenemään pohjoista kohti aamulla 19. huhtikuuta tavoitteena Riihimäki. Kolmen päivän taistelujen jälkeen saksalaiset olivat vallanneet Riihimäen. Punaiset antoivat tiukimman vastuksen 21.4. Hyvinkäällä, jolloin saksalaisten tappiot nousivat 15 kaatuneeseen. Saksalaiset valtasivat Hämeenlinnan 26. huhtikuuta ilman tappioita. Eteneminen Helsingistä Hämeenlinnaan oli kestänyt kahdeksan päivää ja vaatinut 39 saksalaisen hengen. Punaisia on valloitetujen kuntien alueella merkitty kaatuneen 126. Luvut osoittavat, että jos saksalaisten tappiot olivat pienet, eivät ne myöskään punaisten puolella olleet suuret.

Hämeenlinnan valloitukseen saakka punaiset olivat vetäytyneet saksalaisten tieltä, ja pakoreitti itään oli vielä auki. Hämeenlinnan jälkeen saksalaiset saavuttivat punaiset, jolloin perääntymistiet kävivät yhä harvemmiksi. Tämä tarkoitti sitä, että punaiset joutuivat taisteluun vetäytymisen sijasta, mikä näkyy myös saksalaisten tappioluvuissa. Ajalla 27.4.–2.5.1918 kaatui Itämeren divisioonan toimialueella varmuudella 86 sotilasta. Lisäksi voi olettaa, että suurin osa 22:sta kaatuneesta, joilta puuttuu kuolinkuntamerkintä, kuoli kuun loppuvaiheen kiivaissa taisteluissa.

Saksalaiset pyrkivät ajamaan takaa itään päin perääntyviä punaisia joukkoja ja estämään heidän pakonsa. Tehtävän sai kolmesta pataljoonasta koostunut prikaati Wolf. Prikaati hajotettiin suurelle alueelle. Punaisten yrittäessä murtautua suurella joukolla sen läpi, joutuivat pienet saksalaisosastot vaikeuksiin. Kiivain ja tunnetuin taistelu käytiin Syrjäntaan kylässä ja sen lähiympäristössä. Kenraali Wolf lähetti aamulla 27. huhtikuuta karabinieerirykmentin Tuulokseen. Se saapui Syrjäntaan kylään iltpäivällä ja joukot hajasijoitettiin lähikyliin. Ratsumestari von Ehrenkrook ilmoitti aamulla 28. huhtikuuta, että Lammi oli valloitettu tappioiden ollessa kahdeksan saksalaista kaatunutta. Syrjäntaan länsipuolella sijaitsevan Hauhon valtaus kuitenkin epäonnistui. Valtaussyritys tehtiin valkoisten suomalaisten ja saksalaisten yhteisvoimin, mutta punaisten suuri ylivoima pakotti heidät vetäytymään raskain

¹⁵ Arimo 1991, 52.

¹⁶ Luku eroaa Arimon esittämästä 27 kaatuneesta saksalaisesta. Arimo 1991, 57.

¹⁷ Ahto 1986, 24–35.

tappioin jo tunnin taistelun jälkeen.¹⁷ Saksalaisten tappiot olivat kymmenen kaatunutta.

Syrjantaan taistelu alkoi 28. huhtikuuta puoli yhdeksän aikaan illalla, jolloin Mertzin eteen työnnetty 1. eskadroona palasi kylään vihollinen kintereilläään. Illalla pakeni 12. patterin miehistö tykkeineen Lammille. Saksalaisilla oli käytössä tämän jälkeen vain kaksi 7. patterin tykkiä. Yön aikana punaiset hyökkäsivät Syrjäntakaa vastaan, mutta hyökkäykset torjuttiin. Tällä välin Hämeenlinnasta oli saapunut majuri Brandensteinin johdolla apujoukko, mutta myös se joutui suuren ylivoiman edessä ahtaalle ja punaiset yrittivät työntää osastoa kauemmaksi Hämeenlinnan suuntaan. Tilanne helpottui saksalaisten kannalta vasta kun suurin osa punaisista oli marssinut Syrjantaan ohi. Nimitiedoston mukaan 29. huhtikuuta kaatui 34 karbinieerirykmenttiin kuuluvaa sotilasta. Kaikkiaan Syrjantaan ja lähialueiden taisteluissa kaatui kyseisenä päivänä 49 saksalaista.¹⁸

30.4.–3.5.1918 kuoli 17 saksalaista, joiden kuolema voidaan liittää Syrjantaan alueen taisteluihin. Useiden kohdalla on kuolinkunnaksi merkitty Helsinki tai Hämeenlinna, mikä viittaa siihen, että heidät on mahdollisesti siirretty haavoittuneina kaupunkien sairaaloihin. Saksalaisten osalta muodostui sodan loppu hyvin veriseksi. Kolmen päivän aikana 27.–29. huhtikuuta tapahtuneiden Hauho-Tuulos-Lammi alueen sotatoimien seurauksena kaatui ainakin 91 saksalaista.

Kaikkiaan Itämeren divisioonan menetti sodan aikana taisteluissa 221 kaatunutta. Tämä oli noin 3 % divisioonan taisteluvahvuudesta.

Osasto Brandenstein

Osasto Brandenstein koostui pääasiallisesti reservijalkaväkirykmentti 255:sta. Se saapui Loviisaan neljässä eri vaiheessa ensimmäisen erän saapuessa 7.4. ja viimeisen 18.4.1918.¹⁹ Osasto kävi taisteluja alueella Loviisa-Lahti. Sen tappiot noin kolmen viikon taistelujakson aikana olivat 143 kaatunutta. Näistä neljä kuoli haavoihin sotatoimien jo päätyttyä. Osaston vahvuus oli suurimmillaan 21. huhtikuuta, jolloin viimeinen maihinnousuerä oli saapunut Tallinnasta Loviisaan. Tällöin osaston vahvuus oli 3 034 miestä, joista taisteluvahvuuteen kuului 2 150 miestä. Lähes 7 % osaston taisteluvahvuudesta kaatui, ja jos haavoittuneiden määrän arvioidaan olleen noin kolminkertainen, ovat kokonaistappiot noin 25 %. Luku on yli kaksi kertaa suurempi kuin Itämeren divisioonan vastaavat luvut.

Saksalaiset eivät joutuneet taisteluihin kolmeen päivään noustuaan maihin. Ai-noastaan yhden saksalaisen tiedetään kaatuneen maihinnousua seuranneena päivänä. Saksalaisten odottaessa toista maihinnousuerää, suunnittelivat he samalla antavansa Loviisan ympäristön punaisille tuhoisamman iskun. Isku tapahtui 11. huhtikuuta, jolloin komppanian vahvuinen hyökkäysosasto hyökkäsi Loviisasta pohjoiseen valloittaen Hardomin kylän. Tappioluvuista päätellen punaisten vastarinta on ollut kova. Saksalaisia kaatui yhdeksän. Sen sijaan nimitiedoston lukema viidestä kaatuneesta punaisesta vaikuttaa liian pieneltä.

¹⁸ Kaikilla karabinieeriksi merkityillä on myös merkintä 95. jalkaväkiprikaati.

¹⁹ Arimo 1991, 33–34.

Seuraava vaihe Brandensteinin operaatiossa oli joukkojen eteneminen Lahti-Kouvola junaradalle. Saksalaiset etenivät kolmena eri osastona, joista oikea rivistö marssi 13.4.1918 Kausalaan, mutta punaisten panssarijunan takia se joutui vetäytymään jonkun matkan päähän radasta. Keskimmäinen rivistö saapui Uuteenkylään, joka vallattiin 13.4.1918. Vasen rivistö marssi Orimattilaan ja valloitti sen samana päivänä. Seuraavana päivänä koottiin kaikki kolme rivistöä alueelle Uusikylä-Kaivanto. Punaiset hyökkäsivät Uudenkylän asemaa vastaan 14.–15. huhtikuuta, ja vaikka heidät lyötiin takaisin, joutuivat saksalaiset vetäytymään suuren ylivoiman tieltä. Taistelu oli osaston siihen asti verisin tappioiden ollessa 18 kaatunutta. Taistelun jälkeen seurasi kolmen päivän hiljainen jakso, jolloin mm. odotettiin prikaatin viimeisen maihinnousuosaston saapumista Loviisaan.

Brandenstein sai Itämeren divisioonalta 18.4.1918 käskyn estää punaisten paon ja hän päätti valloittaa Lahden. Saksalaiset valloittivat kaupungin 19.4.1918 tappioiden ollessa kahdeksan kaatunutta. Seuraavien kahden viikon aikana saksalaiset joutuivat taisteluihin punaisten yrittäessä valloittaa kaupungin takaisin, jotta pako itään olisi ollut mahdollinen. Lisäksi Brandensteinin prikaatin oli pyrittävä estämään punaisten pako Lahden lähiseuduilla. Nimitiedostossa on 65 kaatuneen saksalaisen kohdalle merkitty kuolinkunnaksi Lahti. Brandensteinin prikaatin tappiot 19.4–3.5.1918 olivat 92 kaatunutta. Näistä 23 on merkitty kuolleeksi Loviisassa tai Ahvenkoskella, jossa kyseisenä ajanjaksona käytiin taisteluja punaisten ja saksalaisten joukkojen välillä.

Ahvenkosken saksalaisjoukot eivät kuuluneet Brandensteinin prikaatiin. Sekä Röderin että Hamiltonin osastot olivat Itämeren divisioonan tiedusteluosastoja, jotka oli muodostettu 95. reservijalkaväkiprikaatista.²⁰ Loviisassa kuolleiden joukossa oli yhdeksän sotilasta, jotka kuuluivat 95. reservijalkaväkiprikaatiin, mikä tarkoittaa sitä, että he ovat kuolleet Ahvenkosken taisteluissa. Loviisassa kuolleiden joukossa on yhdeksän henkilöä, jotka kuuluivat reservijalkaväkirykmentti 255:een ja kaksi viestijoukkoihin kuulunutta, mikä tarkoittaa että he suurella todennäköisyydellä ovat kuolleet tai haavoittuneet Lahden taisteluissa. Mitä ilmeisemmin heidät on viety Lahdesta haavoittuneina Loviisaan ja virheellisesti merkitty kaatuneiksi Loviisassa.

Nimitiedoston kuolinpaikkatietojen ja sotilasjärjestötietojen pohjalta voidaan esittää Lahden taistelussa kaatuneiden saksalaisten määräksi 78 miestä. Luku on viidenneksen Hannu Takalan tutkimuksessaan "Taistelu Lahdesta 1918" esittämää lukua suurempi (64)²¹. Kantahenkilökunnan muistelmissa vääpeli Juho Viljanen ilmoittaa Lahdessa kaatuneiden määräksi saman mikä on nimitiedoston pohjalta arvioitu luku (78).²² Lahden kahden viikon mittainen taistelujakso oli kiivaimmillaan 29.4.1918, jolloin taisteluissa kaatui 26 saksalaista. Tunnetuin taistelutapahtuma on saksalaisten vartioasema 3:n valtaus. Tämä oli ainoa puolustusasema Lahdessa,

²⁰ Kapteeni K. Röderin johtama osasto perustettiin 31.3. ja majuri O. Hamiltonin osasto 29.3. ; Arimo 1991, 46.

²¹ Takala 1998, 85.

²² SA, PK 869:1–14.

josta saksalaiset joutuivat luopumaan. Asemaa puolustaneista sotilaista 24 kaatui tai haavoittui ja vain kaksi pääsi pakoon ilman vammoja.²³

Loviisan itäpuoleisesta suunnasta vastanneet Röderin ja Hamiltonin osastot olivat saapuneet Loviisaan 21.4.1918 ja pyrkineet etenemään Kotkaan. Joukot joutuivat kuitenkin asettumaan puolustusasemiin Ahvenkoskella.²⁴ Punaisten asemat olivat silti niin vahvat, etteivät saksalaiset ja valkoiset suomalaiset joukot pystyneet etenemään. Ahvenkosken taisteluissa 22.4.–27.4.1918 kaatui 13 saksalaista, joista yhdeksän on merkitty kuolleeksi Loviisassa.

Sotatapahtumien jälkeen kuolleet

Sodan jälkeen haavoittumisen johdosta, sairauksiin tai eri onnettomuuksissa kuoli 33 saksalaista, mikä on noin kahdeksan prosenttia kokonaisluvusta. Lukuun ei ole laskettu S.M.S. Habsburgin miinaonnettomuudessa kuolleita tai siinä oletetusti kuolleita. Sodan jälkeen on ainoastaan neljä henkilöä merkitty kuolleeksi haavoittuneena ja viisi merkitty kaatuneeksi. 18 sotilasta on merkitty kuolleeksi, joukossa oletettavasti suuri osa haavoittuneena kuolleita. Kaksi sotilasta hukui Valkealassa 12. heinäkuuta. Turussa sattui elokuussa lentokoneonnettomuus, jolloin koneessa olleet molemmat saksalaiset saivat surmansa. Joulukuussa sai Helsingissä kaksi sotilasta surmansa viinanmyyntiin liittyvässä ammuskelussa.²⁵ Hufvudstadsbladet kirjoitti 15.12.1918 kahden saksalaisen sotilaan tulleen haudatuksi Vanhan kirkon hautausmaahan sankarihautaan. Yksi oli kuollut miinaräjähdyksessä ja toinen oli murhattu.²⁶

Sairauksiin kuoli vain kaksi sotilasta; yksi sodan aikana ja yksi sen jälkeen. Koska sodan jälkeen kuolleista suurin osa on merkitty ainoastaan kuolleeksi, on kuolinsyitä vaikea arvioida, esimerkiksi vahingonlaukauksien osuutta kuolemantapauksissa.

Saksalaisten tappioluvut

Kun tarkastellaan sisällissodan henkilötappioita, muodostavat saksalaisten tappiot varsin selkeän kokonaisuuden. Saksan armeijan tappioluettelot ja tiedot kaatuneista olivat tasokkaampia kuin valkoisen armeijan, puhumattakaan punaisten kaartien vastaavista. Suuria eroja esitetyistä saksalaistappioista ei ole löydettävissä kirjallisuudesta. Hufvudstadsbladet kirjoitti saksalaisten tappioista 16. huhtikuuta 1919 seuraavasti: "Fallna och dödade äro vid lanthären 13 officerare (...) 326 underofficierare och manskap; av marinen: 13 underofficierare och manskap, tillsammans 352 döda."²⁷ Saksalaisten kaatuneiden muistomerkissä Helsingin Saksalaisen kirkon vieressä on muistoteksti "Suomen maakamarassa lepää 383 vapautemme puolesta v. 1918 kaatunutta saksalaista soturia". Sotasurmaprojektin nimitietojärjestelmän luvut eivät poikkea merkittävästi aiemmin esitetyistä. Lähinnä on kyse siitä, miten tarkkaan kuolleet jaotellaan kuolinsyyn mukaan.

²³ Takala 1998, 78.

²⁴ Hannula 1936, 366–367; Arimo 69.

²⁵ HBL 15.12.1918 "Blodsåd i Kronohagen".

²⁶ HBL 15.12.1918.

²⁷ HBL 16.4.1919.

Kaatuneen sat-salaisen upseerin arkku kannetaan laivaan kuljetettavaksi Katajanokalta Saksaan. Oikeassa yläkulmassa oleva rakennus on rahapaja ja myös sen edustalla oleva vespumpppukin on vielä paikallaan. Kuva Bibliothek für Zeitgeschichte, Stuttgart

Saksalaisia vastaan käydyissä taisteluissa kuolleiden punaisten lukumäärä on yleensä arvioitu erittäin suureksi. Saksalaiset arvioivat yleisesti niin vihollisen miesmäärän kuin taistelun jälkeiset vihollistappiot todellisuutta huomattavasti suuremmiksi. Saksalaiset itse ilmoittivat, että Lahden länsipuolelle haudattiin 3 000 punaista. Luku ei ole missään nimessä uskottava, vaikka on selvää, että taisteluasetelma mahdollisti suuret tappiot. Punaisten joukot olivat sodan loppuvaiheessa pakomatkalla, suureksi osaksi järjestäytymättömiä ja monin kohdin epätoivoisia. Tämän lisäksi heidän piti yrittää läpäistä hyvän koulutuksen ja aseistuksen saaneiden saksalaisten puolustusasemat. Punaisten tappiot Brandensteinin prikaatia vastaan Itä-Uudellamaalla ja Lahdessa on nimitietojärjestelmän pohjalta arvioitu lähes 900 kaatuneeksi. Itämeren divisioonaa vastaan käydyissä taisteluissa arvioidaan kaatuneen noin 800 punaista.²⁸

Saksalaisten Suomen vuoden 1918 sodassa menehtyneiden joukossa oli 20 (4 %) upseeria ja 47 (10 %) aliupseeria. Kaatuneista pataljoonankomentaja kapteeni Fritz Reuterin sotilasasema oli korkein. Hän kuoli haavoihinsa Lahdessa 1. toukokuuta punaisten osuttua tykillä saksalaisten esikuntaan.

Saksalaisten kaatuneiden ikäjakauma poikkeaa odotetulla tavalla punaisten, mutta myös valkoisten jakaumasta. Saksalaiset sotilaat kuuluivat yhtenäisempään ikäryhmään kuin suomalaisten osapuolten sotilaat. 95 % kaatuneista oli iältään 18–34-vuotiaita. Kaksi kolmasosaa oli 20–26-vuotiaita.

Saksalaisten kaatuneiden osalta kuolinpaikka- ja kuolinsyytiedot ovat usein epä-tarkkoja. Sen sijaan lähes jokaisen kaatuneen joukko-osasto on tiedossa, mikä saattaa auttaa kuolinpaikan ja -ajan määrittelemisessä. Alla olevassa taulukossa 61 on esitelty tappiot jaettuna joukko-osastoittain.

Taulukko 78. Joukko-osastojen tappiolukuja

Itämeren divisioona		Brandensteinin prikaati	
95. reservijalkaväkiprikaati	171	Reservijalkaväki-rykmentti 255	122
- <i>Saksilainen Karabinieerirykmentti</i>	<i>73</i>		
2. Kaartin ratsuväkirykmentti	67		
- <i>3. Kaartin Ulaanirykmentti</i>	<i>31</i>		
- <i>1. Kaartin Ulaanirykmentti</i>	<i>22</i>		

Yksittäisistä rykmenteistä Saksilaisen karabinieerirykmentti ja reservijalkaväkirykmentti 255 kärsivät suurimmat tappiot. Karabinieerirykmentin ja 3. Kaartin Ulaanirykmentin tappiot keskittyvät lähes poikkeuksetta sodan loppuvaiheeseen, kun taas 1. Kaartin Ulaanirykmentti koki tappionsa Helsingin valtauksessa. Syrjäntaan taistelussa koetut tappiot nostivat karabinieerirykmentin legendan asemaan sotamuistoissa ja valkoisessa historiankirjoituksessa.

²⁸ Luvut perustuvat Sotasurmaprojektin nimitietojärjestelmän tietojen perusteella tehtyihin arvioihin.

Saksalaisten joukkojen taisteluvahvuus Suomessa oli 21. huhtikuuta 9 482 miestä ja luku pysyi samansuuruisena sodan loppuun saakka.²⁹ Saksalaisten tappiot kaatuneina olivat noin 4 % taisteluvahvuudesta, mikä viittaisi yli 10 % kokonaistappioihin haavoittuneina ja kaatuneina. Erikoisuutena on se, että suurimmat tappiot eivät syntyneet hyökkäysvaiheessa, vaan nimenomaan saksalaisten asetuttua Lahdessa ja Tuuloksessa puolustusasemiin. Selitys löytyy punaisten suuresta miesylivoimasta ja heidän toivottomasta tilanteestaan, joka ajoi heidät yrittämään saksalaisten puolustuslinjojen läpi hinnalla millä hyvänsä. Lahdessa suurin osa punaisista ei päässyt linjojen läpi, kun taas Tuuloksessa suurin osa pääsi läpi antautuakseen paria päivää myöhemmin. Saksalaisten tappiot painottuvat selvästi sodan viimeisiin päiviin. Huhtikuun 27. ja toukokuun 2. välisenä aikana kaatui 143 saksalaista. Määrä on noin 40 % Suomen sisällissodassa kaatuneiden saksalaisten kokonaismäärästä. Vertailun vuoksi voidaan todeta, että saman ajanjakson valkoisten tappiot olivat 298 kaatunutta eli ainoastaan kaksi kertaa saksalaisten tappioita suuremmat.

Saksalaisten kokemat suurehkot tappioluvut viittaavat siihen, etteivät he osanneet odottaa niin vahvaa punaisten vastarintaa edetessään Helsingistä pohjoiseen ja Loviisasta Lahteen. Vaikka saksalaisten sotilaiden ja punaisten tasoero sotilaallisessa osaamisessa oli kiistaton, joutuivat saksalaiset selvästi liian pienin voimin punaisten tielle, jotta tuntuilta tappioilta olisi välttytty. Yleensä on painotettu saksalaisten sotilaiden ylivertaisuutta verrattuna suomalaisiin punaisiin. On selvää, että sotilaiden ammattimaisuus näkyi taisteluissa ja lopputuloksessa. Saksalaisten joukkojen etevyyttä pohdittaessa on kuitenkin syytä ottaa huomioon, että kyse oli maailmansodan itärintamalta kokoonpannuista joukoista, joita ei katsottu vielä kelvollisiksi lähetettäväksi länsirintamalle.³⁰ Punaisten asettuivat hyvin harvoin kovaan vastarintaan. Heidän pääjoukkonsa oli sidottu Lempäälän rintamalle ja esim. Helsingin taistelussa kaatuneiden punaisten keski-ikä (33 vuotta) oli huomattavasti korkeampi kuin muilla rintamilla. Saksalaisten jouduttua taisteluun Lempäälän rintamalta vetäytyneiden joukkojen kanssa Hauholla ja Tuuloksessa, osoittautui vastus kovemmaksi kuin sotaoperaatioiden alussa. Ottaen huomioon sotaoperaatioiden laajuuden ja vaikutuksen, on saksalaisten henkilötappioita kuitenkin pidettävä pieninä.

²⁹ Arimo 1991, 24.

³⁰ Finland 1917–1920, 364; Arimo 1991, 19.

SUOMEN RUOTSINKIELISTEN SOTASURMAT 1914–22

Magnus Westerlund

Suomen ruotsinkielisten¹ sotasurmia vuoden 1918 sodassa ei ole aikaisemmin tutkittu kattavalla tavalla. Kaksi selvitystä on kuitenkin syytä mainita. Ensimmäinen näistä on Anna Bondestamin vuonna 1978 suorittama kartoitus Finlands Svenska Arbetarförbundetin vuoden 1918 henkilötappioista, sillä tämä on ainoa laajahko katsaus punaisten puolella menehtyneistä ruotsinkielisistä henkilöistä. Hänen arviotensa mukaan vuoden 1918 sodassa menehtyi vähintään 700 liiton jäsentä.² Vuoden 1918 sodassa menehtyneistä valkoisista ruotsinkielisistä ei ole aikaisemmin edes laadittu lukumääräarvioita, joskin Gunnar Skrifvarsin johtama työryhmä julkaisi vuonna 1943 sortovuosina ja vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden ruotsinkielisiä pohjanmaalaisia käsittelevän matrikkeliteoksen (286 henkilöä).³

Esityksessäni tarkastelen ruotsinkielisiä sotasurmatapauksia vuoden 1918 sodassa ja yleisemmin vuosina 1914–22.⁴ Joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta kieliryhmä on todettu seurakuntien rippikirjojen äidinkieltä koskevien merkintöjen perusteella. Koska merkitsemiskäytäntö vaihtelee seurakunnasta toiseen, on muutama metodologinen huomautus paikallaan. Kahdesta Helsingin kaupungin kolmesta ruotsinkielisestä seurakunnasta puuttuu rippikirjoista johdonmukaisesti äidinkieli-merkintöjä.⁵ Koska pääkaupunki oli jaettuna kuuteen pääseurakuntaan alueen ja kielen perusteella, olen lähtenyt siitä, että valtaosa ruotsinkielisten seurakuntien jäsenistä oli ruotsinkielisiä. Näin oli tilanne myös Pohjanmaan ruotsinkielisellä maa-seudulla ja Ahvenanmaalla. Viipurin kaupunkiseurakunnan, kuten myös eräiden muiden karjalaisten seurakuntien rippikirjat ovat kadonneet, mikä mitätöi sotasurmatapausten kieliryhmän tutkimisen em. keinoin. Ulkomailla kirjoilla olleet ruotsinkieliset suomalaiset on myös rajattu tutkimuksestani pois. Pääkaupunkiseudulla

¹ Kirjoituksessa käytän ilmaisua ”ruotsinkielinen” eikä ”suomenruotsalainen”. Ensimmäinen ilmaisu kertoo tietyistä joukkoidentiteetistä ja kuuluvuudesta suomenruotsalaisten väestönosaan. On kuitenkin arveltu, että varsinkaan ruotsinkielisten työläistäustaiset ryhmät eivät erityisesti mieltäneet kuuluvansa samaan joukkoon kuin suomenruotsalaisten omistavat kerrokset, keskiluokka ja valtaosa maalaisista. Ahvenanmaalaiset eivät myöskään erityisesti koe itseään ”suomenruotsalaisiksi”, vaan he ovat (ruotsinkielisiä) ahvenanmaalaisia. Koska olen tutkinut mikä oli uhrien äidinkieli, on ilmaisu ”ruotsinkielinen” täsmällisempi tässä asiayhteydessä.

² Bondestam-Helsing 1978, 112–161.

³ För frihet och fädernesland 1943.

⁴ Kirjoitus perustuu käsikirjoitukseeni ”Med djupaste sorg tillkännagives – krigsdöda svenskspråkiga finländare 1914–1922”. Tutkimus ilmestyy myöhemmin.

⁵ Helsingin pohjoisen ruotsalaisen seurakunnan rippikirjoissa on hyvät tiedot äidinkielestä. Sen sijaan tietoa ei ole merkitty Helsingin eteläisen ruotsalaisen eikä Sörnäisten ruotsalaisten seurakuntien rippikirjoihin.

ovat varsinkin sotasurmaprojektin nimitiedoston ns. yhden lähteen tapaukset aiheuttaneet ongelmia, kun rippikirjoista ei ole löytynyt merkintöjä ko. henkilöistä. Tästä syystä olen joutunut sulkemaan heidät pois tutkimuksestani.⁶

Sotaoaloissa surmansa saaneet ruotsinkieliset suomalaiset 1914–22

Oheisessa taulukossa on tietoja kaikista sotaoaloissa surmansa saaneista ruotsinkielisistä suomalaisista vuosina 1914–22. Yhteensä vähintään 2 005 ruotsinkielistä suomalaista lienee menehtynyt, mikä vastaa 5 % sotasurmaprojektin nimitiedostossa olevista sotasurmatapauksista. Tarkemmat tiedot löytyvät alla olevasta taulukosta.

Taulukko 79. Ruotsinkielisten sotasurmat Suomessa 1914–22

Sotatapahtuma	Menehtyneet (n)
Maailmansota jälkitapahtumineen	
Jääkäreitä ja jääkäriaktivisteja (1916–1920)	32
Venäjällä palvelleet	6
Länsiarmeijoissa palvelleet	33
Sotaan liittyvät onnettomuudet (torpedointi ym.)	40
Poliittiset kuolemaan johtaneet väkivaltaisuuudet vuonna 1917 ja tammikuussa 1918	27
Vuoden 1918 sota	1 826
Viron ja Itä-Karjalan retket 1918–1922	
Viron sota 1919	19
Itä-Karjalan retket 1918–1922	21
Muu	1
Yhteensä	2 005

Ruotsinkielisten sotasurmat muistuttavat suuressa määrin suomalaisten sotasurmien yleistä jakaumaa, joskin niissä ilmenee joitakin erityispiirteitä. Matti Lackmanin mukaan vuosina 1916–19 91 suomalaista jääkäriä menehtyi Saksassa ja Saksan joukoissa.⁷ Näistä 23 oli ruotsinkielisiä: joka kolmas vuonna 1916 menehtynyt jääkäri oli ruotsinkielinen. Vuonna 1917 menehtyneiden ruotsinkielisten jääkäreiden osuus kuitenkin väheni 27 prosenttiin ja vuonna 1918 se oli enää runsas 16 %. Vähenevät surmaluvut johtuvat ensisijaisesti siitä, että ruotsinkieliset suomalaiset olivat ensimmäisillä jääkärikursseilla ylliedustettuina. Ajan myötä suomen-

⁶ Pääkaupunkiseudun (Helsinki, Helsingin maalaiskunta ja Espoo) poissuljettu ryhmä käsittää satoja vahvistamattomia tapauksia. Vertailuna mainittakoon, että vastaavanlaisten tapausten lukumäärä Loviisan ja Hangon välisellä rannikkoalueella on vain noin 40. Tämä vastaa 4 % näiden paikkakuntien kaikista sotasurmatapauksista. Valtaosa niistä sotasurmatapauksista, joista ei ole äidinkieltietoa, lienevät kuitenkin suomenkielisiä.

⁷ Ks. Matti Lackmanin kirjoitus ”Saksassa ja Saksan joukoissa surmansa saaneet suomalaiset”. Sisältyy sotasurmaprojektin teokseen ”Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa” 2004.

kielisten jääkärien osuus kasvoi,⁸ joten ruotsinkielisten jääkäreiden suhteellinen osuus supistui. Tämä trendi ilmeni heti myös jääkäreiden surmaluvuissa.

Seurakuntien arkistoista on löydetty 39 ympärysvaltojen armeijoissa menehtynyttä ruotsinkielistä suomalaista. Näistä vähintään kuusi palveli Venäjän armeijassa, mutta lukumäärä on todennäköisesti liian pieni. Käsitteen "suomalainen" määrittely on myös ongelmallinen.

Noin neljäkymmentä ruotsinkielistä suomalaista menehtyi eri sodankäyntiin liittyvien tapaturmien yhteydessä, kuten maahan ajautuneiden miinojen talteenotto-yrityksissä. Runsas 30 kuoli alusten haaksirikoissa, mutta menehtyneiden lukumäärä lienee suurempi, sillä monen surmansa saaneen suomalaisen merimiehen kotipaikkaa koskevat merkinnät puuttuvat. Tästä syystä näiden tapausten kieliryhmän todentaminen ei ole ollut mahdollista.⁹

Ainakin 27 ruotsinkielistä suomalaista surmattiin Suomessa tapahtuneissa rauhattomuuksissa ennen sotatoimien puhkeamista tammikuun lopussa 1918. Paavolaisen tutkimuksen mukaan vuoden 1917 marraskuun lakkoviikkona murhattiin yhteensä 19 henkilöä. Valtaosa näistä, 14 henkilöä, oli ruotsinkielisiä. Mikään ei kuitenkaan viittaa siihen, että harjoitettu väkivalta olisi ollut kielipoliittista laatua. Se ei ollut suunnattu erityisesti ruotsinkielistä väestöä vastaan, vaan se liittyi pikemminkin sosiaaliseen asemaan. Lisäksi surmaajien keskuudessa oli ruotsinkielisiäkin.¹⁰

Viron ja Itä-Karjalan retkikuntien osallistujien joukossa kuoli vuosina 1918–22 vähintään 40 ruotsinkielistä suomalaista. Tämä vastaa noin 5 % retkikuntien kaikista surmansa saaneista. Ajatellen retkikuntien suomalaiskansallista luonnetta, oli ruotsinkielisten osanotto huomionarvoinen. On kuitenkin mahdollista hahmotella mm. tiettyjä yhteyksiä yksittäisten retkikuntien rekrytointialueiden ja menehtyneiden ruotsinkielisten sotauhrien välillä.¹¹

Vuoden 1918 sota

Taulukossa on tietoja surmansa saaneiden ruotsinkielisten suomalaisten maantieteellisestä jakaumasta vuoden 1918 sodassa.

⁸ Lackman 2000, 200.

⁹ Sjömansvännen n:o 5, 1916.

¹⁰ Kansallisarkisto, VRYO 18589, Paavolainen 1966, 76.

¹¹ Heino 2000, 48–70, Roselius 2002, 67–94.

Taulukko 80. Ruotsinkielisten sotasurmien alueellinen jakauma

Alue	Punainen	Valkoinen	Tuntematon	Yhteensä
Uusimaa	964	285	20	1 269
Ruotsinkielinen Pohjanmaa	11	244	3	258
Turun ja Porin lääni	102	40	2	144
Ahvenanmaa	2	3	-	5
Viipurin lääni	27	50	2	79
Muu Suomi	10	61	-	71
Yhteensä	1 116	683	27	1 826

Vuoden 1918 sodassa menehtyi punaisten puolella vähintään 1 116 ruotsinkielistä suomalaista. Tämä vastaa yli 60 % kaikista ruotsinkielisten sotasurmatapauksista. Useimmat ruotsinkieliset punaiset sodassa menehtyneet henkilöt olivat kirjoilla kapinaliikkeen keskuksena toimineessa Uudenmaan läänissä. Tämä seikka johtui mm. myös ruotsinkielisten keskuudessa vallinneesta maanomistuksen olosuhteiden suurista eroista sekä varakkaiden ja köyhien välisestä kluusta.

Pääosa ruotsinkielisistä valkoisista surmatuista oli kotoisin Uudeltamaalta ja Pohjanmaalta. Hyvin järjestetty suojeluskuntaverkosto Pohjanmaalla ja siellä toteutetut yleiset kutsunnat sekä Uudenmaan luokkavastakohtat vaikuttivat sodan uhrien maantieteelliseen jakaumaan. Poiketen ruotsinkielisistä punaisista menehtyneistä, jotka esiintyvät 62 kunnassa, oli valkoisten uhrien alueellinen jakauma huomattavasti laajempi. Kun valkoisten sotasurmia esiintyi 128 kunnassa, on kuntien lukumäärä yli puolet suurempi kuin punaisella osapuolella.¹² Useimmat ruotsinkieliset uhrat olivat kirjoilla Helsingissä osapuolestaan riippumatta: 198 punaista ja 123 valkoista uhria. Yhdeksässä muussa kunnassa ruotsinkielisten valkoisten sotasurmatapausten lukumäärä ylitti 15: Vaasa (27), Siuntio (21), Sipoo (21), Närpiö (19), Pietarsaaren maalaiskunta (18), Porvoon maalaiskunta (16), Turku (16), Valkeala (16) ja Loviisa (16).

Punaisten osalta 15 sotasurmatapausten ylittäneiden kuntien lukumäärä oli kaksinkertainen. Suuruusjärjestyksessä Helsingin jälkeen olivat Pernaja (91), Espoo (80), Porvoon maalaiskunta (79), Helsingin maalaiskunta (51), Siuntio (46), Pohja (42), Lohja (37), Tenhola (35) ja Turku (34).

¹² 146 kunnasta löytyi vähintään yksi sisällissodassa menehtynyt ruotsinkielinen suomalainen.

Taulukko 81. Ruotsinkielisten sotasurmat vuoden 1918 sodassa kuolinsyyn mukaan¹³

Osapuoli	Kuolinsyy			Kuollut vankileirillä	Kuollut vapaututtuaan	Muu	Yhteensä
	Ammuttu	Kaatunut	Kadonnut				
Punainen	156	190	76	638	46	10	1 116
Valkoinen	298	346	3			36	683
Tuntematon	13	5	1			8	27
Yhteensä	467	561	80	638	46	54	1 826

Yllä oleva taulukko valaisee sisällissodan ruotsinkielisten uhrien kuolintapoja. Joka kolmas ruotsinkielinen surmansa saanut kuoli vankileirillä. Suhteessa kaikkiin vankileireillä menehtyneisiin on ruotsinkielisten osuus vajaa 5 %. Yhteensä 190 ruotsinkielistä punaista kaatui. Teloitettujen lukumäärä on 156, mikä vastaa vain 2,1 % kaikista ammutuista punaisista.

Vuoden 1918 sodassa kaatui tai haavoittui kuolettavasti yhteensä 346 ruotsinkielistä valkoista. Tämä lukumäärä vastaa kymmenesosaa kaikista kaatuneista valkoisista. Valtaosa ruotsinkielisistä sotauhreista oli kotoisin Pohjanmaan ruotsalaisseuduista kuuluen ns. pohjalaiseen talonpoikaisarmeijaan. Sen tappiot olivat suuria ja varsinkin Tampereen valloituksessa kaatui tai haavoittui kuolettavasti melkein satakunta ruotsinkielistä pohjanmaalaista.

Punaisten surmaamien ruotsinkielisten valkoisten lukumäärä vuoden 1918 sodassa oli 298. Kun sotasurmaprojektin nimitiedostossa on tietoja yhteensä 1 461 ns. punaisen terrorin uhrista, tarkoittaa tämä sitä, että joka viides punaisen terrorin uhri oli ruotsinkielinen. Yli puolet näistä uhreista (193) oli kirjoilla Uudenmaan läänissä. Näitä lukuja voidaan verrata Paavolaisen¹⁴ havaintoon, että valkoisista ammutuista noin viidelläsadalla oli ruotsinkielinen nimi ja näistä 235 oli kirjoilla Uudellamaalla. Pelkästään suku- ja etunimeen perustuva analysointimenetelmä tuotti siis noin 200 ”ylimääräistä” ruotsinkielistä valkoista koko maassa menehtynyttä (40 %), joista noin neljäkymmentä on Uudeltamaalta (17 %).

Suurin osa ruotsinkielisistäkin sotaoloissa surmansa saaneista oli alle 30-vuotiaita; punaisista 62 % ja valkoisista 71 %. Nuorempien sukupolvien aktiivinen sota-toimiin osallistuminen on pääasiallinen selitys surmansa saaneiden ikäjakaumaan, sillä nuoremmat ottivat laajemmin osaa rintamataisteluihin ja olivat myös kotirintamalla aktiivisempia kuin vanhemmat ikäpolvet.

¹³ Kaatuneisiin luetaan myös kuolettavasti haavoittuneet.

¹⁴ Paavolainen 1966, 205.

Taulukko 82. Ruotsinkielisten sotasurmien ikäjakauma vuoden 1918 sodassa

Ikäryhmä	Punainen	Valkoinen
	%	%
0–14	0,2	0,2
15–19	16,9	18,3
20–24	28,0	32,9
25–29	16,7	19,8
30–34	11,8	7,3
35–39	7,6	6,4
40–49	11,2	8,8
50–59	6,3	5,0
60–69	1,1	0,9
70–	0,2	0,4
Yhteensä	1116 henkilöä, 100 %	683 henkilöä, 100 %

Suhteellisesti katsoen oli ruotsinkielisten valkoisten osuus alle 30-vuotiaista surmansa saaneista suurempi kuin punaisten osuus, samalla kun ruotsinkielisten punaisten sotasurmatapausten lukumäärä kasvoi merkittävästi suhteessa valkoisiin keski-ikäisiin miehiin. Ruotsinkielisten valkoisten surmansa saaneiden keski-ikä oli kaksi vuotta nuorempi kuin punaisen puolen ruotsinkielisten keski-ikä.

Yhteenvedon voidaan todeta, että ainakin 1 116 ruotsinkielistä punaista menehtyi vuoden 1918 sodassa. Ruotsinkielisten valkoisten vastaava luku on 683 ja osapuoleltaan tuntemattomia surmansa saaneita oli 27. Suomen ruotsinkielisten menehtyneiden osuus vuoden 1918 sodan suomalaisten surmaluvusta on 4,9 % eli huomattavasti pienempi kuin ruotsinkielisten silloinen osuus Suomen koko väestöstä, joka oli noin 11 %. Ero johtuu pääasiassa siitä, että ruotsinkielisiä punaisia menehtyi suomenkielisiin punaisiin verrattuna selvästi vähemmän. Ruotsinkielisten punaisten osuus punaisten henkilötappiosta vuoden 1918 sodassa on 4,1 %. Ruotsinkielisten valkoisen osuus vuoden 1918 sodan valkoisten kokonaistappioista on sitä vastoin 12,9 % eli jonkin verran ruotsinkielisten väestöllistä osuutta suurempi.

Keskeisin havainto on kuitenkin se, että Suomen ruotsinkielisten osapuoleltaan punaisten surmansa saaneiden osuus vuoden 1918 sodassa nousee huomattavasti suuremmaksi kuin aikaisemmin on arvioitu. Bondestamin laskelman mukaan olisivat ruotsalaisalueiden punaisten henkilötappiot olleet vähintään 700 henkilöä. Hän perustaa oletuksensa SDP:n tilastoon¹⁵ ja seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luetteloihin. Häneltä puuttuvat kuitenkin tiedot mm. Helsingin maalaiskunnasta ja Lohjasta. Oman tutkimukseni mukaan punaisen puolen ruotsinkielisten sotasurmatapausten lukumäärä on kasvanut runsaalla 400:llä verrattuna Bondestamin laskelmaan. Käytännössä lukumäärä on kuitenkin tätä lukuakin suurempi. Tutkiessani ruotsinkielisten työväenyhdistyksien vuoden 1918 sodassa menehtyneiden jäsen-

¹⁵ Työväen Arkisto. Vuoden 1918 arkisto. Terroritilasto 16 (FSA).

ten kieliryhmäkuuluvaisuutta, osoittautui että ainoastaan 70 % heistä oli ruotsinkielisiä ja 20 % oli suomenkielisiä. Kymmenesosa heistä oli itse asiassa henkiin jääneitä henkilöitä. Tämän lisäksi 6 % henkilöistä on mainittu SDP:n tilastossa kaksi tai useampia kertoja ja 4 % on henkilöitä, joiden kieliryhmää oli mahdotonta selvittää.

SURMANSA SAANEET RUOTSIN KANSALAISET VUOSINA 1914–22

Lars Westerlund

Ruotsin kansalaisia sai vuosina 1914–22 surmansa sotaoloissa Suomessa sotasurmaprojektin erillistutkimuksen mukaan seuraavasti:¹

Taulukko 83. Suomessa surmansa saaneet Ruotsin kansalaiset 1914–22

Vuosi	Lukumäärä (n)
1914	28
1915	13
1916	-
1917	1
1918	82
1919	1
1920	-
1921	-
1922	-
Yhteensä	125

Ruotsin kansalaisten sotasurmat keskittyvät lähinnä kahteen eri jaksoon; vuosiin 1914–15 ja 1917–19. Ensimmäisenä jaksona sai surmansa yhteensä 41 ja viimeisenä jaksona 84 eli yhteensä 125 henkilöä. Vuosina 1914–15 menehtyneet henkilöt olivat kaikki merimiehiä, jotka saivat surmansa Suomen aluevesillä miinaräjähdyksen yhteydessä. Marraskuun lakon aikana 1917 murhattiin Tuusulassa ruotsalainen pehtoori. Muut kuolintapaukset liittyvät vuoden 1918 sotaan.

Kuolintavat

Surmansa saaneet Ruotsin kansalaisten kuolintavat jakaantuvat seuraavasti:

¹ Flink, Ingvar: Svenska krigsdöda i Finland. Sisältyy sotasurmaprojektin julkaisuun "Norden och kriget i Finland och Baltikum åren 1918–19" 2004.

Taulukko 84. Suomessa surmansa saaneiden Ruotsin kansalaisten kuolintavat

Kuolintapa	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Kaatunut	55	44
Miinaräjähdyks	45	36
Kuollut	10	7
Sairaus	6	5
Murhattu	4	3
Ammuttu	2	2
Itsemurha	2	2
Tapaturma	1	1
Yhteensä	125	100

Melko suuri osa surmansa saaneista Ruotsin kansalaisista menehtyi miinaräjähdyksien seurauksiin, sillä tämä merimiehistä koostuva ryhmä käsitti runsaan kolmanneksen kaikista menehtyneistä.

Vuoden 1918 sodassa kaatui projektin nimitiedoston mukaan yhteensä 55 Ruotsin kansalaista, mikä on melkein puolet kaikista kuolintapauksista. Muut kuolintavat ovat sotaan osallistuneelle joukolle melko tavanomaisia, kuten sairauksia, itsemurhia ja tapaturmatapauksia. Murhattuja on yhteensä neljä henkilöä

NAISTEN KUOLLEISUUS VUODEN 1918 SODASSA

Lars Westerlund

Sotasurmaprojektin nimitiedostossa on tietoja 880:sta vuoden 1918 sodassa menehtyneestä naisesta.¹ Heistä punaisia oli 646, valkoisia 52 ja osapuoleltaan tuntemattomia 182. Viimeksi mainitusta ryhmästä lienee kuitenkin hyvin suuri osa todellisuudessa luettavissa punaisiin uhreihin.

Menehtyneiden naisten osuus kaikista vuoden 1918 sodassa kuolleista on 2,4 %.

Aseenkanto

Nimitiedostossa on tietoja 155:stä asetta kantaneesta naisesta, jotka kaikki olivat punaisia. Taulukossa tarkastellaan asetta kantaneiden naisten osuutta kaikista asetta kantaneista vuoden 1918 sodassa:

Taulukko 85. Asetta kantaneet naiset

Aseenkanto	Naiset		Kaikki menehtyneet (%)	Erotus Osuus (%)
	Lukumäärä (n)	Osuus %		
Kantoi asetta	155	18	52	- 34
Ei kantanut asetta	243	28	6	+ 22
Ei tietoa	482	55	44	+ 11
Yhteensä	880	100	100	-

Vuoden 1918 sodassa menehtyneistä naisista kantoi asetta 18 % eli suhteellisesti selvästi vähemmän kuin punaisista miehistä. Vastaavasti asetta kantamattomien naisten suhteellinen osuus oli selvästi punaisten miesten vastaavaa osuutta suurempi. Toisaalta hyvin suurelta osalta sekä punaisista naisista että miehistä puuttuu tieto aseenkannosta. Todennäköistä on kuitenkin, että melko suuri osa surmansa saaneista punaisista naisista on kantanut asetta, vaikka asiaa koskeva tieto ei ole kulkeutunut Papiston tilastoon. Koska vajaa 500 naista joko kaatui tai ammuttiin, viittaavat nämä seikat siihen, että aseellisten naisten lukumäärä oli huomattavasti suurempi kuin 155.

Kuolintavat

Naisten kuolintavat vuoden 1918 sodassa esitetään erikseen seuraavassa punaisten, valkoisten ja osapuoleltaan tuntemattomien osalta.

Punaisten naisten kuolintapojen jakauma näkyy seuraavassa taulukossa:

¹ Tämän artikkelin naisia koskevat luvut on laskettu tilastoraportin lopussa olevaan kuntatilastoon kuuluvien suomalaisten surmansa saaneiden joukosta. Näiden lisäksi menehtyi myös kaksi ulkomaalaista naista.

Taulukko 86. Punaisten naisten kuolintavat vuoden 1918 sodassa

Kuolintapa	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Kaatunut	118	18
Ammuttu	341	53
Vankileirillä kuollut	88	14
Muu kuolintapa	99	15
Yhteensä	646	100

Punaisten naisten kuolintapojen rakenne poikkeaa selvästi miesten kuolintavoista. Punaisista miehistä kaatui tosin 19 % ja punaisista naisista 18 % eli suhteellisesti yhtä paljon. Teloitettujen miesten osuus on 27 %, kun ammuttujen punaisten naisten suhteellinen osuus on niinkin suuri kuin 53 %. Vankileireillä menehtyneiden punaisten miesten osuus kaikista kuolleista miehistä on 43 %, mutta punaista naisista kuoli vankileireillä vain 14 % eli suhteellisesti selvästi vähemmän. Muiden kuolintapojen osuus punaisilla miehillä on 11 % ja punaisilla naisilla 15 %.

Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden valkoisten naisten kuolintavat ovat seuraavat:

Taulukko 87. Valkoisten naisten kuolintavat vuoden 1918 sodassa

Kuolintapa	Lukumäärä (n)
Kaatunut	5
Ammuttu	29
Vankileirillä kuollut	-
Muu kuolintapa	18
Yhteensä	52

Valkoisista naisista kaatui viisi eli noin kymmenesosa, samalla kun runsas puolet ammuttiin ja kolmasosa kuoli muusta syystä. Verrattuna punaisiin naisiin on kaatuneiden ja varsinkin ammuttujen valkoisten naisten osuus selvästi pienempi. Yksikään valkoinen nainen ei menehtynyt vankileirillä. Muiden kuolintapojen osuus on yhtä suuri eli vajaa viidennes sekä valkoisilla että punaisilla naisilla.

Verrattuna surmansa saaneisiin valkoisiin miehiin oli ammuttujen valkoisten osuus huomattavasti suurempi, sillä valkoisista miehistä ammuttiin runsas neljäsosa, mutta valkoisista naisista reilusti yli puolet. Myös kaatuneissa on hyvin suuri ero kaikista surmansa saaneista. Valkoisista miehistä kaatui kaksi kolmesta osaa, mutta valkoisista naisista ainoastaan kymmenesosa.

Aseistettu naispuolinen punakaartilainen.

Taulukko 88. Osapuoleltaan tuntemattomien naisten kuolintavat vuoden 1918 sodassa

Kuolintapa	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Kaatunut	24	13
Ammuttu	30	17
Vankileirillä kuollut	25	14
Muu kuolintapa	103	57
Yhteensä	182	100

Osapuoleltaan tuntemattomia naisia sai surmansa vuoden 1918 sodassa 182. Tämän ryhmän kaatuneiden osuus on jonkin verran pienempi kuin menehtyneillä punaisilla naisilla ja ammuttujen osuus on vain kolmasosa ammuttujen punaisten naisten osuudesta. Vankileireillä kuolleiden osuus on yhtä suuri kummassakin mainitussa ryhmässä, mutta osapuoleltaan tuntemattomia naisia kuoli kolme kertaa enemmän muihin kuolintapoihin kuin punaisia naisia. Tämä seikka viittaa siihen, että osapuoleltaan tuntemattomien joukossa on useita kymmeniä sivullisia, jotka kuolivat muun muassa pommituksissa tai harha- ja vahingonlaukausten seurauksena.

Vuoden 1918 sodassa menehtyneistä valkoisista oli naisia 0,99 %. Punaisista surmansa saaneista oli naisia 2,39 % ja osapuoleltaan tuntemattomista 3,94 %.

Kotilääni

Naisten surmatapaukset vuoden 1918 sodassa keskittyivät hyvin selvästi Hämeen, Viipurin, Uudenmaan sekä Turun ja Porin lääneihin, sillä 96 % surmansa saaneista naisista oli kotoisin näistä lääneistä. Miesten osalta vastaava luku on 84 %.

Selvästi surmaluvultaan suurin lääni on naisilla Hämeen lääni, jonka osuus kaikista surmansa saaneista naisista on 36 %. Miehillä vastaava osuus on 24 %.

Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneet naiset jakaantuvat kotilääneittäin seuraavan sivun taulukon mukaisesti:

Taulukko 89. Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden naisten kotiläänit

Lääni	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Hämeen	320	36
Viipurin	184	21
Turun ja Porin		21
Uudenmaan	157	18
Mikkelin	13	2
Kuopion	8	1
Oulun	4	-
Vaasan	4	-
Ahvenanmaan	1	-
Ei tietoa	7	1
Yhteensä	880	100

Surmaluvultaan suurimmat paikkakunnat

Naisten surmaluvultaan suurimmat kirjoillaolokunnat jakaantuvat seuraavasti:

Taulukko 90. Surmaluvultaan suurimmat naisten kirjoillaolokunnat

Paikkakunta	Lukumäärä (n)	Suhdeluku (%) ²
Tampere	52	2,06
Helsinki	50	0,49
Sääksmäki	45	11,22
Viipurin mlk	28	1,22
Hyvinkää	25	6,24
Mäntsälä	23	5,26
Kivennapa	21	2,74
Turku	19	0,63
Valkeala	16	1,45
Hollola	12	1,76
Viipuri	12	0,71
Kaarina	12	4,80
Maaria	10	2,96
Hämeenkyrö	9	2,03
Tuusula	8	1,81
Kymi	7	0,91
Terijoki	7	2,95
Joutseno	5	0,16
Tuntematon	21	

Kymmenen surmaluvultaan suurinta paikkakuntaa vastaa 33 % kaikista vuoden 1918 menehtyneistä naisista. Muut surmansa saaneet naiset olivat kotoisin monelta yksittäiseltä paikkakunnalta.

Surmaluvultaan suurimmat kuolinkunnat

Nimitiedostossa on tiedot 586 naisen kuolinkunnasta, mikä on 66 % kaikista vuoden 1918 sodassa menehtyneistä naisista. Nimitiedoston mukaan seuraavissa kunnissa kuoli enemmän kuin kymmenen naista:

² Suhdeluku on laadittu ko. paikkakunnan naispuolisen väestömäärän pohjalta.

Taulukko 91. Surmaluvultaan suurimmat naisten kuolinkunnat

Kunta	Lukumäärä (n)
Lahti	107
Hämeenlinna	79
Hauho	43
Helsinki	42
Tampere	36
Viipuri	22
Tuulos	14
Valkeala	11

Ikäjakauma

Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden naisten ikäjakauma näkyy seuraavan sivun taulukossa:

Taulukko 92. Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden naisten ikäjakautuma

Ikäjakauma (vuotta)	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
0–15	60	7
16–17	86	10
18–19	127	14
20–24	191	22
25–29	82	9
30–49	196	22
50–	99	11
Ei tietoa	39	4
Yhteensä	880	100

Suurin osa surmansa saaneista naisista eli 36 % oli 18–24-vuotiaita ja kuolleisuus jakaantui melko tasaisesti eri ikäryhmien välillä. Menehtyneistä 0–17-vuotiaista oli 146 eli 17 % kaikista menehtyneistä naisista.

Tarkempi kuolinaika

Surmansa saaneiden naisten tarkemmat kuolinajat on tiedossa 741 tapauksessa eli 84 % kaikista tapauksista. Tiedossa olevat tarkemmat kuolinajat jakaantuvat seuraavasti:

Taulukko 93. Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden naisten kuolin-aika

Kuolinaika 1918	Lukumäärä (n)
1.-27.1.	3
28.-31.1.	4
1.-15.2.	7
16.-28.2.	14
1.-15.3.	16
15.-25.3.	15
26.-31.3.	24
Muut maaliskuussa ilman tarkkaa päivä-määrää surmansa saaneet	3
1.-11.4.	59
12.-14.4.	34
15.-21.4.	38
22.-27.4.	54
28.-30.4.	48
Muut huhtikuussa ilman tarkkaa päivä-määrää surmansa saaneet	20
1.5.	33
2.-5.5.	55
6.-10.5.	32
11.-15.5.	48
16.-31.5.	61
Muut toukokuussa ilman tarkkaa päivä-määrää surmansa saaneet	28
1.-30.6.	45
1.-31.7.	46
1.-31.8.	17
1.-30.9.	10
1.-31.10.	8
1.-30.11.	5
1.-31.12.	3
Yhteensä	741

Vuoden 1918 jokaisena kuukautena ainakin pieni määrä naisia sai surmansa. Tammikuun lopusta maaliskuun loppuun sai surmansa 12 %, mutta huhtikuussa vähintään 256 naista eli 35 % kaikista surmansa saaneista naisista. Viimeksi mainittu osuus kuvaa sitä, että punaiset joutuivat juuri huhtikuussa käyttämään enemmän naisia sotatoimissaan. Toukokuussa sai 257 naista eli myös 35 % naisista surmansa ja tämä osuus kuvaa omalta osaltaan varsinkin toukokuussa naisiin kohdistuneita teloituksia. Ajanjaksolla kesäkuusta joulukuuhun on surmansa saaneiden naisten lukumäärä 142, mikä vastaa 19 %:a kaikista surmatuista.

Punaisten apusaria. Kuva Orvo Bogdanovin valokuvakokoelma

Ammatti ja sosiaalinen tausta

Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden naisten ammateista ei ole kattavia tietoja, sillä 425 tapauksessa tieto ammattinimikkeestä puuttuu. Koska melkein puolet surmansa saaneista naisista on näin vailla ammattitietoa, on aukko huomattava. Koska mm. 0–17-vuotiaiden on huomattavasti kattavammat ammattitiedot, saattaa olla, että suurella osalla ammattinimikkeitä vailla olevista naisista ei todellisuudessaakaan ollut varsinaista ammattia. Seuraavan sivun taulukosta näkee ammattinimikkeiden tai sosiaalisen taustan jakauman:

Taulukko 94. Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden naisten ammattinimikkeet ja sosiaalinen tausta

Ammattinimike	Lukumäärä (n)
Palvelija, tarjoilija	113
Tehdastyöläinen, tehtaannainen	70
Työläinen, työnainen	47
Torpan, torpparin tytär	22
Talon, talollisen tytär	20
Ompelija(tar)	19
Paperityöläinen	18
Sekatyöläinen	11
Muut ammatit	135
Ei mainintaa ammatista	425
Yhteensä	880

Tiedossa olevista ammattinimikkeistä suurin yksittäinen ryhmä on eri työläisnimikkeitä. Niiden yhteenlaskettu osuus on noin kolmasosa. Palvelijat ja tarjoilijat ovat toiseksi suurin ryhmä, jonka osuus on noin neljäsosa.

VUONNA 1918 SOTAOLLOISSA MENEHTYNEET 0–17-VUOTIAAT

Lars Westerlund

Vuoden 1918 sodassa menehtyi suuri määrä lapsia ja nuorukaisia. Kirjoituksessa käsitellään nimitiedoston mukaan surmansa saaneita 0–17-vuotiaita.¹

Surmansa saaneiden 0–17-vuotiaiden ikäjakauma

Nimitiedostossa on tietoja vuoden 1918 sodassa menehtyneistä 0–17-vuotiaista seuraavasti:

Taulukko 95. Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneet 0–17-vuotiaat iän mukaan

Ikä	Lukumäärä (n)
0	14
1	3
2	3
3	8
4	6
5	2
6	5
7	2
8	9
9	9
10	13
11	6
12	11
13	15
14	53
15	178
16	517
17	1 045
Yhteensä	1 899

Kaikkiaan on nimitiedostossa tietoja 1 899 0–17-vuotiaasta surmansa saaneesta 0–17-vuotiaiden vuoden 1918 sodassa. Nuorimpien ikäluokkien keskuudessa kuolleisuus lienee kuitenkin ollut lähinnä satunnaista, 0–17-vuotiaiden

¹ Tämän artikkelin 0-17 -vuotiaiden koskevat luvut on laskettu tilastoraportin lopussa olevaan kunta-tilastoon kuuluvien suomalaisten surmansa saaneiden joukosta.

ikäluokkakohdaiset surmaluvut lähtevät nousuun 14 vuoden kohdalla, mikä viestii siitä, että tuon ikäisestä lähtien alettiin ottaa osaa sotatoimiin. Tästä kertoo myös se, että, poikien osuus surmansa saaneista nousee jyrkästi juuri 13–14-vuotiaiden kohdalla. Myös ikäryhmässä 0–13-vuotta on poikien osuus kuitenkin selvästi suurempi kuin tyttöjen, sillä 106 menehtyneestä 72 oli poikia ja 34 tyttöjä.

Aseenkanto

Nimitiedostossa on tietoja 1 051 asetta kantaneesta 0–17-vuotiaat, jotka kaikki olivat punaisia. Taulukossa on tietoja asetta kantaneiden 0–17-vuotiaiden osuudesta vuoden 1918 sodassa verrattuna nimitiedoston kaikkiin tapauksiin:

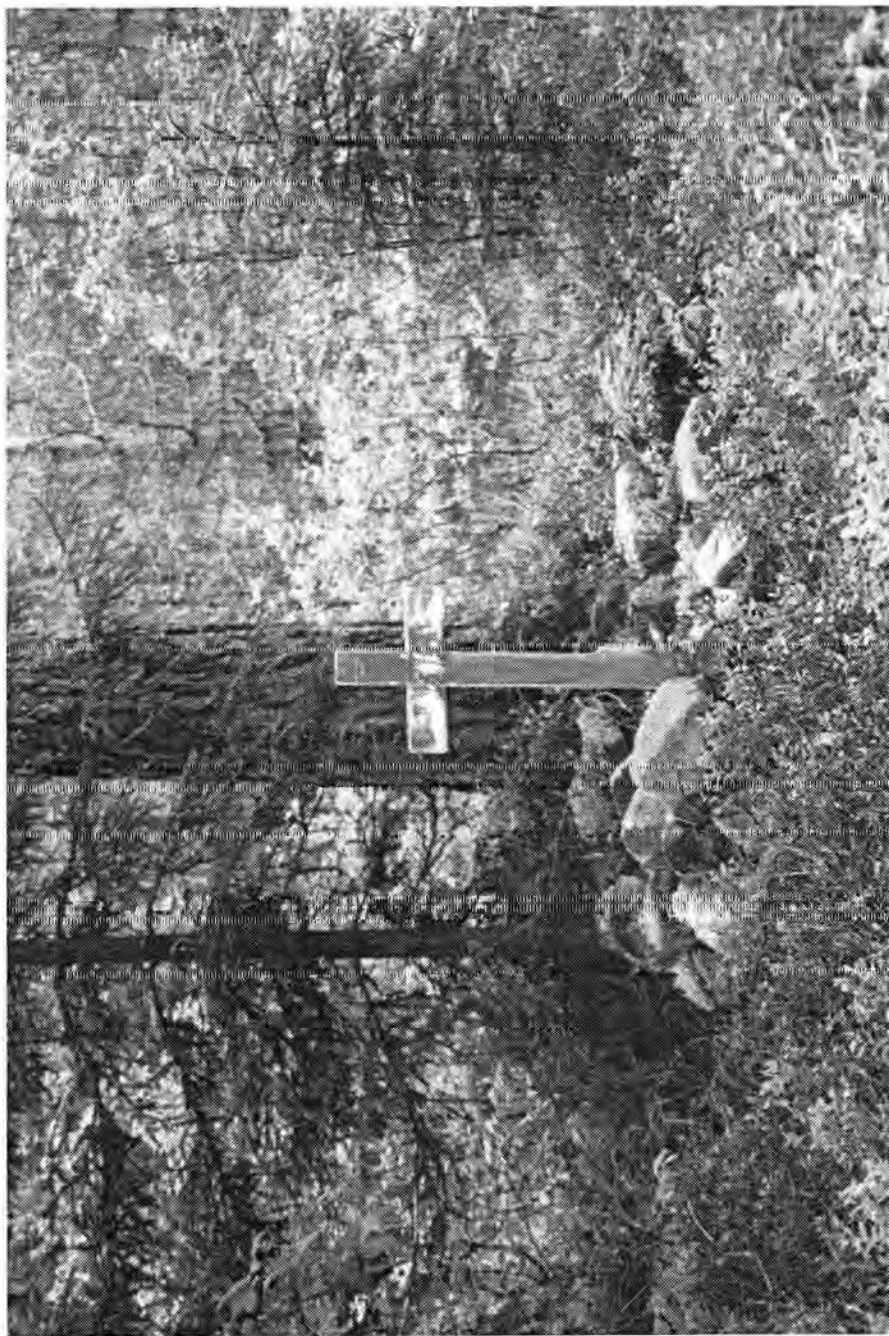
Taulukko 96. Asetta kantaneet 0–17-vuotiaat

	0–17-vuotiaat		Kaikki	Erotus
	Lukumäärä	Osuus	Osuus	Osuus
	(n)	(%)	(%)	(n)
Aseenkanto				
Kantoi asetta	1 051	55	52	+ 3
Ei kantanut asetta	94	5	6	- 1
Ei tietoa	754	40	44	- 4
Yhteensä	1 899	100	100	-

Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden 0–17-vuotiaiden aseenkanto muistuttaa suuressa määrin yleisiä aseenkantoa koskevia tietoja eikä kovin merkittäviä eroja ole. Aseenkanto oli näiden tietojen mukaan jopa jonkin verran yleisempää 0–17-vuotiaiden kuin yleensä miesten keskuudessa, samalla kun ei tieto-tapausten osuus on jonkin verran vähäisempi.

0–13-vuotiaiden kuolintavat

Kuolintavat jakaantuvat 0–13-vuotiaiden keskuudessa seuraavan sivun taulukon mukaisesti:

Kuva esittää ammutun punakaartihaupseerin metsähaudattua Lavian Riihankylässä. Noin 15-vuotias poika oli päässyt karkuun Sampakosken taistelusta ja pyytänyt maitaan maitoo tartte. "Et se poika mitään maitoo tartte", vastasivat isänsä ja veivät hänet tuohikorpeen. Kuva Suomalaisesta sotatietokirjasta vuodelta 1914-22 -projektin valokuva-arkisto

Taulukko 97. Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden 0–13-vuotiaiden kuolintavat

Kuolintapa	Lukumäärä (n)
Vahingonlaukaukset ja harhaluodit	18
Sodan aiheuttama sairaus	14
Kuollut vankileirillä	10
Räjähdysonnettomuudet ja tapaturmat	9
Murhattu	8
Haavoittuneena kuollut	7
Ammuttu	6
Kaatunut	5
Kadonnut	5
Kranaatinräjähdys	5
Saanut surmansa	4
Miinaräjähdys	4
Tuntematon	3
Kuollut pakomatalla	2
Kuollut pommituksissa	1
Kuollut nälkään	1
Mestattu	1
Sairaus	1
Onnettomuus	1
Epäselvä ampumistapaus	1
Yhteensä	106

Vahingonlaukaukset, harhaluodit ja räjähdysonnettomuudet olivat tavanomaisimmat kuolintavat, sillä 27 lasta eli noin neljäsosa menehtyi näihin syihin. Sairauteen kuoli 15 eli vajaa viidesosa. Kaatuneita, haavoihinsa kuolleita ja kranaatinräjähdysiin menehtyneitä on yhteensä 17 eli melkein kuudesosa. Nimitiedoston tietojen mukaan 15 murhattiin, ammuttiin tai mestattiin. Vankileireillä kuoli vähintään kymmenen, mutta käytännössä ainakin kaksinkertainen määrä, sillä useat sairauteen ja haavoihinsa kuolleet menehtyivät vankileireillä.

Suurimmalla osalla alle 14-vuotiaista ei ole merkintöjä osapuolitiedosta. Menehtyneistä on kuitenkin 27:llä eli noin neljäsosalla tällainen merkintä. Näistä 21 on luettu punaisiin ja kuusi valkoisiin.

14–17-vuotiaiden kuolintavat

Kuolintavat jakaantuvat 14–17-vuotiaiden osalta seuraavasti:

Taulukko 98. Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden 14–17-vuotiaiden kuolintavat

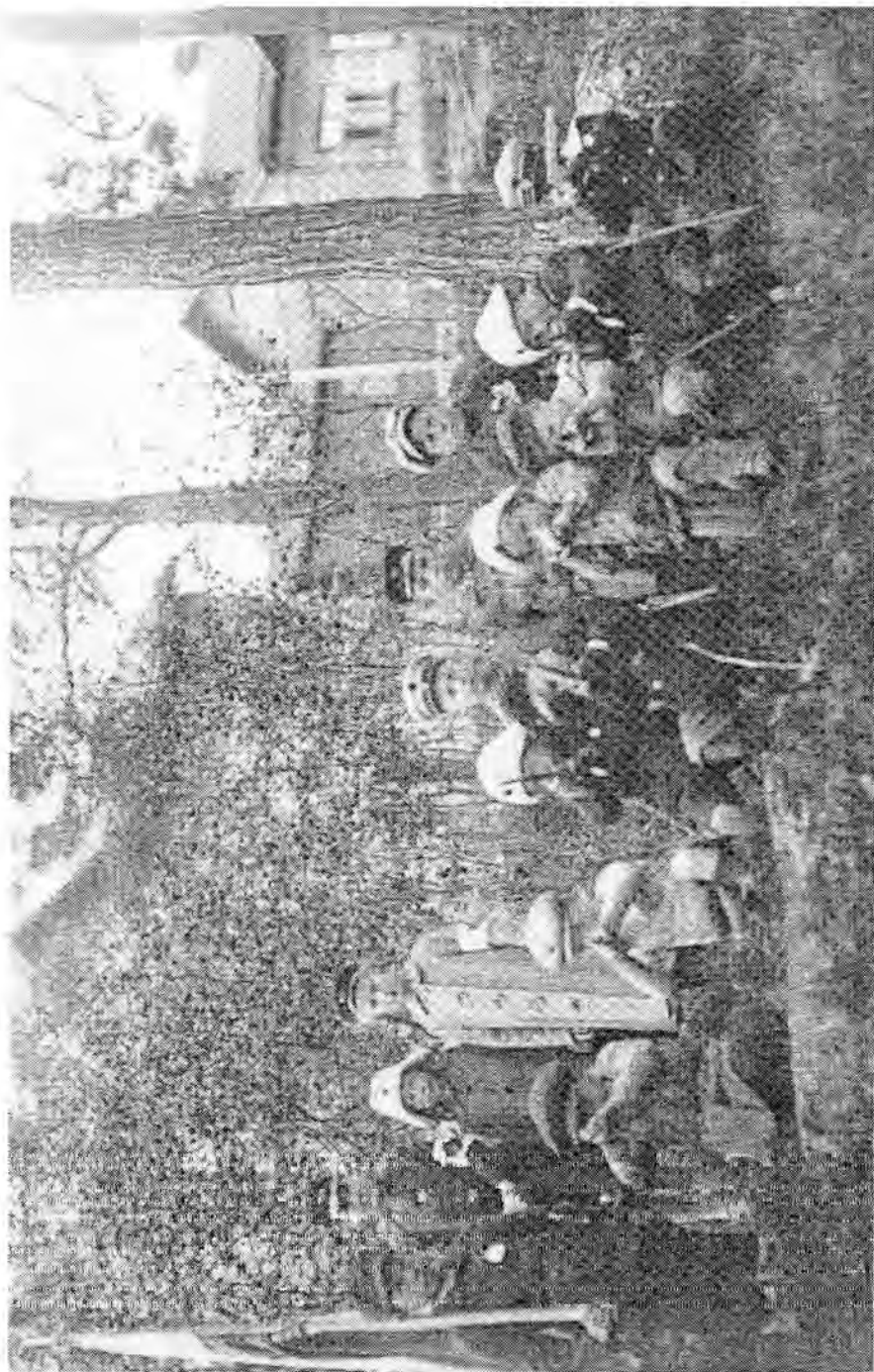
Kuolintapa	Lukumäärä (n)
Kaatonut	545
Kuollut vankileirillä	345
Kuollut sairauteen vankileirillä	234
Murhattu	114
Mestattu	103
Haavoittuneena kuollut	88
Kadonnut	87
Kuollut vankileiriltä vapauduttuaan	41
Ammuttu	37
Kuollut nälkään vankileirillä	33
Julistettu kuolleeksi	22
Vahingonlaukaukset ja harhaluodit	21
Kuollut kapinassa, surmattu	8
Teloitettu	8
Sairaus	4
Kuolemanrangaistus	2
Ammuttu karkumatkalla	2
Muut kuolintavat	99
Yhteensä	1 793

Nuorten eli 14–17-vuotiaiden kuolintavat poikkeavat selvästi 0–13-vuotiaiden kuolintavoista. Jos kaatuneisiin lasketaan myös haavoittuneena kuolleet, on niiden yhteenlaskettu osuus 35 %. Murhattujen, mestattujen, ammuttujen ja teloitettujen osuus on 15 % ja vankileireillä sairauteen ja nälkään menehtyneiden osuus 34 %. Kadonneita on 5 %. Sen sijaan vahingonlaukauksiin, harhaluoteihin, räjähdyksiin ja muihin tapaturmiin menehtyneiden osuus on vain 1 %.

Poikien osuus on 94 % ja tyttöjen osuus 6 %. Osapuolitetietoja on merkitty runsaasti ja näiden mukaan 75 % kuului punaisiin ja 14 % valkoisiin.

Verrattuna vanhempien ikäluokkien kuolintapoihin, on 14–17-vuotiaiden kuolintavoissa selviä eroja. Vanhemmista ikäluokista kaatui runsas viidesosa, mutta 14–17-vuotiaista runsas kolmasosa. Selitys tähän saattaa olla nuori innokkuus ja sosiaalisen pätemisen tarve. Teloitettujen ja vankileireillä kuolleiden 14–17-vuotiaiden osuus on sitä vastoin selvästi pienempi kuin näiden kuolintapatyyppien osuus vanhempien ikäluokkien keskuudessa.

Yhdessä kaikki nämä tiedot osoittavat, että 14–17-vuotiaat osallistuivat järjestelmällisellä tavalla sotatoimiin.

Sotata märeis ir la ttäutuneet lapset. Kuva Suomen sotasurmat 1914-22 -projektin valokuva-arkisto

Tarkempi kuolinaika

Surmansa saaneiden 0–17-vuotiaiden tarkka kuolinaika on tiedossa 1 635 tapauksessa, mikä vastaa 91 % kaikista tapauksista. Tarkemmat kuolinajankohdat jakaantuvat kuukausittain seuraavalla tavalla:

Taulukko 99. Vuoden 1918 sodassa 0–17-vuotiaiden menehtyneiden tarkemmat kuolinajankohdat

Kuolinkuukausi	Surmansa saaneet (n)	Osuus (%)
Tammikuu	9	0,6
Helmikuu	89	5
Maaliskuu	246	15
Huhtikuu	421	26
Toukokuu	224	14
Kesäkuu	198	12
Heinäkuu	283	17
Elokuu	118	7
Syyskuu	23	1
Lokakuu	14	1
Marraskuu	7	-
Joulukuu	3	-
Yhteensä	1 635	100

0–17-vuotiaista sai 46 % eli melkein puolet surmansa taistelukuukausina helmikuusta huhtikuuhun, 14 % toukokuun selvittelyissä ja 40 % vankileirikuukausina kesäkuusta joulukuuhun. Myös tämä jakauma kertoo 0–17-vuotiaiden aktiivisesta osallistumisesta taistelutoimiin.

Ammattijakauma ja sosiaalinen asema

Ammattia tai sosiaalista asemaa kuvaavia tietoja löytyy 1 529:ltä sotaoloissa vuonna 1918 kuolleelta 0–17-vuotiaalta eli 78 %:lta ikäryhmän surmansa saaneista.²

² Taulukko on laadittu sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan vuonna 1918 jonkin lähteen mukaan kuolleiden joukosta, ei vuoden 1918 sodassa kuolleiden suomalaisten joukosta.

Taulukko 100. Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden 0–17-vuotiaiden ammattijakauma ja sosiaalinen tausta

Ammatti tai sosiaalinen tausta	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Työläisiä, käsityöläisiä, apureita, palvelijoita	973	64
Renkejä, päivätyöläisiä yms.	162	11
Tilallisia	144	9
Tilattomia	108	7
Koululaisia ja oppilaita	103	7
Virkamiehiä, konttoristeja, työnjohtajia	12	1
Muut	27	2
Yhteensä	1 529	100

0–17-vuotiaista melkein 2/3 kuului työväestöön. Renkejä, päivätyöläisiä yms. oli 11 % ja kun nämäkin lasketaan edelliseen ryhmään, oli työläisten osuus yhteensä 74 %. Tilallisia oli 9 %, tilattomia 7 % ja koululaisia sekä oppilaita niin ikään 7 %. Virkamiehiä, konttoristeja ja työnjohtajia on ainoastaan muutamia, mikä on luonnollista kun kyse on näin nuorista henkilöistä. Nämä ammattinimikkeet saattavat viitata surmansa saaneiden 0–17-vuotiaiden isien ammatteihin, mutta 1900-luvun alkuvuosikymmeninä oli alaikäisiä apureita ja jonkin verran työjohtajiaakin. Tämä johtui siitä, että nuorukaiset usein seurasivat isiään työmatkoilla ja -tehtävissä ja saattoivat myös edustaa heitä. Erilaisten ammattinimikkeiden kirjo on suuri, sillä niiden lukumäärä on kaikkine pienine variaatioineen yli kaksisataa.

Kirjoillaololääni

Kirjoillaololääni on tiedossa 1 787 henkilöllä eli lähes kaikilla surmansa saaneilla. Surmansa saaneet 0–17-vuotiaat jakaantuvat lääneittäin seuraavalla sivulla esitetyllä tavalla:

Taulukko 101. Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden 0–17-vuotiaiden kirjoillaololääni

Lääni	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Turun ja Porin	482	27
Hämeen	471	26
Uudenmaan	373	21
Viipurin	277	16
Vaasan	83	5
Kuopion	42	2
Oulun	29	1,5
Mikkelin	29	1,5
Ahvenamaan	1	-
Yhteensä	1 787	100

Surmansa saaneet 0–17-vuotiaat olivat suuressa määrin kirjoilla Turun ja Porin, Hämeen ja Uudenmaan lääneissä, sillä näiden läänien yhteenlaskettu osuus on 74 %. Koska kaikista vuoden 1918 sodassa menehtyneistä 64 % oli kirjoilla näissä kolmessa läänissä, on surmansa saaneilla 0–17-vuotiailla yliedustus tässä joukossa. Selitys tähän lienee se, että näissä lääneissä osallistui suhteellisesti enemmän punaisia nuorukaisia sotatoimiin kuin muualla Suomessa. Viipurin lääni poikkeaa kuitenkin em. lääneistä. Menehtyneistä 0–17-vuotiaista 16 % oli kirjoilla Viipurin läänissä, mikä on jonkin verran vähemmän kuin vastaava osuus (19 %) kaikista vuoden 1918 sodassa menehtyneistä.

Surmaluvultaan suurimmat kirjoillaolokunnat

Seuraavien kuntien 0–17-vuotiaita kuoli lukumääräisesti eniten vuoden 1918 sodassa:

Taulukko 102. Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden 0–17-vuotiaiden suurimmat kirjoillaolokunnat lääneittäin

Uudenmaan lääni

Helsinki	91
Helsingin mlk	32
Tuusula	30
Mäntsälä	21
Hyvinkää	17
Nurmijärvi	14
Pyhäjärvi	14
Iitti	10
Lohja	10
Orimattila	10

Turun ja Porin lääni

Turku	30
Loimaa	23
Pori	22
Tyrvää	22
Uvila	22
Hämeenkyrö	18
Porin mlk	17
Alastaro	14
Huittinen	14
Kokemäki	12
Kiukainen	11

Viipurin lääni	
Viipurin mlk	34
Viipuri	16
Valkeala	15
Kivennapa	14
Kymi	14
Lappee	14
Koivisto	12
Kotka	11

Hämeen lääni	
Hausjärvi	14
Hauho	12
Hollola	12
Kalvola	10

Surmaluvultaan suurimmat kuolinkunnat

Kuolinkunta on tiedossa 1 383 tapauksessa eli 77 %:lla kaikista 0–17-vuotiaiden kuolintapauksista. Seuraavassa on surmaluvultaan suurimmat kuolinkunnat:

Taulukko 103. Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden 0–17-vuotiaiden surmaluvultaan suurimmat kuolinkunnat

Kunta	Lukumäärä (n)
Hämeenlinna	185
Tammisaari	148
Tampere	139
Lahti	135
Helsinki	48
Antrea	24

Surmaluvultaan viisi suurinta kuntaa olivat kaikki suuria vankileirikuntia. Näillä paikkakunnilla menehtyneitä on yhteensä 679 eli 38 % kaikista surmansa saaneista 0–17-vuotiaista.

VUODEN 1918 SODASSA KUOLLEET YLI 65-VUOTIAAT

Lars Westerlund

Vuoden 1918 sodassa kuoli 176 yli 65-vuotiaasta. Heistä 100 kuului punaisiin, 34 valkoisiin ja 42:n osapuolesta ei ole tietoa.¹

Yli 65-vuotiaiden ikäjakauma

Surmansa saaneista yli 65-vuotiaiden ikäjakauma näyttää seuraavalta:

Taulukko 104. Surmansa saaneiden yli 65-vuotiaiden ikäjakauma

Ikä	Lukumäärä (n)
66	34
67	31
68	21
69	17
70–74	41
75–79	21
80–84	8
85–89	2
90–92	1
Yhteensä	176

Sotaoaloissa kuolleista yli 65-vuotiaista 103 eli 58 % oli 66–69-vuotiaita, 62 eli 32 % 70–79-vuotiaita ja 10 eli 6 % 80–89-vuotiaita. Vanhin menehtynyt oli vuonna 1826 syntynyt 92-vuotias valkoisiin kuulunut palvelija Eeva Karolina Parad, joka sai kuulan jalkaansa Viipurin valloituksen yhteydessä 25.4.1918.

Aseenkanto

Nimitiedostossa on tietoja 36:sta asetta kantaneesta yli 65-vuotiaasta, jotka olivat kaikki punaisia. Seuraavassa taulukossa verrataan asetta kantaneiden yli 65-vuotiaiden osuutta kaikkien vuoden 1918 sodassa nimitiedoston mukaan kuolleiden aseenkanto-osuuteen:

Taulukko 105. Yli 65-vuotiaiden aseenkanto

Aseenkanto	Yli 65-vuotiaat		Kaikki Osuus	Erotus Osuus
	Lukumäärä	Osuus		
Kantanut asetta	36	20	52	- 32
Ei kantanut asetta	75	43	6	+ 37
Ei tietoa	65	37	44	- 7
Yhteensä	176	100	100	-

¹ Tämän artikkelin yli 65-vuotiaita koskevat luvut on laskettu tilastoraportin lopussa olevaan kunta-tilastoon kuuluvien suomalaisten surmansa saaneiden joukosta.

Vuoden 1918 sodassa kuolleista yli 65-vuotiaista viidesosa kantoi nimitiedoston mukaan asetta, mikä on suhteellisesti selvästi punaisten miesten vastaavaa osuutta vähemmän. Asetta kantamattomia oli yli 65-vuotiaiden joukossa hyvin selvästi enemmän kuin punaisten miesten keskuudessa. Aseenkantotieto puuttuu kokonaan yli 65-vuotiailta harvemmin kuin surmansa saaneilta puhaisilta miehiltä.

Kuolintapa

Seuraavassa taulukossa on tietoja nimitiedostossa esiintyvien yli 65-vuotiaiden surmansa saaneiden kuolintavoista:

Taulukko 106. Surmansa saaneiden yli 65-vuotiaiden kuolintavat

Kuolintapa	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Mestattu, ammuttu, teloitettu, murhattu	76	43
Kuollut vankileirillä	43	24
Vahingonlaukaus, harhaluoti, ampumatapaturma	15	9
Kaatunut ja haavoittuneena kuollut	15	9
Räjähdyks, onnettomuus, epäselvä ampumistapaus	8	5
Itsemurha	4	2
Tuntematon	4	2
Kuollut, saanut surmansa	3	2
Kuollut vankileiriltä vapauduttuaan	3	2
Kadonnut	2	1
Sodan aiheuttama sairaus	2	1
Ryöstömurha	1	-
Yhteensä	176	100

Yli 65-vuotiaista ammuttiin 43 % eli huomattavasti suurempi osuus kuin kaikista miehistä (27 %). Varsinkin kokeneet työväenliikkeen veteraanit lienevät täten joutuneet puhdistuksen kohteiksi. Yli 65-vuotiaista kuoli vankileirillä 24 % ja muista punaisista miehistä 43 %. Oli siten suhteellisesti harvinaisempaa, että vanhus menehtyi vankileirillä.

Kaatuneiden ja kuolettavasti haavoittuneiden yli 65-vuotiaiden osuus kaikista vanhuksista on 9 %. Tämäkin on selvästi pienempi osuus kuin kaikilla kuolleilla miehillä (= 26 %).

Yli 65-vuotiaiden kuolinaikojen jakauma

Taulukossa on tietoja vuoden 1918 sotatapahtumien yhteydessä kuolleiden yli 65-vuotiaiden kuolinalankohdista:

Taulukko 107. Yli 65-vuotiaiden kuolinaikojen jakauma

Kuukausi	Surmansa saaneita (n)	Osuus (%)
Tammikuu	-	
Helmikuu	14	8
Maaliskuu	17	10
Huhtikuu	67	38
Toukokuu	25	14
Kesäkuu	16	9
Heinäkuu	19	11
Elokuu	4	2
Syyskuu	7	4
Ei kuolinpäivätietoa	7	4
Yhteensä	176	100

Yli 65-vuotiaiden surmatapausten kuukausittainen lukumäärä vuonna 1918 kasvoi siten, että helmikuussa kuoli 8 % kaikista vanhuksista, maaliskuussa 10 % ja huhtikuussa 38 %. Tämän jälkeen surmattujen kuukausittainen osuus laski toukokuussa 14 %:iin ja kesä- ja heinäkuussa noin kymmenesosaan. Elo- ja syyskuussa menehtyi enää kymmenkunta yli 65-vuotiaista.

Surmansa saaneiden yli 65-vuotiaiden ammattijakauma

Taulukossa on tietoja menehtyneiden yli 65-vuotiaiden ammattijakaumasta:

Taulukko 108. Surmansa saaneiden yli 65-vuotiaiden ammattijakauma

Ammattinimike	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Työmies	58	35
Talollinen, maanviljelijä	31	19
Käsityöläinen	18	11
Virkamies	10	6
Ajuri	3	2
Kauppias	3	2
Muut ammatit	20	7
Ei tietoa	33	20
Yhteensä	176	100

Menehtyneistä 0–17-vuotiaista runsas kolmasosa oli työmiehiä, viidesosa maataomistavia maanviljelijöitä ja kymmenesosa käsityöläisiä. Virkamiehiä oli 6 %.

Surmansa saaneiden yli 65-vuotiaiden kirjoillaololääni

Taulukossa on tietoja surmansa saaneiden yli 65-vuotiaiden kirjoillaololääneistä:

Taulukko 109. Surmansa saaneiden yli 65-vuotiaiden kirjoillaololääni

Lääni	Lukumäärä (n)	Osuus (%)
Häme	54	31
Viipuri	40	23
Turku ja Pori	37	21
Uusimaa	33	19
Kuopio	4	2
Mikkeli	4	2
Oulu	2	1
Vaasa	1	1
Ahvenanmaa	1	1
Ei tietoa	-	-
Yhteensä	176	100

Menehtyneet yli 65-vuotiaista oli kirjoilla Hämeen läänissä melkein kolmasosa ja Viipurin, Turun ja Porin sekä Uudenmaan lääneissä noin viidesosa. Nämä luvut vastaavat pitkälti kaikkien vuoden 1918 sodassa kuolleiden kirjoillaololäänien jakaumaa.

Seuraavissa kunnissa oli kirjoilla vähintään kolme sotaoloissa kuollutta yli 65-vuotiasta:

Taulukko 110. Yli 65-vuotiaiden surmaluvuiltaan suurimmat kirjoillaolokunnat

Hämeen lääni

Tampere	19
Ruovesi	4
Hollola	3
Lammi	3
Sääksmäki	3
Vesilahti	3

Turun ja Porin lääni

Turku	5
Mouhijärvi	5
Tyrvää	4
Karkku	3

Viipurin lääni

Viipurin mlk	6
Kivennapa	4
Kymi	3
Muolaa	3

Virolahti	3
Valkela	3
Uudenmaan lääni	
Helsinki	6
Orimattila	4
Siuntio	3

Tamperelaisia yli 65-vuotiaita kuoli yhteensä 19, mikä on suhteellisen paljon, sillä surmaluvultaan seuraaviksi suurimmissa kirjoillaolokunnissa Helsingissä ja Viipurin maalaiskunnassa vastaava luku oli molemmissa kuusi. Surmaluvultaan suurimmissa kirjoillaolokunnissa näyttää menehtyneen muiden kuolleiden joukossa myös yli 65-vuotiaita.

Yli 65-vuotiaiden surmaluvultaan suurimmat kuolinkunnat

Taulukossa on tietoja yli 65-vuotiaiden surmaluvultaan suurimmista kuolinkunnista jaoteltuna lääneittäin. Mukaan on luettu kunnat, joissa kuoli vähintään kolme yli 65-vuotiaista.

Taulukko 111. Yli 65-vuotiaiden surmaluvultaan suurimmat kuolinkunnat

Uudenmaan lääni	
Tammisaari	13
Helsinki	11
Hämeen lääni	
Akaa	6
Hämeenlinna	4
Lahti	4
Lammi	4
Hyvinkää	3
Viipurin lääni	
Lappeenranta	5
Valkela	4
Virolahti	3
Muut paikkakunnat	51
Ei tietoa	68
Yhteensä	176

Tammisaaren vankileirillä sai surmansa 13 yli 65-vuotiaista. Helsingissä menehtyneistä osa on kuollut Suomenlinnan vankileirillä. Yli 65-vuotiaiden kuolemantapaukset sijoittuvat kuntiin, joissa moni punainen sai muutenkin surmansa.

PELKÄSTÄÄN SDP:N TILASTOON PERUSTUVAT TAPAUKSET

Lars Westerlund

Nimitiedostossa on 2 403 pelkästään SDP:n tilastoon perustuvaa surmatapausta¹. Koska tämä ryhmä on dokumentoitu nimitiedostossa selvästi heikoimmin, on syytä tarkastella millä tavalla se poikkeaa muista vuoden 1918 sodassa surmansa saaneista punaisista.

Kirjoillaolokunnat

Pelkästään SDP:n tilaston mukaan surmansa saaneiden asuinkuntia tai oletettuja kirjoillaolokuntia löytyy nimitiedostosta 261. Koska kuntien lukumäärä on näin suuri tarkoittaa tämä sitä, että jakauma on alueellisesti jokseenkin tasainen, sillä keskimäärin jokaista tällaista kuntaa kohden löytyy 9.2 surmatapausta.

Tästä peruskuvioista on kuitenkin kolme merkittävää poikkeusta. Nämä ovat Helsinki 376 tapausta, Helsingin maalaiskunta 73 tapausta ja Tampere 87 tapausta. Helsingin ja Helsingin maalaiskunnat suuret luvut johtuvat siitä, että SDP:n tilaston Helsingin henkilökaavakkeisiin on merkitty suuri määrä etunimettömiä henkilöitä. Helsingin ja Tampereen suurehkoihin lukuihin lienee vaikuttanut myös se seikka, että nämä kaupungit olivat merkittäviä työläiskeskuskeskuksia. Turun vastaava luku on tosin pienempi, mutta kun huomoidaan myös Turun työläisvoittoiset esikaupungit Kaarina ja Maaria, on tapausten yhteenlaskettu lukumäärä noin 70.

Seuraavassa taulukossa on tietoja näiden tapausten lääni- ja kuntakohtaisesta esiintymisestä:

Taulukko 112. Pelkästään SDP:n tilastoon perustuvien surmatapausten lääni- ja kuntakohtainen esiintyminen

Lääni	Tapauksia (n)	Kuntia, joista tällaisia tapauksia (n)	Tapaus/kunta (n)
Uudenmaan	676	35	19,3
Hämeen	666	51	13,1
Turun ja Porin	518	75	6,9
Viipurin	355	38	9,3
Kuopion	64	16	4,0
Mikkelin	58	18	3,2
Vaasan	43	15	2,9
Oulun	23	13	1,8
Ahvenanmaan	-	-	-
Yhteensä	2 403	100	9,2

¹ Tämän lisäksi nimitiedostossa on kolme vain SDP:n tilastosta löytyvää surmansa saanutta, jotka toiset lähteet todistavat todellisuudessa sotaoloista elossa selvinneiksi.

Eri läänien välillä on huomattavia eroja surmatapausten kuntakohtaisessa esiintymisessä. Eniten tapauksia löytyy kuntaa kohden Uudenmaan läänissä, mutta tämä johtuu hyvin suuressa määrin Helsingin ja Helsingin maalaiskunnan etunimettömistä tapauksista, sillä jos nämä tapaukset jätetään huomioimatta, olisi Uudenmaan suhdeluku (tapaus/kunta) vain 6,5. Helsingin ja Helsingin maalaiskunnan etunimettömien osuus läänin pelkästään SDP:n tilastoon perustuvista tapauksista on niin suuri kuin kaksi kolmasosaa.

Niissä lääneissä, joissa punaisten henkilötappiot olivat suurimmat (Hämeen, Turun ja Porin, Viipurin ja Uudenmaan läänit), on em. suhdeluku selvästi suurempi (6,9–19,3) kuin surmaluvuiltaan pienemmissä lääneissä (Kuopion, Mikkelin, Vaasan ja Oulun läänit), sillä näiden läänien vastaava suhdeluku on vain 4,0–1,8. Tämä kuvio on ymmärrettävä, sillä surmaluvultaan pienemmissä lääneissä oli SDP:n tilaston laatijalla paremmat mahdollisuudet seurata yksittäisten henkilöiden kohtaloita.

Seuraavassa taulukossa on vertailtu pelkästään SDP:n tilastoon perustuvien surmatapausten ja kaikkien vuoden 1918 sodassa menehtyneiden punaisten lääninakohtaisia osuuksia:

Taulukko 113. Vertailu pelkästään SDP:n tilastoon perustuvien surmatapausten ja kaikkien menehtyneiden punaisten lääninakohtaisten osuuk-sien välillä (%)

Lääni	Pelkästään SDP:n tilas- toon perustuvat tapaukset	Kaikki punaiset	Erotus
Uudenmaan	28	20	+ 8
Hämeen	28	27	+ 1
Turun ja Porin	22	26	- 4
Viipurin	15	19	- 4
Kuopion	3	2	+ 1
Mikkelin	2	2	-
Vaasan	2	2	-
Oulun	1	1	-
Ahvenanmaan	-	-	-
Ei lääniä	-	1	- 1
Yhteensä	100	100	-

Pelkästään SDP:n tilastoon perustuvien tapausten lääninomainen jakauma muistuttaa hyvin paljon kaikkien menehtyneiden punaisten vastaavaa jakaumaa. Jokseenkin huomattavia poikkeuksia on ainoastaan kolme. Uudenmaan läänin osalta osuus on 8 % suurempi, mutta tämäkin poikkeama johtuu Helsingin ja Helsingin maalaiskunnan etunimettömistä. Turun ja Porin sekä Viipurin läänien osalta osuus on kummassakin läänissä 4 % pienempi. Tähän poikkeamaan ei löydy luontevaa selitystä, mutta erotus on toisaalta pienehkö.

Varsinkin Viipurin läänissä voitaisiin ajatella pelkästään SDP:n tilastoon perustu-vien tapausten johtuvan siitä, että ko. henkilöt olisivat siirtyneet Venäjälle. Jos näin olisi tapahtunut suuressa mittakaavassa, olisi ko. tapausten lukumäärä Viipurin

läänissä silloin ollut keskivertoa suurempi. Näin ei kuitenkaan ollut, sillä vaikka Viipurin läänistä oli suhteellisesti helpompaa hakeutua Venäjälle kuin läntisimmistä lääneistä, on Viipurin osuus sama kuin kaikkien läänien keskivertoluku. Tämä tarkoittaa sitä, että SDP:n tilaston Viipurin läänin henkilökaavakkeisiin ei ole merkitty suhteellisesti enempää sellaisia sotasurmatapauksia, jotka todellisuudessa hakeutuivat Venäjälle.

Kuolintavat

Kuolintavoiltaan pelkästään SDP:n tilastoon perustuvat tapaukset jakaantuvat siten, että 682 kaatui, 718 ammuttiin, 485 menehtyi vankileireillä, 43 kuoli vankileireiltä vapauduttuaan, 449 katosi ja 26 kuoli muihin syihin. Vertaillaessa näiden kuolintapojen osuuksia kaikkien vuoden 1918 sodassa menehtyneiden vastaavin osuuksiin, syntyy seuraava kuva:

Taulukko 114. Pelkästään SDP:n tilastoon perustuvien tapausten kuolintapojen vertailu kaikkien vuoden 1918 sodassa menehtyneiden kuolintapoihin (%)

Lääni	Pelkästään SDP:n tilastoon perustuvat tapaukset	Kaikki punaiset	Erotus
Kaatuneet	28	19	+ 9
Ammutut	30	27	+ 3
Vankileireillä kuolleet	20	43	- 23
Vapauduttuaan kuolleet	2	2	-
Kadonneet	19	7	+ 12
Muut	1	2	- 1
Yhteensä	100	100	-

Näiden tietojen mukaan olisi kaatuneiden, ammuttujen ja kadonneiden osuus vain SDP:stä löydetystä tapauksista ollut jonkin verran suurempi kuin kaikkien punaisten vastaavat osuudet. Tämä on myös uskottavaa, sillä tässä tapauksessa voidaan odottaa varsinkin kadonneita olleen huomattavasti enemmän.

Pelkästään SDP:n tilastoon perustuvien tapausten joukossa on melkein viisisataa vankileireillä menehtynyttä. Tässä ryhmässä saattaa olla runsaasti kahdentumia, koska sotasurmaprojekti on käynyt läpi vuoden 1918 sotavankilaitoksen kaikki kuolinkirjat, -luettelot ja -kortistot. SDP:n tilaston laatijat ovat toisaalta saattaneet otaksua em. henkilöiden menehtyneen vankileireillä, vaikka näin ei todellisuudessa tapahtunut.

Surmaluvultaan suurimmat pelkästään SDP:n tilastoon perustuvien tapausten asuinkunnat ovat Helsinki (376), Tampere (87), Helsingin maalaiskunta (73), Urjala (47), Loimaa (42), Valkeala (42), Lappee (40), Vesilahti (36), Somero (35), Ruokolahti (34), Tuusula (33), Muolaa (32), Orimattila (27), Lempäälä (26), Ikaalinen (25), Nurmijärvi (25), Kaarina (22), Maaria (22), Pirkkala (22), Kokemäki (22), Lavia (21) ja Viipuri (20).

KADONNEET

Lars Westerlund

Projektin nimitiedostossa on 2 351¹ vuosina 1914–22 kadonnutta henkilöä. Heistä löytyy yleensä hyvin vähän tietoja ja tiedot koskevat lähinnä nimeä, syntymäaikaa ja kirjoillaolokuntaa. Sen sijaan puuttuvat järjestelmällisesti tiedot mm. kuolintavasta, -ajankohdasta ja -paikasta. Kirjoillaolokuntia tutkimalla on kuitenkin mahdollista luoda hieman tarkempi kuva kadonneista. Nämä jakaantuvat 289 kunnan kesken ja tästä seuraa, että jakauma on alueellisesti jokseenkin tasainen. Keskimäärin on täten 8,1 tapausta tällaista kuntaa kohden.

Seuraavassa taulukossa on tietoja kadonneiden lääni- ja kuntakohtaisesta esiintymisestä:

Taulukko 115. Kadonneiden lääni- ja kuntakohtainen esiintyminen

Lääni	Kadonneita (n)	Kuntia, joissa kadonneita (n)	Kadonnutta/ kunta (n)
Turun ja Porin	711	89	8,0
Hämeen	638	52	12,3
Uudenmaan	424	35	12,1
Viipurin	240	42	5,7
Vaasan	42	23	1,8
Kuopion	33	17	1,9
Oulun	33	16	2,1
Mikkelin	28	14	2,0
Ahvenanmaan	1	1	1,0
Ei lääniä	201	-	-
Yhteensä	2 351	289	8,1

Myös kadonneiden osalta on selvä ero surmaluvuiltaan suurimpien ja pienempien läänien välillä. Hämeen ja Uudenmaan läänissä katosi 12,1–12,3 henkilöä/katoamiskunta. Vastaava suhdelu Turun ja Porin sekä Viipurin läänien osalta on 5,7–8,0. Muissa lääneissä suhdelu on vain 1,0–2,1. Surmaluvuiltaan suurimmista lääneissä katosi täten suhteellisesti enemmän henkilöitä kuin surmaluvuiltaan pienemmissä lääneissä. Koska Viipurin läänin suhdelu on selvästi keskiarvoa alempi, ko. henkilöt eivät ole erityisesti ”kadonneet” Venäjälle. Kyseessä lienee siis etupäässä aitoja sotasurmatapauksia.

Kadonneet jakaantuvat kirjoillaololääneihin seuraavalla tavalla:

¹ Luvussa ovat mukana kadonneet, vankileireiltä kadonneet, pakkotyölaitoksista kadonneet ja kuolleeksi julistetut, joille kyseinen kuolintapa on merkitty todennäköiseksi kuolintavaksi.

Taulukko 116. Vertailu kadonneiden ja kaikkien menehtyneiden punaisten lääninkohtaisten osuuksien välillä (%)

Lääni	Kadonneet	Kaikki menehtyneet punaiset	Erotus
Turun ja Porin	30	26	+ 4
Hämeen	27	27	-
Uudenmaan	18	20	- 2
Viipurin	10	19	- 9
Vaasan	2	2	-
Kuopion	1	2	- 1
Mikkelin	1	2	- 1
Ahvenanmaan	-	-	-
Ei lääniä	9	1	+ 8
Yhteensä	100	100	-

Kadonneiden lääninkohtaista jakauma muistuttaa pitkälti kaikkien menehtyneiden punaisten vastaavaa jakaumaa. Turun ja Porin läänissä katosi suhteellisesti jonkin verran enemmän (4 %) henkilöitä kuin läänin osuus surmansa saaneista punaisista edellyttäisi. Huomio kiinnittyy kuitenkin siihen, että Viipurin läänissä katosi selvästi vähemmän (- 9 %) henkilöitä kuin mitä läänin punaisten yleiset henkilötappiot olisivat edellyttäneet.

Luvultaan suurimmat katoamiskunnat ovat Helsinki (195), Urjala (51), Tyrvää (46), Pälkäne (34), Punkalaidun (33), Orivesi (31), Kangasala (29), Nakkila (28), Hausjärvi (27), Kiikka (24), Loimaa (24), Pöytyä (24), Ikaalinen (22), Helsingin maalaiskunta (22), Kaarina (22), Kivennapa (21) ja Turku (20).

KUNTATILASTO VUODEN 1918 SODAN UHREISTA

Sami Outinen

Kuntatilastossa on seurakuntakohtaisia lukuja vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden kuolintavoista ja osapuolijaosta. Tilastossa on mukana 550 Suomessa 1.1.1918 toiminutta suomalaista evankelisluterilaista seurakuntaa (Iisalmen mlk on erotettu tilastossa Iisalmesta, vaikka edellinen itsenäistyi jälkimmäisen yhteydestä muodollisesti vasta 1.5.1922). Muihin uskonto- ja kirkkokuntiin kuuluneet uhrit sisältyvät ev.-lut. seurakuntien lukuihin paikkakunnilla, joissa on toiminut luterilainen seurakunta. Jos muista seurakunnista ei ole löytynyt vuoden 1918 sodan uhreja, seurakunta ei esiinny tilastossa. Tilastossa ovat mukana Kyyrölän ja Suojärven ortodoksiseurakunnat, koska paikkakunnilla ei toiminut luterilaista seurakuntaa, mutta seurakuntien jäseniä kuoli sotatapahtumissa. Lääneittäin jaotellun tilaston kuolintavat on ryhmitelty kaatuneisiin, ammuttuihin yms., vankileirillä kuolleisiin sekä muihin kuolintapoihin, ja osapuolet punaisiin, valkoisiin sekä tuntemattomiin tai kumpaan osapuoleen kuulumattomiin. Lisätietoja kuntatilaston laadinta-perusteista ja sisällöstä löytyy tilastoa seuraavasta liitteestä.

Hämeen lääni

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	valkoi- nen	punai- nen	tunte- maton/ ei-kum- pikaan	kaatu- nut	ammuttu yms.	vanki- leirillä kuollut	muu	
Akaa	10	180	11	31	70	96	4	201
Asikkala	12	119	6	37	47	23	30	137
Eräjärvi	1	43	3	12	4	22	9	47
Forssa	6	207	63	35	132	79	30	276
Hattula	10	126	5	29	39	50	23	141
Hauho	11	147	13	20	56	55	40	171
Hausjärvi	8	190	43	35	82	87	37	241
Hollola	18	228	24	70	103	60	37	270
Humppila	0	135	3	21	57	41	19	138
Hämeenlinna	15	66	10	4	57	22	8	91
Hämeenlinna mlk	4	48	9	8	19	26	8	61
Janakkala	4	96	36	23	27	64	22	136
Jokioinen	5	59	68	15	42	42	33	132
Juupajoki	9	119	2	49	33	46	2	130
Jämsä	11	107	17	29	51	40	15	135
Kalvola	19	145	19	28	85	52	18	183
Kangasala	7	166	13	50	20	81	35	186
Korpilahti	17	37	8	19	18	22	3	62
Koski HL	10	38	9	7	22	20	8	57

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Kuhmalahti	5	66	0	20	22	23	6	71
Kuhmoinen	15	41	3	23	14	19	3	59
Kuorevesi	5	49	4	15	8	28	7	58
Kuru	4	161	15	28	41	81	30	180
Kylmäkoski	22	79	7	10	49	33	16	108
Kärkölä	3	61	2	12	16	19	19	66
Lahti	10	134	14	49	54	27	28	158
Lammi	16	126	11	28	87	36	2	153
Lempäälä	1	174	16	55	35	78	23	191
Loppi	6	143	0	24	48	56	21	149
Luopioinen	4	127	7	18	30	75	15	138
Längelmäki	7	127	9	22	17	86	18	143
Messukylä	2	145	15	52	19	65	26	162
Nastola	9	68	4	14	24	27	16	81
Orivesi	4	166	24	33	47	70	44	194
Padasjoki	15	123	3	31	62	36	12	141
Pirkkala	3	275	25	74	42	148	39	303
Pälkäne	12	124	9	14	34	59	38	145
Renko	5	46	0	5	19	17	10	51
Ruovesi	28	281	19	67	36	200	25	328
Sahalahti	3	59	0	19	11	27	5	62
Somerniemi	0	60	0	21	19	19	1	60
Somero	6	157	1	18	80	50	16	164
Sääksmäki	28	400	22	95	176	144	35	450
Tammela	7	156	30	40	72	59	22	193
Tampere	49	694	101	377	124	266	77	844
Teisko	9	118	3	36	5	76	13	130
Tottijärvi	1	28	4	3	12	16	2	33
Tuulos	4	39	3	5	11	14	16	46
Tyrväntö	9	47	2	7	35	12	4	58
Ujala	7	340	26	74	80	154	65	373
Vanaja	7	70	8	11	26	37	11	85
Vesilahti	28	167	21	44	85	78	9	216
Vilppula	2	81	16	14	30	47	8	99
Ylöjärvi	14	68	11	33	7	49	4	93
Ypäjä	1	71	7	10	26	33	10	79
Lääni yhteensä	528	7 327	804	1 923	2 467	3 192	1 077	8 659

Turun ja Porin lääni

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Ahlainen	6	127	3	14	21	88	13	136
Alastaro	9	125	1	20	18	80	17	135
Angelniemi	0	19	1	3	1	10	6	20
Askainen	0	11	0	1	1	4	5	11
Aura	0	23	4	6	1	15	5	27
Dragsfjärd	1	31	0	17	5	7	3	32
Eura	2	96	4	12	22	50	18	102
Eurajoki	3	110	3	2	28	66	20	116
Halikko	5	68	4	8	6	47	16	77
Harjavalta	3	30	1	11	6	14	3	34
Hiittinen	0	3	0	0	0	1	2	3
Hinnerjoki	0	21	0	3	3	9	6	21
Honkajoki	3	2	2	3	0	3	1	7
Honkilahti	3	26	1	2	2	22	4	30
Houtskari	1	2	0	2	0	0	1	3
Huittinen	11	176	6	30	52	92	19	193
Hämeenkyrö	13	323	9	71	91	152	31	345
Ikaalinen	18	188	4	32	58	92	28	210
Iniö	0	0	0	0	0	0	0	0
Jämijärvi	1	21	1	2	6	15	0	23
Kaarina	2	126	2	24	21	55	30	130
Kakskerta	0	4	0	2	0	0	2	4
Kankaanpää	2	46	1	9	13	26	1	49
Karinainen	2	45	1	5	6	25	12	48
Karjala	0	3	0	1	0	1	1	3
Karkku	7	77	14	8	15	49	26	98
Karuna	0	21	1	5	1	12	4	22
Karvia	12	5	0	11	0	3	3	17
Kauvatsa	4	69	18	10	22	39	20	91
Keikyä	0	64	3	10	4	48	5	67
Kemiö	2	62	0	16	5	34	9	64
Kihniö	0	18	1	1	0	17	1	19
Kiikala	3	15	2	6	4	8	2	20
Kiikka	6	79	11	6	19	46	25	96
Kiikoinen	2	48	10	2	7	35	16	60
Kisko	1	43	0	20	2	12	10	44
Kiukainen	2	129	3	14	78	34	8	134
Kokemäki	2	137	13	33	35	61	23	152

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Korppoo	0	3	1	0	0	2	2	4
Koski TL	1	36	0	11	11	10	5	37
Kullaa	3	90	3	10	12	58	16	96
Kustavi	3	7	0	2	0	3	5	10
Kuusisto	0	6	1	2	0	4	1	7
Kuusjoki	2	22	1	5	3	10	7	25
Köyliö	0	68	3	5	8	51	7	71
Laitila	3	47	0	10	10	23	7	50
Lappi TL	0	31	1	6	5	20	1	32
Lavia	9	114	10	23	30	74	6	133
Lemu	0	10	0	2	0	8	0	10
Lieto	1	70	6	11	9	40	17	77
Loimaa	3	267	8	53	33	162	30	278
Lokalahti	3	5	0	2	2	4	0	8
Luvia	8	5	0	0	9	3	1	13
Maaria	1	140	7	43	26	70	9	148
Marttila	1	24	2	7	0	13	7	27
Masku	1	12	1	2	0	9	3	14
Mellilä	6	46	1	13	9	23	8	53
Merikarvia	7	73	8	15	7	61	5	88
Merimasku	0	2	0	0	0	2	0	2
Metsämaa	2	46	1	6	10	26	7	49
Mietoinen	0	17	0	3	1	7	6	17
Mouhijärvi	11	152	4	27	64	69	7	167
Muurla	3	25	0	6	5	10	7	28
Mynämäki	7	33	2	5	6	23	8	42
Naantali	0	4	2	0	0	6	0	6
Naantali mlk	0	3	1	1	0	2	1	4
Nakkila	1	104	15	16	7	61	36	120
Nauvo	1	7	0	5	1	2	0	8
Noormarkku	17	101	9	26	26	66	9	127
Nousiainen	3	18	2	3	5	6	9	23
Oripää	0	57	1	3	11	37	7	58
Paattinen	1	11	0	1	1	8	2	12
Paimio	0	49	2	6	4	31	10	51
Parainen	5	44	2	10	4	29	8	51
Parkano	8	42	1	15	4	30	2	51
Perniö	7	121	7	24	16	66	29	135
Pertteli	1	35	2	6	4	23	5	38
Piikkiö	2	36	3	7	6	22	6	41

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Pomarkku	7	58	1	8	13	31	14	66
Pori	19	231	14	39	45	148	32	264
Pori mlk	11	182	16	31	27	125	26	209
Porin Reposaari	1	76	3	1	12	62	5	80
Punkalaidun	7	221	11	29	27	138	45	239
Pyhämaa	2	2	1	0	3	1	1	5
Pyhärinta	2	1	0	2	0	0	1	3
Pöytyä	3	123	3	21	15	67	26	129
Raisio	3	15	1	3	2	14	0	19
Rauma	14	101	19	25	33	51	25	134
Rauma mlk	1	35	0	13	4	11	8	36
Rusko	1	2	1	0	1	2	1	4
Rymättylä	1	13	0	4	0	7	3	14
Salo	5	15	7	4	6	8	9	27
Sauvo	1	22	4	1	2	13	11	27
Siikainen	3	21	3	4	14	9	0	27
Suodenniemi	14	66	1	3	24	51	3	81
Suomusjärvi	2	16	0	1	6	6	5	18
Suoniemi	0	36	4	7	16	12	5	40
Säkylä	3	60	2	10	16	36	3	65
Särkisalo	0	26	0	2	2	17	5	26
Taivassalo	8	7	1	9	1	4	2	16
Tarvasjoki	0	16	1	0	0	16	1	17
Turku	41	435	67	112	57	331	43	543
Tyrvää	32	199	13	18	72	98	56	244
Uvila	5	277	21	46	35	199	23	303
Uskela	3	40	4	8	4	26	9	47
Uusikaupunki	7	43	2	6	18	22	6	52
Uusikaupunki mlk	2	6	0	4	3	1	0	8
Uusikirkko TPL	6	17	3	8	6	6	6	26
Vahto	0	3	0	0	0	3	0	3
Vampula	0	63	7	6	10	50	4	70
Vehmaa	4	12	1	3	9	5	0	17
Velkua	1	0	1	1	1	0	0	2
Viljakkala	2	30	3	6	9	19	1	35
Västanfjärd	0	0	0	0	0	0	0	0
Yläne	0	63	4	17	4	31	15	67
Lääni yhteensä	458	6 909	450	1 266	1 399	4 066	1 086	7 817

Viipurin lääni

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Antrea	41	81	10	48	37	28	19	132
Haapasaari	1	2	0	1	0	1	1	3
Hamina	33	64	3	15	57	23	5	100
Harlu	1	1	7	5	1	2	1	9
Heinjoki	16	19	2	21	10	5	1	37
Hiitola	21	17	2	21	4	12	3	40
Impilahti	13	35	9	27	2	23	5	57
Jaakkima	34	17	3	35	1	17	1	54
Johannes	3	48	14	15	26	23	1	65
Joutseno	20	126	7	34	43	66	10	153
Jääski	27	66	7	33	30	32	5	100
Kaukola	21	11	2	20	5	8	1	34
Kirvu	30	28	2	36	13	10	1	60
Kivennapa	22	218	32	80	123	34	35	272
Koivisto	9	113	5	19	98	3	7	127
Korpiselkä	7	1	0	7	1	0	0	8
Kotka	16	272	14	57	84	139	22	302
Kuolemajärvi	2	87	11	8	56	10	26	100
Kurkijoki	28	6	4	26	5	5	2	38
Kymi	21	390	30	74	117	197	53	441
Kyyrölä	0	68	9	0	76	0	1	77
Käkisalmi	8	18	1	8	8	6	5	27
Käkisalmi mlk	7	12	2	8	3	7	3	21
Lappee	26	362	31	73	184	150	12	419
Lappeenranta	5	41	17	14	21	28	0	63
Lavansaari	0	0	0	0	0	0	0	0
Lemi	16	33	1	17	25	7	1	50
Luumäki	40	120	2	15	96	34	17	162
Metsäpirtti	4	48	0	8	25	9	10	52
Miehikkälä	11	90	6	5	31	61	10	107
Muolaa	30	222	14	30	202	20	14	266
Nuijamaa	7	55	12	18	27	15	14	74
Parikkala	31	6	6	30	3	6	4	43
Pyhtää	10	76	3	14	38	32	5	89
Pyhäjärvi VL	18	33	4	29	6	12	8	55
Rautjärvi	31	1	1	29	1	1	2	33
Rautu	33	48	6	37	25	20	5	87

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Ruokolahti	40	148	15	93	37	64	9	203
Ruskeala	11	10	1	15	2	4	1	22
Räisälä	13	18	2	13	3	12	5	33
Sakkola	18	12	1	17	6	5	3	31
Salmi	13	10	6	11	3	10	5	29
Savitaipale	18	85	0	25	54	18	6	103
Sippola	14	121	5	13	51	67	9	140
Seiskari	0	1	0	0	1	0	0	1
Soanlahti	11	7	2	10	2	5	3	20
Sortavala	14	5	2	13	2	5	1	21
Sortavala mlk	62	7	10	63	8	8	0	79
Suistamo	8	0	4	8	0	4	0	12
Suojärvi	0	1	1	1	0	1	0	2
Suomenniemi	1	16	0	5	8	4	0	17
Suursaari	0	0	0	0	0	0	0	0
Säkkijärvi	10	25	18	6	21	13	13	53
Taipalsaari	13	90	4	17	42	29	19	107
Terijoki	9	62	22	33	38	10	12	93
Tytärsaari	0	0	0	0	0	0	0	0
Uukuniemi	17	1	0	16	0	1	1	18
Uusikirkko VL	4	179	33	48	144	21	3	216
Valkeala	46	466	30	87	273	149	33	542
Valkjärvi	28	22	5	32	11	5	7	55
Vehkalahti	29	183	17	15	101	97	16	229
Viipuri	75	149	62	80	110	70	26	286
Viipuri mlk	50	513	230	252	255	230	56	793
Virolahti	27	132	21	26	62	75	17	180
Vuoksela	7	10	1	9	7	2	0	18
Lääni yhteensä	1 181	5 108	771	1 825	2 725	1 955	555	7 060

Uudenmaan lääni

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Anjala	1	37	0	13	6	18	1	38
Artjärvi	3	37	2	11	4	18	9	42
Askola	7	32	1	4	15	18	3	40
Bromarv	0	9	0	0	1	5	3	9
Degerby	2	10	0	2	6	3	1	12
Elimäki	2	57	3	13	20	22	7	62
Espoo	10	177	8	52	19	85	39	195
Hanko	5	59	3	13	15	33	6	67
Hanko mlk	1	47	0	3	9	32	4	48
Helsinki mlk	16	291	74	57	116	175	33	381
Helsinki (yhteensä)	208	1 844	602	732	414	1 219	289	2 654
Hyvinkää	10	209	8	49	109	57	12	227
Iitti	23	194	13	72	75	64	19	230
Inkoo	2	27	2	4	3	19	5	31
Jaala	9	78	4	9	54	23	5	91
Karjaa	1	47	2	6	7	32	5	50
Karjalohja	1	36	5	6	8	22	6	42
Kirkkonummi	5	39	3	6	4	28	9	47
Lapinjärvi	8	17	2	4	9	13	1	27
Liljendal	3	18	0	3	11	5	2	21
Lohja	7	221	3	34	54	121	22	231
Loviisa	18	50	2	18	26	21	5	70
Mustio	0	9	0	1	0	6	2	9
Myrskylä	3	54	4	39	8	8	6	61
Mäntsälä	26	153	12	40	63	62	26	191
Nummi	3	42	12	5	32	19	1	57
Nurmijärvi	7	171	6	46	73	50	15	184
Orimattila	18	136	8	65	36	44	17	162
Pernaja	8	111	9	21	44	45	18	128
Pohja	0	82	3	10	12	52	11	85
Pornainen	3	29	0	5	4	21	2	32
Porvoo	21	45	10	18	29	25	4	76
Porvoo mlk	22	151	8	21	42	96	22	181
Pukkila	3	32	1	18	3	7	8	36
Pusula	3	77	1	11	48	19	3	81
Pyhäjärvi UL	3	148	9	34	42	67	17	160
Ruotsinpyhtää	3	95	3	25	29	39	8	101

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Sammatti	3	34	1	4	27	5	2	38
Sipoo	24	29	6	10	24	20	5	59
Siuntio	21	72	3	18	18	46	14	96
Snappertuna	1	8	0	1	0	8	0	9
Tammisaari	7	18	2	6	7	13	1	27
Tammisaari mlk	5	14	3	2	5	10	5	22
Tenhola	2	46	0	5	3	34	6	48
Tuusula	8	168	29	56	32	101	16	205
Vihti	12	191	18	30	120	60	11	221
Lääni yhteensä	548	5 451	885	1 602	1 686	2 890	706	6 884

Vaasan lääni

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Alahärmä	18	0	0	17	0	0	1	18
Alajärvi	9	5	1	9	2	1	3	15
Alaveteli	2	0	0	1	0	0	1	2
Alavus	23	4	1	23	0	4	1	28
Bergö	2	0	0	1	0	0	1	2
Evijärvi	5	3	0	4	0	3	1	8
Halsua	4	0	0	4	0	0	0	4
Himanka	1	0	0	1	0	0	0	1
Ilmajoki	20	3	2	20	2	0	3	25
Isojoki	15	6	0	14	0	4	3	21
Isokyrö	21	0	0	18	0	0	3	21
Jalasjärvi	43	5	3	43	1	4	3	51
Jepua	3	0	0	3	0	0	0	3
Jurva	9	0	2	7	0	2	2	11
Jyväskylä	11	17	2	12	6	12	0	30
Jyväskylä mlk	11	23	7	13	5	22	1	41

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Kannus	12	5	0	11	3	2	1	17
Karijoki	8	1	0	7	1	1	0	9
Karstula	17	7	0	16	5	1	2	24
Kaskinen	1	4	2	2	0	3	2	7
Kauhajoki	51	2	0	49	1	2	1	53
Kauhava	14	6	0	15	3	1	1	20
Kaustinen	5	1	0	3	2	0	1	6
Keuruu	22	48	5	22	27	20	6	75
Kinnula	0	0	0	0	0	0	0	0
Kivijärvi	21	2	3	20	0	3	3	26
Koivulahti	0	0	0	0	0	0	0	0
Kokkola	12	15	0	11	10	5	1	27
Kokkola mlk	12	9	0	12	6	3	0	21
Konginkangas	5	1	0	5	0	1	0	6
Korsnäs	9	0	0	8	0	0	1	9
Kortesjärvi	8	0	0	7	0	0	1	8
Kristiinan- kaupunki	1	7	1	7	0	2	0	9
Kristiinan- kaupunki mlk	9	0	0	8	0	0	1	9
Kruunupyy	6	0	0	4	2	0	0	6
Kuortane	29	0	0	26	0	0	3	29
Kurikka	23	7	0	24	3	3	0	30
Kälviä	6	5	2	6	1	1	5	13
Laihia	23	4	0	19	3	2	3	27
Lappajärvi	14	0	0	12	0	0	2	14
Lapua	48	2	2	45	5	1	1	52
Lapväärtti	18	3	2	19	1	2	1	23
Laukaa	9	18	2	9	4	14	2	29
Lehtimäki	9	0	0	8	0	0	1	9
Lestijärvi	3	0	0	3	0	0	0	3
Lohtaja	7	0	0	7	0	0	0	7
Luoto	4	0	1	4	0	0	1	5
Maalahti	8	0	0	8	0	0	0	8
Maksamaa	3	0	0	3	0	0	0	3
Multia	4	11	2	5	1	9	2	17
Munsala	7	0	0	6	0	0	1	7
Mustasaari	12	2	0	10	2	0	2	14
Nurmo	16	0	0	16	0	0	0	16
Närpiö	19	1	1	19	1	0	1	21
Oravainen	3	0	0	3	0	0	0	3

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	valkoi- nen	punai- nen	tunte- maton/ ei-kum- pikaan	kaatu- nut	ammattu yms.	vanki- leirillä kuollut	muu	
Perho	7	0	0	6	1	0	0	7
Peräseinäjoki	24	3	0	21	1	2	3	27
Petolahti	1	0	0	1	0	0	0	1
Petäjavesi	5	15	1	6	7	8	0	21
Pietarsaari	7	20	5	9	14	7	2	32
Pietarsaari mlk	17	1	0	14	1	0	3	18
Pihlajavesi	2	1	0	2	0	1	0	3
Pihtipudas	11	12	1	14	1	9	0	24
Pirttikylä	6	0	0	6	0	0	0	6
Purmo	8	0	0	7	1	0	0	8
Pylkönmäki	4	1	2	4	1	1	1	7
Raippaluoto	6	1	0	5	1	0	1	7
Saarijärvi	24	9	4	23	5	8	1	37
Seinäjoki	10	0	0	8	1	0	1	10
Siipyy	11	1	0	11	1	0	0	12
Soini	12	5	0	12	4	1	0	17
Sulva	10	0	0	10	0	0	0	10
Sumiainen	1	0	0	1	0	0	0	1
Teerijärvi	4	0	0	3	1	0	0	4
Teuva	12	0	0	10	0	0	2	12
Toholampi	6	1	0	7	0	0	0	7
Toivakka	3	8	0	5	0	6	0	11
Töysä	10	1	0	9	0	1	1	11
Ullava	3	0	0	3	0	0	0	3
Uurainen	3	5	0	3	3	1	1	8
Uusikaarlepyy	3	0	0	3	0	0	0	3
Uusikaarlepyy mlk	11	0	0	11	0	0	0	11
Vaasa	50	12	10	44	14	3	11	72
Veteli	9	1	0	9	0	1	0	10
Viitasaari	20	10	1	19	3	6	3	31
Vimpeli	6	1	1	5	1	0	2	8
Virrat	26	85	1	25	15	62	10	112
Vähäkyrö	9	0	2	9	1	1	0	11
Vöyri	4	0	0	4	0	0	0	4
Ylihärmä	19	1	0	17	2	0	1	20
Ylimarkku	7	0	0	6	0	0	1	7
Ylistaro	30	7	4	29	3	8	1	41
Ähtäri	29	33	3	25	32	4	4	65
Ähtävä	9	0	1	10	0	0	0	10
Äänekoski	5	13	0	5	0	13	0	18
Läni yhteensä	1 119	474	77	1 070	211	271	118	1 670

Kuopion lääni

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Eno	16	4	2	13	2	4	3	22
Hankasalmi	13	10	2	11	3	6	5	25
Isalmi	2	5	3	2	3	5	0	10
Isalmi mlk	10	19	1	9	1	17	3	30
Ilomantsi	22	17	4	18	6	16	3	43
Joensuu	15	12	2	16	5	8	0	29
Juankoski	2	1	0	2	0	1	0	3
Juuka	21	8	2	21	3	7	0	31
Kaavi	7	6	3	7	1	6	2	16
Karttula	11	27	2	9	4	22	5	40
Keitele	9	1	1	10	0	1	0	11
Kesälahti	5	5	0	5	1	3	1	10
Kiihtelysvaara	10	2	2	10	1	3	0	14
Kitee	44	9	2	45	2	7	1	55
Kiuruvesi	15	1	0	13	1	0	2	16
Kontiolahti	10	20	2	11	7	7	7	32
Kuopio	28	30	41	32	19	45	3	99
Kuopio mlk	14	33	7	17	4	31	2	54
Kuusjärvi	2	6	3	1	0	4	6	11
Lapinlahti	10	9	5	10	2	10	2	24
Leppävirta	10	169	8	11	95	75	6	187
Liperi	17	5	1	16	4	3	0	23
Maaninka	11	6	3	8	3	5	4	20
Muuruvesi	7	1	4	6	2	3	1	12
Nilsia	11	1	1	11	1	1	0	13
Nurmes	14	13	3	13	4	7	6	30
Pielavesi	10	6	1	11	2	3	1	17
Pielisensuu	6	1	1	6	1	1	0	8
Pielisjärvi	30	38	11	30	17	28	4	79
Polvijärvi	12	4	1	12	3	1	1	17
Pälkjärvi	5	12	1	6	3	6	3	18
Rautalampi	14	23	2	15	3	16	5	39
Rautavaara	3	1	1	3	0	0	2	5
Rutakko	0	1	0	0	0	1	0	1
Rääkkylä	14	7	1	14	2	6	0	22
Suonenjoki	2	23	1	1	5	18	2	26
Tohmajärvi	16	9	1	13	9	0	4	26
Tuupovaara	6	3	0	5	0	2	2	9
Tuusniemi	3	23	2	3	5	19	1	28

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Valtimo	3	3	0	3	0	0	3	6
Varkaus	3	44	2	5	36	8	0	49
Varpaisjärvi	3	0	0	3	0	0	0	3
Vesanto	10	3	7	7	1	9	3	20
Värtsilä	5	38	4	9	14	22	2	47
Lääni yhteensä	481	659	140	473	275	437	95	1 280

Mikkeli lääni

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Anttola	5	8	0	4	5	2	2	13
Enonkoski	7	0	0	7	0	0	0	7
Hartola	13	24	1	16	7	14	1	38
Haukivuori	4	5	0	3	0	4	2	9
Heinola	4	21	6	8	6	8	9	31
Heinola mlk	9	68	4	18	20	26	17	81
Heinävesi	4	13	1	2	11	5	0	18
Hirvensalmi	14	12	0	13	10	3	0	26
Joroinen	10	79	1	14	44	22	10	90
Joutsa	7	12	4	5	7	5	6	23
Juva	6	4	3	6	0	4	3	13
Jäppilä	7	3	0	6	2	0	2	10
Kangaslampi	1	11	1	2	8	3	0	13
Kangasniemi	10	9	1	11	2	4	3	20
Kerimäki	20	5	1	18	4	1	3	26
Leivonmäki	2	1	2	2	1	1	1	5
Luhanka	1	2	0	1	1	1	0	3
Mikkeli	17	6	10	16	4	9	4	33
Mikkeli mlk	25	36	3	24	30	8	2	64
Mäntyharju	35	84	15	18	69	37	10	134
Pieksämäki	6	14	1	7	3	8	3	21
Puumala	8	8	1	8	4	3	2	17
Rantasalmi	12	10	1	13	2	6	2	23
Ristiina	13	11	3	11	9	6	1	27

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammattu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Savonlinna	13	8	2	16	5	1	1	23
Savonranta	2	3	0	1	1	1	2	5
Sulkava	3	10	4	3	2	9	3	17
Sysmä	25	31	2	31	2	23	2	58
Sääminki	15	12	2	14	6	4	5	29
Virtasalmi	5	2	1	4	1	2	1	8
Lääni yhteensä	303	512	70	302	266	220	97	885

Oulun lääni

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammattu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Alatornio	12	6	7	16	1	7	1	25
Alavieska	7	0	1	6	0	1	1	8
Enontekiö	0	0	0	0	0	0	0	0
Haapajärvi	9	1	1	8	1	1	1	11
Haapavesi	21	0	1	20	0	1	1	22
Hailuoto	3	0	0	3	0	0	0	3
Haukipudas	7	17	1	11	2	12	0	25
Hyrynsalmi	3	1	1	3	0	1	1	5
Ii	6	0	1	6	0	1	0	7
Inari	0	0	0	0	0	0	0	0
Kajaani	5	24	0	3	10	14	2	29
Kajaani mlk	1	16	0	1	1	6	9	17
Kalajoki	6	4	1	6	2	2	1	11
Karunki	2	0	1	1	1	0	1	3
Kemi	6	6	0	5	5	2	0	12
Kemi mlk	8	23	1	10	10	8	4	32
Kemijärvi	7	7	2	8	6	2	0	16
Kempele	4	2	0	3	1	2	0	6
Kestilä	10	0	1	8	1	0	2	11
Kiiminki	6	2	0	8	0	0	0	8
Kittilä	1	2	0	1	1	1	0	3
Kolari	1	0	0	1	0	0	0	1

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	valkoi- nen	punai- nen	tunte- maton/ ei-kum- pikaan	kaatu- nut	ammuttu yms.	vanki- leirillä kuollut	muu	
Kuhmoniemi	10	10	0	12	0	8	0	20
Kuivaniemi	1	2	0	1	2	0	0	3
Kuolajärvi	0	6	3	1	7	0	1	9
Kuusamo	3	1	1	3	1	1	0	5
Kärsämäki	6	4	0	5	1	3	1	10
Liminka	5	1	2	4	1	2	1	8
Lumijoki	0	1	1	1	0	0	1	2
Merijärvi	0	2	0	0	1	1	0	2
Muhos	9	4	1	7	1	4	2	14
Muonio	0	0	0	0	0	0	0	0
Nivala	26	1	0	23	0	1	3	27
Oulainen	4	4	1	3	2	2	2	9
Oulu	29	15	43	38	5	35	9	87
Oulujoki	1	11	1	1	1	8	3	13
Oulunsalo	0	5	0	0	0	1	4	5
Paavola	4	18	0	4	1	17	0	22
Paltamo	9	3	2	9	1	2	2	14
Pattijoki	3	0	0	3	0	0	0	3
Pelkosenniemi	0	0	1	0	1	0	0	1
Piippola	5	1	0	5	0	1	0	6
Pudasjärvi	3	1	0	4	0	0	0	4
Pulkkila	7	0	1	7	0	1	0	8
Puolanka	3	0	0	2	0	0	1	3
Pyhäjoki	3	5	0	3	5	0	0	8
Pyhäjärvi OL	3	5	0	2	1	4	1	8
Pyhäntä	3	0	0	3	0	0	0	3
Raahe	4	4	1	3	0	3	3	9
Rantsila	6	1	1	5	1	0	2	8
Ranua	2	2	0	2	2	0	0	4
Rautio	3	0	0	2	1	0	0	3
Reisjärvi	8	2	0	8	0	2	0	10
Revonlahti	0	1	0	0	0	1	0	1
Ristijärvi	2	0	0	2	0	0	0	2
Rovaniemi	32	24	3	31	23	2	3	59
Saloinen	2	0	0	2	0	0	0	2
Savukoski	0	3	0	2	0	1	0	3
Sievi	8	0	1	7	1	0	1	9
Siikajoki	3	0	0	2	1	0	0	3
Simo	10	8	1	10	3	1	5	19
Sodankylä	4	8	0	4	3	0	5	12

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Sotkamo	10	5	4	8	2	4	5	19
Suomussalmi	2	1	0	2	1	0	0	3
Säräisniemi	1	1	0	1	0	1	0	2
Taivalkoski	0	0	0	0	0	0	0	0
Temmes	0	0	1	0	0	0	1	1
Tervola	4	5	0	4	5	0	0	9
Tornio	8	0	0	8	0	0	0	8
Turtola	2	0	0	1	0	0	1	2
Tyrnävä	1	3	0	1	3	0	0	4
Utajärvi	1	0	0	1	0	0	0	1
Utsjoki	0	0	0	0	0	0	0	0
Vihanti	9	0	0	8	0	0	1	9
Vuolijoki	1	0	0	1	0	0	0	1
Ylikiminki	3	0	0	3	0	0	0	3
Ylitornio	3	0	0	3	0	0	0	3
Ylivieska	22	17	1	21	15	2	2	40
Lääni yhteensä	413	296	89	411	134	169	84	798

Ahvenanmaan lääni (perustettu 1.5.1918)

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Brändö	0	0	0	0	0	0	0	0
Eckerö	0	1	0	0	0	1	0	1
Finström	0	0	1	0	0	0	1	1
Föglö	0	0	1	0	0	0	1	1
Geta	0	0	0	0	0	0	0	0
Hammarland	0	0	0	0	0	0	0	0
Jomala	0	1	0	0	0	1	0	1
Kumlinge	0	0	0	0	0	0	0	0
Kökar	0	0	1	0	0	0	1	1
Lemland	0	0	0	0	0	0	0	0
Lumparland	0	0	0	0	0	0	0	0
Maarianhamina	1	2	0	1	0	1	1	3
Saltvik	0	1	0	0	0	1	0	1
Sottunga	0	0	0	0	0	0	0	0
Sund	0	0	0	0	0	0	0	0
Vårdö	1	0	0	1	0	0	0	1
Lääni yhteensä	2	5	3	2	0	4	4	10

Ei kirjoillaololäänitietoa

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Ei tietoa	38	7	342	60	251	60	16	387

Vuoden 1918 sodan suomalaisuhrit

Kirjoilla- oloseura- kunta	Osapuoli			Kuolintapa				Surmansa saaneita yhteensä
	<i>valkoi- nen</i>	<i>punai- nen</i>	<i>tunte- maton/ ei-kum- pikaan</i>	<i>kaatu- nut</i>	<i>ammuttu yms.</i>	<i>vanki- leirillä kuollut</i>	<i>muu</i>	
Koko maa	5 071	26 748	3 631	8 934	9 414	13 264	3 838	35 450

Sami Outinen

Kuntatilaston laadinnassa on noudatettu seuraavia rajauksia ja periaatteita:

1. Pohjatiedostona on koko sotasurmaprojektin nimitiedosto vuosien 1914–22 sotien uhreista, yhteensä 40 366 sähköistä henkilökorttia. Joukosta on rajattu pois todellisuudessa sodasta elossa selvinneet ihmiset eli sellaiset henkilöt, jotka jokin lähde virheellisesti ilmoittaa kuolleen sotaoloissa. (Yhteensä 468 henkilöä, jolloin jää jäljelle 39 898 surmatapausta eli 468/39 898).¹

Tilastossa on mukana 2 539 epävarmaksi luokiteltua sotasurmatapausta.² Näissä tapauksissa on ollut ilmeistä, että kysymyksessä on varsinainen sotasurmatapaus, mutta asian varmistaminen vaatisi lisätutkimuksia. Osa tapauksista pitäisi perusteellisemman tarkastelun jälkeen poistaa nimitiedostosta ja oletettavasti joukossa on hyvin paljon henkilöitä, jotka esiintyvät nimitietojärjestelmässä toisenkin kerran jonkun verran erilaisilla henkilötiedoilla varustettuna.

Epävarmojen surmatapausten joukkoon kuuluu 976 kadonnutta. Koska kaikkia kadonneita ei alunperin merkitty epävarmoiksi surmatapauksiksi, nimitiedostossa on myös 1 066 kadonnutta, joilta tämä merkintä puuttuu.³ Projektissa ei ole päätetty yksiselitteisiä perusteita, joiden mukaan kadonneet henkilöt jaettaisiin epävarmoihin ja varmoihin sotasurmatapauksiin eikä alustavaa luokittelua ole tehty yhdenmukaisin perustein alusta alkaen, koska tehtävä olisi ollut mahdollinen vasta surmatapauksista tutkimuksen kuluessa saadun kokemuksen karttuessa.

¹ Jokaisen uuden rajauksen jälkeen kerrotaan sulkumerkkien sisällä rajauksen piiriin kuuluvien kuolneiden lukumäärä/kaikkien siihen mennessä tehtyjen rajausten ulkopuolelle jääneiden surmansa saaneiden lukumäärä. Lukuja vertailtaessa on otettava huomioon, että osa henkilöistä kuuluu useampaan kuntatilastosta poisrajattavaan ryhmään, jolloin kunkin rajauksen jälkeen jäljelle jäävien kokonaisluku ei tavallisesti putoa yhtä paljon kuin rajattavaan ryhmään kuuluu henkilöitä.

² Sotasurmaprojektin nimitiedoston kokonaisluku ja elossa selvinneiden sekä epävarmojen luvut muuttuivat vielä kohdissa 13 ja 15 esiteltävien poistojen vuoksi. Nimitiedostoon jäi lopulta 39 931 henkilöä, joista 2 197 on luokiteltu epävarmoiksi sotasurmatapauksiksi ja 381 elossa selvinneiksi.

³ Näissä kadonneiden luvuissa on mukana nimenomaan nimiteosten mukaan ”kadonneet”, ei vankileireiltä tai pankkotyölaitoksista kadonneita tai kuolleeksi julistettuja, kuten useissa tilasto-
raportin tilastoissa.

2. Mukaan on otettu vain vuonna 1918 kuolleet tai kadonneet henkilöt. Vuosi 1918 on merkitty oletusarvoiseksi kuolinvuodeksi myös silloin, kun kuolinajankohta ei käy lähteestä ilmi. Vuosilukurajauksella vuoden 1918 tapahtumien yhteydessä kuolleista rajataan ulkopuolelle esimerkiksi vuoden 1918 jälkeen vankileirillä/pakkotyölaitoksessa kuolleet sotavangit ja sodan aiheuttamiin sairauksiin vuosina 1919–22 kuolleet henkilöt. Tällaisia henkilöitä ei nimitiedostossa ole kuitenkaan merkittävää määrää, koska vuosina 1919–22 tapahtuneiden kuolemantaustien yhteys sotaoloihin on tavallisesti vaikea osoittaa ilman tarkempia tutkimuksia. (2 616/37 290).
3. Ulkopuolelle on rajattu muualla kuin Suomen rajojen sisällä kuolleet henkilöt. Rajaus saattaa jättää ulkopuolelle muutaman rajan pinnassa (esimerkiksi Raudun taistelussa) naapurimaan puolella kuolleen. Toisaalta jotkin esimerkiksi Raudussa kuolleeksi ilmoitetut ovat todennäköisesti kuolleet Venäjän puolella rajaa. Pois jäivät myös henkilöt, joiden on eri yhteyksissä ilmoitettu kuolleen sekä Suomessa että ulkomailla. Toisaalta joukossa saattaa olla mukana muutama muilla maailmansodan rintamilla kaatunut tai muuten kuollut, joiden kohdalla ainoa sotasurmaan viittaava termi kirkonkirjassa on esimerkiksi "kaatunut". (1 150/37 029).
4. Sotilasjärjestö-kentän perusteella tilastosta on rajattu pois henkilöt, joiden edustamat armeijat eivät osallistuneet Suomen vuoden 1918 sotaan (Australian armeija, Yhdysvaltojen armeija, Viron retkikunta, Kanadan armeija, Englannin armeija, puna-armeija, Etelä-Afrikan armeija, Itä-Karjalan retkikunnat, Viron armeija, Itävalta-Unkarin armeija, Itävallan armeija ja Venäjän valkoinen armeija). (938/37 013).
5. Sotilasjärjestöistä on tilastosta rajattu pois seuraavat Suomessa taistelleiden maiden armeijat: Saksan armeija (lukuun ottamatta siihen keväällä 1918 liittynyttä Axel Edvard Suoniota Porvoon maalaiskunnasta), Ruotsin armeija (tiedostossa vain Ahvenanmaalla itsemurhan tehnyt Mård) ja Venäjän armeija (nimitiedostosta ei löydy suomalaisia Suomen vuoden 1918 sodan Venäjän armeijaan kuuluneita uhreja), koska tässä selvityksessä haetaan vuoden 1918 sodan tapahtumien suomalaisia uhreja. (1 431/36 348).
6. Ulkomaisten kansalaiset on rajattu pois, ellei kirjoillaolokunnaksi ole merkitty suomalaista kuntaa, jolloin saatetaan tarkoittaa suomenvenäläistä henkilöä tai sitä, että henkilö on ollut Suomessa kirjoilla esimerkiksi avioliiton kautta. (422/36 253).
7. Ulkomailla asuneet tai kirjoilla olleet on rajattu pois, ellei ole ilmoitettu myös suomalaista kirjoillaolokuntaa (10 henkilöä). (1 665/36 250).

8. Kansallisuudeltaan ulkomaalaiset on rajattu pois, elleivät he ole olleet kirjoilla Suomessa. Tämän rajauksen johdosta tilastosta saattaa jäädä pois joukko suomenvenäläisiä, joita ei ole löydetty kirkonkirjoista. Mukaan on kuitenkin laskettu Viipurissa ja Viipurin maalaiskunnassa ammutut "venäläiset" ja muut ulkomaalaiset, koska he todennäköisesti ainakin asuivat vakituisesti Viipurin alueella, jos kirjoillaolomaa tai kansalaisuus ei ole tiedossa. Rajatapauksen muodostavat papiston tilaston mukaan Helsingin roomalaiskatoliseen seurakuntaan kuuluneet seitsemän puolalaista uhria. He ovat mukana tilastossa, vaikka ei ole tiedossa, olivatko he vain väliaikaisesti asumassa Helsingissä vai pitkän linjan suomenpuolalaisia. (7 171/35 878).
9. Tilastosta on poistettu vuonna 1918 muiden maiden kuin Suomen rintamilla kuolleet, joiden tarkka kuolinmaa ei ole tiedossa. (8/35 870).
10. Kuolintapahtumien nimitietojen perusteella tilastosta on poistettu 8 henkilöä, jotka kuolivat maailmansodassa tai Venäjällä. (8/35 862).
11. Kohdassa on käyty läpi edellisten rajausten ulkopuolelle jääneet henkilöt, joille on tallennettu tietoja muista kuin suoraan vuoden 1918 tapahtumien suomalaisuhreihin liittyvistä lähteistä (KTA, ROS, BOET, GEU, SVENSK, WIR, EDR, DB, IH, HYVÖ, MY, ST, OD, ZET, SMV, SHK ja VTL). Tilastosta on poistettu viisi norjalaisten laivojen mukana upotettua suomalaista ja Viron ministeri Vilmsin retkikunnan mukana kadonneet 4 henkilöä. (9/35 853).
12. Kohtaa 8 koskevaa hakulauseketta on tarkennettu (35 799).
13. Nimitiedostosta on poistettu 434 Riihimäen vankileiriltä vuonna 1918 kadonnutta henkilöä, koska tutkija Pentti Mäkelä sai selville, että lähteenä käytetty sota-vankilaitoksen arkistosta Riihimäen leirin kohdalta kansioista Bb 19 löytyvä "Luettelo Riihimäen sotavankileiriltä tuntemattomalla tavalla kadonneista vangeista" sisältää vankileirihallinnon kirjanpidosta kadonneita henkilöitä, joista suurin osa selvisi sodasta elossa. Näin ollen tämän luettelon tietojen perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä henkilöiden kohtaloista sotatapahtumien yhteydessä, ellei jokin toinen lähde todista henkilön kuolleen sotaoloissa (muutama tapaus, jotka jätettiin nimitiedostoon). Osa henkilöistä oli löydetty elossa selvinneinä kirkonkirjoista ja poistettu aikaisemmin kohdan 2 perusteella tästä tilastosta. (434/35 454).
14. On käyty läpi edellisten rajausten ulkopuolelle jääneiden surmansa saaneiden kuolintavat ja poistettu kolme ulkomailla torpedoidun laivan mukana kuollutta henkilöä. Tilastossa on edelleen mukana kuusi miinaräjähdyksissä ilmeisesti Suomen alueella kuollutta, vaikka henkilökorteista ei käy ilmi, tarkoitetaanko maailmansotaan vai Suomen vuoden 1918 sotaan liittyneiden miinoitusten uhreja. (3/35 451).

15. Toukokuun 1918 jälkeen kuolleita sotilaita tarkasteltaessa on poistettu nimitiedostosta tapaturmaisesti Haminassa 28.10. kuollut vääpeli Lauri Toivonen, koska kuolemalle ei ole lähteistä löytynyt yhteyksiä sotatapahtumiin. Tilastossa on mukana kolme suurilla varuskunta/vankileiripaikkakunnilla kesällä ja syksyllä sairauteen/tuntemattomaan syyhyn kuollutta sotilasta (varusmiehiä tai kantanenkilökuntaa: Leopold Pohjala, Eeli Heikkilä Somerolta ja Henrik Lindström Porvoosta), joiden kuolema liittyisi sotaoloihin lähinnä siinä tapauksessa, että he olisivat sairastuneet kuolettavasti vartioidessaan sotavankeja. (1/35 450).

Lopputulos

Vuoden 1918 sotatapahtumien yhteydessä Suomessa kuolleiden suomalaisten lukumäärä on sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan 35 450 henkilöä. Näistä surmatapauksista 1 770 on luokiteltu epävarmoiksi. Koko nimitiedostossa on tämän tarkastelun yhteydessä suoritettujen poistojen jälkeen 39 931 henkilöä, joista 2 197 on luokiteltu epävarmoiksi surmatapauksiksi ja 381 todellisuudessa sodasta elossa selvinneiksi ihmisiksi.

Tarkempaa huomiota vaatisi osakseen 7 500⁴ vain yhdestä lähteestä nimitiedostoon tallennettua henkilöä sekä sadat "muihin kuolintapoihin" luokitellut surmatapaukset. Jälkimmäisestä ryhmästä esimerkikkinä käy kolmisenkymmentä kevään 1918 jälkeen "sairauteen" muualla kuin vankileirillä kuollutta, jotka on saatettu viedä nimitiedostoon useammastakin lähteestä (esimerkiksi SRK ja HKA, jopa PT), mutta ainoana sotaan viittavana tietona on esimerkiksi "sotilassairaala" kuolinpaikkana tai "kuritushuonevanki" sosiaalista asemaa kuvaavana terminä. Osa nimetietojärjestelmässä esiintyvistä epävarmoista tapauksista on luokiteltu tallennushetkellä "varmoiksi sotasurmiksi" siitä syystä, että luokittelumahdollisuutta ei ollut vielä tuolloin ohjelmoitu tai tarkentavia lähteitä ei ollut käyty läpi. Tarkentavien lähteiden tallentamisen jälkeen olisi mahdollista käydä läpi uudelleen esimerkiksi kadonneiden ryhmä (taistelussa kadonneet voisi merkitä varmoiksi surmatapauksiksi ja paikkakunnalta kadonneet epävarmoiksi surmatapauksiksi) ja vankileirillä kuolleeksi merkityt, joita ei ole löytynyt kuolleina vankileirien kirjanpidosta. Kokonaislukua arvioitaessa on otettava huomioon myös käytetyt rajaukset. Esimerkiksi "kuollut vankileiriltä vapauduttuaan" -ryhmä sisältää lähinnä ne henkilöt, joiden kuoleman SDP:n tilasto on arvioinut johtuvan vankileirillä olosta. Toisaalta "Sodan aiheuttama sairaus" -kategorian alla on joukko kurulaisia, jotka ovat Papiston tilaston mukaan kuolleet sodasta johtuvaan isorokkoepidemiaan. Tällaisia henkilöitä olisi moninkertainen määrä, jos aiheeseen perehdyttäisiin tarkemmin, kuten projektin tutkija Pentti Mäkelä on todennut. Yleisesti ottaen henkilökortiston luotettavuus ja tarkkuus paransi vielä huomattavasti, jos olisi resursseja lisätutkimuksiin ja kortistossa esiintyvien ihmisten henkilökohtaiseen tarkasteluun.

⁴ Lähdeyhdistelmää VL+VHH (sotavankilaitosten arkisto ja vankeinhoitohallituksen arkisto) pidetään tässä yhtenä lähteenä.

Kuntatilaston sisältö

Kuntatilastolla tarkoitetaan sotasurmaprojektin johtajan Lars Westerlundin kehittämää lääneittäin jaoteltua kuntaluetteloa, josta ilmenee sotaoloissa surmansa saaneiden paikkakuntalaisten lukumäärä jaoteltuna neljään kuolintapaluokkaan sekä kolmeen sodan osapuolijakoa kuvaavaan ryhmään. Esikuvana on käytetty Tor Hartmanin Papiston tilaston pohjalta tekemää vuonna 1970 painettua Tilastollisen päätoimiston julkaisua ”Vuonna 1918 sisällissodassa kuolleet ja kadonneet”, mutta nyt on päädytty selkeämpään ja luettavampaan lopputulokseen.

Tilastoa luettaessa on otettava huomioon seuraavat lähdeaineistoa koskevat seikat:

- Kirjoillaolokunnalla tarkoitetaan pääsääntöisesti seurakuntaa, jossa henkilö oli kuolinhetkellään kirjoilla. Seurakuntajako on tehty vuonna 1918 vallinneen tilanteen mukaisesti. Jos kotiseurakunta ei ole ollut tiedossa, on oletuksena käytetty ilmoitettua asuinkuntaa (esimerkiksi vain SDP:n tilastosta tallennetut henkilöt). Koko nimitietojärjestelmässä on 32 377 henkilöä,⁵ joille on löytynyt kirjoillaoloseurakunta joko seurakuntien kuolleiden ja haudattujen luettelosta tai rippikirjasta (pääkirja) tai seurakuntien kirkkoherrojen tietoihin perustuvasta Tilastollisen päätoimiston vuonna 1919 keräämästä ns. Papiston tilastosta. Kun luvusta lasketaan pois nimitiedostossa esiintyvät noin 2 500 ulkomaalaista, on kirjoillaolokunta ja sitä kautta ainakin henkilöllisyys vahvistamatta noin 5 000 suomalaiselta sotaoloissa surmansa saaneelta. Papiston tilasto (PT) sekä kuolleiden ja haudattujen luettelot on seulottu ja tallennettu tietokantaan projektin työntekijöiden voimin. Sen sijaan rippikirjoja on käyty läpi vain muutaman kymmenen tärkeimmän seurakunnan osalta pääsääntöisesti vapaaehtoisten avustajien toimesta.
- Osapuolta määriteltäessä on käytetty sotasurmaprojektin nimitietojärjestelmän ideologia-kenttää, jolle parempi nimitys on ”osapuoli, johon henkilö lukeutui”. Osapuoli on päätelty joko käytetyn lähteen (esimerkiksi SDP:n tilastossa olleet on merkitty punaisiksi, Sankarien muisto -teoksessa esiintyneet valkoisiksi), lähteessä esiintyneen luokituksen (esimerkiksi PT:ssä on oma ideologian määrittelevä sarake), lähteessä esiintyneen muun tiedon (kuulunut punakaartiin – ellei ollut pakko-otettu – tai valkoiseen armeijaan/suojeluskuntaan sodan aikana) tai tutkimuksessa löydetyn tiedon (esimerkiksi heimosoturit on merkitty valkoisiksi) perusteella. Osapuoleltaan tuntemattomien ryhmään kuuluvista henkilöistä ei yleensä ole lähdetietoja osapuoleen kuulumisesta. Poikkeuksena tästä säännöstä tilastossa on mukana 306 tuntematonta ja 196 kumpaan osapuoleen

⁵ Luku on laskettu ennen tämän liitteen kohdissa 13 ja 15 ilmeneviä 435 henkilön poistoja, jolloin luku putosi noin sadalla henkilöllä. Vastaavat luvut Suomen vuoden 1918 sodan suomalaisuhrien osalta ovat jonkin verran pienemmät.

kuulumatonta, jotka on näihin ryhmiin luokiteltu lähinnä PT:n tietojen perusteella. Koska valkoisen puolen tappioista on olemassa lähes tyhjentävät tiedot, mutta punaisten puolella on enemmän epäselvyyksiä (lisäksi esimerkiksi vain vankileirien kuolleiden luettelosta löydetyille ei ole merkitty osapuolta), on suurin osa ryhmään "tuntematon tai ei-kumpikaan" merkityistä uhreista todellisuudessa punaisia. On myös huomattava, että vaikka punakaartilaiset on pääsääntöisesti merkitty automaattisesti punaisiksi, ideologialtaan tuntemattomien joukossa on 27 punakaartilaista, joista tosin kolme on tietävästi pakotettu liittymään kaartiin. Lisäksi kuntatilaston henkilöille löytyy nimitietojärjestelmän ideologia-kentästä 557 vaihtoehtoista tietoa eli noin 550 henkilölle on löydetty eri lähteistä vaihtoehtoinen ideologia.

- erityisesti kuolintapalukuja arvioitaessa on otettava huomioon, että luvut perustuvat nimitietojärjestelmään syötettyihin tietoihin, jolloin lähteiden luotettavuutta on punnittu vain silloin, kun eri lähteissä on esiintynyt ristiriitaisia tietoja tai kun henkilöllisyys, kuolinolosuhteet tai kuolinajankohta on antanut siihen aiheutta (luokittelu varmoihin, epävarmoihin ja eloon jääneisiin surmatapauksiin). Tietoja tallennettaessa ei aina ole ollut riittävästi keinoja arvioida varmuudella tietojen luotettavuutta eli henkilöillä esiintyy esimerkiksi kuolintapoja, joiden totuudenmukaisuutta pitäisi vielä arvioida. Onneksi vain pienellä joukolla nimitiedoston ihmisistä esiintyy täysin toisistaan poikkeavia kuolintapatietoja. Arviolta 90–95 % vaihtoehtoisista kuolintavoista on todennäköisten kuolintapojen synonyymejä tai epätasemmallisempia ilmauksia. Toisaalta on myös muistettava, että esimerkiksi osa vankileirillä kuolleiden luokituksella olevista siirtyisi teloitettujen ym. ryhmään, jos saataisiin vahvistus sille, että henkilö on nimenomaan ammuttu vankileirillä. Kuolintavat on jaoteltu neljään ryhmään samalla periaatteella kuin Lars Westerlundin artikkelissa "Vuoden 1918 sodan kokonaisluvut".

KUNTATILASTO MUIDEN SOTATAPAHTUMIEN UHREISTA

Sami Outinen

Tästä kuntatilastosta löytyvät kuntakohtaiset lukumäärätiedot muissa sotasurma-projektin tutkimissa sotatapahtumissa kuin vuoden 1918 sodassa sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan surmansa saaneista. Kunnat esiintyvät läänikohtaisessa aak-kosjärjestyksessä ja vuosien 1914–17, 1918 ja 1919–22 surmaluvut on kerrottu erikseen. Tilastossa on mukana 550 Suomessa 1.1.1918 toiminutta suomalaista evankelis-luterilaista seurakuntaa (Iisalmen mlk on erotettu tilastossa Iisalimesta, vaikka edellinen itsenäistyi jälkimmäisen yhteydestä muodollisesti vasta 1.5.1922). Muihin uskonto- ja kirkkokuntiin kuuluneet uhrin sisältyvät ev.-lut. seurakuntien lu-kuihin paikkakunnilla, joissa on toiminut luterilainen seurakunta. Jos muista seura-kunnista ei ole löytynyt vuoden 1918 sodan uhreja, seurakunta ei esiinny tilastossa. Tilastossa ovat mukana Kyyrölän ja Suojärven ortodoksiseurakunnat, koska paik-kakunnilla ei toiminut luterilaista seurakuntaa, mutta seurakuntien jäseniä kuoli vuoden 1918 sodassa. Tilastossa ovat mukana vuoden 1918 sodan uhreista teh-dystä kuntatilastosta pois rajatut sotasurmaprojektin nimitiedostosta löytyvät hen-kilöt lukuun ottamatta sotaoloista elossa selvinneiksi todettuja, koillisrintamalla kuol-leita heimosotureita ja 87:ä lähemmässä tarkastelussa vuoden 1918 sodan uhreik-si todettua henkilöä.

Hämeen lääni

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Akaa	1	0	6
Asikkala	0	0	5
Eräjärvi	0	1	1
Forssa	0	0	3
Hattula	1	0	1
Hauho	0	0	3
Hausjärvi	0	0	3
Hollola	0	0	5
Humppila	0	0	1
Hämeenlinna	0	1	7
Hämeenlinna mlk	0	0	0
Janakkala	2	2	3
Jokioinen	1	0	1
Juupajoki	0	0	1
Jämsä	1	0	4
Kalvola	0	0	0
Kangasala	0	0	4

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Korpilahti	0	0	1
Koski HL	0	0	0
Kuhmalahti	0	0	0
Kuhmoinen	0	0	3
Kuorevesi	0	0	1
Kuru	0	0	1
Kylmäkoski	0	0	0
Kärkölä	1	0	0
Lahti	2	0	5
Lammi	1	0	9
Lempäälä	0	0	5
Loppi	0	0	1
Luopioinen	0	0	4
Längelmäki	0	0	0
Messukylä	0	0	1
Nastola	0	0	2
Orivesi	0	1	1
Padasjoki	0	0	3
Pirkkala	0	1	4
Pälkäne	0	0	4
Renko	0	0	2
Ruovesi	0	1	3
Sahalahti	0	0	1
Somerniemi	0	0	1
Somero	0	0	3
Sääksmäki	0	0	9
Tammela	0	0	0
Tampere	1	7	27
Teisko	0	0	0
Tottijärvi	0	0	0
Tuulos	0	0	1
Tyrväntö	0	0	0
Urkala	1	0	4
Vanaja	0	0	1
Vesilahti	0	0	1
Vilppula	0	0	3
Ylöjärvi	0	0	1
Ypäjä	0	1	0
Lääni yhteensä	12	15	150

Turun ja Porin lääni

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Ahlainen	0	0	3
Alastaro	2	0	6
Angelniemi	0	1	0
Askainen	0	0	2
Aura	0	0	1
Dragsfjärd	1	0	0
Eura	0	0	3
Eurajoki	0	0	1
Halikko	0	0	1
Harjavalta	1	0	1
Hiittinen	3	0	0
Hinnerjoki	0	0	0
Honkajoki	0	0	1
Honkilahti	0	0	0
Houtskari	0	0	0
Huittinen	0	1	5
Hämeenkyrö	0	0	2
Ikaalinen	0	0	7
Iniö	1	0	0
Jämijärvi	0	0	0
Kaarina	0	0	2
Kakskerta	0	0	0
Kankaanpää	0	0	3
Karinainen	0	0	0
Karjala	0	0	0
Karkku	0	1	1
Karuna	0	0	0
Karvia	0	2	0
Kauvatsa	0	0	0
Keikyä	0	0	0
Kemiö	2	0	0
Kihniö	0	0	0
Kiikala	0	0	1
Kiikka	0	0	1
Kiikoinen	1	0	0
Kisko	0	0	0
Kiukainen	3	1	0
Kokemäki	0	0	2
Korppoo	0	0	0

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Koski TL	1	0	0
Kullaa	0	0	2
Kustavi	0	0	0
Kuusisto	0	0	1
Kuusjoki	0	0	0
Köyliö	1	0	0
Laitila	0	0	1
Lappi TL	0	0	1
Lavia	0	0	5
Lemu	0	0	1
Lieto	0	0	0
Loimaa	3	2	3
Lokalahti	0	0	1
Luvia	1	0	0
Maaria	0	1	6
Marttila	0	0	2
Masku	0	0	1
Mellilä	0	0	1
Merikarvia	0	0	1
Merimasku	0	0	0
Metsämaa	0	0	0
Mietoinen	0	0	0
Mouhijärvi	0	0	4
Muurla	0	1	2
Mynämäki	0	0	1
Naantali	0	0	0
Naantali mlk	0	0	0
Nakkila	1	1	1
Nauvo	0	0	1
Noormarkku	0	0	3
Nousiainen	0	0	1
Oripää	0	0	2
Paattinen	0	0	0
Paimio	0	0	3
Parainen	2	2	2
Parkano	0	1	0
Perniö	0	0	4
Pertteli	0	0	1
Piikkiö	0	0	1
Pomarkku	0	0	5

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Pori	2	1	14
Pori mlk	0	0	8
Porin Reposaari	0	0	1
Punkalaidun	0	0	1
Pyhämaa	0	0	0
Pyhäranta	1	0	0
Pöytyä	0	1	1
Raisio	1	1	0
Rauma	7	2	2
Rauma mlk	2	0	0
Rusko	0	0	0
Rymättylä	1	0	0
Salo	0	0	1
Sauvo	1	0	0
Siikainen	1	0	0
Suodenniemi	0	0	2
Suomusjärvi	0	0	1
Suoniemi	0	0	0
Säkylä	0	0	1
Särkisalo	0	0	1
Taivassalo	0	0	1
Tarvasjoki	0	0	0
Turku	8	12	22
Tyrvää	0	0	3
Ulvila	0	2	6
Uskela	0	1	4
Uusikaupunki	1	0	1
Uusikaupunki mlk	1	0	0
Uusikirkko TPL	0	1	0
Vahto	0	0	0
Vampula	0	0	0
Vehmaa	0	1	1
Velkua	0	0	0
Viljakkala	0	0	0
Västanfjärd	1	0	0
Yläne	0	0	1
Lääni yhteensä	50	36	172

Viipurin lääni

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Antrea	3	0	5
Haapasaari	0	0	0
Hamina	4	1	0
Harlu	0	0	0
Heinjoki	0	0	2
Hiirola	0	1	3
Impilahti	0	1	5
Jaakkima	0	1	0
Johannes	1	0	2
Joutseno	0	0	1
Jääski	0	0	2
Kaukola	0	1	5
Kirvu	0	0	2
Kivennapa	0	6	37
Koivisto	0	0	8
Korpiselkä	0	0	0
Kotka	1	1	15
Kuolemajärvi	0	0	2
Kurkijoki	0	0	1
Kymi	2	0	10
Kyyrölä	0	0	0
Käkisalmi	2	0	1
Käkisalmi mlk	0	0	0
Lappee	0	1	4
Lappeenranta	0	0	3
Lavansaari	0	0	1
Lemi	0	0	3
Luumäki	0	0	5
Metsäpirtti	0	0	1
Miehikkälä	0	0	0
Muolaa	0	0	1
Nuijamaa	0	0	0
Parikkala	0	1	1
Pyhtää	0	0	4
Pyhäjärvi VL	0	0	2
Rautjärvi	0	0	3
Rautu	0	1	3
Ruokolahti	1	1	7

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914-17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919-22</i>
Ruskeala	0	0	0
Räisälä	0	0	0
Sakkola	0	0	1
Salmi	0	0	0
Savitaipale	0	0	1
Seiskari	0	0	5
Sippola	0	1	8
Soanlahti	0	0	1
Sortavala	1	0	2
Sortavala mlk	1	0	3
Suistamo	0	0	1
Suojärvi	0	0	0
Suomenniemi	0	0	1
Suursaari	0	0	2
Säkkijärvi	0	1	2
Taipalsaari	0	0	1
Terijoki	0	0	10
Tytärsaari	0	0	0
Uukuniemi	0	0	0
Uusikirkko VL	1	0	11
Valkeala	0	0	8
Valkjärvi	0	0	1
Vehkalahti	0	0	3
Viipuri	5	1	16
Viipuri mlk	6	1	9
Virolahti	0	0	5
Vuoksela	0	0	0
Lääni yhteensä	28	20	230

Uudenmaan lääni

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Anjala	0	0	1
Artjärvi	0	0	0
Askola	0	0	0
Bromarv	1	0	0
Degerby	0	0	0
Elimäki	2	0	4
Espoo	3	0	4
Hanko	2	3	0
Hanko mlk	0	1	0
Helsinki mlk	6	2	5
Helsinki (yhteensä)	353	26	100
Hyvinkää	0	0	6
Iitti	0	0	4
Inkoo	0	0	1
Jaala	0	0	0
Karjaa	0	1	1
Karjalohja	0	0	1
Kirkkonummi	0	1	1
Lapinjärvi	0	0	0
Liljendal	0	0	0
Lohja	0	0	5
Loviisa	1	1	2
Mustio	2	0	1
Myrskylä	0	0	0
Mäntsälä	0	1	2
Nummi	0	0	0
Nurmijärvi	0	0	6
Orimattila	0	1	4
Pernaja	0	0	4
Pohja	0	1	1
Pornainen	0	0	1
Porvoo	3	1	2
Porvoo mlk	2	0	3
Pukkila	0	0	1
Pusula	1	0	0
Pyhäjärvi UL	1	0	3
Ruotsinpyhtää	0	0	3

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Sammatti	0	1	0
Sipoo	3	0	2
Siuntio	0	0	1
Snappertuna	0	1	1
Tammisaari	0	0	1
Tammisaari mlk	0	0	0
Tenhola	1	0	1
Tuusula	9	2	3
Vihti	0	0	5
Lääni yhteensä	390	43	180

Vaasan lääni

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Alahärmä	2	0	6
Alajärvi	0	1	1
Alaveteli	0	0	0
Alavus	0	1	2
Bergö	0	0	0
Evijärvi	0	0	0
Halsua	0	0	1
Himanka	0	0	0
Ilmajoki	0	0	1
Isojoki	0	0	0
Isokyrö	0	0	0
Jalasjärvi	0	0	4
Jepua	1	0	1
Jurva	0	0	0
Jyväskylä	0	2	3
Jyväskylä mlk	0	0	2
Kannus	0	1	0
Karjajoki	0	1	2
Karstula	0	0	0
Kaskinen	0	0	0
Kauhajoki	0	1	6
Kauhava	0	0	1
Kaustinen	0	0	0
Keuruu	0	2	4
Kinnula	0	0	0
Kivijärvi	0	0	0
Koivulahti	0	2	0
Kokkola	0	0	1
Kokkola mlk	2	0	0
Konginkangas	0	0	0
Korsnäs	0	1	0
Kortesjärvi	2	0	0
Kristiinankaupunki	0	1	1
Kristiinankaupunki mlk	1	0	0
Kruunupyy	0	0	0
Kuortane	0	0	1
Kurikka	0	0	3
Kälviä	0	0	2

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Laihia	0	0	1
Lappajärvi	2	2	1
Lapua	0	2	6
Lapväärtti	0	1	0
Laukaa	0	0	2
Lehtimäki	0	0	1
Lestijärvi	0	0	0
Lohtaja	0	0	0
Luoto	0	0	0
Maalahti	0	1	1
Maksamaa	0	1	1
Multia	0	0	1
Munsala	1	0	0
Mustasaari	4	2	0
Nurmo	1	0	1
Närpiö	1	0	0
Oravainen	1	0	0
Perho	0	0	1
Peräseinäjoki	0	0	1
Petolahti	0	1	0
Petäjävesi	0	0	0
Pietarsaari	1	0	1
Pietarsaari mlk	0	0	1
Pihlajavesi	0	0	0
Pihtipudas	0	0	0
Pirttikylä	0	1	0
Purmo	0	0	0
Pylkönmäki	0	0	0
Raippaluoto	7	2	0
Saarijärvi	0	0	1
Seinäjoki	0	1	2
Siipyy	0	0	0
Soini	0	1	0
Sulva	0	0	0
Sumiainen	0	0	0
Teerijärvi	0	0	0
Teuva	0	0	1
Toholampi	0	0	0
Toivakka	0	1	0

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914-17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919-22</i>
Töysä	0	0	2
Ullava	0	1	0
Uurainen	0	0	0
Uusikaarlepyy	0	0	0
Uusikaarlepyy mlk	0	1	0
Vaasa	3	3	5
Veteli	0	1	0
Viitasaari	0	0	1
Vimpeli	0	1	1
Virrat	0	1	2
Vähäkyrö	0	0	1
Vöyri	4	0	1
Ylihärmä	0	1	3
Ylimarkku	8	0	0
Ylistaro	0	0	5
Ähtäri	0	0	1
Ähtävä	0	0	0
Äänekoski	0	0	0
Lääni yhteensä	41	38	87

Kuopion lääni

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Eno	0	0	0
Hankasalmi	0	0	0
Iisalmi	1	2	4
Iisalmi mlk	0	1	0
Ilomantsi	0	1	1
Joensuu	0	1	2
Juankoski	0	0	0
Juuka	0	0	0
Kaavi	0	1	1
Karttula	0	0	3
Keitele	0	0	0
Kesälahti	0	0	0
Kiihtelysvaara	0	0	0
Kitee	0	0	1
Kiuruvesi	0	2	2
Kontiolahti	0	0	1
Kuopio	4	2	12
Kuopio mlk	0	0	4
Kuusjärvi	0	0	0
Lapinlahti	0	1	2
Leppävirta	1	0	1
Liperi	0	0	1
Maaninka	0	0	0
Muuruvesi	0	0	0
Nilsia	0	0	1
Nurmes	0	1	1
Pielavesi	0	1	0
Pielisensuu	0	0	1
Pielisjärvi	0	0	4
Polvijärvi	0	0	1
Pälkjärvi	0	0	0
Rautalampi	0	0	2
Rautavaara	0	0	1
Rutakko	0	0	0
Rääkkylä	0	1	0
Suonenjoki	0	0	0

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Tohmajärvi	0	0	1
Tuupovaara	0	0	0
Tuusniemi	0	0	1
Valtimo	0	0	0
Varkaus	0	0	0
Varpaisjärvi	0	0	0
Vesanto	0	0	0
Värtsilä	0	0	3
Lääni yhteensä	6	14	51

Mikkelin lääni

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Anttola	0	0	2
Enonkoski	0	0	0
Hartola	0	1	1
Haukivuori	0	0	1
Heinola	0	1	1
Heinola mlk	0	0	1
Heinävesi	0	0	0
Hirvensalmi	0	0	2
Joroinen	0	0	0
Joutsa	0	0	0
Juva	0	0	0
Jäppilä	0	0	1
Kangaslampi	0	0	0
Kangasniemi	0	0	0
Kerimäki	0	0	0
Leivonmäki	1	0	0
Luhanka	0	0	0
Mikkeli	1	0	2
Mikkeli mlk	0	0	0
Mäntyharju	0	0	0
Pieksämäki	1	0	0
Puumala	0	0	0
Rantasalmi	0	0	1
Ristiina	0	0	1
Savonlinna	2	1	4
Savonranta	0	0	0
Sulkava	0	0	0
Sysmä	0	0	0
Sääminki	0	0	2
Virtasalmi	0	0	0
Lääni yhteensä	5	3	19

Oulun lääni

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914-17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919-22</i>
Alatornio	0	1	1
Alavieska	0	0	2
Enontekiö	0	0	0
Haapajärvi	0	0	2
Haapavesi	0	0	0
Hailuoto	0	0	1
Haukipudas	0	0	2
Hyrnsalmi	0	0	1
Ii	0	1	0
Inari	0	2	0
Kajaani	0	0	1
Kajaani mlk	0	0	0
Kalajoki	1	0	1
Karunki	1	0	1
Kemi	2	2	1
Kemi mlk	2	1	4
Kemijärvi	0	0	0
Kempele	0	0	0
Kestilä	0	0	0
Kiiminki	0	0	0
Kittilä	1	0	2
Kolari	0	0	0
Kuhmoniemi	0	1	0
Kuivaniemi	0	0	0
Kuolajärvi	0	0	2
Kuusamo	0	4	0
Kärsämäki	0	1	1
Liminka	0	0	0
Lumijoki	1	0	0
Merijärvi	0	0	0
Muhos	0	0	0
Muonio	0	0	0
Nivala	0	1	3
Oulainen	0	0	0
Oulu	4	6	10
Oulujoki	2	2	2
Oulunsalo	0	0	1
Paavola	0	0	0
Paltamo	0	0	0

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Pattijoki	0	1	1
Pelkosenniemi	0	0	0
Piippola	0	1	1
Pudasjärvi	0	0	0
Pulkki	0	0	0
Puolanka	0	0	0
Pyhäjoki	0	0	0
Pyhäjärvi OL	1	2	2
Pyhäntä	0	0	1
Raahe	1	0	2
Rantsila	0	0	0
Ranua	0	0	0
Rautio	0	0	1
Reisjärvi	0	0	0
Revonlahti	0	0	0
Ristijärvi	0	0	1
Rovaniemi	0	2	4
Saloinen	0	0	0
Savukoski	0	0	0
Sievi	0	0	2
Siikajoki	0	0	0
Simo	0	0	0
Sodankylä	0	2	1
Sotkamo	0	0	1
Suomussalmi	0	2	1
Säräisniemi	0	0	3
Taivalkoski	0	1	0
Temmes	0	0	0
Tervola	0	0	0
Tornio	1	0	2
Turtola	0	0	0
Tyrnävä	0	0	1
Utajärvi	0	0	0
Utsjoki	0	0	0
Vihanti	0	0	1
Vuolijoki	0	0	1
Ylikiminki	0	0	0
Ylitornio	0	0	0
Ylivieska	1	1	3
Lääni yhteensä	18	34	67

Ahvenanmaan lääni (perustettu 1.5.1918)

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Brändö	0	0	0
Eckerö	0	0	0
Finström	0	0	0
Föglö	0	0	0
Geta	0	1	0
Hammarland	2	0	0
Jomala	4	1	0
Kumlinge	0	0	0
Kökar	0	0	0
Lemland	1	0	0
Lumparland	1	0	0
Maarianhamina	1	0	1
Saltvik	0	3	0
Sottunga	0	0	0
Sund	0	0	0
Vårdö	0	0	0
Lääni yhteensä	9	5	1

Ei kirjoilla Suomessa tai kirjoillaolotieto puuttuu

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Ei tietoa/ei Suomessa	791	95	300

Muiden sotatapahtumien uhrin

Kirjoillaoloseurakunta	Surmansa saaneita yhteensä		
	<i>Vuodet 1914–17</i>	<i>Vuosi 1918</i>	<i>Vuodet 1919–22</i>
Koko maa	1 350	303	1 257

TAULUKKO- JA KUVIOLUETTELO

Tilastoraportin taulukkoluetelo

Sivu

Taulukko 1.	Tilastollisen päätoimiston laskelma vuoden 1918 sodan henkilötappioista	16
Taulukko 2.	Kuoleman kentiltä -teoksen kuolintapatilasto	17
Taulukko 3.	H.J. Boströmin matrikkeliteoksessa mainittujen henkilöiden vuosittainen jakauma	19
Taulukko 4.	Sotasurmaprojektin nimitiedoston tiedot valkoisten henkilö- tappioista vuoden 1918 sodassa	19
Taulukko 5.	Suomen luokkasota -teoksen arvio 1928 vuoden 1918 sodassa menehtyneistä	20
Taulukko 6.	Tor Hartmanin tilasto osapuolten kuolintapojen jakaumasta vuoden 1918 sodassa	22
Taulukko 7.	Jari ja Jouni Eerolan tilasto vuosina 1917–19 menehtyneistä suomalaista	23
Taulukko 8.	Sotasurmaprojektin nimitiedoston lähderakenne	29
Taulukko 9.	Kahdentumien esiintyneisyys eräissä lähteissä	33
Taulukko 10.	Yhden lähteen tapausten esiintyneisyys eri lähteissä	34
Taulukko 11.	Nimitiedoston sotasurmatapausten vuosittainen jakaantuminen	41
Taulukko 12.	Sotasurmatapausten läänikohtainen jakaantuminen vuosina 1914–22	42
Taulukko 13.	Sotakuolleisuus suhteutettuna väkilukuun	43
Taulukko 14.	Sotaoaloissa surmansa saaneet ryhmät vuosina 1914–17	47
Taulukko 15.	Vuosina 1914–17 menehtyneiden suomalaisten kirjoilla- ololäänikohtainen jakauma	49
Taulukko 16.	Kaatuneet vuoden 1918 sodassa	54
Taulukko 17.	Teloitetut, ammutut, murhatut vuoden 1918 sodassa	54
Taulukko 18.	Vankileireillä kuolleet vuoden 1918 sodassa	56
Taulukko 19.	Kuollut vankileiriltä vapauduttuaan vuoden 1918 sodassa	56
Taulukko 20.	Kadonneet vuoden 1918 sodassa	57
Taulukko 21.	Muut kuolintavat vuoden 1918 sodassa	58
Taulukko 22.	Surmansa saaneiden osapuolijakauma	59
Taulukko 22.	Osapuolten kuolintapojen jakauma (%)	60
Taulukko 24.	Osapuolten surmansa saaneiden aseenkanto Papiston tilaston mukaan	61
Taulukko 25.	Kahden osapuolen tapaukset	62
Taulukko 26.	Vuoden 1918 sodan läänikohtaiset surmaluvut	63
Taulukko 27.	Kirjoillaololäänikohtaisien surmalukujen vertailu vuoden 1918 sodassa kuolleiden ja nimitiedoston muiden surma- tapausten välillä	63
Taulukko 28.	Vuoden 1918 sodan kuolinajankohdat	64
Taulukko 29.	Sata sotasurmatapausta ylittäneen kirjoillaolokunnat vuoden 1918 sodassa	65

Taulukko 30.	Sata sotasurmatapausta ylittäneiden kuntien läänikohtainen jakauma	68
Taulukko 31.	Vuoden 1918 sodan surmaluvut kuolinlääneittäin	69
Taulukko 32.	Puuttuvien kuolinpaikkatietojen todennäköinen läänikohtainen jakauma	69
Taulukko 33.	Vuoden 1918 sodan todennäköiset kokonaissurmaluvut kuolinlääneittäin	70
Taulukko 34.	Surmaluvultaan suurimmat kuolinkunnat	71
Taulukko 35.	Vähintään 50 sotasurmatapausta käsittävien kuolinkuntien lääninkohtainen jakauma	72
Taulukko 36.	Nimitiedostossa esiintyvät tiedot kaatuneista kuolinsyiden ja osapuolien mukaan	75
Taulukko 37.	Kaatuneiden ikäjakauma	77
Taulukko 38.	Kaatuneiden kotiläänit	80
Taulukko 39.	Punaiset kaatuneet kirjoillaolokunnittain	81
Taulukko 40.	Valkoiset kaatuneet kirjoillaolokunnittain	82
Taulukko 41.	Kaatuneiden kuolinajankohdat. Ryhmä "ei kumpikaan" on taulukossa yhdistetty sarakkeeseen "tuntematon"	83
Taulukko 42.	Kaatuneiden kuolinajankohta - kuukausittainen jako	84
Taulukko 43.	Kaatuneiden kuolinkunnat. Taulukossa esiintyvät ne kuolinkunnat joissa kaatuneiden lukumäärä ylittää 200	85
Taulukko 44.	Arvio rintamakohtaisista taistelutappioista. Luvut ovat pyöristetty lähimpään kymmenlukuun	87
Taulukko 45.	Muut taisteluihin liittyneet kuolinsyyt vuonna 1918. Suluissa olevat luvut osoittavat koko vuoden 1918 aikana sattuneet tapaukset	90
Taulukko 46.	Ammuttujen osapuolijakauma	97
Taulukko 47.	Henkilöiden sukupuolijakauma	98
Taulukko 48.	Jäsenyys sotilaallisissa järjestöissä	99
Taulukko 49.	Ammutuksi tulleiden ikäjakauma	100
Taulukko 50.	Surmattujen punaisten ja valkoisten jakautuminen lääneittäin kirjoillaolokunnan mukaan	104
Taulukko 51.	Valkoisina surmatuksi tulleiden kuolinajankohta	105
Taulukko 52.	Punaisina surmatuksi tulleiden kuolinajankohta	105
Taulukko 53.	Vaihtoehtotietojen mukaan ammutut	114
Taulukko 54.	Vankileirien- ja laitosten surmaluvut lääneittäin	116
Taulukko 55.	Vankileirien ja -laitosten läänikohtainen jakauma	121
Taulukko 56.	Vankileireillä ja -laitoksissa menehtyneet lääneittäin	122
Taulukko 57.	Vankileireillä ja -laitoksissa kuolleiden kuolinajankohdat	123
Taulukko 58.	Vankileireillä ja -laitoksissa kuolleiden ikäjakauma	124
Taulukko 59.	Vankileireillä ja -laitoksissa menehtyneiden kuolintavat	125
Taulukko 60.	Vankileireillä menehtyneille merkityt kuolinsyyt ja -oireet	126
Taulukko 61.	Vankileireillä ja -laitoksissa menehtyneiden sairaus- ja oireryhmät	130

Taulukko 62.	Isorokkoon kuolleet vankileireittäin vuonna 1918 sotasurma-projektin nimitiedoston mukaan	141
Taulukko 63.	Tulirokkoon ja ruusuun kuolleet vangit sotasurma-projektin nimitiedoston mukaan	142
Taulukko 64.	Aliravitsemusoireisiin ja äkillisiin suolistosairauksiin menehtyneet vangit sotasurmaprojektin nimitiedoston mukaan (ennen 14.9.1918)	143
Taulukko 65.	Ulkomaalaiset uhrit vuoden 1918 sodassa	151
Taulukko 66.	Vuoden 1918 sotaan liittymättömät sotasurmatapaukset vuonna 1918	152
Taulukko 67.	Muiden kuin vuoden 1918 sodassa vuonna 1918 menehtyneiden kirjoillaololäänikohtainen jakauma	152
Taulukko 68.	Vuosina 1919–22 sotaoloissa menehtyneet ryhmittäin	155
Taulukko 69.	Venäjän Karjalassa menehtyneet suomalaiset vuosina 1919–22	156
Taulukko 70.	Virossa menehtyneet suomalaiset vapaaehtoiset vuonna 1919	156
Taulukko 71.	Vuosina 1919–22 menehtyneiden kirjoillaololäänikohtainen jakauma	157
Taulukko 72.	Vuosittain Suomessa menehtyneet venäläiset 1914–22	161
Taulukko 73.	Suomessa surmansa saaneiden venäläisten kuolintavat 1914–17	162
Taulukko 74.	Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden venäläisten kuolintavat	163
Taulukko 75.	Suomessa surmansa saaneiden venäläisten kuolintavat 1919–22	164
Taulukko 76.	Nimitiedoston ja lukumääräarvion vertailu Suomessa surmansa saaneista venäläisistä	164
Taulukko 77.	Saksalaisten tappiot Suomessa vuonna 1918	168
Taulukko 78.	Joukko-osastojen tappiolukuja	175
Taulukko 79.	Ruotsinkielisten sotasurmat Suomessa 1914–1922	178
Taulukko 80.	Ruotsinkielisten sotasurmien alueellinen jakauma	180
Taulukko 81.	Ruotsinkielisten sotasurmat vuoden 1918 sodassa kuolinsyyn mukaan	181
Taulukko 82.	Ruotsinkielisten suomalaisten sotasurmien ikäjakauma vuoden 1918 sodassa	182
Taulukko 83.	Suomessa vuosittain surmansa saaneet Ruotsin kansalaiset 1914–22	185
Taulukko 84.	Suomessa surmansa saaneiden Ruotsin kansalaisten kuolintavat	186
Taulukko 85.	Asetta kantaneet naiset	187
Taulukko 86.	Punaisten naisten kuolintavat vuoden 1918 sodassa	188
Taulukko 87.	Valkoisten naisten kuolintavat vuoden 1918 sodassa	188

Taulukko 88.	Osapuoleltaan tuntemattomien naisten kuolintavat vuoden 1918 sodassa	189
Taulukko 89.	Vuoden 1918 surmansa saaneiden naisten kotiläänit	189
Taulukko 90.	Surmaluvultaan suurimmat naisten kirjoillaolokunnat	190
Taulukko 91.	Surmaluvultaan suurimmat naisten kuolinkunnat	191
Taulukko 92.	Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden naisten ikäjakauma	191
Taulukko 93.	Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden naisten kuolinaika	192
Taulukko 94.	Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneiden naisten ammattinimikkeet ja sosiaalinen tausta	193
Taulukko 95.	Vuoden 1918 sodassa surmansa saaneet 0–17-vuotiaat iän mukaan	195
Taulukko 96.	Asetta kantaneet 0–17-vuotiaat	196
Taulukko 97.	Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden 0–13-vuotiaiden kuolintavat	197
Taulukko 98.	Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden 14–17-vuotiaiden kuolintavat	198
Taulukko 99.	Vuoden 1918 sodassa 0–17-vuotiaiden menehtyneiden tarkemmat kuolinajokohdat	199
Taulukko 100.	Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden 0–17-vuotiaat ammattijakauma ja sosiaalinen tausta	200
Taulukko 101.	Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden 0–17-vuotiaiden kirjoillaololäänit	200
Taulukko 102.	Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden 0–17-vuotiaiden suurimmat kirjoillaolokunnat lääneittäin	201
Taulukko 103.	Vuoden 1918 sodassa menehtyneiden 0–17-vuotiaiden surmaluvultaan suurimmat kuolinkunnat	202
Taulukko 104.	Surmansa saaneiden yli 65-vuotiaiden ikäjakauma	203
Taulukko 105.	Yli 65-vuotiaiden aseenkanto	203
Taulukko 106.	Surmansa saaneiden yli 65-vuotiaiden kuolintavat	204
Taulukko 107.	Yli 65-vuotiaiden kuolinaikojen jakauma	205
Taulukko 108.	Surmansa saaneiden yli 65-vuotiaiden ammattijakauma	205
Taulukko 109.	Surmansa saaneiden yli 65-vuotiaiden kirjoillaololääni	206
Taulukko 110.	Yli 65-vuotiaiden surmaluvuiltaan suurimmat kirjoillaolo- kunnat	206
Taulukko 111.	Yli 65-vuotiaiden surmaluvultaan suurimmat kuolinkunnat	207
Taulukko 112.	Pelkästään SDP:n tilastoon perustuvien surma tapausten lääni- ja kuntakohtainen esiintyminen	209
Taulukko 113.	Vertailu pelkästään SDP:n tilastoon perustuvien surma- tapausten ja kaikkien menehtyneiden punaisten lääni- kohtaisten osuuksien välillä (%)	210

Taulukko 114.	Pelkästään SDP:n tilastoon perustuvien tapausten kuolintapojen vertailu kaikkien vuoden 1918 sodassa menehtyneiden kuolintapoihin (%)	211
Taulukko 115.	Kadonneiden lääni- ja kuntakohtainen esiintyminen	213
Taulukko 116.	Vertailu kadonneiden ja kaikkien menehtyneiden punaisten lääninkohtaisten osuuksien välillä	214

Tilastoraportin kaavioluettelo

Kaavio 1.	Muut taisteluihin liittyvät kuolinsyyt – aikajakauma. Pylväiden musta osa osoittaa punaisten, valkoinen osa valkoisten ja harmaa osa tuntemattomien tappiot	91
Kaavio 2.	Suomen miesväestön kuolleisuus ikäluokittain (promillea)	150
Kaavio 3.	Saksalaisten viikkotappiot	169

LÄHTEET

Kansallisarkisto

EK-VALPO. Luettelo suomalaisista valtiollisista pakolaisista, laatinut Etsivä keskuspoliisi 11 päivänä kesäkuuta 1921

Sota-arkisto

PK 869:1–14. . Kantahenkilökunnan vapaus- ja heimosoturimuistelmat.

Vapaussodan arkisto. - Ostsee-Division

- Vapaussodan historiakomitea.

Työväen Arkisto

Terroritilasto 1–16. Vuoden 1918 arkisto 323.2

Riksarkivet (Ruotsi)

Ulkoasiainministeriön arkisto

Lehdet:

Vapaus-lehti (Pietari) vk. 1919

Kirjallisuus:

Ahto, Sampo: Tuuloksen taistelut vuonna 1918. Teoksessa Syrjäntaan taistelu 1918. Toim. Kyllikki Kaloinen. Tuulos 1986

Arimo, Reino: Saksalaisten sotilaallinen toiminta Suomessa 1918. Rovaniemi 1991

Backman, Wold.: Hvad kan från läkarkårens sida åtgöras för åstadkommande af en exaktare mortalitetsstatistik. Finska läkaresällskapets handlingar 1920 (kirjoitus)

Boström, H.J.: Sankarien muisto. Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolesta henkensä antaneiden kansalaisten elämäkertoja. Helsingfors 1927

Eerola, Jari & Eerola, Jouni: Henkilötappiot Suomen sisällissodassa 1918. Turenki 1998
Finlands frihetskrig 1918

Ekman, Per Olof: Havsvargar. Ubåtar och ubåtskrig i Östersjön. Helsingfors 1983

Finland 1917–1920. Del 1–3. Helsingfors 1991–93

Hannula, J.O.: Suomen vapaussodan historia. (Kolmas painos 1936, Neljäs, tarkistettu ja lisätty painos). Porvoo 1938

Hansen, S.V.: Flottoperationerna i Östersjön 1918. Ingår i Världskriget 1914–1918. Malmö 1939

Hartman, Tor: Vuonna 1918 sisällissodassa kuolleet ja kadonneet – I inbördeskriget år 1918 döda och försvunna – Dead and disappeared persons in the Civil War in 1918. Tilastollisia tiedonantoja 46. Helsinki 1970

Heino, Iris: Hinnalla hengen ja veren. Suomalaisten vapaaehtoisten sotasurmat Virossa vuonna 1919. Suomen sotasurmat 1914–22 -projekti. Helsinki 2000

Hyvönen, Antti: Suomen kommunistinen puolue 1918–1924. Helsinki 1967

Härö, A.S.: Tuberculosis and respiratory diseases. Yearbook 1988. Vol. 18. Suomen tuberkuloosin vastustamisyhdistys

Jutikkala, Eino: Suomen mustin yhdyskunta 1918. Havaintoja sisällissodan punaisille aiheuttamasta kuolleisuudesta. Hämeenmaa XII 1965 s. 81–96

- Jutikkala, Eino:** Tampereen historia. Osa III. Vuodesta 1905 vuoteen 1945. Tampere 1979
- Karilas, Tauno:** Sotaluotsin salaisuus – merisotaa Suomen ja Viron rannikolla 1914–1918. Helsinki 1937
- Klemettilä, Aimo:** Tampereen punakaarti ja sen jäsenistö. Tampere 1976
- Kuoleman kentiltä.** Muistojulkaisu vuoden 1918 ajoilta. Hämeenlinna 1924
- Lappalainen, Jussi T.:** Punakaartin sota. Osa 2. Helsinki 1981
- Luokkasodan muisto** (toim.) Juho Mäkelä. Helsinki 1947
- Norden och krigen i Finland och Baltikum åren 1918–19.** Red. Lars Westerlund. Helsingfors 2004.
- Paavolainen, Jaakko:** Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918. I. Punainen terrori. Helsinki 1966
- Paavolainen, Jaakko:** Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 II. Valkoinen terrori. Helsinki 1967
- Paavolainen, Jaakko:** Vankileirit Suomessa 1918. Helsinki 1971
- Paavolainen, Jaakko:** Röd och vit terror. Finlands nationella tragedi och fånglägren 1918. Stockholm 1986
- Palmén, A.J.:** Espanjantauti. Duodecim 1918 (lyhennelmä alkuperäisestä kirjoituksesta)
- Penttala, V.J.:** Pohjois-Kymenlaakson itsenäisyshistoria. Karhula 1961
- Pfeiffer, Frantz:** Saksalainen risteilijä Nautilus Suomen vesillä 1918. Teoksessa Suomen vapaussota. Helsinki 1938
- Raevuori, Yrjö:** Tampereen valloituksen aiheuttama mieshukka. Uuden Suomen kirjoitus 5.4.1928
- Raevuori, Yrjö:** Kaupungin kohtalon kevät ja kesä. Porvoo 1960
- Rasila, Viljo:** Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki 1968
- Roselius, Aapo:** Heimosodan nuoret uhrit. Suomalaisten sotilasretkikuntien henkilötapot Itä-Karjalassa ja Petsamossa 1918–22. Suomen sotasurmat 1914–22 -projekti. Helsinki 2002
- Santavuori, Martti:** Suomen sotahistoria II. Helsinki 1942
- Seppälä, Helge:** Itsenäisen Suomen puolustuspolitiikka ja strategia. Porvoo 1974
- Silfverhuth, Voitto:** Kalevankangas. Kuoleman kulttuuri Tampereen toisella hautausmaalla 1880–1990. Tampere 1993
- Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa.** Suomen sotasurmaprojekti 1914–22. Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan, Yhdysvaltain, Kanadan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914–22 menehtyneet suomalaiset sekä sotaoloissa surmansa saaneet merimiehet. Toim. Lars Westerlund. Helsinki 2004
- Suomen luokkasota.** Historiaa ja muistelmia. Toim. A. Halonen. Superior, Wisconsin 1928
- Suomen vapaussota vuonna 1918.** Osa VI. Helsinki 1925
- Suomen virallinen tilasto.** VI. Väestötilastoa. 53. Väestönmuutokset vuosina 1917 ja 1918. Helsinki 1921
- Takala, Hannu:** Taistelu Lahdesta 1918. Lahti 1988

Tanner, Väinö: Kuinka se oikein tapahtui. Vuosi 1918 esivaiheeseen ja jälkiselvityksineen. Helsinki 1948

The United States Army. A Dictionary 1991

Vala, Erkki (nimimerkillä A.R. Torni): Finlands två ansikten. Politiska händelser på scenen och bakom kulisserna. Stockholm 1944

Vapaussodan kertomuksia. Muistelmia ja kokemuksia II. 1935

Venäläissurmat Suomessa 1914-22. Osat 1 sekä 2.1. ja 2.2. Suomen sotasurmat 1914-22-projekti. Toim. Lars Westerlund. Helsinki 2004

Ylikangas, Heikki: Tie Tampereelle. Porvoo 1993

AN ENGLISH SUMMARY:
Victims of war between 1914 and 1922
Statistical report edited by Lars Westerlund.

The statistical report on victims of war between 1914 and 1922 provides extensive information on the casualties resulting from different incidents of conflict. The statistical data is based on the register of names compiled for the project *War Victims in Finland, 1914-22*, which sheds light on the backgrounds, causes of death and number of persons killed. The report focuses on victims of the war that took place in 1918 and also provides information on persons killed between 1914 and 1917 and between 1919 and 1922.

Suomen sotasurmat 1914–22 -projektin julkaisut

- Sotaoloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet. Tilastoraportti. Toim. Lars Westerlund (2004)
- Suomen vuoden 1918 sisällissodan rintamatappiot. Kirjoittanut Aapo Roselius (2004)
- Suomen väestön katastrofikuolleisuus vuosina 1917–19. Kulkutaudit, nälänhätä ja vankileirien tragedia. Kirjoittanut Pentti Mäkelä (2004)
- Venäläissurmat Suomessa vuosina 1914–22. Niteet 1 sekä 2.1. ja 2.2. Toimittanut Lars Westerlund (2004)
- Maailmanvallankumouksen liepeillä. Vuoden 1918 sotauhrit vertailevasta näkökulmasta. Kirjoittanut Risto Marjomaa (2004)
- Norden och krigen i Finland och Baltikum åren 1918–19. Red. Lars Westerlund (2004)
- Hinnalla hengen ja veren. Suomalaisten vapaaehtoisten sotasurmat Virossa vuonna 1919. Kirjoittanut Iris Heino (2000)
- Heimoaatteen nuoret uhrit. Suomalaisten sotilasretkikuntien henkilötappiot Itä-Karjalassa ja Petsamossa 1918–22. Kirjoittanut Aapo Roselius (2002)
- Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa. Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan, Yhdysvaltain, Kanadan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914–22 menehtyneet suomalaiset sekä sotaoloissa surmansa saaneet merimiehet. Toim. Lars Westerlund (2004)

Näiden teosten lisäksi ilmestyvät myöhemmin Marko Tikan tutkimus vuoden 1918 sodan teloitetuista, tutkimus vuoden 1918 surmaajista ja Magnus Westerlundin tutkimus Suomen ruotsinkielisten sotasurmista vuosina 1914–22.

Tilastoihin perustuvassa yleisesityksessä vuosina 1914-22 sotaoloissa surmansa saaneista on runsaasti tietoja eri sotatoimien henkilötappioista. Laaja tilastoaineisto on laadittu Suomen sotaturmat 1914-22 projektin nimitiedoston perusteella ja se valaisee surmansa saaneiden taustoja, kuolintapoja ja lukumääriä. Suurin osa esityksestä koskee vuoden 1918 sodan henkilötappioita. Kirjaan sisältyvät myös katsaukset vuosina 1914-17 sekä vuosina 1919-22 sotaoloissa menehtyneistä.

1914 1922
SUOMEN SOTATURMAT

VALTIONEUVOSTON KANSLIA

*Kuvat esittävät teloitusta Inkoon
Västankvarnissa toukokuussa
1918. Valokuvat Suomen
sotaturmat 1914-22 -projektin
valokuva-arkisto.*

